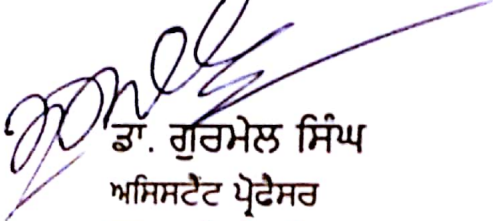

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ

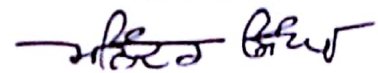
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ
ਦੀ ਫੈਕਲਟੀ ਅਧੀਨ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ
ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ
2019

ਨਿਗਰਾਨ:

ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਖੋਜਾਰਥੀ:

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

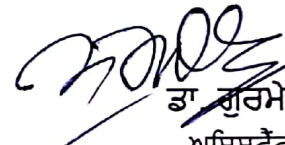
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ

ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ: ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਖੋਜਾਰਥੀ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੀਐਚ. ਡੀ. ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮਿਤੀ : 04.07.2019

ਨਿਗਰਾਨ :

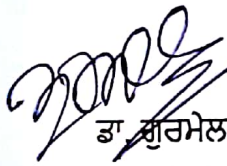

ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ: ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਤੀ ਹਸਤਾਖਰ

ਨਿਗਰਾਨ:

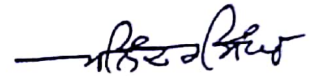

ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਖੋਜਾਰਥੀ:

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਮਿਤੀ: 04.07.2019

ਤਤਕਰਾ

	ਪੰਨਾ ਨੰ.
ਭੂਮਿਕਾ	i-x
ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ	1-50
ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ	
ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ	51-193
ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਬਣਤਰ	
ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ	194-285
ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ੴ : ਵਿਆਖਿਆ ਪਰਿਪੇਖ	
ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ	286-420
ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	
ਸਾਰ	421-427
ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ	428-441

ਭੂਮਿਕਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ 'ਸਬਦ' ਨੂੰ 'ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਸਬਦ' ਦਾ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਹਿਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਵੇਈ' ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ। ਇਸ ਦੈਵੀ ਆਵੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ *ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ* ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ: ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ*, ਦਾ ਸਿਧਾ ਸੰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕਈ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ, ਬਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਜੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ-ਵਿਧੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

I

ਹਥਲਾ ਕਾਰਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਕ ਤੇ ਬਣਤਰੀ ਸਰੰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਕ ਜਤਨ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਰਥ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਅਗਾਂਹ ਸਿਧਾਂਤ, ਅਨੁਵਾਦ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਰਗੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨਿਰਭਰ ਹਨ, ਸਮਝਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਉਂਤ ਤਲਾਸ਼ਣੀ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ "ਕਿਸੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਨੇਮ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।" ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ

i

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਲਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਅਰਥ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ, ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਲਿਪੀਅੰਤਰਨ, ਅਨੁਵਾਦ ਆਦਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਇਸ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਲਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਸਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਅਨੇਕ ਖੋਜ-ਸੰਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹਾਲੇ ਮੁਢਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਹਥਲਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਇਕ ਖੋਜ-ਸੰਦ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪਰਖ-ਸੰਦਾਂ (research tools) ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ (ਅੰਦਰੂਨੀ) ਪਰਿਪੇਖ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹੇਗਾ। ਸਮਝਣ ਦਾ ਇਹ ਰਾਹ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀਵਤ ਜਾਂ ਵਿਉਂਤ ਰਾਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

॥

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਲਗਪਗ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਪੁ ਜੀ ਦਾ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸਟੀਕ, ਅਨੁਵਾਦ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਆਦਿ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* (ਰਾਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ 1971) (ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ) ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਪੇਥੀ ਵਿਚ ਪੰਨਾ 711 ਉਤੇ 'ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਠੀਕ ਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ' ਅਧੀਨ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ; ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ* (ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 1998) ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਨੇ 145-55 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ', ਪੰਨੇ 156-

61 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨਿਰਣੈ', ਪੰਨੇ 161-72 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਿਰਣੈ' ਉਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਬਣਤਰੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਕਰਕੇ, ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਉਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਨੂੰ ਅਸਿਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਤਰ ਤਿੰਨ ਪਰਚੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਲਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਤ 'ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨਾ-ਮੂਲਕ ਅਧਿਐਨ' (*ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ* (ਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ), ਅੰਕ 59, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਮਾਰਚ) 2004, ਪੰਨੇ 86-5) ਹੈ ; ਦੂਜਾ ਪਰਚਾ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਇਬ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਤ 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ ਵਰਤੋਂ: ਅੰਕੜਾ-ਅੰਤਰ ਦਾ ਰਹੱਸ' (*ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ*, ਅੰਕ 71, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਮਾਰਚ) 2010, ਪੰਨੇ 1-24) ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਜਾ ਪਰਚਾ ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਤ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ('ਮੂਲ ਮੰਤਰ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ)' (*ਗੋਸਟਿ*, ਅੰਕ ਤੀਜਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਅਪ੍ਰੈਲ-ਸਤੰਬਰ) 2014, ਪੰਨੇ 145-54) ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਵੀ ਦੋ ਕਾਰਜ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਅਤੇ ਮਿਸ ਬਿੰਦੂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ *ਗੁਰਬਾਣੀ : ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ* (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2014) ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕਾਰਜ ਡਾ. ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ *ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ* (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2017) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਪਗ ਛੇ ਪਰਚੇ ਸਾਡੇ ਖੋਜ-ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਚੇ ਹਨ : ਪ੍ਰੋ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ' ਪੰਨੇ 1-22; ਪ੍ਰੋ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ 'ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ (Hermeneutics)' ਪੰਨੇ 23-31 ; ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ 'ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ' ਪੰਨੇ 32-43 ; ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ-

ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ-ਸੰਭਾਵਨਾ' ਪੰਨੇ 44-68 ; ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ' ਪੰਨੇ 11-22 ਅਤੇ ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ : ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸੰਦਰਭ' ਪੰਨੇ 23-39.

ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੇਠ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, Pritam Singh, (ed.), *Sikh Concept of The Divine*, Guru Nanak Dev University, Amritsar 2002 ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪਰਚੇ ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ 'The Influence of Mūl Mantra of Gurbāṅī' ਸਾਡੇ ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮੁਢਲੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਾਡੇ ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਭਾਵ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਚੇਤਨਾ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ: ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1997 ; ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾ., *ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪਾਠ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ*, ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 2017 ; ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, *ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ*, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2012 ; Gurnek Singh, *Guru Granth Sahib: Interpretations Meaning and Nature*, National Book Shop, Delhi 1998 ; ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ* ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਖੋਜਾਰਥਣ ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ *SIKH EXEGETICAL WRITINGS A STUDY IN THE VARIOUS TRADITIONS*, Department of Religious Studies, Punjabi University, Patiala 1988 ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਆਨ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਇਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖੋਜ-ਜਰਨਲ *Perspectives on Guru Granth Sahib*, (vol. 7), Guru Nanak Dev University,

Amritsar 2009-12 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਵੀ ਸਾਡੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਪਿਠ ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਦੋ ਅਧਿਆਇ ਲਿਖੇ ਹਨ ‘Philosophical Hermeneutics (interpretation) of Sacred Scriptures’; ‘Philosophical Hermeneutics (interpretation) of Sikh Scriptures’, *The Critique of Mandair’s “Religion and the Specter of the West...”*, The Shri Guru Granth Sahib Foundation, Anaheim 2016, pp 11-33; pp. 35-69. ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰੋਲ ਪਛਮੀ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪੀਠਕਾ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ *ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪਾਠ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ* (ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 2017) ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਇ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਭਾਵ-ਜਗਤ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ-ਸਿਧਾਂਤ ਪੰਨੇ 32-7; ਗੁਰਬਾਣੀ-ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਤੇ ਖੋਜ-ਵਿਧੀਆਂ ਪੰਨੇ 38-5 ; ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੰਨੇ 73-6.

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਹਥਲੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਸੁਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸੀਮਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਇਕ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਕੇਵਲ ਟੁਟਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

III

ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਥਲੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ (hermeneutical studies) ਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ (theological) ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਤ ਵਿਧੀਆਂ (orthographical methods) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਅਧਾਰਿਤ ਬੌਧਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਵਿਧੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਾਠ (text) ਦੇ ਰੂਪਾਤਮਕ ਪਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਯੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

IV

ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵ ਹੈ : ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਹੇਠ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਟੀਕਾ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਅਧੀਨ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਵਖੋ-ਵਖ ਇਕਾਈਆਂ ਜਾਂ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਖੋ-ਵਖ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਜੋ ਵਖੋ-ਵਖ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਖੋਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਖੋ-ਵਖ ਪਸਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ' ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ 1, 2, 3 ...9 ਅੰਕ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਰ ਇਕਾਈ ਅਧੀਨ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ: 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ ; 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ।

ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਉਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਾਰਜ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕਾਈ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਸਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਸਾਰ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਪ-ਅੰਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਇਕਾਈ ਅੰਕ 2 ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ 13 ਪਸਾਰ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪ-ਅੰਕ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ: 2.1 ਸਚ ਨਾਇ 2.2 ਸਚ ਨਾਮ 2.3 ਸਚ ਨਾਮਿ 2.4 ਸਚਿ ਨਾਇ 2.5 ਸਚਿ ਨਾਮਿ 2.6 ਸਚੁ ਨਾਉ 2.7 ਸਚੁ ਨਾਇਆ 2.8 ਸਚੁ ਨਾਮੁ 2.9 ਸਚੇ ਨਾਉ 2.10 ਸਚੇ ਨਾਮ 2.11 ਸਚੇ ਨਾਵੈ 2.12 ਸਚੈ ਨਾਇ 2.13 ਸਚੈ ਨਾਮਿ।

ਅਪਵਾਦ ਵਜੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ਨਿਰਭਉ' ਪਦ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪਸਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤੇਰਾਂ ਹਨ: ਪਹਿਲੀ ਤੈਹ ਪਰਮਸਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ('ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ) ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਸਾਰ ਵਿਚਾਰਾਯੀਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਓ ਅਤੇ ਅ ਅੰਕ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ਅੰਕ ਦਿੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਅੰਕਾਂ ਉਤੇ ਜੇ ਸਕੇਅਰ ਅੰਕ ਉਤੇ ਕਰਕੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦੁਹਰਾਅ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ $(147)^2$, ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸਰੂਪ (ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 157 ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (੯੦੧^3) ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ

ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸਰੂਪ (ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 1 ਵਿਚ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ 901 ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਜੁਗਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿਚ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਦਰਸਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

V

ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

1. ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ: ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ
2. ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਬਣਤਰ
3. ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ੴ : ਵਿਆਖਿਆ ਪਰਿਪੇਖ
4. ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਟੀਕਾ, ਭਾਸ਼, ਵਿਤ੍ਰੀ, ਟਿਪਣੀ, ਵਿਆਖਿਆ, ਵਾਰਤਿਕ, ਪੰਜਿਕਾ, ਨਿਜੁਤਿ, ਚੂਰਣਿ, ਟਬੋ, ਪਰਮਾਰਥ, ਤਫ਼ਸੀਰ, ਤਾਵੀਲ, ਇਕਸੀਜੀਸਿਸ, ਕਾਮੈਂਟ੍ਰੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ (hermeneutics) ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਹਿਤ ਵਖ-ਵਖ ਕੇਸ਼ਾਂ, ਡਿਕਸ਼ੀਨਰੀਆਂ, ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਗੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ 'ਪਾਠ', ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ 'ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਠ' ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਧੀਨ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਰੂਪ ਹਨ ਤੇ ਕਿਥੇ-ਕਿਥੇ ਆਏ, ਕਿਹੜੇ ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹ 'ੴ' ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ੴ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ 'ੴ' ਅਤੇ ਫਿਰ 'ੴ' ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ, ਫਿਰ ਵਖ-ਵਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਇਕਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝੇ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਈ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ, ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੋਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਹੋਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

VI

ਇਹ ਸਮੁੱਚਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਤਰ ਮੇਰੇ ਨਿਗਰਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਹਰ ਪਖ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦਮ-ਕਦਮ ਉਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿਤੇ। ਮੇਰੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨੁਕਤੇ ਸਮਝਾਏ। ਡਾ. ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ) ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕ ਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨ ਚੁਣਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ

ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਹਬੀਬ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਸਜਣਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਲਈ ਗਈ, ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸੁਪਤਨੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸਦੀਵ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਤੋਂ ਖਿਆ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਕਾਰਨ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਹਥਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਤੇ ਵਿਧੀਵਤ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਿਚ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਮਿਤੀ:

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ: ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ

0.1 ਵਿਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਖੋਜ-ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਦੋ ਮੁਖ ਭਾਗ ਹਨ- ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਦੋਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ:

- 1.1 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ
- 1.2 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸਮਾਨੰਤਰ ਸ਼ਬਦ
- 1.3 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸਰੂਪ
- 1.4 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ
- 1.5 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਪੂਰਬੀ ਧਾਰਨਾ
- 1.6 ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ

1.1 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ Hermeneutics ਦੇ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਸਾਡੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਜੋਂ Hermeneutics ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਧਾਤੂ (root) ਯੂਨਾਨੀ (greek) ਮੂਲ ਦਾ ਜਰਮਨ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

Greek ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ (verb) Hermenein ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ to interpret ਅਤੇ ਮੂਲ ਧਾਤੂ ਹੈ Hermeneia, ਭਾਵ ਵਿਆਖਿਆ/interpretation ਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Hermeneia

(interpretation)-> Hermeneutik (to interpret, verb)-> Hermeneutics (German)+ English ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ 'ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ' ਲਗਪਗ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਰਥ-ਮੀਮਾਂਸਾ (ਸ਼ਾਸਤਰ) ਪਦ/ਸਮਾਸ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ Greek ਪਦ (Her-me-neu-tics) Hermeneutics-kos; Hermeneus ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ an interpretation ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਮਿਥ (myth) ਮੂਲਕ ਨਿਰੁਕਤੀ ਵੀ ਹੈ: Greek ਮਿਥ (myth) ਵਿਚ ਇਹ ਡੈਲਫੀ ਟਾਊਨ (ਯੂਨਾਨ) ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੰਦਰ ਅਪੋਲੋ ਦੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾਈ-ਦੇਵ ਹਰਮੀਸ/Hermes ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *An Encyclopedia of Religion* ਅਨੁਸਾਰ The term *hermeneutics* is derived from the Greek verb *Hermēneuein* ("to interpret") and refers to the intellectual discipline concerned with the nature and presuppositions of the interpretation of human expressions."² *The Concise Oxford Dictionary of World Religions* ਨੇ Greek ਦੀ ਧਾਤੂ *hermeneutikos* ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਵਿਆਖਿਆ' ਹੈ।³

New Catholic Encyclopedia ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪਦ (term) ਗੈਰ ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਗਰੀਕ ਨਾਂਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਕਾਰ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਸਮਿਲਤ ਹੈ।⁴ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਹਰਮੀਸ (Hermes) ਮਿਥ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਮੀਸ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕ ਹੈ, ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨਹੀਂ।⁵

¹ *New Webster's Dictionaries of English Languages*, p. 451.

² *An Encyclopedia of Religion*, p. 279.

³ "Gk., *hermeneutikos*, 'interpretation', from *Hermes*, the Greek messenger of the gods.", p. 240.

⁴ "The term *hermeneutics* is derived from the Greek noun *ἑρμηνεύς* (of non-Indo-European origin) meaning an interpreter both in the sense of a translator and in that of an explainer," *New Catholic Encyclopedia*, (vol. ii), p. 507.

⁵ "Etymologically it is not connected with the name of the god *Hermes* ('Ἑρμῆς'), who was the messenger, but not the interpreter, of the gods", *ibid*, p.507.

ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੀਕ ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਕੋਸ਼ ਜਿਵੇਂ *Concise Dictionary of Religion*⁶; *The Everyman Dictionary of Religion and Philosophy*⁷ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੀਕ ਧਾਤੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਗ੍ਰੀਕ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ *An Encyclopedia of Religion*⁸ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤਾਂ ਗ੍ਰੀਕ ਤੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਤੂ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ Hermeneutics ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਗ੍ਰੀਕ ਧਾਤੂ (root) ਜਾਂ ਗ੍ਰੀਕ ਮੂਲ (stem) ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਧਾਤੂ (root) ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ 'ਕਿਰਿਆ' (verb) ਹੈ, ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਂਵ (noun) ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਹਾਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਜੋਂ ਇਕ 'ਕਲਾ' ਹੁੰਦਿਆਂ 'ਕਿਰਿਆ' ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਖਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ⁹:

1. ਕਿਸੇ ਸਰੋਤ ਜਾਂ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪਾਠ (text) ਦਾ ਮਿਲਣਾ।
2. ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਵਿਚੋਲੇ (mediator) ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਣਾ।
3. ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤਕ ਪੁਜਦੀ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹਨ:

1. ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪਾਠ (text) ਜਿਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ।
2. ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਸਮਝ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
3. ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

⁶ *ibid*, p.119.

⁷ *ibid*, p. 306.

⁸ *ibid*, p. 178.

⁹ *New Webster's Dictionary of English Language*, p. 451; *Encyclopedia of Religion and Ethics*, (vol. vii), p. 392.

1.2 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸਮਾਨੰਤਰ ਸ਼ਬਦ

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਉਪਰੰਤ, ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਛਮ ਜਾਂ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਟਰਮਾਂ (terms) ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਜਾਣਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਟਰਮਾਂ (terms) ਪਰਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਟੀਕਾ, ਭਾਸ਼, ਵਿ੍ਤੀ, ਕੋਸ਼, ਟਿਪਣੀ, ਵਿਆਖਿਆ, ਵਾਰਤਿਕ, ਪੰਜਿਕਾ, ਨਿਜੁਤਿ, ਚੂਰਣਿ, ਟਬੇ, ਪਰਮਾਰਥ, ਤਫਸੀਰ, ਤਾਵੀਲ, exegesis, commentary, Exposition ਅਤੇ Interpretation.

1.2.1 ਟੀਕਾ

ਟੀਕਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਟੀਕ’ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ: ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਆਦਿ।¹⁰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੀਕਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਗੂੜ੍ਹ, ਸੂਤ੍ਰਿਕ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਰਹਸਮਈ ਰਚਨਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਟੀਕਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਹੇ ਵਾਕਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ‘ਟੀਕਾ’ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ।

1.2.2 ਭਾਸ਼

ਭਾਸ਼ ਦੇ ਕੋਸ਼ਗਤ ਅਰਥ ਹਨ ਕਹਿਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ।¹¹ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੀ ਗੱਲ ਜਾਂ ਵਾਕ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਕੀਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ ਦੇ ਅਰਥ “ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਯੋਗ” ਅਤੇ “ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਾਇਕ” ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਭਾਸ਼

¹⁰ A Sanskrit English Dictionary, p. 43.

¹¹ *ibid*, p. 755.

ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਦੇ ਗੁਹਜ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।¹² ਸੂਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰ ਪੂਰਵਕ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਸ਼ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ ਇਕ ਪਾਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸੂਤ੍ਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਸੂਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇ ਹੀ ਭਾਸ਼-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ।

ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਸੂਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹³ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਰਚਨਾ/ਪਾਠ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।¹⁴ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਾਣਿਨੀ ਸੂਤ੍ਰ ਉਤੇ ਪਤੰਜਲੀ ਦਾ ‘ਵਿਆਕਰਣ ਮਹਾ ਭਾਸ਼’ ਅਤੇ ਸੰਕਰ ਦੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਉਤੇ ਲਿਖੇ ਭਾਸ਼ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ।

1.2.3 ਵਿ੍ਰਤੀ

ਟੀਕੇ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿ੍ਰਤੀ ਵੀ ਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿ੍ਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਖੋ-ਵਖਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਣ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੂਜੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੂੜ੍ਹ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿ੍ਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿ੍ਰਤੀਆਂ ਹਨ: ਕਿ੍ਰਤ, ਤਧਿਤ ਅਤੇ ਸਮਾਸ।¹⁵ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਵਿ੍ਰਤੀ ਨੂੰ “ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹਾਸੀਏ ਪੁਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਅਰਥ” ਅਤੇ “ਸੂਤ੍ਰ ਦਾ ਸਾਰ-ਅਰਥ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਟਿਪਣੀ”¹⁶ ਕੀਤਾ ਹੈ। *ਮਾਨਕ ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼* ਮੁਤਾਬਿਕ

¹² ਯਾਸ ਸੁੰਦਰ ਫਾਸ, *ਹਿੰਦੀ-ਸ਼ਬਦਸਾਗਰ*, (ਸਾਤਵਾਂ ਖਾਗ), ਪੁ. 219.

¹³ P.D. Chandratra, *Methodology of the Major Bhasyas on the Brahma-Sutra*, p. 3.

¹⁴ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, *ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕੇ: ਆਨੰਦ-ਘਨ*, ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ 1.

¹⁵ ਡਾ. ਖੀਰੇਂਦਰ ਕਰਮਾ, (ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਥਾਪਕ.), *ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼*, ਪੁ. 735.

¹⁶ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 1114.

ਵ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਮੂਲ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਆਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ।¹⁷ ਭਾਸ਼ਾਕਾਰ ਸੰਕਰਾਚਾਰਿਆ ਨੇ ‘ਕਠ’ ਅਤੇ ‘ਬ੍ਰਿਹਦਾਰਣਯਕ’ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਵ੍ਰਿਤੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।¹⁸ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਸੂਤ੍ਰ ਜਾਂ ਸੂਤ੍ਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਖਿਪਤ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

1.2.4 ਕੇਸ਼

ਕੇਸ਼ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ‘ਕੇਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਰਥ ਦਰਸਾਏ ਹਨ:

(ੳ) ਕੇਸ਼ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ):

(1) ਗਿਲਾਫ਼, ਪੜਦਾ; (2) ਡੱਬਾ; (3) ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਮਿਆਨ; (4) ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ; (5) ਆਂਡਾ; (6) ਭਗ;

ਯੋਨਿ; (7) ਫੁਲ ਦੀ ਉਹ ਡੇਡੀ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਮਿਠਾਸ ਭਰੀਆਂ ਸੂਖਮ ਤਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ;

(8) ਵੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕੇਸ਼ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਪੁਰ ਗਿਲਾਫ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਦਾ ਰੂਪ ਹਨ:

i) ਅੰਨ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਅਤੇ ਅੰਨ ਦੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਰੀਰ ‘ਅੰਨਮਯ ਕੇਸ਼’ ਹੈ।

ii) ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣ ‘ਪ੍ਰਾਣਮਯ ਕੇਸ਼’ ਹੈ।

iii) ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨ ‘ਮਨੋਮਯ ਕੇਸ਼’ ਹੈ।

iv) ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਸਹਿਤ ਬੁਧਿ ‘ਵਿਗਯਾਨਮਯ ਕੇਸ਼’ ਹੈ।

v) ਸਤੋਗੁਣ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ ਆਵਰਣ ‘ਆਨੰਦਮਯ ਕੇਸ਼’ ਹੈ।

(9) ਅਭਿਯਨ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਜਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਲੁਗ਼ਾਤ (Dictionary); (10) ਕੇਸ਼

(ਫ਼ਾਰਸੀ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ : ਕੇਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਜਿਵੇਂ ‘ਕੇਸ਼ੀਦਨ’)।¹⁹

¹⁷ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਵਸ਼ਮਾ, ਸਾਨਕ ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, (ਪੰਚਮ ਖੰਡ), ਪੁ. 108.

¹⁸ ਡਾ. ਖੀਰੇਂਦ੍ਰ ਵਸ਼ਮਾ, (ਪ੍ਰਥਮਾਨ ਸਮ੍ਪ.), ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼, ਪੁ. 735.

¹⁹ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ : ਡਾ. ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਪੰਨੇ 8-27.

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੈ, ਚਲ ਰਹੇ ਹਥਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਵਿਧੀ ਹੈ।

1.2.5 ਟਿਪਣੀ

ਟਿਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਖ-ਵਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਰਖਣ ਲਈ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਰਖੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਟਿਪਣੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਖਿਪਤ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਟਿਪਣੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ, ਰਸਾਲੇ, ਪੁਸਤਕ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕ, ਲੇਖ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਕ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਟਿਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ 'ਨੋਟ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਟੀਕਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਮਾਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਟੀਕਾ-ਟਿਪਣੀ) ਤਾਂ ਇਹ ਆਲੋਚਨਾ, ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਜਾਂ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਟਿਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਟੀਕੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਜਿਹਾ ਸੰਖਿਪਤ ਟੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਕਠਿਨ ਪਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਟੀਕੇ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਜਰੂਰੀ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਵੇਂ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਹੈ।²⁰ ਇਸ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਦਾ ਟੀਕਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਤੰਜਲੀ ਦੇ 'ਮਹਾਂ ਭਾਸ਼' ਉਤੇ ਕਯਟ ਨੇ 'ਪ੍ਰਦੀਪ' ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਟੀਕੇ ਉਤੇ ਨਾਰੇਸ਼ ਨੇ 'ਉਧੇਤ' ਟਿਪਣੀ ਰਚੀ।²¹ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਖ ਤੋਂ ਟਿਪਣੀ, ਟਿੱਪਣੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਟੀਕੇ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।

²⁰ "ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਦੀ ਸੂਚਨਾ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਭੂਮਿਕਾ ਓ) ਅਨੁਸਾਰ ... ਮੂਲ-ਪਾਠ ਪੇਥੀ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ (ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ) ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ), ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਅਰਥ ਹਨ ਤੇ ... ਜੇ ਪੰਨਾ 'ਪਾਠ' ਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਇਕ ਪੰਨੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ" ਉਸੇ ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ) ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ-ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਨੋਟਾਂ' (ਟਿਪਣੀਆਂ) ਤੇ 'ਫੁਟ ਨੋਟਾਂ' (ਪਦ ਟਿਪਣੀਆਂ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ।" ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ*, ਪੰਨੇ 29-30.

²¹ ਡਾ. ਖੀਰੇਂਦਰ ਕਰਮਾ, (ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਘ.), *ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼*, ਪੁ. 311.

ਟੀਕਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਕਰਣ, ਛੰਦ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਵਿਧਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟਿਪਣੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

1.2.6 ਵਿਆਖਿਆ

ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਟੀਕੇ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੰਖੇ ਅਤੇ ਅਸਾਨ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਐਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੀਕੇ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਮੁਢਲਾ ਅੰਤਰ ਹੀ ਅਕਾਰ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਸੇ ਗੰਥ/ਪਾਠ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ “ਵਿਵਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮੂਹ” ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।²² ਵਿਆਖਿਆ ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ (text) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ‘ਜਤਨ’ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ‘ਮੂਲ’ ਦੇ ‘ਭਾਵ’ ਨੂੰ ਸਰਲਤਾ ਸਹਿਤ ਲੋਕ-ਸਮਝ ਦੇ ਪਧਰ ਉਤੇ ਹਰੇਕ ਸਮਕਾਲ ਤਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਤੇ ‘ਮੂਲ’ ਦੇ ‘ਭਾਵ’ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ‘ਜਤਨ’ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸਿਧੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਮੂਰਤ ਤੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਉਸਰੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਮੁਚ/ਕੁਲ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ “ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਉਹ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜੇ ਪਦਾਰਥ, ਟੀਕੇ, ਭਾਸ਼,

²² श्री तारानाथ तर्कवाचस्पति भट्टाचार्येण, वाचस्पत्यम्, (पंचम भाग), पृ. 4986.

ਪਰਮਾਰਥ, ਆਦਿ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯਾਯਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਟੀਕਾ, ਟਿਪਣੀਆਂ ਸਾਹਿਤ, ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਤੋਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਭਾਵ, ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰਮਾਰਥ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।²³

1.2.7 ਵਾਰਤਿਕ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ “ਵਾਰਤਕ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗਦ (prose) ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਤਿਕ ਦੀ ਇਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਕਹੇ, ਅਣਕਹੇ ਅਤੇ ਅਧੂਰੇ ਕਹੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।²⁴ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕੇ ਨਾਲੋਂ ਵਡਾ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਐਥੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਕਹੇ ਜਾਂ ਅਣਕਹੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਖੇਤਰ ਟੀਕੇ ਨਾਲੋਂ ਵਡੇਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਣਕਹੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ : ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੁਣਿਐ (ਪਉੜੀ ੮, ੯, ੧੦, ੧੧) ਅਤੇ ਮੰਨੈ (ਪਉੜੀ ੧੨, ੧੩, ੧੪, ੧੫) ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ²⁵ ਵਿਚ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਮੰਨਣਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਅਣਕਹਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਤਤ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਤਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰਤਿਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।²⁶

²³ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ 1.

²⁴ ਚਤੁਰਵੇਦੀ ਫ਼ਾਰਕਾਪ੍ਰਸਾਦ ਸ਼ਰਮਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਕ੍ਰੈਸਟਿਕੁਲ, (ਭਾਗ: ਦੂਜਾ), ਵਿਚ ਪੰਜਿਕਾ।

²⁵ ਸੁਣਿਐ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੁਰਿ ਨਾਥ॥ ... ਸੁਣਿਐ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਇੰਦੁ॥ ...ਸੁਣਿਐ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗਿਆਨੁ॥ ...ਸੁਣਿਐ ਸਰਾ ਗੁਣਾ ਕੇ ਗਾਹ॥ ... ਮੰਨੈ ਕੀ ਗਤਿ ਕਰੀ ਨ ਜਾਇ॥ ... ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ... ਮੰਨੈ ਮਾਰਗਿ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ॥ ... ਮੰਨੈ ਪਾਵਹਿ ਮੇਖੁ ਦੁਆਰੁ॥ ..., ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੨-੩.

²⁶ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 2.

1.2.8 ਪੰਜਿਕਾ

ਮੋਨੀਅਰ ਵਿਲੀਅਮਜ਼ ਨੇ ਪੰਜਿਕਾ ਨੂੰ “ਅਜਿਹੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”²⁷ ਸੇ ਪੰਜਿਕਾ ਵਿਚ ਪਦ-ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਤ ਹਨ।

1.2.9 ਨਿਜੁਤਿ

ਇਹ ਜੈਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੈਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸੂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।²⁸ ਨਿਜੁਤਿ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਯਾਦ ਰਖੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ (catchwords) ਦਿਤੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਲਈ ਬੜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਨ। ਨਿਜੁਤਿ ਇੰਨੀ ਸੰਖੇਪ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮੂਲ-ਪਾਠ। ਅਤਿ ਦੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਬੜੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗਲ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਿਰਤੀ ਲਛਣ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਕਰਣ ਵਲੋਂ ਬੋਧਿਆਨੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇਤਰ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਰਤ ਲੈਣਾ ਆਦਿ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਕੋਲੋਂ ਨਿਜੁਤਿ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਸੀ।²⁹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

²⁷ “A perpetual commentary which explains and analyses every word.” Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, p. 578.

²⁸ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ : ਪੰਡਿਤਰਤਨ ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਸਚਨ੍ਦ੍ਰ ਜੀ ਸ., ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਕ੍ਰਿਤਾਂਗਸੂਠ੍ਰ, ਆਤਮ-ਜਾਨ ਪੀਠ, ਮਾਨਸਾ, 1979 (ਸਿਤੰਬਰ); ਆਚਾਰਯ ਸਮਾਟ੍ਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਮੁਨਿ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸ਼੍ਰੀ ਆਚਾਰਾਡ੍ਰਿਯ ਸੁਠ੍ਰਸ੍ਰ, ਆਤਮਾ-ਜਾਨ-ਅਮਯ-ਸ਼ਿਵ ਆਗਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮਿਤਿ, ਲੁਧਿਯਾਨਾ, 2003 (ਸਿਤੰਬਰ)।

²⁹ L. Alsdorf Hamburg, ‘Jaina exegetical literature and the history of the Jaina Canon’, *Mahavir and His teachings*, p. 2.

1.2.10 ਚੂਰਣ

ਇਹ ਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੈਨ ਆਗਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੂਰਣ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ “ਪੀਰ ਕੇ ਮਹੀਨ ਕਰਨਾ”³⁰ ਨਿਜੁਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਪਦ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਚੂਰਣ ਗ੍ਰੰਥ ਗਦ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ।

1.2.11 ਟਬੇ

ਟਬੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੁਰਾਣੀ ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।³¹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਜਾਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ।

1.2.12 ਪਰਮਾਰਥ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਟੀਕੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³² ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਰਥ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਲੋਕ, ਪਉੜੀ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸਰਲ, ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਰਥ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³³ ਪਹਿਲਾ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੰਨਣਯੋਗ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਉਥਾਨਕਾ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³⁴ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਹੌਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ “ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ, ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਰੂਪਕਾਂ, ਉਪਮਾਵਾਂ, ਹੋਰ ਅਲੰਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਰਹਸਾ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਆਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”³⁵

³⁰ *ibid.*

³¹ ਕੁਝ ਟਬੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ‘ਜੈਨ ਭਾਗ’ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ।

³² ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ*, ਭੂਮਿਕਾ।

³³ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ (ਸੰਪਾ.), *ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕੇ: ਆਨੰਦ-ਘਨ*, (ਭੂਮਿਕਾ) ਪੰਨਾ 1.

³⁴ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), *ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ*, (ਪਹਿਲੀ ਸੈਰੀ), ਪੰਨਾ 98.

³⁵ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ”, *ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤਿਕਾ*, ਜਿਲਦ ਅਠਵੀਂ, ਪੰਨਾ 52.

1.2.13 ਤਫ਼ਸੀਰ

ਤਫ਼ਸੀਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਰਦਾ ਹਟਾਣਾ, ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ³⁶ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ “ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਅਲਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਹਟਾਣਾ”³⁷ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਤਫ਼ਸੀਰਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਇਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਤਫ਼ਸੀਰ ਕੋਈ ਆਲਮ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਫ਼ਸੀਰ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹਦੀਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³⁸

1.2.14 ਤਾਵੀਲ

ਤਾਵੀਲ ਵੀ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਹਨ “ਸੁਪਨ ਵਿਆਖਿਆ, ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ”।³⁹ ਤਾਵੀਲ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਤਨ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੇ ਤਾਵੀਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਾੜੇ ਅਰਥਾਂ (twisted meaning) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਯਦ ਜਾਅਫਰ ਸਜਾਦੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਤਫ਼ਸੀਰ”: ‘ਬਿਆਨ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ’ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ “ਤਾਵੀਲ” ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ “ਤਫ਼ਸੀਰ” ਅਤੇ “ਤਾਵੀਲ” ਵਿਚ ਫਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਕੁਝ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। “ਤਫ਼ਸੀਰ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ “ਤਾਵੀਲ” ਵਾਕਾਂ ਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਦਸਦੀ ਹੈ। ...ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਤਫ਼ਸੀਰ (ਤਾਵੀਲ) ਦਾ ਕੰਮ ਕਲਾਮ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਧੁੰਧਲੇਪਣ ਤੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।⁴⁰

³⁶ T. Farias, S.J., “Muslim Interpretation of the Quran”, *Indian Theological Studies*, (vol. xxi), p. 300.

³⁷ *ibid.*

³⁸ J. Wansbrough, *Quranic Studies (Sources and Methods of Scriptural Interpretation)*, p. 156.

³⁹ F. Steingass, *Persian-English Dictionary*, p. 277.

⁴⁰ ਸਯਦ ਜਾਅਫਰ ਸਜਾਦੀ, ਡਾ. (ਸੰਪਾ.), ‘ਫਰਹੰਗਿਉਲੂਮ’ (ਫਾਰਸੀ) (ਤਹਰਾਨ: ਚਾਪਚਲੀ ਅਕਬਰ ਇਲਮੀ, 1344 ਹਿਜਰੀ/1925 ਈ.) ਪੰਨਾ 184, ਉਧਰਿਤ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ’, ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕਰੀ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ: ਕੁਝ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਪੰਨੇ 97-113.

1.2.15 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਪਦ :

ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ Exegesis, Commentary, Interpretation, Annotation, Exposition, Gloss, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘Exegesis’ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਟੀਕਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਹਨ। ‘Commentary’ ਕਿਸੇ ਕਥਨ ਵਿਚਲੇ ਤਥਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿਪਣੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਾਮੈਂਟ (comment) ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਟਿਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ‘Commentary’। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕਈ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਖੇ ਰੀਕਾਰਡ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਵੀ ‘Commentary’ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਅਤੇ ਉਚੇਰੇ ਹੱਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫਰਮਾਨ, ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਬਣਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ‘Commentary’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।⁴¹

ਹੁਣ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ “ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਵਿਆਖਿਆ”⁴² ਜਾਂ “ਕਿਸੇ ਸਹਿਤਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਉਸ ਉਤੇ ਲਿਖੀ ਟਿਪਣੀ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ”⁴³ ਨੂੰ ‘Commentary’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Interpretation ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਮਾਨਅਰਥੀ ਹੀ ਹੈ। Annotation ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਟੀਕਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼, Exposition ਲਈ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ, ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ, ਭਾਸ਼, ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ Glossary ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ, ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁴⁴

ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਨਣ ਉਪਰੰਤ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝਣਾ ਹੁਣ ਅਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

⁴¹ *Encyclopedia Britannica*, (vol. 3), p. 488.

⁴² *The American College Encyclopedic Dictionary*, (vol. i), p. 242.

⁴³ *The Oxford English Dictionary*, (vol. i), pp. 676-77.

⁴⁴ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨੇ 45, 429, 521; ਹੋਰ ਵੇਖੋ: “Annotation to provide with explanatory or critical notes || annotation. **Exposition** 1. detailed explanation or interpretation; 2. show or explanation or interpretation; 2. show or exhibition; 3. display, exposure || SYN definition, commentary, interpretation, exhibition, display, exposure. **Glossary** List with explanation of obsolete, difficult, uncommon, or technical terms.” *The Scribner-Bantam English Dictionary*, pp. 42, 318, 390.

1.3 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਸਰੂਪ

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫੈਲਿਆ। *The New Encyclopedia Britannica* ਅਨੁਸਾਰ “ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਲਈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਈਬਲ ਦੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।”⁴⁵

The Everyman Dictionary of Religion and Philosophy ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਖਤਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਭਾਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

Britannica Concise Encyclopedia ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਹੀ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਜੋੜਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ “ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਈਬਲ ਦੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਜਾਂ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦਾ ਘਾੜਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ: ਸ਼ਾਬਦਿਕ (ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆਣ ਕਰਨਾ ਹੈ), ਨੈਤਿਕ (ਉਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨੈਤਿਕ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇ), ਰੂਪਕ

⁴⁵ “**Hermeneutics:** the study of the general principals of biblical interpretation. For both Jews and Christians throughout their histories, the primary purpose of hermeneutics, and of the exegetical methods employed in the interpretation, has been to discover the truths and values of the Bible.” *The New Encyclopedia Britannica*, (vol. v), p. 874.

(ਪ੍ਰਤਖ ਰੂਪ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਰਣਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ), ਰਹਸਵਾਦੀ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ)।⁴⁶

ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਵਿਦਿਆ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ, ਪਾਠਗਤ ਆਲੋਚਨਾ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੀਖਿਆ, ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਤਮਿਕ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।⁴⁷

ਬਾਈਬਲ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਆਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਅਖਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the literal interpretation principal), ਸੰਦਰਭੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the contextual principal), ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the scripture interprets scripture principal), ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਇਲਹਾਮ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the progressive revelation principal), ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the accommodation principal), ਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the one interpretation principal), ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the harmony of scripture principal), ਸ਼ੈਲੀ ਸਿਧਾਂਤ (the genre

⁴⁶ "Hermeneutics: study of the general principles of the Biblical interpretation. Its primary purpose to discover the truths and values of the Bible, which is seen as receptacle of divine revelation. Four major types of hermeneutics have emerged: literal (asserting that the text is to be interpreted according to the " plain meaning'), moral (seeking to establish the principles from which ethical lessons may be drawn), allegorical (interpreting narratives as having a level of reference beyond the explicit), and anagogical or mystical (seeking to explain biblical events as they relate to the life to come)." *Britannica Concise Encyclopedia*, p. 848.

⁴⁷ "Hermeneutics is not isolated from other fields of biblical study. It is related to study of canon, textual criticism, historical criticism, exegesis, and biblical, systematic, and practical theology." Henry A. Virkler and Karelyne Gerber Ayayo, *Hermeneutics Principal and Processes of Biblical Interpretation*, (2nd ed.), p. 16.

principle), ਵਿਆਕਰਣਕ ਸਿਧਾਂਤ (the grammatical principal), ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (the historical background principal) ਆਦਿ।⁴⁸

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਨ ਬੋਕਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਪਾਠਾਂ ਤਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਹੀ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਭਾਵ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿਖਤ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।”⁴⁹ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪੂਰਾ-ਸੂਰਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਵੇਂ ਅਰਥ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਦਰਸ਼ਨ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਧਰਮ, ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆ ਨਿਰੋਲ ‘ਧਰਮ’ ਜਾਂ ‘ਬਾਈਬਲ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ/ਸਮਝ ਨਾਲ ਨਾ ਜੁੜੀ ਰਹਿ ਸਕੀ, ਬਲਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ‘ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ’ (the science of interpretation) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਨੇਮ ਘੜਨ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ’ (theory of interpretation) ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਕਿਉਂਕਿ ‘ਧਰਮ’ ਦੀ

⁴⁸ ‘Biblical Hermeneutics: An Introduction’ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਲੇਖ, ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸੁਰਖਿਅਤ।

⁴⁹ “Hermeneutics: (Gk., hermeneutikos, ‘interpretation’, from Hermes, the Greek messenger of gods). The discipline arising from text or symbol to reader or hearer. Since there is no privileged or ‘correct’ meaning of an utterance. hermeneutics has sometimes been summarized in the question, whose meaning is the meanings of the meaning? -e.g there are many possible and legitimate meanings to be found in any text.” John Bowker, ed., *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, p. 240.

ਬੋਲੀ ਨੂੰ 'ਜਗਿਆਸੂ' ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ 'ਅਨੁਵਾਦ' (translation) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਹਰ ਸਮਸਿਆ, ਹਰ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ, ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ 'ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਫਲਸਫਾ' (philosophy of interpretation) ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਜੇਕਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਥ/ਵਿਆਖਿਆ 'ਕਰਨ' ਨਾਲੋਂ, 'ਸਮਝਣ' ਜਾਂ ਅਰਥ-ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਮਝ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ' (theory of understanding) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Hermeneutics ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ⁵⁰:

1. ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ (the science of interpretation)
2. ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (theory of interpretation)
3. ਅਨੁਵਾਦ (translation)
4. ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਫਲਸਫਾ (philosophy of interpretation)
5. ਸਮਝ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (theory of understanding)

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਵਖਰਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵਰਗਿਲੀਅਸ ਫਰਮ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਖਾਸ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ 'ਲਿਖਤਾਂ' ਜਾਂ 'ਪਾਠਾਂ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਖਿਆਣ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿ 'ਲਿਖਤ' ਦੇ ਭਾਵ-ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।"⁵¹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਆਮ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆਨ ਤੋਂ ਅਲਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਖ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੇਡਸ ਮੈਕਗਰੈਗਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਯੁਗ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਮਝ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ

⁵⁰ ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, 'ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ', *ਗੁਰਬਾਣੀ: ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ*, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਡਾ., ਸੰਪਾ., ਮਿਸ ਬਿੰਦੂ, ਸਹਿ-ਸੰਪਾ., ਪੰਨਾ 135.

⁵¹ "Hermeneutics: The special discipline of theology which concerns the principles of interpretation of texts. whereas exegesis is the practice of interpretation of textual meanings, hermeneutics denotes the general theory of interpretation." Vergilius Ferm, *Concise Dictionary of Religion*, p. 119.

ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਮ ਵਖਿਆਣ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਅਲਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।⁵²

ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਵਖਰਿਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੀ ਵਖਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ : “ਭਾਵੇਂ ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਦੇ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ, ਜਿਵੇਂ ਹੈਬਰਮਾਸ, ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੌਮਸਕੀ ਜਾਂ ਪਿਆਜੇ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਨਾਥਨ ਕੁਲਰ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ’ ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ’ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਰੂਪਾਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਰਹੇ ਕਿ ਸੋਸਿਊਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਉਪਰ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਪਿਛੇਕੜ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਅਗੇ ਤਿਖਾ ਵਾਰ ਵਿਰਚਨਾਵਾਦ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਰੀਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ‘ਹਾਜ਼ਰੀ’ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਉਨਾ ਹੀ ‘ਸਥਗਨ’ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰ, ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਲ ਰਿਕਿਉਰ ਨੇ ਦਿਤਾ। ਉਸਦਾ ਕਿਹਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਮੀਮਾਂਸਾਤਮਕ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਅਰਥ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸੰਭਵ ਹੈ; ਚਾਹੇ ਉਹ ਰੂਪਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ? ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਗਠਨ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਵਧ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਸਾਮਾਨਯ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਡੂੰਘੀ ਛਾਣ ਬੀਣ

⁵² “exegesis as being more involved in the problems of how to achieve an authentic understanding of a culture and an age other than one's own. It includes the philosophical analysis of all human communication.” Geddes MacGregor, *The Everyman Dictionary of Religion and Philosophy*, p. 306.

ਕਰਣ ਜਾਂ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਉਪਰ ਹਾਵੀ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਕੋਈ ਨੇਮ ਬਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੁਤਾਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਰੋਕਾਰ 'ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ' ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਇਸ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।⁵³

ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਾਸਤਰ ਜਿਹੜੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿਠਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਰਸੀਆ ਇਲਿਆਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉਤੇ ਚਾਰ ਹਨ:

1. ਲਿਖਤ (text) ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ? (a sign message, or text from some source requires).
2. ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨ (natural science) ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਹੈ? (How are the cultural sciences distinct in method and form the natural sciences).
3. ਉਹ ਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ? (What are the conditions that make any short of human understanding possible).
4. ਸਮਝ ਅਤੇ ਅਰਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਕੀ ਹਲ ਲਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਲ ਸਾਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (How can we resolve certain conceptual puzzles associated with concepts like understanding and meaning, and how might such a resolution help us to understand the task of interpretation).⁵⁴

⁵³ ਗੋਪੀਚੰਦ ਨਾਰੰਗ, *ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਉਤਰ-ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਅਤੇ ਪੂਰਵੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ*, (ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ), ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 267.

⁵⁴ Mircea Eliade, *The Encyclopedia of Religion*, (vol. 6), pp. 279-81.

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਧਾਤੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਹਰਮੀਸ (Hermes) ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਮਿਥ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਹ ਦੇਵਤਾ ਯੂਨਾਨ ਦੇ ਮਿਥਕ ਇਲਾਕੇ ਡਿਲਫੇ (delphi) ਅਪੋਲੋ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੈਬੀ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ ਸੀ। ਮਧ ਯੂਨਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਹਿਰ (town) ਇਥੇ ਅਪੋਲੋ ਦੇਵ ਦਾ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ ਸੀ/ਹੈ। ਏਥਨਜ (ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਸੁਕਰਾਤ ਸੀ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਪੋਲੋ ਦੇਵ (Hermes) ਨੂੰ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਦਾ ਦੇਵ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਭਰਮ ਤੇ ਸੰਕੇ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਭਵਿਖ ਜਾਣਨ ਲਈ ਲੋਕ ਡਿਲਫੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਸੁਕਰਾਤ ਵੇਲੇ ਪਾਈਥੀਆ (Pythia) ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਜਾਰਨ ਸੀ, ਜੋ ਦੇਵ-ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਸੀ।⁵⁵

1.4 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਲ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਲੰਬੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੰਡ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ: “ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਗਲ ਜਰਮਨ ਵਿਦਵਾਨ ਜੋਹੰਨ ਐਰਨੇਸਤੀ (1707-81) ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ’ (1761) ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਨੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਕਟੌਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਆਪਣਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸੰਕਲਪੀ ਭੰਡਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਖੋ-ਵਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

⁵⁵ “A top the mystical mountain of Parnassus in Greece is Delphi site and the earliest oracles. Wise men and rules from all across the then-know world came here to seek signs and advice from the pythoiness (Oracular priestess).” Matthew J. bowyer, *Encyclopedia of Mystical Terminology*, p. 55.

ਇਸੇ ਇਸਤਮਾਲ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਪਕੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸਤਮਾਲ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਨੰਬਰ ਉਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜੋਰ ਦੇ ਕਿ ਆਖੀ ਕਿ ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਹਿਸਿਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਤਾ ਵਾਲੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੈਰਡੇਅਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ‘ਹਰਮੀਨਿਊਟੀਕਲ ਸਰਕਲ’ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਫੇਕਸ ਵਿਚ ਆਈ।”⁵⁶

ਡਾ. ਗਰੇਵਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਰਤਾ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈਰਡੇਅਰ (1744-1803) ਹੈ। ਹੈਰਡੇਅਰ ਨੇ ਜਿਥੇ ਐਰਨੇਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਚਾਰ ਮੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਦੇਣ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਅਰਥ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਰਨੇਸਤੀ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿਧੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਟਾਫੋਰੀਕਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੈਰਡੇਅਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲੁਪਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਟੈਕਸਟ ਦੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅੰਤਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੈਵੀਪਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਦੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁਲਾਂ ਸੌਂਦਰਯ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ

⁵⁶ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ‘ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ’, ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ, ਸੰਪਾ., ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਪੰਨੇ 32-4.

ਨੇ ਜਾਨਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਸਮਿਆਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰੂਪਾਕਾਰ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਮਿਊਟੇਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਟੈਕਸਟ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਸੈ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪਰ (ਅਦਰ) ਨੂੰ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ। ਹੈਰਡੇਅਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ।⁵⁷

ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਸ਼ਲਾਇਆਗਾਖਰ ਅਤੇ ਵਿਲਹੈਮ ਦਿਲਤਾਈ। ਡਾ. ਗਰੇਵਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਹਨ: ਫਰੀਦਰੀਸ਼ ਸ਼ਲਾਇਆਗਾਖਰ (1768-1834) ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹੈਰਡੇਮਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਵਿਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ।

ਵਿਲਹੈਮ ਦਿਲਤਾਈ (1833-1911) ਨੇ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ, ਕਲਾ, ਇਤਿਹਾਸ, ਐਂਥਰੋਪੋਲੋਜੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਲਾ ਹੈ।

ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ (1818-83), ਫਰੈਡਰਿਕ ਨੀਤਸ਼ੇ (1844-1900) ਅਤੇ ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ (1856-1939) ਨੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀਂ ਵਤੀਰਿਆਂ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਗਹਰੇ ਅਰਥ ਪਏ ਹਨ। ਸਤਹੀ

⁵⁷ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ, ਪੰਨੇ 32-4.

ਵਿਚਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਜਾਂ ਲਕੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਮਾਰਕਸ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ-ਟਕਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੋਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਰਾਇਡ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਵਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚੋਂ।

ਹੰਸ ਗਿਓਰ ਗੈਡਾਮੇਅਰ (1900-2002) ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਜਾਂ ਪਾਰ ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਮੌਲਿਕ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਦਾ ਟੀਚਾ ਅਜਿਹੀ ਅਖੌਤੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਈ ਮੂਲ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਰਥ ਟੈਕਸਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਪਾਠਕ ਦੇ ਟੈਕਸਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਟੈਕਸਟ ਦੂਸਰੀ ਟੈਕਸਟ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਟੈਕਸਟਾਂ ਇਕ ਦੂਸਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ।⁵⁸

ਡਾ. ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਸਕਾਲਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯਕ ਦਰਿਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਧੇਰੇ ਹਨ “ਯਕ ਦੈਰਿਦਾ (1930-2004) ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਉਪਰ ਚੌਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਉਸਦੀ ਡੀਕੰਸਟਰਕਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਟੈਕਸਟ ਅੰਦਰ ਛੁਪੇ ਵਿਰੋਧਾਂ-ਭਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸਟਰੈਟਿਜੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਥ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਲੇ ਫੂਕੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਦੈਰਿਦਾ ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਟੈਕਸਟ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ/ਇਛਾਵਾਂ ਤਕ ਘਟਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ‘ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੌਤ’ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਰਾਹੀਂ ਟੈਕਸਟ ਦੀ ਲੇਖਕ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪਿਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਈ-ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀਆਂ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ‘ਡੀਸੈਂਟਰਿੰਗ’ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਟੈਕਸਟ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਪਰਛਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਟੈਕਸਟ ਨੂੰ

⁵⁸ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ, ਪੰਨੇ 32-4.

ਉਹਨਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਤੇ ਟੈਕਸਟ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿਚ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਟ ਦਬਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।⁵⁹

1.5 ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ : ਪੂਰਬੀ ਧਾਰਨਾ

ਪਛਮ ਵਿਚ ਈਸਾਈ ਚਰਚ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਠ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਚੇਤ ਵਿਧੀ-ਵਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੇਕ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਹੈ⁶⁰:

1. Exegesis (ਟੀਕਾਕਾਰੀ/ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ)
2. Theology (ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵਿਧੀਆਂ)
3. Hermeneutics (ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ)

ਇਸਲਾਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਤਫ਼ਸੀਰ⁶¹ (exposition) ਤੇ ਤਾਵੀਲ⁶² (interpretation) ਰਾਹੀਂ ਵਿਧੀ-ਵਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। “ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਮਾਅਨੇ ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੋ; ਘਟੇ-ਘਟ ਦਖਲ; ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ” ਆਦਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਾਰਾਂ ਉਤੇ ‘ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਰਵਾਇਤ’ ਜਾਂ ‘ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਦਹਾਇਤ’ ਦੇ ਅਨੇਕ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਇਸ

⁵⁹ ਉਹੀ, ਪੰਨੇ 32-4.

⁶⁰ ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਪੰਨੇ 24-5.

⁶¹ ਤਫ਼ਸੀਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਰਦਾ ਹਟਣਾ, ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ “ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਅਲਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਹਟਣਾ” ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

⁶² ਤਾਵੀਲ ਵੀ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਹਨ “ਸੁਪਨ ਵਿਆਖਿਆ, ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ”। ਤਾਵੀਲ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਤਨ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੇ ਤਾਵੀਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਾੜੇ ਅਰਥਾਂ (twisted meaning) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜ਼ਖੀਰੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ।⁶³ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਵੇਦਿਕ ਸ਼ਰੁਤੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵਿਧੀ-ਵਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਉਕਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਤਿੰਨ ਮੁਖ ਸੰਬੰਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

1. ਟੀਕਾਕਾਰੀ/ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ
2. ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ
3. ਵੇਦਾਂਗ

ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਵੀ ਭਾਵੇਂ 'ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ' ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਵੇਦਾਂਗ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਧੀ-ਬਧ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (school) ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਰਾਹੀਂ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਖ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪੂਰਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸਿਧਾਂਤਾਂ/ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- ਸਫੇਟ ਸਿਧਾਂਤ (ਭਰਤਰੀ ਹਰੀ ਦਾ)
- ਅਪੇਹ ਸਿਧਾਂਤ (ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ)
- ਧੁਨੀ ਸਿਧਾਂਤ (ਆਨੰਦਵਰਧਨ ਦਾ)
- ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਪੂਰਬੀ ਅਰਥ-ਮੀਮਾਂਸਾ ਵਿਚ ਅਭਿਧਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਅਨੰਦਵਰਧਨ ਦੇ ਧੁਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਹੀ ਪਿਠ-ਭੂਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਵਿ/ਸਾਹਿਤ/ਧਰਮ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ/ਕੋਸ਼ੀ ਅਰਥਾਂ

⁶³ Dr. Shahrokh Mohammad Baygi, 'The First Available Persian Interpretation of the Qur'ān known as the Tarjumah Tafsīr-i-Tabarī (The Persian Translation of Tabarī's Interpretation of the Qur'ān)', *Hamdard Islamicus*, Hakim Mohammed Said, (ed.), Dr., Ansar Zahid Khan, (sub ed.), vol. xix (no.4), p. 31.

ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।⁶⁴ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਛਮ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ (semantics), ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।⁶⁵

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਰਥ ਮੀਮਾਂਸਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਬੜੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ: “ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਖਿਆ-ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਤੌਰ ਉਤੇ ਦੋ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਲੋਕਿਕ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਵੇਦਾਂਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਭਾਸ਼ਾ-ਦਰਸ਼ਨ, ਵਿਆਕਰਣ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਾ ਅਰਥ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ-ਰੀਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋਕਿਕ ਰੀਤ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ-ਸੂਝ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਵਸਤੂ-ਜਗਤ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਥਾ-ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਠ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਲੋਕ-ਰੀਤ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਰੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਦਵਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਸਾਹਿਤਕ ਪਾਠਾਂ ਦੇ

⁶⁴ ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, *ਪਛਮੀ ਸਾਹਿਤ-ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ (ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਵੇਚਨ)*, ਪੰਨੇ 137-42.

⁶⁵ ਅਰਥ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਧਰਮ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਮੁਹਾਜ ਵਿਚ ਅਰਥ ਪਰੰਪਰਾ (indian school of meaning) ਵਿਚ ਧੁਨੀ (ਧੁਨੀ), ਅਪੇਰ, ਸਫੇਟ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (theories) ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੂਲ ‘ਅਰਥ’ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦੋਨਾਂ ਪਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਸਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁਅਰਥੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਕੋਸ਼ੀ ਅਰਥ (lexeme), ਵਿਆਕਰਣਕ ਅਰਥ, ਸਮਾਨਾਰਥੀ, ਵਿਰੋਧਾਰਥੀ, ਬਹੁ-ਅਰਥੀ, ਸਮੂਹ ਅਰਥੀ, ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਅਰਥੀ, ਸਮਿਲਤ ਅਰਥੀ, ਸਮਨਾਮ ਅਰਥੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਪਧਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਰੇਲਾਂ ਬਾਰਤ, *ਚਿਹਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਤੱਤ*, (ਅਨੁ. ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ), ਗੁਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਪੰਨੇ 97-101 ਤੋਂ ਅਨੁਕੂਲਿਆ।

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਹੀ ਉਪਰਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿਚ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਦੈਵੀ ਤਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਮਾਨਵੀ ਤਤ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ... ਕਥਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਅਮਲ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਨ-ਮਾਨਸ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਡਲ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਆਖਿਆ-ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨ ਮੁਖ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

1. ਕਿਸੇ ਪਾਠ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ,
2. ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ
3. ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਣਾਵਾਂ ਦੀ ਤਾਰਕਿਕਤਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਢੰਗ ਵਿਆਖਿਆ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

1. ਸ਼ੁਰੂਤੀ-ਸਾਹਿਤ (ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ
2. ਸਮ੍ਰਿਤੀ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਅਤੇ
3. ਸ਼ਾਸਤਰ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ,
4. ਕਾਵਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ (ਇਸ ਵਰਗ ਵਿਚ ਮਹਾਂਕਾਵਿ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ)

ਸ਼ੁਰੂਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਰੋਕਾਰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਦੇ ਆਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਹੋਏ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰ-ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ

ਵਿਚਾਰਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮੁਖ ਸਰੋਕਾਰ ਕਾਵਿ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ (ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਵੇਚਨ ਨਾਲ ਹੈ।⁶⁶

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਪਛਮੀ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖ ਕੰਮ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਸਤਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ/ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਮੁਖ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤੇ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ; ਪਲ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਤਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਜਾਂ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਰ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਧਰਾਤਲ ਉਪਰ ਰਖ ਕੇ ਵਡੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਉਸ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਟੋਹ ਲਾਉਣੀ, ਕਿਸ ਕਿਸਮ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸੰਬੋਧਨਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕਥਨ (theological statements) ਉਚਾਰੇ ਗਏ, ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲਿਖਤ ਦੇ ਕਰਤਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਭਾਵ' ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਦਿ, ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.6 ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਇਕ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ⁶⁷ ਕੋਈ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸਤਰਿਤ ਵਿਧਾਨ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ

⁶⁶ ਪ੍ਰੋ., ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, 'ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ', *ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ*, ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਸੰਪਾ., ਪੰਨੇ 5-6.

⁶⁷ ਨੋਟ: ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ 'ਪੂਰਵ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟਿਪਣੀਆਂ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰਾਜ਼, ਸਰਵੇਖਣਾਂ/ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸਟੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਇਕ ਪਰਚੇ/ਲੇਖ ਜਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਹੋਰ ਮੁਢਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਰੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ⁶⁸; ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ⁶⁹, ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ/ਟਿਪਣੀਆਂ/ ਸੰਦਰਭ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਸੰਦਰਭ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਧਾਰ ਸਰੋਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦਰਭ ਹੀ ਨਿਰਮਲਾ, ਉਦਾਸੀ, ਗਿਆਨੀ, ਸੇਵਾਪੰਥੀ ਆਦਿ ਸਿਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋਤ-ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮੁਢਲੇ ਤੇ ਜਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਰਚਿਤ *ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ* ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਦਸ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਨਾਮਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤ: ਉਸੂਲ (ਅਸੂਲ), ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਯੁਕਤੀ (ਦਲੀਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦਸੇ ਹਨ।⁷⁰

ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਹੀ ਬਲਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਵਿਹਾਰਕ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :

⁶⁸ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.) *ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ*, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1926; ਗੁਰਬਚਨ ਕੋਰ, (ਸੰਪਾ.) *ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦਾ ਪਾਠ-ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੰਪਾਦਨ*, ਪਟਿਆਲਾ 1987; ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, (ਸੰਪਾ.) *ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ : ਲਿਖਤ ਸ੍ਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਜੀ; ਚਤੁਰਭੁਜ (ਦੇ-ਜਿਲਦਾਂ)*, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1962, 1969; ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ, (ਸੰਪਾ.) *ਗਿਆਨਰਤਨਾਵਲੀ: ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ*, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1993; ਸੀਰਾ ਉਪਲ, *ਸਾਖੀ ਮਹਲੁ ਪਹਿਲੇ ਕੀ*, (ਸੰਪਾ.) ਸ.ਸ. ਪਦਮ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2017, ਆਦਿ।

⁶⁹ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, *ਰਹਿਤਨਾਮੇ*, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2000 (ਸੱਤਵੀਂ ਵਾਰ)।

⁷⁰ *ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨੇ 4-26.

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਦੋ-ਦੋ ਵਾਰ ਪਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕੋ ਵਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਛੰਤ ਦੀ ਚਾਲ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਹਰਾਅ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਿਨੁ ਭੈ ਅਨਭਉ ਹੋਇ ਵਣਾਹੰਬੈ॥⁷¹
2. ਪਟੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਅਯੋ ਅੰਡੈ... ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਰੇ “ਇਥੇ ‘ਅਯੋ ਅੰਡੈ’, ‘ਕਾਖੈ ਘੰਡੈ’, ‘ਰੀਰੀ ਲਲੀ’, ‘ਸਿਧੰ ਛਾਇਐ’ ਆਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਦੇਸ਼... ਹਨ। ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਕਹਾਂਗੇ ‘ਅਯੋ ਅੰਡੈ ਬਾਰੇ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਜਾਂ ‘ਸਿਧੰ ਛਾਇਐ ਬਾਰੇ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ”।⁷²
3. ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਯੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ...⁷³ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ : “... ‘ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ’ ਵਿਚ... ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਭਾਵ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਲਈ ਹੋਰ ਭਾਵ ਨਾਲ।... ਉਤੋਂ (ਬਾਹਰਮੁਖੀ) ਭਾਵ ਹੈ ਰਬ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ‘ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਅਗੇ’ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ”।⁷⁴
4. ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਰੂਪਕਾਂ, ਬਿਰਤਾਤਾਂ ਜਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਅਸਲ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼, ਜਿਵੇਂ : “ਮਨੁਖੀ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਹੇ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਬੀਜਦੇ ਹਾਂ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ”।⁷⁵

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਵਿਆਕਰਣ ਨੂੰ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬਹਿਸਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ:

⁷¹ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਭਾਗ ਚੌਥਾ), ਪੰਨਾ ੧੧੦੪.

⁷² ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ/ਟਿਪਣੀ ੪੩੪/੧੭.

⁷³ ਉਹੀ, (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਪੰਨਾ/ਟਿਪਣੀ ੫੨੦.

⁷⁴ ਉਹੀ, (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਪੰਨਾ/ਟਿਪਣੀ ੫੨੦/੪੮.

⁷⁵ ਉਹੀ, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ/ਟਿਪਣੀ ੧੭੬/੩੩.

1. ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
2. ਦੂਜੀ ਧਾਰਨਾ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਅਰਥਕ ਹਨ, 'ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਅਰਥ' ਦੀ ਰੂੜੀ ਪ੍ਰਵਾਣਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿਆਕਰਣਕ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਭਿਧਾਮੂਲਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬਹੁਅਰਥਕ ਖਿਲਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਧਾਰਨਾ ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਇਕਵਾਦੀ ਹਠੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਤਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਦੁ ਬਾਣੀ⁷⁶ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਆਕਰਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:

ਜਗਿ ਦਾਤਾ ਸੋਇ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤਿਹੁ ਲੇਇ ਜੀਉ ॥

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਵਏ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜੀਉ ॥

ਅਵਰੇ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਕੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਰੇ ॥

ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਵਰੇ ॥

ਆਇਆ ਹਕਾਰਾ ਚਲਣਵਾਰਾ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ ॥

ਜਗਿ ਅਮਰੁ ਅਟਲੁ ਅਤੇਲੁ ਠਾਕੁਰੁ ਭਗਤਿ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਗਿ- ਜੱਗ ਵਿਚ, ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਦਾਤਾ- ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ। ਤਿਹੁ ਲੇਇ- ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ। ਗੁਰ ਸਬਦਿ- ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ। ਸਮਾਵਏ- (ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ) (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨ ਜਾਣਹਿ- ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ: ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ "ਜਾਣੈ" ਆਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਵਿਚ "ਜਾਣਹਿ" ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨ

⁷⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੯੨੩-੪.

ਅਨੁਸਾਰ ਲਫਜ਼ “ਜਾਣੈ” ਵਰਤਨ ਕਾਲ (present tense) ਅੱਠ ਪੁਰਖ (third person) ਇਕ ਵਚਨ (singular number) ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ’ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਸੇ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ’ ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ‘ਕਰਤਾ’ (subject) ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਜਾਣਹਿ’ ਹੈ, ਇਹ “ਜਾਣੈ” ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ (plural number) ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਗਾਵੈ’ ਤੋਂ ‘ਗਾਵਹਿ’ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਜਾਣਦੇ ਹਨ’। ਜਿਵੇਂ ‘ਸਤਕਾਰ’ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਪ੍ਰਭ’ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਜੀ’ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਕ੍ਰਿਆ’ ਬਹੁ ਵਚਨ (plural number) ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸਹਿ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ”

ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਭੀ ‘ਸਤਕਾਰ’ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ‘ਜਾਣਹਿ’ ਬਹੁ ਵਚਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ‘(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ’।

ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਕੈ- ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਰਾਹੀਂ।

ਧਿਆਵਰੇ- ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਛੰਦ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ‘ਧਿਆਵਹਿ’ ਦੀ ਅੰਤਲੀ (ਿ) ਨੂੰ (ੇ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪਾਵਰੇ’ ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਵਹਿ’ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ‘ਸਤਕਾਰ’ ਵਾਸਤੇ ਉਪਰ ਲਫਜ਼ ‘ਜਾਣਹਿ’ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ‘ਧਿਆਵਰੇ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਵਰੇ’ ਹਨ; ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।⁷⁷

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ:

1. ਭਿੰਨਤਾਵਾਦ ਜਾਂ ਹੈਟਰੋਲੋਜੀ ਅਤੇ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰ (ਚਿੰਤਕ- ਲੈਨਿਵਾਸ, ਦੈਰਿਦਾ, ਲਿਉਤਾਰ ਤੇ ਦੇਸਰਤੇ)।
2. ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਹਰਮੇਨਿਉਟਿਕਸ (ਚਿੰਤਕ- ਸ਼ਲਾਇਰਮਾਈਕਰ, ਡਿਲਥੀ, ਗੈਡਾਮਰ, ਪਾਲ ਰਿਕੁਰ ਤੇ ਈ. ਡੀ. ਹਰਸ)।

⁷⁷ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, (ਪੋਥੀ ਛੇਵੀਂ), ਪੰਨੇ 717-8.

3. ਉਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ (ਚਿੰਤਕ- ਲਿਉਤਾਰ, ਬੋਰੇਦ ਤੇ ਬੋਦਰੀਲਾ)।

4. ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਗਿਆਨ (ਚਿੰਤਕ- ਗੋਟਡੀਨਰ)।

5. ਨਾਰੀਵਾਦ (ਚਿੰਤਕ- ਇਰਿਗੋਰੇ ਸਿਖੂ, ਕ੍ਰਿਸਤੇਵਾ ਤੇ ਡੋਨਾ ਹਾਰਵੇ)।⁷⁸

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਨੇ ਟਿਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਯਥਾਰਥ ਉਪਰ ਉਸਰੇ ਹਨ। ਭੌਤਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲੋਂ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸਤਿ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਿਥੇ ਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸਤਿ ਦੀ ਤਾਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਤ ਦੈਵੀ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਤੇ ਸਮਕਾਲ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲੋਂ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੈ। ਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸਤਿ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਸਰਬਕਾਲੀ ਤੇ ਸਰਬਦੇਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋੜ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹਿਤ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬੀਜ ਸਾਡੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਏ ਹਨ।⁷⁹

ਚੇਤੰਨ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿਕਰਯੋਗ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮੁਚਾ ਸਿਖ ਧਰਮ ਸਹਿਤ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮੁਢਲੇ ਸੂਤਰ; ਅਕਾਦਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਸਿਖੀ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪੰਜ ਸਿਧਾਂਤਾਂ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਇਲਹਾਮੀ ਹੋਣਾ; ਇਸ ਇਲਹਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਤ-ਬਧ ਹੋਣਾ; ਬਾਣੀਕਾਰ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ

⁷⁸ ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਜੋਕੇ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ', ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰ, (ਸੰਪਾ.) ਪ੍ਰੋ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਤੇ ਹੋਰ, ਪੰਨੇ 16-7.

⁷⁹ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਆਖਿਆ', (ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਲੇਖ), ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸੁਰਖਿਅਤ।

ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ; ਇਸ ਇਲਹਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਤ-ਬਧ ਹੋਣਾ; ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਕਰਨ ਉਤੇ ਜੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।⁸⁰

ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਪਰਚੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ: ‘ਸੁਗਿਆਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਮੀਮਾਂਸਾ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੁਨਿਖੜਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਣ : ਵਿਧੀ ਤੇ ਜੁਗਤ’, ਡਾ. ਨੇਕੀ ਆਪਣੇ ਦੋਨਾਂ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਸੁਨਿਖੜਵਾਂ ਮੀਮਾਂਸਾ ਨਿਰਧਾਰਣ’ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।⁸¹ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਸਬਦ’ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਧਾਰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਈ ਥਾਂ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁸² ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਨਿਰਾ ‘ਜਗਿਆਸਾ’ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ।⁸³ ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ‘ਇਕਾਈ’ ਮੰਨਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ,⁸⁴ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ* ਵਿਚ ‘ਖਿਆਲ ਦੀ ਲੜੀ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੱਸ ਕੇ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਵੀ ਦੇਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।’⁸⁵ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸੇ ‘ਖਿਆਲ ਦੀ ਲੜੀ’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਸਿਸਟਮ ਚੇਤਨਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।⁸⁶

⁸⁰ “For the true interpretation of sikh religion, there are five unique events which cannot be ignored. The first is that Guru Nanak’s system is a revelation. Second, that the revelation has been recorded by the Guru or te prophet himself. Third, that both Guru Granth Sahib and the Guru emphasise the impeccable unity of their thesis, and that failure to understand its unity and integrity means failure to comprehend and interpret its depths and truths. Fourth, that the thesis has been lived and demonstrated with love and humility by Ten Gurus for 240 years, thereby leaving no scope for ambiguity. These demonstrations have been made by them as the unquestioned heads of a society dealing with all kinds of problems, and under variants social and political circumstances. Fifth, as is the clear lesson from the Gurus’ lives, the *kakka* or *kirpan* prescribed by the Tenth Guru, stresses not only that Sikhism is a whole-life or *miri-piri* system, and that sikhs should live truthfully, discharging all their social responsibilities in all feilds of life, but also that they should never withdraw into the isolation of asceticism or monasticism”, Daljeet Singh, ‘Sikh Theory of Evolution : Haumain and Problem of Hermeneutics’, *Sikhism: Its Philosophy and History*, Institutes of Sikh Studies, Chandigarh 1997, p. 82.

⁸¹ *ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ*, ਪੰਨੇ 206-25.

⁸² ‘ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਤ’, *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ*, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ (1850 ਈ. ਤਕ), ਪੰਨੇ 330-31.

⁸³ ‘ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ’, *ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ*, ਅੰਕ ਪਹਿਲਾ, ਜਿ. 5, ਪੰਨੇ 9-10.

⁸⁴ ‘ਸਿੱਖ ਮਤਿ ਵਿਚ ਕਰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ’, ਉਚੀ.

⁸⁵ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਭੂਮਿਕਾ (ੳ).

⁸⁶ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, *ਬਾਣੀ : ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਵਿਕੇਂਦਰ*, ਪੰਨੇ 13-30.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਨਿਯਮ 'ਖਿਆਲ ਦੀ ਲੜੀ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ "ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਗੁਰੂ (ਬਾਣੀਕਾਰ; ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਵਿਕਲੋਤਰੀ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਮੰਨ ਕੇ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ...(ਉਹ ਬਾਣੀ ਦੀ) ਰੂਹਾਨੀ ਇਕਰੂਪਤਾ ਜਾਂ ਇਕੇ ਜੋਤ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ... (ਨਹੀਂ)।"⁸⁷ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ : "...ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਕਿਰਤ (ਬਾਣੀ) ਪੂਰੀ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਕਾਈ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੰਗਤੀ-ਅਧਿਐਨ ਜਾਂ ਖੰਡ-ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਸਚ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਰਬਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖੰਡਾਰਥ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ।"⁸⁸

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ (ਸਕੂਲਾਂ) ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।⁸⁹ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹਨ : ਸਹਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਭਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਪਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਉਦਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਨਿਰਮਲਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੇ ਜੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ, ਪਹੁੰਚਾਂ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥਾਉਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਕੀਤੇ ਸੱਤ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਲਛਣ ਤਲਾਸ਼ਦਿਆਂ, ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਮੁਖ ਨੇਮ ਪੇਸ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰੂਪ ਨਿਮਨਕਤ ਹੈ:

⁸⁷ 'ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ', *ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖ*, ਪੰਨਾ 34.

⁸⁸ 'ਨਾਨਕਬਾਣੀ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾ-ਵਿਧਾਨ', *ਪਾਰਗਾਮੀ*, ਪੰਨਾ 76.

⁸⁹ *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1997, ਭੂਮਿਕਾ।

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ:

- 1.1 ਜੀਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ
- 1.2 ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ
- 1.3 ਨਾਮ ਮਾਰਗ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਰਗ
- 1.4 ਕਰਮ ਤੇ ਕਰਮ-ਫਲ
- 1.5 ਮੁਕਤੀ
- 1.6 ਕ੍ਰਿਪਾ-ਨਦਰ
- 1.7 ਸਤਿਸੰਗ, ਸਾਧਸੰਗ
- 1.8 ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ

2. ਪ੍ਰਯਾਵਾਚੀ ਰੁਚੀ।

3. ਤੁਕਵਾਰ ਟੀਕਾ।

4. ਪੌਰਾਣਿਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।

5. ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ।

6. ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।

7. ਗੁਰ-ਜੀਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਸਾਖਿਅਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।

8. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਜੀਵਨ-ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

9. ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਖਿਚ-ਧੂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

10. ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੂਝ ਤੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਖੋਲਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

11. ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਪਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

12. ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

13. ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
14. ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਸਾਧਨਾਂ ਜਾਂ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਵੇ।
15. ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।
16. ਟੀਕਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਥਾਨਕਾ ਦਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
17. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਣ ਮੰਨ ਕੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
18. ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਤੁਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।
19. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
20. ਬੋਲੀ ਸਰਲ ਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ।
21. ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਣ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵੀ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਰਣ-ਆਸਰਮ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੁਲ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤਖ, ਪ੍ਰਗਟ, ਅਟਲ, ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੀ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਗੁਰਮਤਿ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੇ ਟੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਸ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।
22. ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਕੋਈ ਭਗਤ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।
23. ਸ਼ਗਣ-ਅਪਸ਼ਗਣ, ਮਹੂਰਤ, ਨੇਮ-ਵਰਨ, ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰਮੂਲ ਹਨ। ਟਿਕਾ-ਜਨੇਊ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹਨ।
24. ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ-ਹੋਂਦ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹੀ ਸੰਕੇਤਕ ਨਾਮ ਹਨ।
25. ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।
26. ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ, ਜੰਤੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਮੜੀ-ਮਸਾਣ, ਕਬਰ ਪੂਜਾ ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ।

ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਨੇਮ ਜੋ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੱਤ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਤਲਾਸ਼ੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਅਧਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਕੁਝ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਖੋਜ ਜਾਂ ਅਧਿਐਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਦਿਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਮਕਾਲੀ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਮੁੱਦੇ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਉਭਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਤਰ-ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕੁਝ ਚਿੰਤਨੀ ਰੁਝਾਨ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਪਧਰ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਮੁਦਾ/ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

- (1) ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਅਧਿਐਨ/ਚਿੰਤਨ (subaltern studies)
- (2) ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ/ਚਿੰਤਨ (feminism)
- (3) ਪੂਰਬਵਾਦ (orientalism)
- (4) ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ (globalization)
- (5) ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰੁਝਾਨ (ecological concern) ਆਦਿ।

ਉਕਤ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ 'ਨੇਮਾਂ' ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਮਨੋਕਤ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

- (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦਾ 'ਦਲਿਤ' ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ। 'ਦਲਿਤ' ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਵਿਚ ਇਹ ਚਿੰਤਨ ਪੂੰਜੀ ਦਾ 'ਜਾਤੀ' ਚਿਹਰਾ ਪਛਾਣ ਕੇ ਤਾੜਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬੁਲੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਨਕਾਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ; ਸੋਮਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ 'ਜਾਤ' ਨੂੰ ਮਾਣਤਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ 'ਪਾਠ' ਹੈ, ਪਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਜਾਂ ਇਹ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਬਾਣੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਂਗ ਸਰਬਸਾਂਝਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇ।
- (2) ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ, ਬਾਣੀ ਨਰ ਜਾਂ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਨਹੀਂ, ਉਹ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਪੁਰ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਸੇ ਨਰ/ਨਾਰੀ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਮੁਹਾਵਰਾ ਸਾਂਝਾ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਸਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਉਬਰੇ...; ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰਣੈ...^{੧੦}, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੇ/ਤਿਨ ਕੋਈ ਨਰ/ਨਾਰੀ ਸੰਬੋਧਿਤ ਉਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਂਝੇ ਉਚਾਰ ਹਨ।
- (3) ਪੂਰਬਵਾਦ (orientalism) ਪਛਮ ਦਾ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਹਾਸ਼ੀਏ ਉਤੇ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਇਹ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ, ਪੂਰਬਵਾਦੀ ਵਾਂਗ ਸਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਰੁਝਾਨ 'ਮੂਲਵਾਦ' ਤੇ 'ਵਿਸ਼ਵਵਾਦ' ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ/ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ, ਕੌਮ, ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਮੂਲ ਹਕਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ, ਬੋਲੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਮਾਣਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਰਬਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਉਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- (4) ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੇਕ ਗੰਭੀਰ ਸੁਆਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕਰੀਬਨ ਨਿਰਣਾ ਹੋ ਗੀ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ 'ਡਰ' ਜਾਂ 'ਵਿਰੋਧ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਹਿਯੋਗ' ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸੁਹਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤਦ ਹੀ ਯਕੀਨੀ ਹੈ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਵਲ ਸਹਿਯੋਗ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੁਰੇ। ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈ 'ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਦਾਰੀ' ਸਦੀਵੀਂ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ, ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਵਾਂਗ ਸਾਦਾ, ਸਪਸ਼ਟ, ਵਲ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਸਹਿਜੇਗੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

^{੧੦} ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੨੬; ੫੫.

ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਤ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ
2. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰੂਪ
3. ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ
4. 'ਰਹਾਉ' ਪ੍ਰਬੰਧ
5. ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਾਖੀ
6. ਪ੍ਰਸੰਗ
7. ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

1. ਅਧਿਆਤਮਕ ਏਕਤਾ ਤੇ ਬਣਤਰ ਏਕਤਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਬਾਣੀਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਵਖੇ-ਵਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਰੀ ਇਕ-ਜੋਤਿ ਹੈ। ਡਾ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਸ਼ਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਟੁਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ।⁹¹ ਫੇਥ (faith) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਲ ਟਿਲਿਚ⁹² (paul tillich) ਤੇ ਸਮਿਥ⁹³ (smith) ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਫੇਥ (faith) ਤੇ ਬਲੀਫ (belief) ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫੇਥ (faith) ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ

⁹¹ "The sikh canon is a well-structured unity. In a religious text, the discourse is to be prepared with rules that govern mystic meanings. The hermeneutical prerequisite is the assertion of the condition of every activity. Reflective thinking and linguistic analysis used to test the dogmatic beliefs and convictions.", Dr. Nirbhai Singh, *The Critique of Mandair's Religion and the Specter of the West*, The Shri Guru Granth Sahib Foundation, Anaheim 2016, p. 37.

⁹² Paul Tillich, *Dynamics of Faith*, Harper & Row, New York 1957.

⁹³ W.C. Smith, *Faith and Belief*, Princeton University Press, Princeton 1979.

ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁹⁴ ਧਰਮ ਦੀ ਇਸ ਅੰਦਰੂਨੀਅਤਾ ਨੂੰ ਅਉਟੋ ਨੇ *sui generis* ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਕਥਨਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁹⁵ ਵਿਲੀਅਮ ਜੇਮਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖ ਚਾਰ ਲੱਛਣ ਦਸੇ ਹਨ⁹⁶:

1.1 ਨਾ-ਬਿਆਨਯੋਗ (ineffability)

1.2 ਗਿਆਨ-ਭਾਵੀ ਜਾਂ ਬੌਧਿਕ ਗੁਣ (noetic quality)

1.3 ਅਸਥਾਈਪਣ

1.4 ਕਾਰਜਹੀਣਤਾ (passivity)

ਰਹਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੁਧੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬੁਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਛੇਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਹਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬੁਧੀ ਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਦੈਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਨਵੀਨ ਸੋਝੀ ਤੇ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਹਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਬੁੜ-ਚਿਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁਖ ਦੈਵੀ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਿਆਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਹਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਅਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰਜਹੀਣ ਹੋ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

⁹⁴ 'Some Issues in the Study of Faith', *The Khalsa in Comparative Perspective*, Singh Brothers, Amritsar 2009, p. 119.

⁹⁵ ਉਧਰਿਤ, Prof. Vikram Singh, 'Numinous and Language: A Study in The Idea of Holy', *Studies in Sikhism and Comparative Religion*, (vol. ix), No. 1, Guru Nanak Foundation, New Delhi (April) 1990, p. 141.

⁹⁶ William James, *Varieties of Religious Experience*, The Modern Library, New York 1902, p. 371.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਕ, ਰਸਮਈ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ, ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

2. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਵੀ ਧਰਮ ਮੀਮਾਸਿਕ (theological) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮੇਤ ਕਾਵਿਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅਲੰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ (figurative of speech) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਆਮ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਨਿਆਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਲਛਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ:

2.1 ਰੂਪਕ (metaphor): ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਦਸਣ ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਖੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ ਤੇਲੁ ॥

ਉਨਿ ਚਾਨਣਿ ਓਹੁ ਸੋਖਿਆ ਚੂਕਾ ਜਮ ਸਿਉ ਮੇਲੁ ॥੧॥⁹⁷

2.2 ਉਪਮਾ (similes): ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਵਾਂਗ’, ‘ਵਾਂਗਰ’ ਜਾਂ ‘ਜਿਵੇਂ’ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :

ਪਿਰ ਰਤਿਅੜੇ ਮੈਡੇ ਲੇਇਣ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਚਾਤ੍ਰਕ ਬੁੰਦ ਜਿਵੈ ॥

ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਆ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ ਬੁੰਦ ਪੀਵੈ ॥⁹⁸

2.3 ਬਿਆਨ (allegory): ਅਜਿਹਾ ਰੂਪਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :

ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ ॥ ਯੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਜੈਸੇ ॥੧॥⁹⁹

⁹⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੩੫੮.

⁹⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੪੫੧-੨.

⁹⁹ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੩੩੭.

2.4 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ (parable): ਇਸ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਮਜ਼

ਸਮਝਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਖੁ ॥

ਸੁਲਹੀ ਕਾ ਹਾਥੁ ਕਹੀ ਨ ਪਹੁਚੈ ਸੁਲਹੀ ਹੋਇ ਮੂਆ ਨਾਪਾਕੁ ॥੧॥¹⁰⁰ ਜਾਂ

ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ ॥

ਆਪੈ ਦੇਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ ॥

ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੇ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ ॥੧॥¹⁰¹

2.5 ਬੁਝਾਰਤ (riddle): ਇਹ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁਝਣ ਹਿਤ ਖੋਜ ਬਿਰਤੀ ਜਨਮ

ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਐਸੇ ਅਚਰਜੁ ਦੇਖਿਓ ਕਬੀਰ॥ ਦਧਿ ਕੈ ਭੇਲੈ ਬਿਰੇਲੈ ਨੀਰੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹਰੀ ਅੰਗੂਰੀ ਗਦਹਾ ਚਰੈ ॥ ਨਿਤ ਉਠਿ ਹਾਸੈ ਹੀਗੈ ਮਰੈ ॥੧॥

ਮਾਤਾ ਭੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਹਾ ਜਾਇ ॥ ਕੁਦਿ ਕੁਦਿ ਚਰੈ ਰਸਾਤਲਿ ਪਾਇ ॥੨॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਪਰਗਟੁ ਭਈ ਖੇਡ ॥ ਲੇਲੇ ਕਉ ਚੂਘੈ ਨਿਤ ਭੇਡ ॥੩॥

ਰਾਮ ਰਮਤ ਮਤਿ ਪਰਗਟੀ ਆਈ ॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੪॥¹⁰²

2.6 ਅਤਿਕਥਨੀ (hyperbole): ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਥਾਰਥ

ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ :

ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕਰਿ ਥਲ ਤੇ ਕੂਆ ਕੂਪ ਤੇ ਮੇਰੁ ਕਰਾਵੈ ॥

ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸਿ ਚਢਾਵੈ ਚਢੇ ਅਕਾਸਿ ਗਿਰਾਵੈ ॥੨॥¹⁰³

2.7 ਵਿਅੰਗ (irony): ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਸਿੱਧਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਲਟੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ:

¹⁰⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੮੨੫.

¹⁰¹ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੩੬੦.

¹⁰² ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੩੨੬.

¹⁰³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੨੫੨.

ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰੀ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਲੇਧੇ ਕਾ ਖੇਤੁ ਖਾਤੀ ਥੀ ॥
 ਲੈ ਕਰਿ ਠੇਗਾ ਟਗਰੀ ਤੇਰੀ ਲਾਂਗਤ ਲਾਂਗਤ ਜਾਤੀ ਥੀ ॥੧॥
 ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਮਹਾਦੇਉ ਧਉਲੇ ਬਲਦ ਚੜਿਆ ਆਵਤੁ ਦੇਖਿਆ ਥਾ ॥
 ਮੇਦੀ ਕੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਪਾਕਾ ਵਾ ਕਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਥਾ ॥੨॥¹⁰⁴

2.8 ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ (interrogation): ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜਵਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਤਾਂ ਨੂੰ

ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਦੋਂ ਬਾਣੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਇਸ ਤਤ ਨੂੰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਣਿਐ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੁਰਿ ਨਾਥ ॥ ਸੁਣਿਐ ਧਰਤਿ ਧਵਲ ਆਕਾਸ ॥
 ਸੁਣਿਐ ਦੀਪ ਲੇਖ ਪਾਤਾਲ ॥ ਸੁਣਿਐ ਪੇਰਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ॥...
 ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਜੇ ਕੇ ਕਰੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥...
 ਮੰਨੇ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥ ਮੰਨੇ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥
 ਮੰਨੇ ਮਾਰਗਿ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥ ਮੰਨੇ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਜਾਇ ॥
 ਮੰਨੇ ਮਗੁ ਨ ਚਲੈ ਪੰਥੁ ॥ ਮੰਨੇ ਧਰਮ ਸੇਤੀ ਸਨਬੰਧੁ ॥¹⁰⁵

ਇਥੇ 'ਸੁਣਨਾ' ਜਾਂ 'ਮੰਨਣਾ' ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਤਤ ਹੈ।

2.9 ਅਰਥ-ਆਦੇਸ਼ (metonymy:) ਇਸ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਅਸਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਉਲਟੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਰਾਜਾਸੂਮ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਤੇਰੀ ॥ ਤੇਰੇ ਸੰਤਨ ਕੀ ਹਉ ਚੇਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਹਸਤੇ ਜਾਇ ਸੁ ਰੇਵਤੁ ਆਵੈ ਰੇਵਤੁ ਜਾਇ ਸੁ ਹਸੈ ॥
 ਬਸਤੇ ਹੋਇ ਹੋਇ ਸੋ ਉਜਰੁ ਉਜਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਬਸੈ ॥੧॥
 ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕਰਿ ਥਲ ਤੇ ਕੂਆ ਕੂਪ ਤੇ ਮੇਰੁ ਕਰਾਵੈ ॥
 ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸਿ ਚਢਾਵੈ ਚਢੇ ਅਕਾਸਿ ਗਿਰਾਵੈ ॥੨॥
 ਭੇਖਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜੁ ਕਰਾਵੈ ਰਾਜਾ ਤੇ ਭੇਖਾਰੀ ॥

¹⁰⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੮੭੪-੫.

¹⁰⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨੇ ੨-੩.

ਖਲ ਮੁਰਖ ਤੇ ਪੰਡਿਤੁ ਕਰਿਬੇ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਮੁਗਧਾਰੀ ॥੩॥

ਨਾਰੀ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਕਰਾਵੈ ਪੁਰਖਨ ਤੇ ਜੋ ਨਾਰੀ ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਤਿਸੁ ਮੂਰਤਿ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੪॥੨॥¹⁰⁶

2.10 ਮਨੁਖੀਕਰਨ (personification): ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਤੇ ਲਾ ਕੇ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਮੈ ਪਤਿ ਕੀ ਪੰਦਿ ਨ ਕਰਣੀ ਕੀ ਕਾਰ ॥ ਹਉ ਬਿਗੜੈ ਰੂਪਿ ਰਹਾ ਬਿਕਰਾਲ ॥

ਤੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਤਾਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਮੈ ਏਹਾ ਆਸ ਏਹੇ ਆਧਾਰੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥¹⁰⁷

ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਦੱਸ ਲਛਣ ਕਾਵਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਨੇਮ ਘੜਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

3. ਸਿਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸੰਬੰਧ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪਖਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲੇ ਇਕ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ-ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕਰੀਬਨ ਹਰੇਕ ਮੁਖ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਠੀਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਅੰਧਾ (ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਹੀਐ ਸੋਇ॥)¹⁰⁸; ਪਾਰਖੁ (ਨਾਨਕ ਪਰਖੇ ਆਪ ਕਉ ਤਾ ਪਾਰਖੁ ਜਾਣੁ॥)¹⁰⁹; ਵੈਦ (ਰੇਗੁ ਦਾਰੁ ਦੇਵੈ ਬੁਝੈ ਤਾ ਵੈਦੁ

¹⁰⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੨੫੨.

¹⁰⁷ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੪.

¹⁰⁸ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੯੫੪.

¹⁰⁹ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੪੮.

ਸੁਜਾਣਾ)।¹¹⁰ ਆਦਿ। ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੋਧਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. ਵਿਹਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਬਾਣੀ ਦਾ 'ਰਹਾਉ' ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਾਠ-ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਰਥ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਹੈ। 'ਅਰਥ' ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਾਉ ਦੇ ਅਰਥ 1) ਸੰਗਯਾ- ਰਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸਥਿਤ, ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ, 2) ਸ੍ਰਵ, 3) ਪਾਠ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, 4) ਟੇਕ ਸਥਾਈ, ਉਹ ਪਦ, ਜੋ ਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅੰਤਰੇ ਪਿਛੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਰਹਾਉ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਹੀ ਭਾਵ ਹੈ।¹¹¹

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁ. ਟੇਕ, ਗਾਯਨ ਮੇ ਆਗੇ ਪੀਛੇ ਕਾ ਪਾਠ ਗਾਯ-ਗਾਯ ਕੇ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗਵਈਆ ਲੋਗ ਇਸ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਾਠ ਕੇ ਗਾਤੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਔਰ ਭਾਖਾ ਪੋਥੀਓ ਕੇ ਪਦੋਂ ਮੇਂ ਜਿਸ ਕੇ ਪ੍ਰਵ ਕੋਈ ਟੇਕ ਕਹਤੇ ਹੈ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੇ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਰਹਾਉ ਹੈ; ਗੁਰਮਤ ਮੇ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕੋਂ ਮੇਂ ਕਹਾ ਅਰਥ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਸਮਰਕ ਸਬਦ ਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੀਆ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸਲੋਕੇ ਮੇ ਕਹਯਾ ਅਰਥ ਸੁਖਮਨੀ ਕੀ ਅਸਟਪਦੀਓ ਮੇਂ ਬਰਨਨ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤੁਕਾ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਔਰ ਤੁਕਾਂ ਸਭ ਟੀਕਾ ਹੈ। ਕਹੀ-ਕਹੀ ਰਹਾਉ ਬਹੁਤੇ ਹੋਤੇ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਭੀ ਗਵਈਓ ਕੇ ਗਯਾਨ ਔਰ ਗੁਨੀ ਕੇ ਅਰਥ ਮੇ ਵਹੀ ਬਯਵਸਥਾ ਹੈ, ਯਹ ਕਈ ਗੁਨੀਓ ਕਾ ਮਤ ਹੈ। ਰਹੇ, ਯਥਾ ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚਿ ਰਹਾਉ। ਸੁੰਦਰ ਕੰਠ, ਜੈਸੇ-ਇਸ ਪਾਠੀ ਕਾ ਕਿਆ ਰਹਾਉ ਹੈ।¹¹² ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਟੇਕ' ਜਾਂ 'ਸਥਾਈ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਠਹਿਰਨਾ ਜਾਂ ਰੁਕਣਾ।¹¹³

ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਉਚਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਰਹਾਉ-ਪਦ ਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਰਹਾਉ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ

¹¹⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੪੮.

¹¹¹ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 760.

¹¹² ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ, ਗੁਰੂ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼, (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ), ਪੰਨਾ 232.

¹¹³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ 2), ਪੰਨਾ 411.

ਸੰਕੇਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀ ਉਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਾਣੀ ਦੇ ਥੀਮਿਕ ਪੈਟਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਰਥ-ਪਰੰਪਰਾ, ਅਰਥ-ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ 'ਰਹਾਉ-ਪਦ' ਨੂੰ ਰਖ ਕੇ ਬਾਕੀ-ਪਦਾਂ (stanzas) ਨੂੰ ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਥੀਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਾਇਨ ਪਰੰਪਰਾ, ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ 'ਰਹਾਉ-ਪਦ' ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਥਾਈ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਦੇ ਦੇ ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੀਰਤਨ ਬਾਰ-ਬਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਵਲ ਪਰਤਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਲੈਅ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੀ ਅਰਥ-ਵਿਆਖਿਆ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਵਿਆਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਰਹਾਉ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਕੀ-ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮਿਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਵਿਚ ਇਕਾਗਰ ਹੋਈਆਂ ਵਿਵਿਧਤਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਆਪਣੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਨੁਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਥੀਮਿਕ ਵੀ। ਥੀਮਿਕਤਾ ਥੀਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਵਿਚਲੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤਤ ਵਜੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬਾਣੀ-ਕਿਰਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ 'ਰਹਾਉ' ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਉਂ 'ਰਹਾਉ-ਜੁਗਤਾਂ' ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ-ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਆਈ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਇਕਾਗਰਦਾਰੀ ਸੂਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਸਗਲ ਸਮਗਰੀ ਤੁਮਰੈ ਸੁਤਰਧਾਰੀ' ਜਿਤਨਾ ਸਮੁੱਚੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਸਚ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਬਾਣੀ-ਕਿਰਤ ਦੇ ਆੰਤਰਿਕ ਰਹਾਉ ਤੇ ਬਾਕੀ-ਪਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਵੀ¹¹⁴ ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਾਉ: (ਪੁ, ਇ ਵ, ਨਾਂਵ) ਸਥਾਈ, ਟੇਕ ਪਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ। ਸਮੁੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ, ਇਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਰਹਾਉ ਦੇ ਪਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਹਾਉ ਵਾਲਾ ਪਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।¹¹⁵

5. 'ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਸਿਧਾ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਾਚਣਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਲ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ 'ਬਾਹਰੀ' ਸੰਕੇਤ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ 'ਸੰਚਾਰ' ਹੈ; ਭਾਵ ਬਾਣੀਕਾਰ ਸੰਬੰਧਿਤ 'ਕਹਾਣੀ' ਰਾਹੀਂ (ਪ੍ਰਥਾਇ) ਆਪਣਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਭਾਸ਼ਾ, ਮੁਹਾਵਰਾ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਦਿ ਸੰਬੋਧਨ ਵਰਗ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤੇ (ਪਰ 'ਸਗਲ ਜਹਾਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ') ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ

¹¹⁴ ਬਾਣੀ: ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਵਿਕੇਂਦਰ, ਪੰਨੇ 32-3.

¹¹⁵ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦਰਸ਼ਨ, www.panemonism.com.

ਖਿੰਥਾ¹¹⁶, ਮੁੰਦਾ¹¹⁷, ਸੁੰਨ¹¹⁸, ਦਸਮ ਦੁਆਰਾ¹¹⁹ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ; ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

ਸੰਬੋਧਨੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਚਨਾਂ/ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੋਧਨੀ ਵਰਗ ਦੇ 'ਮਤਿ' ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਸੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਨਾ 143 ਉਤੇ 'ਗੰਢੁ' (ਜੋੜ) ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ¹²⁰, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ (ਸੰਸਾਰੀ) ਗੰਢਾਂ ਜਿਵੇਂ: ਅਗਨੀ ਗੰਢੁ ਪਾਏ ਲੋਹਾਰ... ਪੁੰਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਸੰਸਾਰਿ... ਮੁਇਆ ਗੰਢੁ ਨੇਕੀ ਸਤੁ ਹੋਇ... ਆਦਿ ਦਸ ਕੇ (ਏਤੁ ਗੰਢਿ ਵਰਤੈ ਸੰਸਾਰੁ) ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ; ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ (ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ...) ਦਸਦੇ ਹਨ (ਸਿਫਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਦਰਬਾਰਿ॥)। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾ ਆਗਮੁ ਨਿਗਮੁ ਨਾਨਕੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਉਪਰਿ ਆਇਆ॥¹²¹

¹¹⁶ ਖਿੰਥਾ ਕਾਲੁ ਰੁਆਰੀ ਕਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਡੰਡਾ ਪਰਤੀਤ॥, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੬.

¹¹⁷ ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤ॥ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੬.

¹¹⁸ ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰ॥ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੦੩੭.

¹¹⁹ ਦਸਮ ਦੁਆਰਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੀ ਘਾਟੀ॥ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੯੭੪.

¹²⁰ ਮ: ੧॥ ਕੈਹਾ ਕੰਚਨੁ ਤੁਟੈ ਸਾਰੁ॥ ਅਗਨੀ ਗੰਢੁ ਪਾਏ ਲੋਹਾਰੁ॥

ਗੋਰੀ ਸੇਤੀ ਤੁਟੈ ਭਤਾਰੁ॥ ਪੁੰਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਸੰਸਾਰਿ॥

ਰਾਜਾ ਮੰਗੈ ਦਿਤੈ ਗੰਢੁ ਪਾਇ॥ ਭੁਖਿਆ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਜਾ ਖਾਇ॥

ਕਾਲਾ ਗੰਢੁ ਨਦੀਆ ਮੀਹ ਝੋਲ ॥ ਗੰਢੁ ਪਰੀਤੀ ਮਿਠੇ ਬੋਲ॥

ਬੇਦਾ ਗੰਢੁ ਬੋਲੇ ਸਚੁ ਕੋਇ॥ ਮੁਇਆ ਗੰਢੁ ਨੇਕੀ ਸਤੁ ਹੋਇ॥

ਏਤੁ ਗੰਢਿ ਵਰਤੈ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਮੂਰਖ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਮਾਰ॥

ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਸਿਫਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਦਰਬਾਰਿ॥੨॥, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੩੦੪.

¹²¹ ਮ: ੪॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੰਨੈ ਓਹੁ ਮਨਮੁਖੁ ਅਗਿਆਨੁ ਮੁਠਾ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ॥

ਓਸੁ ਅੰਦਰਿ ਕੂੜੁ ਕੂੜੇ ਕਰਿ ਬੁਝੈ ਅਣਹੋਦੇ ਝਗੜੇ ਦਯਿ ਓਸੁ ਦੈ ਗਲਿ ਪਾਇਆ॥

ਓਹੁ ਗਲ ਫਰੋਸੀ ਕਰੇ ਬਹੁਤੇਰੀ ਓਸੁ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿਸੈ ਨ ਭਾਇਆ॥

ਓਹੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਹੰਢੈ ਜਿਉ ਰੰਨ ਦੁਹਾਗਣਿ ਓਸੁ ਨਾਲਿ ਮੁਹੁ ਜੋੜੇ ਓਸੁ ਭੀ ਲਛਣੁ ਲਾਇਆ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁ ਅਲਿਪਤੇ ਵਰਤੈ ਓਸੁ ਦਾ ਪਾਸੁ ਛਡਿ ਗੁਰਪਾਸਿ ਬਹਿ ਜਾਇਆ॥

ਜੇ ਗੁਰੁ ਗੋਪੇ ਆਪਣਾ ਸੁ ਭਲਾ ਨਾਹੀ ਪੰਚਹੁ ਓਨਿ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਸਭੁ ਗਵਾਇਆ॥

ਪਹਿਲਾ ਆਗਮੁ ਨਿਗਮੁ ਨਾਨਕੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਉਪਰਿ ਆਇਆ॥

ਗੁਰਸਿਖਾ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵੈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਮਨਮੁਖਾ ਓਹ ਵੇਲਾ ਹਥਿ ਨ ਆਇਆ॥੨॥, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੩੦੪.

6. ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪਖਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ। ‘ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਧੀ’ ਦਾ ਪਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਧਰਾਂ ਉਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਢਲੇ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥਾਉਣ ਅਧੀਨ ਸਬਦ (stanza), ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੂਪ ਬਾਣੀ (ਜਿਵੇਂ ‘ਜਪੁ’ ਪੰਨਾ ੧-੮ ਜਾਂ ‘ਸੁਖਮਨੀ’ ਪੰਨਾ ੨੬੨-੨੯੬), ਬਾਣੀਕਾਰ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਰਾਗ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਮਤਿ ਧਾਰਾ ਤਕ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸਬਦ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਧਰਿਤ ਉਦਾਹਰਨ *ਪੁੱਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਸੰਸਾਰਿ* ਨੂੰ ਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਹਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ‘ਸੰਸਾਰੁ ਵਰਤਣ’ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ (*ਏਤੁ ਗੰਢਿ ਵਰਤੈ ਸੰਸਾਰੁ*), ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (*ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ...*) ਤਾਂ ‘ਸਿਫਤਾਂ’ ਦੀ ‘ਗੰਢਿ’ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ (*ਸਿਫਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਦਰਬਾਰਿ*)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (word) ਵਿਚ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ’ ਦੇ ਇਕ-ਦੋ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਕਰੀਬਨ ਤੇਰਾਂ ਅਰਥ ਹਨ: ਰਾਤ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ, ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਜਨ, ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਖਣ, ਦੁੱਧ, ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ, ਆਬਿ ਹਯਾਤ, ਕ੍ਰਿਪਾ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਮਿਠੇ ਬੋਲ, ਰਸਦਾਇਕ, ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਆਦਿ।¹²²

7. ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ, ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਨੇਮ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਇਸ ਨੇਮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- (1) ਰਚਨਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੇ (ਤੇ ਹੋਰ ਪਖਾਂ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਆਮ ਦਸਤੂਰ ਹੈ, ਪਰ ‘ਰਚਨਾਕਾਰ’ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਬਾਹਰੀ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰੀ ਹਵਾਲੇ ਅਕਸਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੀ

¹²² ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨੇ 134-6

ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਘੜਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਹੋਰ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਰਾਗੁਣਵਾਦੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਰੀ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਵੀ ਹੈ ਹਨ।

- (2) ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਭਗਤ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਨੇਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਹਰੀ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਿਖ ਪਰੰਪਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕਚੀ ਬਾਣੀ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਬਾਣੀ/ਰਚਨਾ-ਵਸਤੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਸਾਰੰਸ਼:

ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੈ। ਪਛਮ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਫੀ ਉਚ ਪੜਾਅ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਅਗਾਂਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਸੰਕਲਪੀ ਪਧਰ ਉਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਅ ਉਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖੋ-ਵਖ ਲਿਖਤਾਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਸੀਂ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਟਿਪਣੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਖਿਡਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਾਰ ਜਾਂ ਬਝਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰੀ 'ਗੁਰਵਾਕ'¹²³ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜਿਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵਜੋਂ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕੇ।

¹²³ ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣਾਏ॥ ਵਾਰ ੪੦ ਪਉੜੀ ੨੨.

ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ : ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਬਣਤਰ

0.2 ਵਿਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਉਪਰੰਤ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਅਨ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਮਝ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇਆਂ ਲਈ ਭਾਵ-ਜਗਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੋ ਸਕੇ ਅਥਵਾ ਜਮੀਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਾਰੇ (ਚਾਰੇ) ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ ਪੰਨਾ ਅੰਕ ਦੇ ਕੇ ਉਪਰੰਤ ਚਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਸਾਰਣੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਵੇਰਵਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ:

1. ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
2. ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
3. ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
4. ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(1) ਪਹਿਲਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ:

(੧) (੯੪) (੧੫੧) (੩੪੭) (੪੬੨) (੪੭੫) (੪੮੯) (੫੨੭) (੫੩੭) (੫੫੭) (੫੯੫) (੬੬੦) (੭੧੧)
(੭੨੧) (੭੨੮) (੭੯੫) (੮੫੯) (੮੭੬) (੯੭੫) (੯੮੪) (੯੮੯) (੧੧੨੫) (੧੧੬੮) (੧੧੯੭) (੧੨੫੪)
(੧੨੯੪) (੧੩੧੯) (੧੩੨੭) (੧੩੫੨) (੧੩੫੩)^੨ (੧੩੮੫) (੧੪੧੦).

(2) ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ:

(੧੩੭) (੨੨੦) (੨੩੫) (੨੪੨) (੨੪੩) (੩੨੩) (੩੪੦) (੩੪੫) (੮੫੫).

(3) ਤੀਜਾ ਸਰੂਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ:

(੮੧) (੫੪੪).

(4) ਚੌਥਾ ਸਰੂਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ:

(੮) (੧੦) (੧੨) (੧੪) (੨੬) (੫੩) (੬੪) (੭੧) (੭੪) (੭੮) (੭੯) (੮੦) (੮੩) (੯੧) (੯੩) (੧੦੯)
(੧੩੨) (੧੩੩) (੧੩੬) (੧੫੭)^੨ (੧੬੩) (੧੭੫) (੧੮੫) (੨੦੨) (੨੦੩)^੨ (੨੦੪)^੨ (੨੧੦)^੨ (੨੧੩)
(੨੧੪)^੨ (੨੧੬) (੨੧੭) (੨੧੯) (੨੨੮) (੨੨੯) (੨੩੩) (੨੩੪) (੨੪੦) (੨੪੧) (੨੪੭) (੨੫੦)
(੨੬੨) (੨੯੬) (੩੦੦) (੩੧੮) (੩੩੦) (੩੩੨)^੨ (੩੩੪) (੩੪੩) (੩੪੪) (੩੪੫)^੨ (੩੪੬)^੨ (੩੪੮)
(੩੫੮)^੨ (੩੫੯)^੨ (੩੬੦) (੩੬੫)^੨ (੩੬੬) (੩੬੮) (੩੬੯)^੨ (੩੭੦) (੩੭੯) (੩੮੦)^੨ (੩੮੪) (੩੯੬)
(੪੦੧)^੨ (੪੦੩) (੪੦੫) (੪੦੬) (੪੦੭) (੪੦੮) (੪੦੯) (੪੧੧)^੨ (੪੧੭) (੪੧੮) (੪੨੨) (੪੨੪)
(੪੩੦) (੪੩੧)^੨ (੪੩੨) (੪੩੪) (੪੩੫) (੪੩੮)^੨ (੪੩੯) (੪੪੦) (੪੪੨) (੪੪੪) (੪੪੮) (੪੫੧)
(੪੫੨) (੪੫੩) (੪੫੪) (੪੫੯) (੪੬੧) (੪੭੮) (੪੭੯) (੪੮੧) (੪੮੩) (੪੮੫) (੪੮੬) (੪੮੭) (੪੮੮)
(੪੯੦) (੪੯੨) (੪੯੪) (੪੯੫)^੨ (੪੯੭)^੨ (੪੯੮) (੫੦੧) (੫੦੨) (੫੦੩) (੫੦੫) (੫੦੬)^੨ (੫੦੭)
(੫੦੮)^੨ (੫੧੭) (੫੨੪) (੫੨੫)^੩ (੫੨੬) (੫੨੮) (੫੩੩)^੨ (੫੩੪)^੨ (੫੩੫) (੫੩੬)^੨ (੫੩੭)^੨ (੫੪੧)
(੫੪੮) (੫੫੮) (੫੬੦) (੫੬੧) (੫੬੨) (੫੬੪)^੨ (੫੬੫) (੫੬੭) (੫੭੨) (੫੭੫) (੫੭੬) (੫੭੮)

(4т2) (4т4) (4тт)² (É08) (É0т) (É11) (É17) (É21) (É24) (É31) (É38) (É37)
 (É3т) (É81) (É82) (É48) (É4É)² (É47) (É4т) (ÉÉ1) (ÉÉ2) (ÉÉ3)²(ÉÉÉ)² (ÉÉт)
 (É70) (É74) (É7É) (É77) (É7т) (É7т)² (Éт3)² (Éт8) (Éт4) (ÉтÉ) (Éт7) (Éт0)
 (Éт1)² (Éт2) (Éт8) (Éт4) (ÉтÉ) (Éтт) (700)² (701) (702) (703) (708) (704)
 (710) (711) (712) (713) (714)² (71É) (71т)² (71т) (720) (721)² (723)² (728)
 (72É) (727) (72т) (72т) (730) (731) (732) (733) (734) (73É) (73т) (784)
 (78É)² (787) (740) (741)² (743) (744) (747) (74т) (74т) (7É0)² (7É1) (7É2)
 (7É3) (7É8)² (7É4) (7É7) (7Éт) (773) (778) (774) (77É) (777) (77т) (77т)
 (7т8) (7т4) (7т2) (7т3) (7т8) (7тÉ) (7тт) (т00) (т01) (т02) (т03) (т0É) (т0т)
 (т17) (т20) (т21) (т27) (т2т) (т30)² (т31) (т32) (т33) (т37) (т3т) (т81)
 (т83) (т88) (т84) (т87)² (т8т) (т47) (т4т)² (тÉ2)² (тÉт) (т70)² (т73) (т78)
 (т74) (тт0)² (тт2) (ттÉ) (т01)³ (т02) (т0т) (т12) (т14) (т17) (т23) (т28)
 (т27) (т2т) (т3т) (т87) (т47) (тÉÉ) (тÉт) (т71) (т72) (т73) (т78) (т77)
 (т7т)² (тт0)² (ттÉ) (тт7) (ттт) (тт3)² (тт4) (ттÉ) (тт7) (ттт) (1001) (1003)
 (100É) (1007) (100т)² (1018) (101É) (1017) (101т) (101т) (1020) (1083)
 (10Éт) (1071) (1072) (1073) (1078) (1074) (107É) (107т) (10т1) (10т4)
 (10тÉ) (10т8) (1102) (1108) (1104) (110É)² (1107) (1113) (1117) (111т)²
 (111т)³ (1120) (1122) (1123) (1128) (1124) (1127) (1130) (1133) (1138)
 (113É) (113т) (1143)² (1148) (1144) (1147) (11É2) (11É3) (11É8) (11É7)
 (1170) (1172) (1177)² (117т) (11т0) (11т8) (11т4)² (11тÉ) (11т7) (11т0)

(111) (112) (113)² (114)³ (115)² (116) (120)² (122) (125) (127)
 (128) (129)² (131) (132) (133) (134)² (135) (137) (141) (142)
 (143)³ (145) (147) (151) (152) (154) (155) (157) (160) (161)
 (163) (164) (165) (167) (168)² (172) (173)² (175) (176) (180)
 (181) (184)² (185)² (185) (187)² (188) (192)² (193) (194)² (195)
 (196) (197) (198) (199)² (201) (202) (203) (204) (205) (206)
 (207) (208) (209) (210) (211) (212) (213) (214) (215) (216)
 (217) (218) (219) (220) (221) (222) (223) (224) (225) (226)
 (227) (228) (229) (230) (231) (232) (233) (234) (235) (236)
 (237) (238) (239) (240) (241) (242) (243) (244) (245) (246)
 (247) (248) (249) (250) (251) (252) (253) (254) (255) (256)
 (257) (258) (259) (260) (261) (262) (263) (264) (265) (266)
 (267) (268) (269) (270) (271) (272) (273) (274) (275) (276)
 (277) (278) (279) (280) (281) (282) (283) (284) (285) (286)
 (287) (288) (289) (290) (291) (292) (293) (294) (295) (296)
 (297) (298) (299) (300) (301) (302) (303) (304) (305) (306)
 (307) (308) (309) (310) (311) (312) (313) (314) (315) (316)
 (317) (318) (319) (320) (321) (322) (323) (324) (325) (326)
 (327) (328) (329) (330) (331) (332) (333) (334) (335) (336)
 (337) (338) (339) (340) (341) (342) (343) (344) (345) (346)
 (347) (348) (349) (350) (351) (352) (353) (354) (355) (356)
 (357) (358) (359) (360) (361) (362) (363) (364) (365) (366)
 (367) (368) (369) (370) (371) (372) (373) (374) (375) (376)
 (377) (378) (379) (380) (381) (382) (383) (384) (385) (386)
 (387) (388) (389) (390) (391) (392) (393) (394) (395) (396)
 (397) (398) (399) (400) (401) (402) (403) (404) (405) (406)
 (407) (408) (409) (410) (411) (412) (413) (414) (415) (416)
 (417) (418) (419) (420) (421) (422) (423) (424) (425) (426)
 (427) (428) (429) (430) (431) (432) (433) (434) (435) (436)
 (437) (438) (439) (440) (441) (442) (443) (444) (445) (446)
 (447) (448) (449) (450) (451) (452) (453) (454) (455) (456)
 (457) (458) (459) (460) (461) (462) (463) (464) (465) (466)
 (467) (468) (469) (470) (471) (472) (473) (474) (475) (476)
 (477) (478) (479) (480) (481) (482) (483) (484) (485) (486)
 (487) (488) (489) (490) (491) (492) (493) (494) (495) (496)
 (497) (498) (499) (500) (501) (502) (503) (504) (505) (506)
 (507) (508) (509) (510) (511) (512) (513) (514) (515) (516)
 (517) (518) (519) (520) (521) (522) (523) (524) (525) (526)
 (527) (528) (529) (530) (531) (532) (533) (534) (535) (536)
 (537) (538) (539) (540) (541) (542) (543) (544) (545) (546)
 (547) (548) (549) (550) (551) (552) (553) (554) (555) (556)
 (557) (558) (559) (560) (561) (562) (563) (564) (565) (566)
 (567) (568) (569) (570) (571) (572) (573) (574) (575) (576)
 (577) (578) (579) (580) (581) (582) (583) (584) (585) (586)
 (587) (588) (589) (590) (591) (592) (593) (594) (595) (596)
 (597) (598) (599) (600) (601) (602) (603) (604) (605) (606)
 (607) (608) (609) (610) (611) (612) (613) (614) (615) (616)
 (617) (618) (619) (620) (621) (622) (623) (624) (625) (626)
 (627) (628) (629) (630) (631) (632) (633) (634) (635) (636)
 (637) (638) (639) (640) (641) (642) (643) (644) (645) (646)
 (647) (648) (649) (650) (651) (652) (653) (654) (655) (656)
 (657) (658) (659) (660) (661) (662) (663) (664) (665) (666)
 (667) (668) (669) (670) (671) (672) (673) (674) (675) (676)
 (677) (678) (679) (680) (681) (682) (683) (684) (685) (686)
 (687) (688) (689) (690) (691) (692) (693) (694) (695) (696)
 (697) (698) (699) (700) (701) (702) (703) (704) (705) (706)
 (707) (708) (709) (710) (711) (712) (713) (714) (715) (716)
 (717) (718) (719) (720) (721) (722) (723) (724) (725) (726)
 (727) (728) (729) (730) (731) (732) (733) (734) (735) (736)
 (737) (738) (739) (740) (741) (742) (743) (744) (745) (746)
 (747) (748) (749) (750) (751) (752) (753) (754) (755) (756)
 (757) (758) (759) (760) (761) (762) (763) (764) (765) (766)
 (767) (768) (769) (770) (771) (772) (773) (774) (775) (776)
 (777) (778) (779) (780) (781) (782) (783) (784) (785) (786)
 (787) (788) (789) (790) (791) (792) (793) (794) (795) (796)
 (797) (798) (799) (800) (801) (802) (803) (804) (805) (806)
 (807) (808) (809) (810) (811) (812) (813) (814) (815) (816)
 (817) (818) (819) (820) (821) (822) (823) (824) (825) (826)
 (827) (828) (829) (830) (831) (832) (833) (834) (835) (836)
 (837) (838) (839) (840) (841) (842) (843) (844) (845) (846)
 (847) (848) (849) (850) (851) (852) (853) (854) (855) (856)
 (857) (858) (859) (860) (861) (862) (863) (864) (865) (866)
 (867) (868) (869) (870) (871) (872) (873) (874) (875) (876)
 (877) (878) (879) (880) (881) (882) (883) (884) (885) (886)
 (887) (888) (889) (890) (891) (892) (893) (894) (895) (896)
 (897) (898) (899) (900) (901) (902) (903) (904) (905) (906)
 (907) (908) (909) (910) (911) (912) (913) (914) (915) (916)
 (917) (918) (919) (920) (921) (922) (923) (924) (925) (926)
 (927) (928) (929) (930) (931) (932) (933) (934) (935) (936)
 (937) (938) (939) (940) (941) (942) (943) (944) (945) (946)
 (947) (948) (949) (950) (951) (952) (953) (954) (955) (956)
 (957) (958) (959) (960) (961) (962) (963) (964) (965) (966)
 (967) (968) (969) (970) (971) (972) (973) (974) (975) (976)
 (977) (978) (979) (980) (981) (982) (983) (984) (985) (986)
 (987) (988) (989) (990) (991) (992) (993) (994) (995) (996)
 (997) (998) (999) (1000)

ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਉਕਤ ਚਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਸਾਰਣੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

- 1) ਕੁਲ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 1 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 2) ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 2 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 3) ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 3 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 4) ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਅਧੀਨ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 4 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 5) ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 5 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 6) ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 6 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
- 7) ਸਿਰਲੇਖਤ ਬਾਣੀ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 7 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਇਥੇ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਰਾਗ ਜਾਂ ਬਾਣੀਕਾਰ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾ ਸੰਦਰਭ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ:

ਹਰੇਕ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਸੱਤ (7) ਕਾਲਮ ਹਨ:

1. ਪਹਿਲਾ ਕਾਲਮ ਲੜੀ ਨੰ. ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. ਦੂਜਾ ਕਾਲਮ (ਸਾਰਣੀ ਨੰ. 1 ਤੋਂ 4 ਵਿਚ) ਰਾਗੁ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ (ਸਾਰਣੀ ਨੰ. 5 ਵਿਚ) ਬਾਈਕਾਰ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
3. ਤੀਜਾ ਕਾਲਮ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4. ਚੌਥਾ ਕਾਲਮ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ 'ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
5. ਪੰਜਵਾਂ ਕਾਲਮ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ 'ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
6. ਛੇਵਾਂ ਕਾਲਮ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ 'ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
7. ਸਤਵਾਂ ਕਾਲਮ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
8. ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਅੰਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ: ਇਕ ਅਰਬੀ ਅੰਕ 1, 2, 3 ... ਜੋ ਬਰੈਕਟਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਕ ੴ, ੲ, ੳ ... ਜੋ ਬਰੈਕਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਅੰਕ, ਜੋ ਬਰੈਕਟਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਨ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
9. ਹਾਈਫਨ (-) ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 1

1) ਕੁਲ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਰਾਗ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗ ਕ੍ਰਮ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	1 (੮੧)	12 (੧੪, ੨੬, ੫੩, ੬੪, ੭੧, ੭੪, ੭੮, ੭੯, ੮੦, ੮੩, ੯੧, ੯੩)	13
2.	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	1 (੯੪)	1 (੧੩੭)	-	4 (੧੦੯, ੧੩੨, ੧੩੩, ੧੩੬)	6
3.	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	1 (੧੫੧)	7 (੨੨੦, ੨੩੫, ੨੪੨, ੨੪੩, ੩੨੩, ੩੪੦, ੩੪੫)	-	41 (੧੨, ੧੫੭, ੧੬੩, ੧੭੫, ੧੮੪, ੨੦੨, ੨੦੩, ੨੦੪, ੨੧੦, ੨੧੩, ੨੧੪, ੨੧੬, ੨੧੭, ੨੧੯, ੨੨੮, ੨੨੯, ੨੩੩, ੨੩੪, ੨੪੦, ੨੪੧, ੨੪੭, ੨੫੦, ੨੬੨, ੨੬੬, ੩੦੦, ੩੧੮, ੩੩੦, ੩੩੨, ੩੩੪, ੩੪੩, ੩੪੪, ੩੪੫, ੩੪੬)	49
4.	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	3 (੩੮੭, ੪੬੨, ੪੭੫)	-	-	61 (੮, ੧੦, ੩੪੮, ੩੫੮, ੩੫੯, ੩੬੦, ੩੬੫, ੩੬੬, ੩੬੮, ੩੬੯, ੩੭੦, ੩੭੯, ੩੮੦, ੩੮੪, ੩੯੬, ੪੦੧, ੪੦੩, ੪੦੫, ੪੦੬, ੪੦੭, ੪੦੮, ੪੦੯, ੪੧੧, ੪੧੭, ੪੧੮, ੪੨੨, ੪੨੪, ੪੩੦, ੪੩੧, ੪੩੨, ੪੩੪, ੪੩੫, ੪੩੮, ੪੩੯, ੪੪੦, ੪੪੨, ੪੪੪, ੪੪੮, ੪੪੯, ੪੫੧, ੪੫੨, ੪੫੩, ੪੫੪, ੪੫੯, ੪੬੧, ੪੭੮, ੪੭੯, ੪੮੧, ੪੮੩, ੪੮੫, ੪੮੬, ੪੮੭, ੪੮੮)	64
5.	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	1 (੪੮੯)	-	-	23 (੪੯੦, ੪੯੨, ੪੯੪, ੪੯੫, ੪੯੭, ੪੯੮, ੫੦੧, ੫੦੨, ੫੦੩, ੫੦੫, ੫੦੬, ੫੦੭, ੫੦੮, ੫੧੭, ੫੨੪, ੫੨੫, ੫੨੬)	24
6.	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	1 (੫੨੭)	-	-	8 (੫੨੮, ੫੩੩, ੫੩੪, ੫੩੫, ੫੩੬)	9

7.	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	1 (੫੩੭)	-	1 (544)	4 (੫੩੭ ^੨ ,੫੪੧,੫੪੮)	6
8.	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	1(੫੫੭)	-	-	14 (੫੫੮,੫੬੦,੫੬੧,੫੬੨, ੫੬੪ ^੨ ,੫੬੫,੫੬੭,੫੭੨, ੫੭੫, ੫੭੬,੫੭੮,੫੮੨,੫੮੪)	15
9.	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	1(੫੯੫)	-	-	19 (੫੯੯ ^੨ , ੬੦੪, ੬੦੮, ੬੧੧,੬੧੭,੬੨੧,੬੨੫,੬੩੧, ੬੩੪,੬੩੭,੬੩੮,੬੪੧,੬੪੨, ੬੫੪,੬੫੬ ^੨ ,੬੫੭,੬੫੯)	20
10.	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	1(੬੬੦)	-	-	26 (੬੬੧, ੬੬੨, ੬੬੩ ^੨ , ੬੬੬ ^੨ , ੬੬੮, ੬੭੦, ੬੭੫, ੬੭੬,੬੭੭,੬੭੮, ੬੭੯ ^੨ , ੬੮੩ ^੨ ,੬੮੪,੬੮੫,੬੮੬,੬੮੭,੬੮੮,੬੮੯ ^੨ ,੬੯੨,੬੯੪, ੬੯੫)	27
11.	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	10 (੬੯੬, ੬੯੮, ੭੦੦ ^੨ , ੭੦੧, ੭੦੨, ੭੦੩, ੭੦੪, ੭੦੫,੭੧੦)	10
12.	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	1(੭੧੧)	-	-	8 (੭੧੧, ੭੧੨, ੭੧੩, ੭੧੫ ^੨ ,੭੧੬,੭੧੮ ^੨)	9
13.	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	2 (੭੧੯,੭੨੦)	2
14.	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	1(੭੨੧)	-	-	7 (੭੨੧ ^੨ ,੭੨੩ ^੨ ,੭੨੪,੭੨੬, ੭੨੭)	8
15.	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	1(੭੨੮)	-	-	43 (੭੨੮, ੭੨੯, ੭੩੦, ੭੩੧,੭੩੨,੭੩੩,੭੩੫,੭੩੬,੭੩੮,੭੪੫, ੭੪੬ ^੨ , ੭੪੭, ੭੫੦,੭੫੧ ^੨ ,੭੫੩,੭੫੫,੭੫੭,੭੫੮,੭੫੯,੭੬੦ ^੨ ,੭੬੧,੭੬੨,੭੬੩,੭੬੪ ^੨ ,੭੬੫,੭੬੭,੭੬੮,੭੭੩, ੭੭੪,੭੭੫,੭੭੬,੭੭੭, ੭੭੮,੭੭੯,੭੮੪,੭੮੫,੭੮੬, ੭੮੭,੭੮੮)	44
16.	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	1(੭੯੫)	1(੮੫੫)	-	30 (੭੩੦ ^੨ ,੭੩੧,੭੩੨,੭੩੩, ੭੩੭,੭੩੮,੭੯੬,੭੯੮,੮੦੦, ੮੦੧,੮੦੨,੮੦੩,੮੦੬,੮੦੮, ੮੧੭,੮੨੦,੮੨੧,੮੨੭,੮੨੯, ੮੪੧,੮੪੩,੮੪੪,੮੪੫,੮੪੭ ^੨ ,੮੪੯,੮੫੭,੮੫੮ ^੨)	32
17.	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	1(੮੫੯)	-	-	8 (੮੬੨ ^੨ ,੮੬੯,੮੭੦ ^੨ ,੮੭੩, ੮੭੪,੮੭੫)	9

18.	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	1(੮੭੬)	-	-	25 (੮੮੦ ^੨ ,੮੮੨,੮੮੬,੯੦੧ ^੩ , ੯੦੨,੯੦੮,੯੧੨,੯੧੫,੯੧੭, ੯੨੩,੯੨੪,੯੨੭,੯੨੯,੯੩੮, ੯੪੭,੯੫੭,੯੬੬,੯੬੮, ੯੭੧,੯੭੨,੯੭੩,੯੭੪)	26
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	1(੯੭੫)	-	-	5 (੯੭੭,੯੭੮ ^੨ ,੯੮੦ ^੨)	6
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	1(੯੮੪)	-	-	3 (੯੮੬,੯੮੭,੯੮੮)	4
21.	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	1(੯੮੯)	-	-	36 (੯੯੩ ^੨ ,੯੯੫,੯੯੬,੯੯੭, ੯੯੮,੧੦੦੧,੧੦੦੩,੧੦੦੬, ੧੦੦੭,੧੦੦੮ ^੨ , ੧੦੧੪, ੧੦੧੬,੧੦੧੭,੧੦੧੮,੧੦੧੯, ੧੦੨੦,੧੦੪੩,੧੦੬੯, ੧੦੭੧, ੧੦੭੨, ੧੦੭੩,੧੦੭੪,੧੦੭੫, ੧੦੭੬,੧੦੭੮,੧੦੮੧, ੧੦੮੫, ੧੦੮੬,੧੦੮੮,੧੧੦੨,੧੧੦੪, ੧੧੦੫,੧੧੦੬ ^੨)	37
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	3 (੧੧੦੭,੧੧੧੩,੧੧੧੭)	3
23.	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	9 (੧੧੧੮ ^੨ ,੧੧੧੯ ^੩ ,੧੧੨੦, ੧੧੨੨,੧੧੨੩,੧੧੨੪)	9
24.	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	1(੧੧੨੫)	-	-	16 (੧੧੨੫, ੧੧੨੭, ੧੧੩੦, ੧੧੩੩,੧੧੩੪,੧੧੩੬,੧੧੩੮, ੧੧੫੩ ^੨ ,੧੧੫੪,੧੧੫੫,੧੧੫੭, ੧੧੬੨,੧੧੬੩,੧੧੬੪, ੧੧੬੭)	17
25.	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	1(੧੧੬੮)	-	-	21 (੧੧੭੦,੧੧੭੨,੧੧੭੭ ^੨ , ੧੧੭੮,੧੧੮੦,੧੧੮੪,੧੧੮੫ ^੨ , ੧੧੮੬, ੧੧੮੭, ੧੧੯੦, ੧੧੯੧,੧੧੯੨,੧੧੯੩ ^੨ , ੧੧੯੫ ^੩ , ੧੧੯੬ ^੨)	22
26.	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	1(੧੧੯੭)	-	-	21 (੧੧੯੮,੧੨੦੦ ^੨ ,੧੨੦੨, ੧੨੦੬,੧੨੦੮,੧੨੦੯,੧੨੨੮ ^੨ , ੧੨੩੧,੧੨੩੨,੧੨੩੩, ੧੨੩੫ ^੨ ,੧੨੩੬,੧੨੩੭,੧੨੫੧ , ੧੨੫੨,੧੨੫੩ ^੩)	22
27.	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	1(੧੨੫੪)	-	-	18(੧੨੫੬,੧੨੫੭,੧੨੬੧, ੧੨੬੨,੧੨੬੫,੧੨੬੬,੧੨੬੭, ੧੨੭੦,੧੨੭੧,੧੨੭੩,੧੨੭੪,	19

					127੬, 1277, 127੮, 12੯੨, 12੯੩)	
28.	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	1(1੨੯੪)	-	-	15 (1੨੯੬, 1੨੯੮, 1੩੦੦, 1੩੦1, 1੩੦੪, 1੩੦੫, 1੩੦੬, 1੩੦7, 1੩੦੮, 1੩1੨, 1੩1੮)	16
29.	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	1(1੩1੯)	-	-	4 (1੩੨1, 1੩੨੨, 1੩੨੩)	5
30.	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	1(1੩੨7)	-	-	12 (1੩੩੨, 1੩੩੫, 1੩੩7, 1੩੪1, 1੩੪੨, 1੩੪੬, 1੩੪7, 1੩੪੯, 1੩੫੦, 1੩੫1)	13
31.	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	1(1੩੫੨)	-	-	-	1
ਕੁਲ						547

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 31 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 547 ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਵਰਤੋਂ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ ਕੁਲ 64 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਧਦੇ ਕ੍ਰਮਨੁਸਾਰ ਇਉਂ ਹੈ:

ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਵਿਚ 1 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ ਵਿਚ 2 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਵਿਚ 3 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਵਿਚ 4 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ ਵਿਚ 5 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਮਾਝ, ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਅਤੇ ਨਟਨਾਰਾਇਨ ਵਿਚ 6 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਵਿਚ 8 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ, ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਅਤੇ ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ ਵਿਚ 9 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ ਵਿਚ 10 ਵਾਰ; ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਅਤੇ ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿਚ 13 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਵਿਚ 15 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਵਿਚ 16 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਵਿਚ 17 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਵਿਚ 14 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਵਿਚ 20 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਅਤੇ ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਵਿਚ 22 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਵਿਚ 24 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ 26 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿਚ 27 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਵਿਚ 32 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਵਿਚ 37 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਵਿਚ 44 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਿਚ 49 ਵਾਰ; ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ 64 ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 2

2) ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਥਿਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਉਪਰਾਗ ਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ (151)	1 (੧੫੧)	3 (੨੨੦, ੨੩੫, ੩੪੫)	-	5 (੧੫੭, ੧੬੩, ੧੭੫, ੧੮੫, ੩੩੦)	9
2.	ਗਉੜੀ ਦਖਣੀ (152)	-	-	-	-	0
3.	ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ (154)	-	-	-	4 (੨੦੨, ੨੧੦, ੩੩੨, ੩੪੫)	4
4.	ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ (156)	-	-	-	7 (੨੦੩੨, ੨੨੮, ੨੩੩, ੩੩੨, ੩੪੫, ੩੪੬)	7
5.	ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ (12)	-	-	-		0
6.	ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਦੀਪਕੀ (157)	-	3 (੨੪੨, ੨੪੩, ੩੪੦)	-	5 (੨੦੪੨, ੨੧੦, ੩੩੪, ੩੪੬)	8
7.	ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ (204)	-	-	-	1 (੨੩੪)	1
8.	ਗਉੜੀ ਮਾਝ (172)	-	-	-	3 (੨੧੬, ੨੧੭, ੨੪੦)	3
9.	ਗੋੜੀ ਮਾਲਵਾ (214)	-	-	-	1 (੨੧੪)	1
10.	ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ (214)	-	-	-	1 (੨੧੪)	1
11.	ਗਉੜੀ ਭੀ ਸੋਰਠਿ ਭੀ (330)	-	-	-	-	0
12.	ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ ਸੁਪੰਗ (369)	-	-	-	1 (੩੬੯)	1
13.	ਆਸਾ ਕਾਫੀ (396)	-	-	-	5 (੩੬੫, ੩੬੯, ੩੯੬, ੪੧੮, ੪੨੪)	5
14.	ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ (409)	-	-	-	1 (੪੦੯)	1
15.	ਵਡਹੰਸ ਦਖਣੀ (580)	-	-	-	-	0
16.	ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ (726)	-	-	-	1 (੭੨੬)	1

17.	ਸੂਰੀ ਕਾਫੀ (751)	-	-	-	2 (੭੫੧, ੭੬੧)	2
18.	ਸੂਰੀ ਲਲਿਤ (793)	-	-	-	-	0
19.	ਬਿਲਾਵਲੁ ਦਖਣੀ (843)	-	-	-	1 (੮੪੩)	1
20.	ਬਿਲਾਵਲੁ ਗੋਡ (874)	-	-	-	-	0
21.	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮੰਗਲ (844)	-	-	-	2 (੮੪੪, ੮੪੭)	2
22.	ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ (907)	-	-	-	-	0
23.	ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ (974)	1 (੯੭੫)	-	-	3 (੯੭੭, ੯੭੮੨)	4
24.	ਮਾਰੂ ਕਾਫੀ (1014)	-	-	-	1 (੧੦੧੪)	1
25.	ਮਾਰੂ ਦਖਣੀ (1033)	-	-	-	-	0
26.	ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ (1170)	-	-	-	8 (੧੧੭੦, ੧੧੭੭, ੧੧੭੮, ੧੧੮੫, ੧੧੮੬, ੧੧੯੦, ੧੧੯੧, ੧੧੯੫)	8
27.	ਕਲਿਆਨ ਭੋਪਾਲੀ (1321)	-	-	-	1 (੧੩੨੧)	1
28.	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ (1335)	1 (੧੩੨੭)	-	-	7 (੧੩੩੫, ੧੩੩੭੨, ੧੩੪੧੨, ੧੩੪੨, ੧੩੪੬)	8
29.	ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ (1347)	-	-	-	2 (੧੩੪੭, ੧੩੪੯)	2
30.	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਦਖਣੀ (1344)	-	-	-	-	0
ਕੁਲ						71

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 30 ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 71 ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ 3 ਵਾਰ। ‘ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਰੂਪ ਵਿਚ 6 ਵਾਰ। ‘ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਰੂਪ ਵਿਚ 62 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 21 ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 9 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗਉੜੀ ਪੂਰਵੀ; ਗੋੜੀ ਮਾਲਵਾ; ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ; ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ; ਆਸਾ ਆਸਾਵਾਰੀ ਸੁਧੰਗ; ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ; ਬਿਲਾਵਲੁ ਦਖਣੀ; ਮਾਰੂ ਕਾਫੀ;

ਕਲਿਆਨ ਭੋਪਾਲੀ ਆਦਿ ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 01 ਵਾਰ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਧਦੇ ਕ੍ਰਮਾਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ, ਗੋੜੀ ਮਾਲਵਾ, ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ, ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ ਸੁਧੰਗ, ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ, ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ, ਬਿਲਾਵਲੁ ਦਖਣੀ, ਮਾਰੂ ਕਾਫੀ ਅਤੇ ਕਲਿਆਨ ਭੋਪਾਲੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 1 ਵਾਰ; ਸੂਹੀ ਕਾਫੀ, ਬਿਲਾਵਲੁ ਮੰਗਲ ਅਤੇ ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿਚ 2 ਵਾਰ; ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਵਿਚ 3 ਵਾਰ; ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਅਤੇ ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਵਿਚ 4 ਵਾਰ; ਆਸਾ ਕਾਫੀ ਵਿਚ 5 ਵਾਰ; ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਵਿਚ 7 ਵਾਰ; ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਦੀਪਕੀ, ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ ਵਿਚ 8 ਵਾਰ; ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਵਿਚ 9 ਵਾਰ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 3

3) ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਜਪੁ	1(੧)	-	-	-	1
2.	ਸੋ ਦਰੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧	-	-	-	੮	1
3.	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੋ ਪੁਰਖੁ	-	-	-	੧੦	1
4.	ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧	-	-	-	੧੨	1
5.	ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧	1(੧੩੫੩)	-	-	-	1
6.	ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫	1(੧੩੫੩)	-	-	-	1
7.	ਸਵਯੋ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫	1(੧੩੮੫)	-	-	-	1
8.	ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ	-	-	-	1(੧੩੬੦)	1
9.	ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫	-	-	-	1(੧੩੬੧)	1
10.	ਚਉ ਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫	-	-	-	1(੧੩੬੩)	1
11.	ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ	-	-	-	1(੧੩੬੪)	1
12.	ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ	-	-	-	1(੧੩੭੭)	1
13.	ਸਵਯੋ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫	-	-	-	1(੧੩੮੭)	1
14.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧	-	-	-	1(੧੩੮੮)	1
15.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨	-	-	-	1(੧੩੯੧)	1
16.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ੩	-	-	-	1(੧੩੯੨)	1
17.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪	-	-	-	1(੧੩੯੬)	1
18.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ੫	-	-	-	1(੧੪੦੬)	1
19.	ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ	1(੧੪੧੦)	-	-	-	1
20.	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩	-	-	-	1(੧੪੧੩)	1
21.	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪	-	-	-	1(੧੪੨੧)	1
22.	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫	-	-	-	1(੧੪੨੫)	1

23.	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯	-	-	-	1(੧੪੨੬)	1
24.	ਰਾਗਮਾਲਾ	-	-	-	1(੧੪੨੯)	1
ਕੁਲ						24

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਰੰਭ (ਪੰਨਾ ੧ ਤੋਂ ੧੨) ਅਤੇ ਅੰਤ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੩-੧੪੨੯) ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 24 ਸਿਰਲੇਖ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 05 ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ; 19 ਉਤੇ ੧ੳ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਏ ਹਨ: ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ। ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ-ਇਕ ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 4

4) ਬਾਈਕਾਰਾਂ ਅਧੀਨ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4.1 ਬਾਈਕਾਰ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	4 (੧੪,੫੩,੭੧,੭੪)	4
2.	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	1(੧੩੭)	-	1 (੧੦੯)	2
3.	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	1(੧੫੧)	2(੨੨੦,੨੪੨)	-	3 (੧੨,੧੫੭,੨੨੮)	6
4.	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	2(੩੪੭,੪੬੨)	-	-	13 (੮, ੩੪੮, ੩੫੮ ^੨ , ੩੫੯ ^੨ , ੪੧੧, ੪੧੭, ੪੧੮, ੪੩੨, ੪੩੫, ੪੩੮ ^੨)	15
5.	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	1(੪੮੯)	-	-	2(੫੦੩,੫੦੫)	3
6.	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7.	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8.	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	1(੫੫੭)	-	-	2 (੫੬੫,੫੭੮)	3
9.	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	1(੫੯੫)	-	-	2 (੫੯੯,੬੩੪)	3
10.	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	1(੬੬੦)	-	-	5 (੬੬੧,੬੬੨,੬੬੩,੬੬੫,੬੮੭)	6
11.	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12.	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13.	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	1(੭੨੧)	-	-	3(੭੨੧ ^੨ ,੭੨੪)	4
15.	ਰਾਗੁ ਸੂਰੀ	1(੭੨੮)	-	-	11(੭੨੮,੭੨੯,੭੩੦,੭੫੦,੭੫੧ ^੨ , ੭੬੨,੭੬੩, ੭੬੪ ^੨ ,੭੬੫)	12
16.	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	1(੭੯੫)	-	-	3(੭੩੧,੭੩੮,੮੪੩)	4
17.	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-

18.	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	1(੮੭੬)	-	-	3(੯੦੨,੯੨੯,੯੩੮)	4
19.	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20.	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21.	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	1(੯੮੯)	-	-	4 (੯੯੩,੧੦੦੮,੧੦੧੪,੧੦੨੦)	5
22.	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	1(੧੧੦੭)	1
23.	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24.	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	1(੧੧੨੫)	-	-	2(੧੧੨੫,੧੧੫੩)	3
25.	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	1(੧੧੬੮)	-	-	3(੧੧੭੦,੧੧੮੭,੧੧੯੦)	4
26.	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	1(੧੧੯੭)	-	-	1(੧੨੩੨)	2
27.	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	1(੧੨੫੪)	-	-	4(੧੨੫੬,੧੨੭੩,੧੨੭੪, ੧੨੭੮)	5
28.	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29.	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30.	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	1(੧੩੨੭)	-	-	1(੧੩੪੨)	2
31.	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						88

ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 88 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਲ 18 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ 15 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇਕ-ਇਕ ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

4.2 ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	2(੨੬,੬੪)	2
2.	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3.	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	1(੨੪੩)	-	3(੧੫੭,੨੩੩,੨੨੯)	4
4.	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	7(੩੬੦,੩੬੫,੪੨੨,੪੨੪,੪੩੪,੪੩੯,੪੪੦)	7
5.	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	3(੪੯੦,੫੦੬,੫੦੮)	3
6.	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7.	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8.	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	4(੫੫੮,੫੬੪,੫੬੭,੫੮੨)	4
9.	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	1(੬੩੭)	1
10.	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	2(੬੬੩,੬੬੬)	2
11.	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12.	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13.	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15.	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	5(੭੫੩,੭੫੫,੭੬੭,੭੬੮,੭੮੫)	5
16.	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	3(੭੯੬,੭੩੨,੮੪੧)	3
17.	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	-	-
18.	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	4 (੮੮੦, ੯੦੮, ੯੧੭, ੯੪੭)	4

19.	ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਰਾਇਣ	-	-	-	-	-
20.	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21.	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	4(੯੯੩, ੧੦੧੬, ੧੦੪੩, ੧੦੮੬)	4
22.	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23.	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24.	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	3 (੧੧੨੭, ੧੧੩੦, ੧੧੫੪)	3
25.	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	2(੧੧੭੨, ੧੧੭੭)	2
26.	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	1(੧੨੩੩)	1
27.	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	4(੧੨੫੭, ੧੨੬੧, ੧੨੭੬, ੧੨੭੭)	4
28.	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29.	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30.	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	2(੧੩੩੨, ੧੩੪੬)	2
31.	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						51

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 51 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 16 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ 07 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਸੇਰਠਿ; ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ।

4.3 ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	1(੮੧)	3(੧੦,੭੮,੮੩)	4
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	1(੮੪)	-	-	-	1
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	3(੧੬੩,੨੩੪,੩੦੦)	3
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	10(੧੦,੩੬੪,੩੬੬,੩੬੮,੩੬੯,੪੪੨,੪੪੪,੪੪੮,੪੪੯,)	10
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	3(੪੬੨,੪੬੪,੪੦੬)	3
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	1(੫੨੭)	-	-	-	1
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਰਗੜਾ	-	-	-	2(੫੩੭,੫੪੮)	2
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	5(੫੬੦,੫੬੧,੫੭੨,੫੭੫,੫੮੫)	5
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	2(੬੦੪,੬੪੨)	2
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	3(੬੬੬,੬੬੮,੬੯੦)	3
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	2(੬੯੬,੬੯੮)	2
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	1(੭੧੧)	-	-	-	1
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	1(੭੧੯)	1
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	1(੭੨੩)	1
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	10(੭੩੧,੭੩੨,੭੩੩,੭੩੫,੭੫੭,੭੫੮,੭੭੩,੭੭੪,੭੭੫,੭੭੬)	10
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	5(੭੯੮,੮੦੦,੭੩੩,੮੪੪,੮੪੯)	5
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	1(੮੫੯)	-	-	-	1
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੮੮੦)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	1(੯੭੫)	-	-	2(੯੭੭,੯੮੦)	3
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	1(੯੮੪)	-	-	-	1
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	4(੯੯੫,੯੯੬,੯੯੭,੧੦੬੯)	4

22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	1(੧੧੧੩)	1
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	2(੧੧੧੮ ^੩)	2
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	2(੧੧੩੩,੧੧੩੪)	2
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	3(੧੧੭੭,੧੧੧੮,੧੧੯੧)	3
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	4(੧੧੯੮,੧੨੦੦ ^੩ ,੧੨੩੭)	4
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	2(੧੨੬੨,੧੨੬੫)	2
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	1(੧੨੯੪)	-	-	3(੧੨੯੬,੧੩੦੮,੧੩੧੨)	4
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਣੁ	1(੧੩੧੯)	-	-	2(੧੩੨੧,੧੩੨੩)	3
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	2(੧੩੩੫,੧੩੩੭)	2
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						87

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 87 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਆਸਾ; ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਵਿਚ 10 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ; ਰਾਗੁ ਟੇਡੀ; ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ; ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ; ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ; ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ; ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

4.4 ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	2(੭੯,੮੦)	2
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	3(੧੩੨,੧੩੩,੧੩੬)	3
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	1(੨੩੫)	-	21(੧੭੫,੧੮੫,੨੦੨,੨੦੩,੨੦੪,੨੧੦, ੨੧੩,੨੧੪,੨੧੬,੨੧੭,੨੪੦,੨੪੧,੨੪੭, ੨੫੦,੨੬੨,੨੬੬,੩੧੮)	22
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	22 (੩੭੦,੩੭੯,੩੮੦,੩੮੪,੩੯੬,੪੦੧, ੪੦੩,੪੦੫,੪੦੬,੪੦੭,੪੦੮,੪੦੯,੪੩੦, ੪੩੧,੪੫੨,੪੫੩,੪੫੪,੪੫੯,੪੬੧)	22
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	10(੪੯੫,੪੯੭,੪੯੮,੫੦੧,੫੦੨,੫੦੭, ੫੦੮,੫੧੭)	10
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	7(੫੨੮,੫੩੩,੫੩੪,੫੩੫,੫੩੬)	7
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	1(੫੩੭)	-	1(੫੪੪)	1 (੫੪੧)	3
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	3(੫੬੨,੫੬੪,੫੭੬)	3
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	7(੬੦੮,੬੧੧,੬੧੭,੬੨੧,੬੨੫,੬੩੯,੬੪੧)	7
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	11(੬੭੦,੬੭੫,੬੭੬,੬੭੭,੬੭੮,੬੭੯, ੬੮੩,੬੮੬,੬੮੯)	11
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	6(੭੦੦,੭੦੧,੭੦੩,੭੦੪,੭੦੫)	6
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	6(੭੧੧,੭੧੨,੭੧੩,੭੧੫,੭੧੬)	6
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	1(੭੨੦)	1
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	1(੭੨੩)	1
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	14(੭੩੬,੭੩੮,੭੪੫,੭੪੬,੭੪੭,੭੫੯, ੭੬੦,੭੬੧,੭੭੭,੭੭੮,੭੭੯,੭੮੪)	14
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	13(੮੦੧,੮੦੨,੮੦੩,੮੦੬,੮੦੮,੮੧੭,੮੨ ੦, ੮੨੧,੮੨੭,੮੨੯, ੮੪੫,੮੪੭)	13

17	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	3(੮੬੨ ^੩ ,੭੬੯)	3
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	9(੮੮੨,੮੮੬,੯੦੧ ^੩ ,੯੧੨,੯੧੫,੯੨੪,੯੨੭,੯੫੭)	9
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	3(੯੭੮ ^੩ ,੯੮੦)	3
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	2(੯੮੬,੯੮੭)	2
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	18(੯੯੮,੧੦੦੧,੧੦੦੩,੧੦੦੬,੧੦੦੭, ੧੦੧੭,੧੦੧੮,੧੦੧੯,੧੦੭੧,੧੦੭੨,੧੦੭੩, ੧੦੭੪,੧੦੭੫,੧੦੭੬,੧੦੭੮,੧੦੮੧, ੧੦੮੫,੧੦੮੪)	18
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	1(੧੧੧੭)	1
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	5(੧੧੧੯ ^੩ ,੧੧੨੦,੧੧੨੨,)	5
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	4(੧੧੩੬,੧੧੩੮,੧੧੫੩,੧੧੫੫)	4
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	6(੧੧੮੦,੧੧੮੪,੧੧੮੫ ^੩ ,੧੧੯੨,੧੧੯੩,)	6
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	10(੧੨੦੨,੧੨੦੬,੧੨੦੮,੧੨੦੯,੧੨੨੯ ^੩ , ੧੨੩੫ ^੩ ,੧੨੩੬,੧੨੫੩)	10
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	5(੧੨੬੬,੧੨੬੭,੧੨੭੦,੧੨੭੧,੧੨੭੮)	5
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	11(੧੨੯੮,੧੩੦੦,੧੩੦੧,੧੩੦੪ ^੩ ,੧੩੦੫ ^੩ , ੧੩੦੬,੧੩੦੭ ^੩ ,੧੩੧੨)	11
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	2(੧੩੨੧,੧੩੨੨)	2
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	4(੧੩੩੭,੧੩੪੧ ^੩ ,੧੩੪੭)	4
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						214

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 214 ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ; ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ 22 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ; ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ; ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

4.5 ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	1(੨੧੯)	1
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	1(੪੧੧)	1
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	1(੫੩੬)	1
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	1(੫੩੭)	1
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	1(੬੩੧)	1
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1(੬੮੪)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	1(੭੦੨)	1
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	1(੭੧੮)	1
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	1(੭੨੬)	1
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	1(੭੩੦)	1
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੦੧)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	1(੧੦੦੮)	1
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	1(੧੧੮੬)	1

26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	1(੧੨੩੧)	1
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	1(੧੩੫੨)	-	-	-	1
ਕੁਲ						15

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 15 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 15 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ; ਰਾਗੁ ਆਸਾ; ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ; ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ; ਰਾਗੁ ਸੇਰਠਿ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ; ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ; ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ; ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ; ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ; ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ; ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ 01 ਵਾਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

4.6 ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	1(੯੧)	1
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	2 (੩੨੩,੩੪੦)	-	6(੩੩੦, ੩੩੨, ੩੩੪, ੩੪੩, ੩੪੪)	8
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	1(੪੭੫)	-	-	4(੪੭੮, ੪੭੯, ੪੮੧, ੪੮੩)	5
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	1(੫੨੪)	1
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	2(੬੫੪, ੬੫੬)	2
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1(੬੯੧)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	1(੭੨੭)	1
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	1(੭੯੨)	1
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	1(੮੫੫)	-	-	1
17	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	2(੮੭੦ ^੩)	2
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	2(੯੬੮,੯੭੧)	2
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	3(੧੧੦੨, ੧੧੦੪, ੧੧੦੫)	3

22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	1(੧੧੨੩)	1
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	2(੧੧੫੭, ੧੧੬੨)	2
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	2(੧੧੯੩, ੧੧੯੬)	2
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	2(੧੨੫੧, ੧੨੫੩)	2
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਣੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	1(੧੩੪੯)	1
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						36

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 36 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 17 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਿਚ 08 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਸਿਰੀਰਾਗੁ; ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ; ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ; ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ; ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ; ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

4.7 ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	1(੫੨੫)	1
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1(੬੯੫)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-

26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਣੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						02

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 02 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 2 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

4.8 ਭਗਤ ਬੇਈ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	1(੯੩)	1
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੭੪)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	1(੧੩੫੧)	1
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						03

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 03 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਲ 3 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ; ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

4.9 ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	1(੩੪੫)	-	2(੩੪੫, ੩੪੬)	3
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	1(੪੭੫)	-	-	1(੪੮੬)	2
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	1(੫੨੫)	1
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	1(੬੫੭)	1
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1(੬੯੪)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	1(੭੧੦)	1
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	1 (੭੯੩)	1
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	1 (੮੫੮)	1
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	1 (੮੭੫)	1
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1 (੯੭੩)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	1(੧੧੦੬)	1
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	1(੧੧੨੪)	1
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	1(੧੧੬੭)	1

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	1(੧੧੯੬)	1
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	1(੧੨੯੩)	1
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						18

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 18 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਿਚ 03 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ; ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ; ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ; ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ; ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ; ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ; ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ; ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ; ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

4.10 ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	1(੩੪੫)	1
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	1(੪੭੫)	-	-	1(੪੮੫)	2
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	1(੫੨੫)	1
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	1(੬੫੬)	1
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1(੬੯੨)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	1(੭੧੮)	1
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	1(੮੫੭)	1
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	2(੮੭੪, ੮੭੩)	2
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੭੨)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	1(੯੮੮)	1
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	1(੧੧੦੫)	1
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	2(੧੧੬੩, ੧੧੬੪)	2

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	1(੧੧੯੪)	1
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	1(੧੨੫੨)	1
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	1(੧੨੯੨)	1
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	1(੧੩੧੮)	1
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	1(੧੩੫੦)	1
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						20

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 20 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਆਸਾ; ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ; ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਆਦਿ ਵਿਚ 02 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ; ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ; ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ; ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ; ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ; ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ; ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ; ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ; ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ; ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ; ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ; ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ; ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ; ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

4.11 ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	1(੪੮੭)	1
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਰਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-

22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.12 ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	1(੪੮੮)	1
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	1(੭੯੪)	1
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						02

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 02 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੋ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗੁ ਆਸਾ; ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਵਿਚ ਵੀ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

4.13 ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	1(੫੨੬)	1
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	1(੧੧੦੬)	1
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-

26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਣੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						02

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 02 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ; ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

4.14 ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1 (੬੯੫)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-

22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸੈਣੁ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.15 ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	1 (੬੯੫)	1
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.16 ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	1(੮੫੮)	1
17	ਰਾਗੁ ਗੋਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.17 ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	1(੧੧੯੫)	1
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.18 ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-

24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	1(1243)	1
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.19 ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	1(੬੫੯)	1
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	-	-
19	ਰਾਗੁ	-	-	-	-	-

	ਨਟਨਾਰਾਇਨ					
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਸੇਰਠਿ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.20 ਸੁੰਦਰ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੨੩)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.21 ਸਤੈ ਫੂਮ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੬੬)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-
21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-

25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਤੈ ਡੂਮ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

4.22 ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਰਾਗੁ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਕੁਲ
1	ਸਿਰੀਰਾਗੁ	-	-	-	-	-
2	ਰਾਗੁ ਮਾਝ	-	-	-	-	-
3	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	-	-	-	-	-
4	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	-	-	-	-	-
5	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ	-	-	-	-	-
6	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	-	-	-	-	-
7	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-	-
8	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ	-	-	-	-	-
9	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	-	-	-	-	-
10	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	-	-	-	-	-
11	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	-	-	-	-	-
12	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	-	-	-	-	-
13	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ	-	-	-	-	-
14	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	-	-	-	-	-
15	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ	-	-	-	-	-
16	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	-	-	-	-	-
17	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ	-	-	-	-	-
18	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	-	-	-	1(੯੬੬)	1
19	ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ	-	-	-	-	-
20	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ	-	-	-	-	-

21	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	-	-	-	-	-
22	ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ	-	-	-	-	-
23	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ	-	-	-	-	-
24	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ	-	-	-	-	-
25	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	-	-	-	-	-
26	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	-	-	-	-	-
27	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ	-	-	-	-	-
28	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ	-	-	-	-	-
29	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ	-	-	-	-	-
30	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ	-	-	-	-	-
31	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 01 ਵਾਰ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 5

5) ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

5.1 ਸਿਰੀਰਾਗੁ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	6 (੮,੧੨,੧੪,੫੩,੭੧,੭੪)	6
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੨੬,੬੪)	2
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	1 (੮੧)	3 (੧੦,੭੮,੮੩)	4
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	2 (੭੯,੮੦)	2
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੧)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੩)	1
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-

22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਮੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						16

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 16 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 06 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 06 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.2 ਰਾਗੁ ਮਾਝ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	1 (੧੩੭)	-	1 (੧੦੯)	2
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੯੪)	-	-	-	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੩੨,੧੩੩,੧੩੬)	3
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-

21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						06

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 06 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 03 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.3 ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੫੧)	2 (੨੨੦,੨੪੨)	-	2 (੧੫੭,੨੨੮)	5
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	1 (੨੪੨)	-	3 (੧੫੨,੨੨੯,੨੩੩)	4
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੬੩,੨੩੪,੩੦੦)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	1 (੨੩੫)	-	21(੧੭੫,੧੮੫,੨੦੨, ੨੦੩ ^੨ ,੨੦੪ ^੨ ,੨੧੦ ^੨ , ੨੧੩, ੨੧੪ ^੨ , ੨੧੬, ੨੧੭,੨੪੦,੨੪੧,੨੪੭, ੨੫੦,੨੬੨ ,੨੯੬,੩੧੮)	22
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੨੧੯)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	2 (੩੨੩,੩੪੦)	-	6 (੩੩੦, ੩੩੨ ^੨ , ੩੩੪,੩੪੩,੩੪੪)	8
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	1 (੩੪੨)	-	3 (੩੪੫,੩੪੬ ^੨)	4
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੩੪੫)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-

18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						48

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 48 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 08 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 22 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.4 ਰਾਗੁ ਆਸਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	2 (੩੪੭, ੪੬੨)	-	-	12 (੩੪੮,੩੫੮, ੩੪੯,੪੧੧,੪੧੭,੪੧੮, ੪੩੨,੪੩੫, ੪੩੮)	14
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	7 (੩੬੦,੩੬੫,੪੨੨,੪੨੪,੪੩੪,੪੩੯,੪੪੦)	7
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	9 (੩੬੫,੩੬੬,੩੬੮,੩੬੯,੪੪੨,੪੪੪,੪੪੮,੪੫੧)	9
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	22 (੩੭੦,੩੭੯,੩੮੦,੩੮੪,੩੯੬,੪੦੧,੪੦੩,੪੦੫, ੪੦੬,੪੦੭,੪੦੮,੪੦੯, ੪੩੦,੪੩੧,੪੫੨,੪੫੩, ੪੫੪,੪੫੯,੪੬੧)	22
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੪੧੧)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	1 (੪੭੫)	-	-	4 (੪੭੮,੪੭੯,੪੮੧,੪੮੩)	5
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	1 (੪੭੫)	-	-	1 (੪੮੬)	2
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	1 (੪੭੫)	-	-	1 (੪੮੫)	2
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	1 (੪੮੭)	1
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	1 (੪੮੮)	1

14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						64

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 64 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 10 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 22 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ; ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.5 ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੪੮੯)	-	-	2 (੫੦੩,੫੦੫)	3
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੪੯੦,੫੦੬,੫੦੮)	3
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੪੯੨,੪੯੪,੫੦੬)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	10 (੪੯੫ ^੩ , ੪੯੭ ^੩ , ੪੯੮, ੫੦੧, ੫੦੨, ੫੦੭, ੫੦੮, ੫੧੭)	10
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੨੪)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੨੫)	1
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੨੫)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੨੫)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੨੬)	1
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-

23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						24

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 24 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 10 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.6 ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੫੨੭)	-	-	-	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	7 (੫੨੮, ੫੩੩ ^੨ , ੫੩੪ ^੨ , ੫੩੫, ੫੩੬)	7
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੩੬)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਈ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-

24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						09

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 09 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 07 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.7 ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੫੩੧,੫੪੮)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੫੩੧)	-	1 (੫੪੪)	1 (੫੪੧)	3
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੫੩੧)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-

24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						06

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 06 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 03 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.8 ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੫੫੭)	-	-	2 (੫੬੫,੫੭੮)	3
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	5 (੫੫੮,੫੬੪,੫੬੭,੫੭੨,੫੮੨)	5
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	5 (੫੬੦,੫੬੧,੫੭੫,੫੭੬,੫੮੫)	5
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	3 (੫੬੨,੫੬੪,੫੭੬)	3
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-

25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						16

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 16 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 04 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 05 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 03 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.9 ਰਾਗੁ ਸੇਰਠਿ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੫੯੫)	-	-	2 (੫੯੯,੬੩੪)	3
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੫੯੯,੬੩੭)	2
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੬੦੪,੬੪੨)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	7 (੬੦੮, ੬੧੧, ੬੧੭, ੬੨੧,੬੨੫,੬੩੯,੬੪੧)	7
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੩੧)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	2 (੬੫੪,੬੫੬)	2
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਈ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੫੭)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੫੬)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੫੯)	1
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-

24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						20

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 20 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 07 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.10 ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੬੬੦)	-	-	6 (੬੬੧, ੬੬੨, ੬੬੩, ੬੬੪, ੬੬੬, ੬੬੭)	7
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੬੬੩, ੬੬੬)	2
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੬੬੬, ੬੬੮, ੬੬੯)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	10 (੬੭੦, ੬੭੫, ੬੭੬, ੬੭੭, ੬੭੮, ੬੭੯, ੬੮੦, ੬੮੧, ੬੮੨, ੬੮੩, ੬੮੪)	10
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੮੪)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੮੫)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੮੫)	1
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੮੫)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੬੮੬)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-

22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						27

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 27 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 10 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.11 ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੬੯੬,੬੯੮)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	6 (੭੦੦, ੭੦੧, ੭੦੩, ੭੦੪, ੭੦੫)	6
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੦੨)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਈ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੧੦)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-

25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						10

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 10 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 04 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 06 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.12 ਰਾਗੁ ਟੇਡੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੭੧੧)	-	-	-	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	6 (੭੧੧, ੭੧੨, ੭੧੩, ੭੧੫, ੭੧੬)	6
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੭੮)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੧੮)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-

25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						09

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 09 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 04 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 06 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.13 ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੯)	1
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੦)	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						02

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 02 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.14 ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੨੧)	-	-	3 (੧੨੧ ^੩ ,੧੨੪)	4
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੩)	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੩)	1
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੬)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੭)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-

27.	ਭਟ ਨਲੁ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੁ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						08

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 08 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।
ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 05 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ
ਤੋਂ ਵਧ 04 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਜੀ; ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.15 ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਈਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	11 (੭੨੮, ੭੨੯, ੭੩੦, ੭੪੦, ੭੪੧, ੭੪੨, ੭੪੩, ੭੪੪, ੭੪੫)	12
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	5 (੭੪੩, ੭੪੪, ੭੪੫, ੭੪੬, ੭੪੭)	5
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	10 (੭੩੧, ੭੩੨, ੭੩੩, ੭੩੪, ੭੪੭, ੭੪੮, ੭੪੯, ੭੫੦, ੭੫੧, ੭੫੨)	10
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	14 (੭੩੬, ੭੩੭, ੭੪੪, ੭੪੬, ੭੪੭, ੭੪੮, ੭੪੯, ੭੫੦, ੭੫੧, ੭੫੨, ੭੫੩, ੭੫੪, ੭੫੫)	14
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੯੨)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੯੩)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	1 (੭੯੪)	1
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-

20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						44

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 44 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 07 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 14 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.16 ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੭੯੫)	-	-	3 (੮੩੧, ੮੩੮, ੮੪੩)	4
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੭੯੬, ੮੩੨, ੮੪੧)	3
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (੭੯੮, ੮੦੦, ੮੩੩, ੮੪੪)	4
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	16 (੮੦੧, ੮੦੨, ੮੦੩, ੮੦੬, ੮੦੮, ੮੧੭, ੮੨੦, ੮੨੧, ੮੨੭, ੮੨੯, ੮੩੦, ੮੩੭, ੮੪੫, ੮੪੭ ^੨ , ੮੪੯)	16
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1(੮੩੦)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	1 (੮੫੫)	-	-	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੮੫੮)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੮੫੭)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	1 (੮੫੮)	1
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-

22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						32

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 32 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 16 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.17 ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੮੫੯)	-	-	-	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	3 (੮੬੨, ੮੬੯)	3
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	2 (੮੭੦ ^੨)	2
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੮੭੫)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	2 (੮੭੩, ੮੭੪)	2
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						09

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 09 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 05 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 03 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.18 ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੮੭੬)	-	-	3 (੯੦੨, ੯੨੯, ੯੩੮)	4
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (੮੮੦, ੯੦੮, ੯੧੭, ੯੪੭)	4
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੮੮੦)	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	9 (੮੮੨, ੮੮੬, ੯੦੧, ੯੧੨, ੯੧੫, ੯੨੪, ੯੨੭, ੯੫੭)	9
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੦੧)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	2 (੯੬੮, ੯੭੧)	2
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੭੩)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੭੨)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੭੪)	1
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-

23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੨੩)	1
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੬੬)	1
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੬੬)	1
ਕੁਲ						27

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 27 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 12 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 09 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ; ਸੁੰਦਰ ਜੀ; ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ; ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.19 ਰਾਗੁ ਨਟਨਾਰਾਇਨ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1(੯੧੫)			2 (੯੧੭, ੯੮੦)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	3 (੯੧੮, ੯੮੦)	3
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						06

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 06 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 03 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.20 ਰਾਗੁ ਮਾਲੀਗਉੜਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੯੮੪)	-	-	-	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	2 (੯੮੬,੯੮੭)	2
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੯੮੮)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						04

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 04 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 02 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.21 ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੯੯੯)	-	-	4 (੯੯੩, ੧੦੦੮, ੧੦੧੪, ੧੦੨੦)	5
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (੯੯੩, ੧੦੧੬, ੧੦੪੩, ੧੦੮੬)	4
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (੯੯੫, ੯੯੬, ੯੯੭, ੧੦੬੯)	4
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	18 (੯੯੮, ੧੦੦੧, ੧੦੦੩, ੧੦੦੬, ੧੦੦੭, ੧੦੧੭, ੧੦੧੮, ੧੦੧੯, ੧੦੭੧, ੧੦੭੨, ੧੦੭੩, ੧੦੭੪, ੧੦੭੫, ੧੦੭੬, ੧੦੭੮, ੧੦੮੧, ੧੦੮੫, ੧੦੯੪)	18
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੦੦੮)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੧੦੨, ੧੧੦੪, ੧੧੦੫)	3
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਈ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੦੬)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੦੫)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੦੬)	1
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-

16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						38

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 38 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 18 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.22 ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੦੭)	1
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੧੩)	1
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੧੭)	1
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						03

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 03 ਵਾਰ, 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.23 ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੧੧੮ ^੨)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	5 (੧੧੧੮ ^੩ , ੧੧੨੦, ੧੧੨੨)	5
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੨੩)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੨੪)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						09

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 09 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।
ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 04 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ
ਤੋਂ ਵਧ 05 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ
ਹੋਈ ਹੈ।

5.24 ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੧੨੫)	-	-	2 (੧੧੨੫, ੧੧੫੩)	3
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੧੨੭, ੧੧੩੦, ੧੧੫੪)	3
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੧੩੩, ੧੧੩੪)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	4 (੧੧੩੬, ੧੧੩੮, ੧੧੫੩, ੧੧੫੫)	4
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੧੫੭, ੧੧੬੨)	2
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੬੭)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੧੬੩, ੧੧੬੪)	2
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-

23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						17

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 17 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 07 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 04 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.25 ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੧੬੮)	-	-	3 (੧੧੭੦, ੧੧੮੭, ੧੧੯੦)	4
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੧੭੨, ੧੧੭੭)	2
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੧੭੭, ੧੧੭੮, ੧੧੯੧)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	6 (੧੧੮੦, ੧੧੮੪, ੧੧੮੫, ੧੧੯੨, ੧੧੯੩)	6
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੮੬)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	3 (੧੧੯੩, ੧੧੯੫, ੧੧੯੬)	3
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੯੬)	1
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੯੫)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੧੯੫)	1
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						22

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 22 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।
ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 09 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ
ਤੋਂ ਵਧ 06 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ
ਜੀ; ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.26 ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੧੯੭)	-	-	1 (੧੨੩੨)	2
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੩੩)	1
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (੧੧੯੮, ੧੨੦੦ ^੨ , ੧੨੩੭)	4
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	10 (੧੨੦੨, ੧੨੦੬, ੧੨੦੮, ੧੨੦੯, ੧੨੨੯, ੧੨੩੫ ^੨ , ੧੨੩੬, ੧੨੫੧)	10
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੩੧)	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੨੫੧, ੧੨੫੩)	2
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੫੨)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੨੫੩)	1
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-

23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						22

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 22 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 08 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 10 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.27 ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1(1੨੫੪)	-	-	4 (1੨੫੬, 1੨੭੩, 1੨੭੪, 1੨੭੮)	5
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	4 (1੨੫੭, 1੨੬1, 1੨੭੬, 1੨੭੭)	4
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (1੨੬੨, 1੨੬੫)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	5 (1੨੬੬, 1੨੬੭, 1੨੭੦, 1੨੭1, 1੨੭੮)	5
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (1੨੯੩ ^੩)	2
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (1੨੯੨)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-

24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						19

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 19 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 06 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 05 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.28 ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (1੨੯੪)	-	-	4 (1੨੯੬, 1੨੯੮, 1੩੦੮, 1੩1੨)	5
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	10 (1੩੦੦, 1੩੦1, 1੩੦੪ ^੨ , 1੩੦੫ ^੨ , 1੩੦੬, 1੩੦7 ^੨ , 1੩1੨)	10
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (1੩1੮)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-

22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						16

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 16 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 03 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 10 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.29 ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	1 (੧੩੧੯)	-	-	2 (੧੩੨੧, ੧੩੨੩)	3
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੩੨੧, ੧੩੨੨)	2
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						05

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 05 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 02 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 03 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 02 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.30 ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	1 (੧੩੨੭)	-	-	1 (੧੩੪੨)	2
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੩੩੨,੧੩੪੬)	2
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	2 (੧੩੩੫,੧੩੩੭)	2
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	4 (੧੩੩੭,੧੩੪੧ ^੨ ,੧੩੪੭)	4
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੩੪੯)	1
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੩੫੦)	1
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	1 (੧੩੫੧)	1
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
27.	ਭਟ ਨਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						13

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 13 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲ 07 ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 04 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ; ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ; ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.31 ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਬਾਣੀਕਾਰ	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਕੁਲ
1.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
2.	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
3.	ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
4.	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
5.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
6.	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	1 (1੩੫੨)	-	-	-	1
7.	ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
8.	ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	-	-	-	-	-
9.	ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ	-	-	-	-	-
10.	ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
11.	ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
12.	ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
13.	ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
14.	ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	-	-	-	-	-
15.	ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
16.	ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
17.	ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
18.	ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
19.	ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
20.	ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ	-	-	-	-	-
21.	ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
22.	ਭਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
23.	ਭਟ ਜਾਲਪ ਜੀ	-	-	-	-	-
24.	ਭਟ ਕੀਰਤ ਜੀ	-	-	-	-	-
25.	ਭਟ ਸਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-
26.	ਭਟ ਭਲੂ ਜੀ	-	-	-	-	-

27.	ਭਟ ਨਲੁ ਜੀ	-	-	-	-	-
28.	ਭਟ ਭਿਖਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
29.	ਭਟ ਗਯੰਦ ਜੀ	-	-	-	-	-
30.	ਭਟ ਬਲੁ ਜੀ	-	-	-	-	-
31.	ਭਟ ਹਰਬੰਸ ਜੀ	-	-	-	-	-
32.	ਭਟ ਮਥਰਾ ਜੀ	-	-	-	-	-
33.	ਸੁੰਦਰ ਜੀ	-	-	-	-	-
34.	ਸਤਿ ਡੂਮਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
35.	ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਜੀ	-	-	-	-	-
ਕੁਲ						01

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 6

6) ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ	ਸਿਰਲੇਖ	ਪੰਨਾ
1.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜਪੁ	੧
2.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇ ਦਰੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧	੮
3.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੇ ਪੁਰਖੁ	੧੦
4.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧	੧੨
5.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੪
6.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੨੬
7.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ॥	੫੩
8.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ	੬੪
9.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩ ॥	੭੧
10.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਪਹਰੇ ਘਰੁ ੧ ॥	੭੪
11.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ਛੰਤ	੭੮
12.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੭੯
13.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਕੇ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੮੦
14.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪ ਵਣਜਾਰਾ	੮੧
15.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ॥	੮੩
16.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕਾ ॥ ਏਕੁ ਸੁਆਨੁ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ	੯੧
17.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸ੍ਰੀਰਾਗੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀਉ ਕੀ ॥ ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ॥	੯੩
18.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਰਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ਮਹਲਾ ੪	੯੪
19.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੦੯
20.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ॥	੧੩੨
21.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੧੩੩
22.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਦਿਨ ਰੈਣਿ	੧੩੬
23.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਤਥਾ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ਮਲਕ ਮੁਰੀਦ ਤਥਾ ਚੰਦ੍ਰੜਾ ਸੋਹੀਆ ਕੀ ਧੁਨੀ ਗਾਵਣੀ ॥	੧੩੭

24.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਦੁਪਦੇ	੧੫੧
25.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧	੧੫੭
26.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ॥ ਮਹਲਾ ੩ ਚਉਪਦੇ ॥	੧੫੭
27.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ਚਉਪਦੇ	੧੬੩
28.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਹਲਾ ੫ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਚਉਪਦੇ	੧੭੫
29.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਦੁਪਦੇ	੧੮੫
30.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ	੨੦੨
31.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੫	੨੦੩
32.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਰਹੇਏ ਕੇ ਛੰਤ ਕੇ ਘਰਿ ਮ: ੫	੨੦੩
33.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੦੪
34.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੦੪
35.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੦
36.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੦
37.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੩
38.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੌੜੀ ਮਾਲਵਾ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੪
39.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੪
40.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੬
41.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫	੨੧੭
42.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੨੧੯
43.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ	੨੨੦
44.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੧	੨੨੮
45.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ	੨੨੯
46.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥	੨੩੩
47.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪ ਕਰਹਲੇ	੨੩੪
48.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ	੨੩੫
49.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫	੨੪੦
50.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫	੨੪੧
51.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੨੪੨
52.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੩	੨੪੩

	ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥		
53.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ੧ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੨੪੭
54.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੨੫੦
55.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ ॥ ਸਲੋਕੁ ॥	੨੬੨
56.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਲੋਕੁ ॥	੨੯੬
57.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ॥	੩੦੦
58.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਰਾਇ ਕਮਾਲਦੀ ਮੋਜਦੀ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਉਪਰਿ ਗਾਵਣੀ	੩੧੮
59.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਬਾਣੀ	੩੨੩
60.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਅਸਟਪਦੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ	੩੩੦
61.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ	੩੩੨
62.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ੧ ਕਬੀਰ ਜੀ	੩੩੨
63.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ੧ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥	੩੩੪
64.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ	੩੪੦
65.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਥਿਤੰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੰੀ ॥	੩੪੩
66.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ੭ ॥	੩੪੪
67.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ	੩੪੫
68.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਪਦੇ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ	੩੪੫
69.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ॥	੩੪੫
70.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ	੩੪੬
71.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ	੩੪੬
72.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਸੇ ਦਰੁ ॥	੩੪੭
73.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੨ ॥	੩੪੮
74.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੩ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੩੫੮
75.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੪ ਮਹਲਾ ੧	੩੫੮
76.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੫ ਮਹਲਾ ੧	੩੫੯
77.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੬ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੩੫੯
78.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੩	੩੬੦
79.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੮ ਕਾਫੀ ਮਹਲਾ ੩	੩੬੫

80.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੩੬੫
81.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੪ ॥	੩੬੬
82.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਹਲਾ ੪ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੬ ਕੇ ੩ ॥	੩੬੮
83.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੮ ਕੇ ਕਾਫੀ੨ ਮਹਲਾ ੪ ॥	੩੬੯
84.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾਵਰੀ ਘਰੁ ੧੬ ਕੇ ੨ ਮਹਲਾ ੪ ਸੁਧੰਗ	੩੬੯
85.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੫	੩੭੦
86.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੩ ਮਹਲਾ ੫	੩੭੯
87.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੫ ਮਹਲਾ ੫	੩੮੦
88.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੬ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੩੮੦
89.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੭ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੩੮੪
90.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੮ ਕਾਫੀ ਮਹਲਾ ੫	੩੯੬
91.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੯ ਮਹਲਾ ੫	੪੦੧
92.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੧੦ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੪੦੧
93.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਘਰੁ ੧੧ ਮਹਲਾ ੫	੪੦੩
94.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੨	੪੦੫
95.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੩	੪੦੬
96.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੪	੪੦੭
97.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੫ ਪੜਤਾਲ	੪੦੮
98.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੭ ਆਸਾਵਰੀ	੪੦੯
99.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੪੧੧
100.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨	੪੧੧
101.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੩	੪੧੭
102.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਕਾਫੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੮ ਅਸਟਪਦੀਆ ॥	੪੧੮
103.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨	੪੨੨
104.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੮ ਕਾਫੀ ॥	੪੨੪
105.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨	੪੩੦
106.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੪੩੧
107.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਬਿਰਹੜੇ ਘਰੁ ੪ ਛੰਤਾ ਕੀ ਜਤਿ	੪੩੧
108.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਪਟੀ ਲਿਖੀ	੪੩੨
109.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩ ਪਟੀ	੪੩੪
110.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧	੪੩੫
111.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ਘਰੁ ੨	੪੩੮
112.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ਘਰੁ ੩ ॥	੪੩੮

113.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ॥	੪੩੯
114.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩ ਛੰਤ ਘਰੁ ੩ ॥	੪੪੦
115.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੪੪੨
116.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ॥	੪੪੪
117.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਛੰਤ ਘਰੁ ੪ ॥	੪੪੮
118.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਛੰਤ ਘਰੁ ੫	੪੫੧
119.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ॥	੪੫੨
120.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੪੫੩
121.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੬	੪੫੪
122.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੭	੪੫੯
123.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੮	੪੬੧
124.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੪੬੨
125.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ॥ ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ॥	੪੭੫
126.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ਚਉਪਦੇ ਇਕਤੁਕੇ ॥	੪੭੮
127.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ਪੰਚਪਦੇ ੯ ਦੁਤੁਕੇ ੫	੪੭੯
128.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ਤਿਪਦੇ ੮ ਦੁਤੁਕੇ ੭ ਇਕਤੁਕਾ ੧	੪੮੧
129.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ਦੁਪਦੇ	੪੮੩
130.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ	੪੮੫
131.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ	੪੮੬
132.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਜੀ ਕੀ	੪੮੭
133.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਸਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀਉ ਕੀ ਬਾਣੀ	੪੮੮
134.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥	੪੮੯
135.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੪੯੦
136.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥	੪੯੨
137.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩ ॥	੪੯੪
138.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੪੯੫
139.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੪੯੫

140.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਪੰਚਪਦਾ ਘਰੁ ੨	੪੯੭
141.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਤਿਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੪੯੭
142.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੪੯੮
143.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਚਉਪਦੇ	੫੦੧
144.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਦੁਪਦੇ	੫੦੨
145.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੫੦੩
146.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪	੫੦੫
147.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੫੦੬
148.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੫੦੬
149.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੫੦੭
150.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੫੦੮
151.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ਸਿਕੰਦਰ ਬਿਰਾਹਿਮ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ ਗਾਉਣੀ	੫੦੮
152.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫	੫੧੭
153.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ਬਾਣੀ	੫੨੪
154.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੇ ਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੫੨੫
155.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਪਦੇ ਘਰੁ ੩	੫੨੫
156.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀਉ ਕੇ ਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੫੨੫
157.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਜੈਦੇਵ ਜੀਉ ਕਾ ਪਦਾ ਘਰੁ ੪	੫੨੬
158.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ॥	੫੨੭
159.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੫੨੮
160.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੫੩੩
161.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੫੩੩
162.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੫੩੪
163.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫	੫੩੪
164.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬	੫੩੫
165.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੭	੫੩੬
166.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੫੩੬
167.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਰਾਗੜਾ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ॥	੫੩੭
168.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਰਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੫੩੭

169.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੫੩੭
170.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧	੫੪੧
171.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੫੪੪
172.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪	੫੪੮
173.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥	੫੫੭
174.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੫੫੮
175.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੫੬੦
176.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੫੬੧
177.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੫੬੨
178.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੫੬੪
179.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ	੫੬੪
180.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ	੫੬੫
181.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਛੰਤ	੫੬੭
182.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਛੰਤ	੫੭੨
183.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘੋੜੀਆ	੫੭੫
184.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੪	੫੭੬
185.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੫ ਅਲਾਹਣੀਆ	੫੭੮
186.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ	੫੮੨
187.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਲਲਾ ਬਹਲੀਮਾ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਈ	੫੮੫
188.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ॥	੫੮੫
189.	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	੫੮੯
190.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੫੮੯
191.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੬੦੪
192.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਤਿਤੁਕੇ	੬੦੮
193.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ	੬੧੧
194.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਦੁਪਦੇ	੬੧੭
195.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ਚਉਪਦੇ	੬੨੧
196.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ਦੁਪਦੇ	੬੨੫
197.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯	੬੩੧

198.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਚਉਤੁਕੀ	੬੩੪
199.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਤਿਤੁਕੀ	੬੩੭
200.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ	੬੩੯
201.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ	੬੪੧
202.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮਹਲੇ ੪ ਕੀ	੬੪੨
203.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ਘਰੁ ੧	੬੫੪
204.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ	੬੫੬
205.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇ ਜੀ ਕੀ ਘਰੁ ੨	੬੫੬
206.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ	੬੫੭
207.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਕੀ	੬੫੯
208.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੬੬੦
209.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ਦੂਜਾ	੬੬੧
210.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩	੬੬੨
211.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ	੬੬੩
212.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ	੬੬੩
213.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਿਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੪	੬੬੬
214.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੬੬੬
215.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ	੬੬੮
216.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੬੭੦
217.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫	੬੭੫
218.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ	੬੭੬
219.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫	੬੭੭
220.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬	੬੭੮
221.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੭	੬੭੯
222.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੮ ਦੁਪਦੇ	੬੭੯
223.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੯ ਪੜਤਾਲ	੬੮੩
224.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੨	੬੮੩
225.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੬੮੪
226.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ	੬੮੫
227.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ ਘਰੁ ੬ ਅਸਟਪਦੀ	੬੮੬
228.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ	੬੮੭
229.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੬੯੦

230.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੬੯੧
231.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ	੬੯੧
232.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ	੬੯੨
233.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ	੬੯੪
234.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ	੬੯੫
235.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੬੯੬
236.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੬੯੮
237.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੭੦੦
238.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ਦੁਪਦੇ	੭੦੦
239.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਦੁਪਦੇ	੭੦੧
240.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯	੭੦੨
241.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧	੭੦੩
242.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਛੰਤ	੭੦੪
243.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ	੭੦੫
244.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ	੭੧੦
245.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ॥	੭੧੧
246.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਦੁਪਦੇ	੭੧੧
247.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ	੭੧੨
248.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਦੁਪਦੇ	੭੧੩
249.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ਚਉਪਦੇ	੭੧੫
250.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਦੁਪਦੇ	੭੧੫
251.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ	੭੧੬
252.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੯	੭੧੮
253.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਟੋਡੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ	੭੧੮
254.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਦੁਪਦੇ	੭੧੯
255.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੭੨੦
256.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੭੨੧
257.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੭੨੧
258.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩	੭੨੧
259.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੭੨੩

260.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੧੨੩
261.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੧੨੪
262.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ਕਾਫੀ	੧੨੬
263.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤਿਲੰਗ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ਕਬੀਰ ਜੀ	੧੨੭
264.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੨੮
265.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੧੨੮
266.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੬	੧੨੯
267.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੭	੧੩੦
268.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੩੧
269.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੧੩੨
270.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੬	੧੩੩
271.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੭	੧੩੪
272.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੧੩੬
273.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੩੮
274.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੧੪੫
275.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਪੜਤਾਲ	੧੪੬
276.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬	੧੪੬
277.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੭	੧੪੭
278.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੫੦
279.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੯	੧੫੧
280.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਕਾਫੀ ਘਰੁ ੧੦	੧੫੧
281.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ	੧੫੩
282.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧੦	੧੫੫
283.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੧੫੭
284.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧੦	੧੫੮
285.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੧੫੯
286.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੬੦
287.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੯	੧੬੦
288.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧੦ ਕਾਫੀ	੧੬੧
289.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਕੁਚਜੀ	੧੬੨
290.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੬੩
291.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤੁ ਘਰੁ ੨	੧੬੪

292.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩	੭੬੪
293.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪ ॥	੭੬੫
294.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨	੭੬੭
295.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੩ ॥	੭੬੮
296.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧	੭੭੩
297.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ॥	੭੭੪
298.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩	੭੭੫
299.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫	੭੭੬
300.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੭੭੭
301.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੭੭੮
302.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੭੭੯
303.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੭੮੪
304.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰੁ ਸੂਹੀ ਕੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥	੭੮੫
305.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਤਥਾ ਸਭਨਾ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥	੭੯੨
306.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ	੭੯੩
307.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਬਾਣੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੀ ॥	੭੯੪
308.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥	੭੯੫
309.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੭੯੬
310.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩	੭੯੮
311.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੧੩ ॥	੮੦੦
312.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੮੦੧
313.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਯਾਨੜੀਏ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ	੮੦੨
314.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੮੦੩
315.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਦੁਪਦੇ	੮੦੬
316.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਚਉਪਦੇ	੮੦੮
317.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੫	੮੧੭
318.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੬	੮੨੦
319.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੭	੮੨੧
320.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੮	੮੨੭
321.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੯	੮੨੯

322.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੩ ਪੜਤਾਲ	੮੩੦
323.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੯ ਦੁਪਦੇ	੮੩੦
324.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧੦	੮੩੧
325.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੧੦	੮੩੨
326.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧੧	੮੩੩
327.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੧੨	੮੩੭
328.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਥਿਤੀ ਘਰੁ ੧੦ ਜਤਿ	੮੩੮
329.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰ ਸਤ ਘਰੁ ੧੦	੮੪੧
330.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ਦਖਈ	੮੪੩
331.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਛੰਤ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ਮੰਗਲ	੮੪੪
332.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੮੪੫
333.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੮੪੭
334.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਮੰਗਲ	੮੪੭
335.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪	੮੪੯
336.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ	੮੫੫
337.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ	੮੫੭
338.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਕੀ	੮੫੮
339.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਣੀ ਸਧਨੇ ਕੀ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	੮੫੮
340.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ॥	੮੫੯
341.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੮੬੨
342.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੮੬੨
343.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੮੬੯
344.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰੁ ੧	੮੭੦
345.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ ਘਰੁ ੨	੮੭੦
346.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ ਘਰੁ ੧	੮੭੩
347.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ ਘਰੁ ੨	੮੭੪
348.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ ਘਰੁ ੨	੮੭੫
349.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੮੭੬
350.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ॥	੮੮੦

351.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੮੮੦
352.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੮੮੨
353.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੮੮੬
354.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਦੁਪਦੇ	੯੦੧
355.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੩	੯੦੧
356.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯ ਤਿਪਦੇ ॥	੯੦੧
357.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ	੯੦੨
358.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ	੯੦੮
359.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ	੯੧੨
360.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀ	੯੧੫
361.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦੁ	੯੧੭
362.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ	੯੨੩
363.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ	੯੨੪
364.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਰੁਤੀ ਸਲੇਕੁ	੯੨੭
365.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ	੯੨੯
366.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ	੯੩੮
367.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩	੯੪੭
368.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫	੯੫੭
369.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ	੯੬੬
370.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀਉ	੯੬੮
371.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਘਰੁ ੨ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ	੯੭੧
372.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ ਰਾਮਕਲੀ ਘਰੁ ੧	੯੭੨
373.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ	੯੭੩
374.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਬੇਣੀ ਜੀਉ ਕੀ	੯੭੪
375.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਮਹਲਾ ੪	੯੭੫
376.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਮਹਲਾ ੪ ਪੜਤਾਲ	੯੭੭
377.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਮਹਲਾ ੫	੯੭੮
378.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਮਹਲਾ ੫	੯੭੮
379.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਨਟ ਪੜਤਾਲ ਮਹਲਾ ੫	੯੮੦
380.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਨਟ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪	੯੮੦
381.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ	ਰਾਗੁ ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਹਲਾ ੪	੯੮੪

	ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥		
382.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਹਲਾ ੫	੯੯੬
383.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ	੯੯੭
384.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ	੯੯੮
385.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੯੯੯
386.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੫	੯੯੩
387.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧	੯੯੩
388.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੯੯੫
389.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩	੯੯੬
390.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫	੯੯੭
391.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੯੯੮
392.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੦੦੧
393.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੧੦੦੩
394.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬ ਦੁਪਦੇ	੧੦੦੬
395.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਅੰਜੁਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੭	੧੦੦੭
396.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੧੦੦੮
397.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੦੦੮
398.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਕਾਫੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ॥	੧੦੧੪
399.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੫ ਅਸਟਪਦੀ	੧੦੧੬
400.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ	੧੦੧੭
401.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ	੧੦੧੮
402.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੮ ਅੰਜੁਲੀਆ	੧੦੧੯
403.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੧	੧੦੨੦
404.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੩	੧੦੪੩
405.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੪	੧੦੬੯
406.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੧
407.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੨
408.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੩
409.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਸੋਲਹੇ	੧੦੭੪
410.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੫
411.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੬

412.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੇਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੭੮
413.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਸੇਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੮੧
414.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫	੧੦੮੫
415.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩	੧੦੮੬
416.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਡੁਖਣੇ ਮ: ੫	੧੦੮੮
417.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੦੨
418.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੦੪
419.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਬੀਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ	੧੧੦੫
420.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਜੈਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੦੬
421.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੦੬
422.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ	੧੧੦੭
423.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪	੧੧੧੩
424.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੧੧੧੭
425.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੧੧੮
426.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੧੧੮
427.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੧੧੧੯
428.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੧੧੯
429.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੧੧੧੯
430.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫	੧੧੨੦
431.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੇਦਾਰਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੧੧੨੨
432.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੨੩
433.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ	੧੧੨੪
434.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੧੧੨੫
435.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ॥	੧੧੨੫
436.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੧੨੭
437.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨	੧੧੩੦
438.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੧੩੩
439.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੧੧੩੪
440.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੧੧੩੬
441.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੧੧੩੮
442.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੩	੧੧੫੩
443.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੧੧੫੩

444.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨	੧੧੫੪
445.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨	੧੧੫੫
446.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਘਰੁ ੧	੧੧੫੭
447.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੨	੧੧੬੨
448.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ ਘਰੁ ੧	੧੧੬੩
449.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਘਰੁ ੨	੧੧੬੪
450.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਭੈਰਉ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ ਘਰੁ ੨	੧੧੬੭
451.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ਦੁਤਕੇ	੧੧੬੮
452.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਹਲਾ ੧ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਘਰੁ ੨	੧੧੭੦
453.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਦੁਤਕੇ	੧੧੭੨
454.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨	੧੧੭੭
455.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਇਕ ਤੁਕੇ	੧੧੭੭
456.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨	੧੧੭੮
457.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਦੁਤਕੇ	੧੧੮੦
458.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਇਕ ਤੁਕੇ	੧੧੮੪
459.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫	੧੧੮੫
460.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਹਿੰਡੋਲ	੧੧੮੫
461.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੧੧੮੬
462.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧ ਦੁਤਕੀਆ	੧੧੮੭
463.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੧੧੯੦
464.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲੁ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੪	੧੧੯੧
465.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਦੁਤਕੀਆ	੧੧੯੨
466.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲੁ ੫	੧੧੯੩
467.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰੁ ੧	੧੧੯੩
468.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲੁ ਘਰੁ ੨	੧੧੯੫
469.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਘਰੁ ੧	੧੧੯੫
470.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ	੧੧੯੫
471.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ	੧੧੯੬
472.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤੁ ਕਬੀਰ ਜੀਉ	੧੧੯੬
473.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ	ਰਾਗੁ ਸਾਰਗ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੧੯੭

	ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥		
474.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੧੯੮
475.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩ ਦੁਪਦਾ	੧੨੦੦
476.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ਪੜਤਾਲ	੧੨੦੦
477.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੨੦੨
478.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੧੨੦੬
479.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੨੦੮
480.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੪	੧੨੦੯
481.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੫	੧੨੨੯
482.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬ ਪੜਤਾਲ	੧੨੨੯
483.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੧੨੩੧
484.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸਾਰਗ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੨੩੨
485.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧	੧੨੩੩
486.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧	੧੨੩੫
487.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੬	੧੨੩੫
488.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰਗ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੧੨੩੬
489.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਰਾਇ ਮਹਮੇ ਹਸਨੇ ਕੀ ਧੁਨਿ	੧੨੩੭
490.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥	੧੨੫੧
491.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ ॥	੧੨੫੨
492.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ॥	੧੨੫੩
493.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਸੂਰਦਾਸ ॥	੧੨੫੩
494.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ॥	੧੨੫੩
495.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧	੧੨੫੪
496.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨	੧੨੫੬
497.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੨੫੭
498.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨	੧੨੬੧
499.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ	੧੨੬੨
500.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੩	੧੨੬੫
501.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੨੬੬
502.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੧	੧੨੬੭
503.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੨	੧੨੭੦

504.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੩	੧੨੭੧
505.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧	੧੨੭੩
506.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨	੧੨੭੪
507.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੧ ॥	੧੨੭੬
508.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੨ ॥	੧੨੭੭
509.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੧੨੭੮
510.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਹਲਾ ੧ ਰਾਣੇ ਕੈਲਾਸ ਤਥਾ ਮਾਲਦੇ ਕੀ ਧੁਨਿ ॥	੧੨੭੮
511.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀਉ ਕੀ	੧੨੮੨
512.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ	੧੨੮੩
513.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਲਾਰ	੧੨੮੩
514.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੨੮੪
515.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ਪੜਤਾਲ ਘਰੁ ੫ ॥	੧੨੮੬
516.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੧੨੮੮
517.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩	੧੩੦੦
518.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪	੧੩੦੧
519.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫	੧੩੦੪
520.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬	੧੩੦੪
521.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬	੧੩੦੫
522.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੮	੧੩੦੫
523.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੯	੧੩੦੬
524.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੦	੧੩੦੭
525.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੧	੧੩੦੭
526.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧	੧੩੦੮
527.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫	੧੩੧੨
528.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਮੂਸੇ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ	੧੩੧੨
529.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀਉ ਕੀ	੧੩੧੮
530.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪	੧੩੧੯
531.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਲਿਆਨੁ ਭੋਪਾਲੀ ਮਹਲਾ ੪	੧੩੨੧
532.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧	੧੩੨੧

533.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨	੧੩੨੨
534.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ ॥	੧੩੨੩
535.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਪਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥	੧੩੨੭
536.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ਚਉਪਦੇ	੧੩੩੨
537.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ਬਿਭਾਸ	੧੩੩੫
538.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ ਪੜਤਾਲ ਮਹਲਾ ੪	੧੩੩੭
539.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਬਿਭਾਸ	੧੩੩੭
540.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਬਿਭਾਸ	੧੩੪੧
541.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਬਿਭਾਸ ਪੜਤਾਲ	੧੩੪੧
542.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਬਿਭਾਸ	੧੩੪੨
543.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ਬਿਭਾਸ	੧੩੪੬
544.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ	੧੩੪੭
545.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ	੧੩੪੯
546.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ	੧੩੫੦
547.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਕੀ	੧੩੫੧
548.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੧੩੫੨
549.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੧੩੫੩
550.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫	੧੩੫੩
551.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ	੧੩੬੦
552.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੩੬੧
553.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਚਉਬੇਲੇ ਮਹਲਾ ੫	੧੩੬੩
554.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ	੧੩੬੪
555.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ	੧੩੭੭
556.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥	੧੩੮੫
557.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫	੧੩੮੭

558.	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧ ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧	੧੩੮੯
559.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨	੧੩੯੧
560.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩	੧੩੯੨
561.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪	੧੩੯੬
562.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ੫	੧੪੦੬
563.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ॥	੧੪੧੦
564.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩	੧੪੧੩
565.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪	੧੪੨੧
566.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫	੧੪੨੫
567.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ॥	੧੪੨੬
568.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਰਾਗਮਾਲਾ ॥	੧੪੨੯

ਇਸ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਲ 568 ਵਾਰ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੰਪੂਰਨ 33 ਵਾਰ, 09 ਵਾਰ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ, 02 ਵਾਰ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 524 ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ 4476 ਸਿਰਲੇਖ ਹਨ, ਪਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 568 ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਪ ਹਨ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ ਨੰਬਰ 7

7) ਸਿਰਲੇਖਤ ਬਾਣੀ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ	ਬਾਣੀ ਨਾਂ	ਪੰਨਾ
1.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜਪੁ	੧
2.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇ ਦਰੁ	੮
3.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇ ਪੁਰਖੁ	੧੦
4.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਹਿਲਾ	੧੨
5.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪਹਰੇ	੭੪
6.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਡੁਖਣਾ	੮੦
7.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਣਜਾਰਾ	੮੧
8.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ	੮੩
9.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਰਹਮਾਰਾ	੧੩੩
10.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਦਿਨ ਰੈਣਿ	੧੩੬
11.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ	੨੫੦
12.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੁਖਮਨੀ	੨੬੨
13.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਥਿਤੀ	੨੯੬
14.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ	੩੦੦
15.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ	੩੧੮
16.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ	੩੪੦
17.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਥਿਤੰੀ	੩੪੩
18.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇ ਦਰੁ	੩੪੭
19.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪਟੀ ਲਿਖੀ	੪੩੨
20.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਪਟੀ	੪੩੪
21.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ	੫੦੮
22.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ	੫੧੭
23.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਘੋੜੀਆ	੫੭੫
24.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਅਲਾਹਣੀਆ	੫੭੮
25.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ	੫੮੫
26.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ	੬੪੨
27.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਆਰਤੀ	੬੬੩
28.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ	੭੦੫

29.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕੁਚਜੀ	੭੬੨
30.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰ ਸੂਹੀ	੭੮੫
31.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਥਿਤੀ	੮੩੮
32.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰ ਸਤ	੮੪੧
33.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਅਨੰਦੁ	੯੧੭
34.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਦੁ	੯੨੩
35.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰੁਤੀ	੯੨੭
36.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ	੯੨੯
37.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ	੯੩੮
38.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ	੯੪੭
39.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ	੯੫੭
40.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ	੯੬੬
41.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਅੰਜੁਲੀ	੧੦੦੭
42.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਅੰਜੁਲੀਆ	੧੦੧੯
43.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੨੦
44.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੪੩
45.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੬੯
46.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੧
47.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੨
48.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੩
49.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੪
50.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੫
51.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੬
52.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੭੮
53.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸੇਲਰੇ	੧੦੮੧
54.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਵਾਰ	੧੦੮੬
55.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਮਾਰੂ ਵਾਰ	੧੦੯੪
56.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਾਰਹਮਾਰਾ	੧੧੦੭
57.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ	੧੧੯੩
58.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ	੧੨੭੮
59.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ	੧੩੧੨
60.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ	੧੩੫੩
61.	ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ	੧੩੫੩

62.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਗਾਥਾ	੧੩੬੦
63.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਫੁਨਹੇ	੧੩੬੧
64.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਚਉਬੋਲੇ	੧੩੬੩
65.	ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥	ਰਾਗਮਾਲਾ	੧੪੨੯

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 65 ਬਾਣੀ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੰਪੂਰਨ 04 ਵਾਰ, ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ 01 ਵਾਰ, ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ 01 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 58 ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਰੰਸ਼

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁ-ਭਾਤੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਸਾਰ ਵੀ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰਣੈਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ “ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਾਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”¹ ਇਹ ਸੰਬੰਧਤ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਨਾ ਅਤੇ ਬਣਤਰੀ ਵਰਤੋਂ ਪਖੋਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰਬੁਧ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ।

¹ ਗਿ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, *ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ*, ਪੰਨਾ 145.

ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ੴ : ਵਿਆਖਿਆ ਪਰਿਪੇਖ

0.3 ਵਿਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ੴ ਸਿਖ ਧਰਮ, ਸਾਧਨਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਬਦ', 'ਵਾਕ', 'ਅਖਰ', 'ਬੀਜ', 'ਮੂਲ' ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ 'ਦੈਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹ' (the symbol divine) ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕੇਂਦਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਸਰੋਕਾਰ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਂ ਸੰਦਰਭ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪਸਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹਨ: ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪਸਾਰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਡਾ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ *ਦਰਪਣ* (ਆਨ ਲਾਈਨ ਸਾਫਟ ਕਾਪੀ) ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

- (1) ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਹੈ।
- (2) ਫਿਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪਾਂ (ਰੂਪਾਵਲੀ) ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਹਨ।
- (3) ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਭਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਬਾਣੀ ਹਵਾਲੇ ਦਿਤੇ ਹਨ।

1. ੴ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ੴ ਨੂੰ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਕ ਰੂਪ, ਇਕ ਆਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਓਅੰ ਦੇ ਅਰਥ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।¹ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ 'ੴ' ਦੇ ਇਕ (੧) ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ "੧- ਭਾਵ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਗਿਆ ਹੈ।" ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖਿਆ ਵਾਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਸਤਾ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਆਈ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਫਿਰ ਸਤਿ ਬਣਿਆ। ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਓਅੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੴ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਬਣਦੇ ਹਨ।² *The Jap of The Name of Guru Nanak Dev's Japu ji Sahib* ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ '੧' ਅੰਕ (numeral) ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ 'ੴ' ਉੜਾ ਓਅੰਕਾਰ ਲਗਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ (Ek-Oamkaar) ਬਣਦਾ ਹੈ।³ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੂਹਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ੴ ਫਿਲਾਸਫੀ* ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ 'ੴ' ਉਤੇ 'ੴ' ਕਾਰ ਲਾਕੇ ਉਸਨੂੰ 'ੴ' ਕਰ ਦਿਤਾ, ਨਾਲ ਹੀ '੧' ਇਕ ਲਿਖ ਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ੴ' ਭਾਵ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ।⁴

ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ੴ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ੴ' ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੂਲ ਤਤ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ '੧' ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਲਈ ਚਿੰਨ੍ਹ

¹ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨੇ 131, 21.

² *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨੇ 74, 76.

³ *The Jap of The Name of Guru Nanak Dev's Japu ji Sahib*, pp. 14, 16, 18.

⁴ *ੴ ਫਿਲਾਸਫੀ*, ਪੰਨਾ 243.

ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।⁵ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਦਰਪਨ* ਵਿਚ 'ੴ' ਦੇ ਅਰਥ ਪਿਛੇ, ਹੁਣ ਤੇ ਆਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ (ਹੋਂਦ) ਕਰਦੇ ਹਨ।⁶ *ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ* ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ 'ੴ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ੴ ਇਕ ਨਿਅਖਰਾ ਅਖਰ ਹੈ। 'ੴ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅਤੇ ਅਰਥ 'ਇਕੋ ੴ ੰ ੰ' ਭਾਵ 'ਇਕੋ' (ਅਨੰਨਤਤਾ ਤਕ) ਹੈ।⁷ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਸਰੂਪ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ 'ੴ' ਨਾਲ 'ੴ' ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ। 'ੴ' ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਅਖਰ ਓਅਮ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ੴ ਅਤੇ ਨਾਲ ਕਾਰ (ੴ) ਲਾ ਕਿ ਨਿਵੇਕਲਾ ਚਿਹਨ ਘੜਿਆ ਗਿਆ। ੴ ਪੁਖਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ।⁸ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ 'ੴ' ਦੇ ਅਰਥ ਰੱਬ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਤੋਂ ਇਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।⁹ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਬ੍ਰਹਮ-ਸੰਕਲਪ' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਦੇ ੴ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਸ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।¹⁰

ਗਿਆਨੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਠਾਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ੴ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ੴ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਠ ਹੈ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ 'ੴ' (ਇਕ) ਅੰਕ ਰਖਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਖਯਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਕ, ਦੋ, ਸੌ, ਹਜ਼ਾਰ, ਲਖ, ਕਰੋੜ ਆਦਿ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹੀ ਰੂਪ 'ੴ' ਇਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ੴ' ਅੰਕ ਰਖਣ ਦਾ ਇਹ ਰਹਸ ਜਦੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ੴ

⁵ *ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ੴ ਦਾ ਸੰਕਲਪ*, ਪੰਨੇ 8, 12.

⁶ *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਦਰਪਨ*, ਪੰਨਾ 2.

⁷ *ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨੇ 5, 28-9.

⁸ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਪੰਨੇ 21-2.

⁹ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ*, ਪੰਨਾ 60.

¹⁰ 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਬ੍ਰਹਮ-ਸੰਕਲਪ', *ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਚਨ*, ਪੰਨਾ 84.

ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।¹¹ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਦੇ ਅਰਥ: ਇਕਾਈ, ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ, ਅਦਵੈਤ ਆਦਿ ਹਨ।¹² ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ 'ੴ' ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਇਕਾਈ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰਚਨਾਗ ੴ+ੴ+ੴ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਅੰਗ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ 'ੴ' ਨੂੰ ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤ ਪ੍ਰਤੀਕ (The Symbol Divine) ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ 'ੴ' ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਨੂੰ Panenmonism (All-in-one-ism) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।¹³

ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ 'ੴ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਮ ਤਤ ਜਾਂ ਮੂਲ ਤਤ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਲਈ ਏਕਾ (੧) ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਲਿਖਕੇ ਨਾਲ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਉੜਾ (ੳ) ਲਾ ਕਿ ਜੋੜ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ੴ' ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਏਕ (੧) ਨੂੰ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (੧) ਨਾਲ ਰੱਬ ਦੀ ਵਾਹਦਾਨੀਅਤ (oneness) ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।¹⁴ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਓਅੰਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ 'ੴ' ਅਗੇ ਇਕ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅੰਤਿਮ ਹਸਤੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕਤਾ, ਸਰਵ-ਗਿਆਨਤਾ, ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹⁵ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ

¹¹ ਗੁਰਮਤਿ-ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਨੇ 29, 31.

¹² *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), pp. 45, 46.

¹³ ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ, ਪੰਨੇ 1-3, 10, 19.

¹⁴ ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ 'ੴ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਪੰਨੇ 12, 13, 16, 18, 19.

¹⁵ ਓਅੰਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਖ, ਪੰਨੇ 20-1.

ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਸੰਗਠਿਤ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮ-ਸਤਿ ਦੇ 'ਓਮ' ਦੀ ਥਾਂ 'ੴ' ਦਾ ਏਕਾਤਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਿਰਜਿਆ।¹⁶

ਸਵਾਮੀ ਸਵਰੂਪਆਨੰਦਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *Shri Guru Nanakji's IK ONKAAR* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਓਮ ਨਾਲ 'ੴ' ਲਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਰੱਬ, ਨਾ ਮੁਸਲਿਮ ਰੱਬ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਾਈ ਰੱਬ ਹੈ। ਉਹ ਰੱਬ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੈ ਜੋ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।¹⁷ ਡਾ. ਦਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਵਾਲ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਮੂਲ ਮੰਤਰ/ਮੰਗਲਾਚਰਣ' ਅਨੁਸਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦਸਾ 'ੴ' ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ੴ' ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।¹⁸ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ': ਇਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਸਨਾਤਨੀ 'ਓਮ' ਰੂਪ ਤੋਂ ਢਾਲ ਕੇ ਓੰਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ੴ (ਏਕਾ) ਅਗੇਤਰ ਜੋੜ ਕੇ 'ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ' ਸਮਾਸ ਘੜਿਆ। 'ੴ' ਏਕਾ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਹਾਂ ਵਾਚਕ ਹੈ ਭਾਵ ਏਕਾ 'ਹੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਏਕਾ ਹੋਂਦ ਰਹਿਤ ਹਸਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ, ਸਭਾਲਕ, ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਥ 'ਆਉਮ' ਭਾਵ 'ਅ' ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, 'ੴ' ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ 'ਮ' ਮਹੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਰਚਨਾ, ਹੋਂਦ ਤੇ ਖਾਤਮੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਅਨੇਕਵਾਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਏਕਾ ਲਾ ਕੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਪਰੋ ਦਿਤਾ।¹⁹

¹⁶ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ, ਪੰਨੇ 96-7.

¹⁷ *Shri Guru Nanakji's IK ONKAAR*, pp. 13-4.

¹⁸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਮੂਲ ਮੰਤਰ/ਮੰਗਲਾਚਰਣ, ਪੰਨੇ 2, 3.

¹⁹ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ': ਇਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ', ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਅੰਕ 1, ਪੰਨੇ 143-5.

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਬੇਅੰਤਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਜੋ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਜੋ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ।²⁰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'Mūl Mantra' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਏਕ ਓਅੰਕਾਰ ਜਾਂ ਏਕ (ੴ) ਰਹਸਵਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਵਜੋਂ ਲਗੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਅਗੇ ਇਕ (ੴ) ਅੰਕ ਜੋੜਨਾ ਰਬੀ ਅਸਲ, ਰਹਸਵਾਦੀ ਨਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।²¹ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਅੰ ਨਾਲ ਲਗਾ 'ਕਾਰ' ਪ੍ਰਤਿਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ੴ ਇਕ ਅਖਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੴ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਗਲ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ੴ- ਓਅੰ ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ। ਓਅੰ ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਗੀਤਾ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ੴ ਦਾ ਲਿਖਤ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਖਾਲਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ੴ' (ਇਕ, ਏਕ) ਨੂੰ ਸੰਖਿਆ ਬੋਧਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਤੌਰ ਨਾਂਵ ਵੀ, ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਵਾਚਕ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਖੰਡ ਅਤੇ ਪਰਮ ਸਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਾਹਰ ਦਿਸਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਜੋ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ। 'ੴ' ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਰਖਿਆ 'ਏਕਾ' (ੴ) ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਲਾ-ਸ਼ਰੀਕ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁਢ ਤੇ ਮੂਲ ਹੈ। ਅਗੇ ਪ੍ਰਿੰ. ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਓ ਤਥਾ 'ਓਮ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਹ ਓ (ਓਅੰਕਾਰ) ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਓਅੰ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਏਕਾ ਅੰਗ ਲਿਖ ਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ।²²

²⁰ *Journal of Sikh Studies*, (vol. vi, no. 1), p. 17.

²¹ "This is emphasized by the addition of the figure '1' at the head of the creed, before Oankār (Omākār) the primal, mystical name of God". *Japuji: The Immortal Prayer-Chant*, pp. 67, 69, 71.

²² *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨੇ 28, 38-9, 40-1.

ਗਿ: ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਾਚਕ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ੴ ਦਰਪਣ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਓਅੰ ਦੀ ਥਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਦਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਓਅੰ ਜਪਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਓਅੰਕਾਰ ਅਗੇ 'ੴ' ਏਕੇ ਦਾ ਹਿੰਦਸਾ ਲਾ ਕੇ ਰਬੀ-ਏਕਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪਕਾ ਕੀਤਾ।²³ ਡਾ. ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ੴ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਆਇ: ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਤਕ' ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਓਕਾਰ' ਦੇ 'ਓ' (ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ ਅਖਰ) ਅਗੇ 'ੴ' ਦਾ ਅੰਕ ਲਾ ਕੇ 'ੴ' ਬਣਾਇਆ।²⁴ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਵੇਚਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਗਣਿਤ ਦੇ 'ੴ' (ਇਕ) ਅਤੇ 'ਓ'(ਓਅੰਕਾਰ) ਦਾ ਸਮਾਸ ਹੈ। 'ੴ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਓਮ' ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। 'ਓਅੰ' ਨਾਲ 'ਕਾਰ' ਪ੍ਰਤਿਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਨਾਲ 'ਓਅੰ' (ਓਅੰ+ਕਾਰ) 'ਓਅੰਕਾਰ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ੴ' ਨੂੰ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।²⁵

ਡਾ. ਸ.ਸ. ਕਪੂਰ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Sikh Invocation: An Analysis' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਇਕ (ੴ) ਅੰਕ ਤੇ ਦੋ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਓ' ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਓਅੰ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਰ' ਉਸ ਸਿਰਜਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਚਲਾਏਮਾਨ, ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪਦਾਰਥਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਰ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਗਿਆਨ ਵਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਉਪਰ ਅਧ-ਚਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਕਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਕਲਪਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

²³ *ੴ ਦਰਪਣ*, ਪੰਨੇ 47, 48.

²⁴ *ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ*, 2008 (ਦਸੰਬਰ), ਪੰਨੇ 18, 19-20.

²⁵ *ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਵੇਚਨ*, ਪੰਨੇ 75-6, 83, 114.

ਇਕ (੧)- ਇਕ (Ik-means One)

ਓਅੰ- ਕਰਤਾ- ਰੱਬ ਆਪ (Ong- The Creator- the God Himself)

ਕਾ- ਸਿਰਜਕ- ਰੱਬ ਆਪ (Kaa- The Sustainer- the God Himself)

ਆਰ- ਨਾਸ਼ਕ- ਰੱਬ ਆਪ (Aar-The Destroyer- the God Himself)

ਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਉਤੇ ਖੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਨਾ ਤੋਂ ਪੜਦਾ ਚੁਕਿਆ।²⁶ 'The Commencing Verse of The Aad Guru Granth Sahib: A Scientific and Logical Interpretation' ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ੴ' ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਲਈ ਇਕ ਓ ਬੇਅੰਤ (Ik Oh Beant) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭਾਵ (Ik+ Oh+ Beant= One and Only, Oh, the Infinite.) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਪਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਤੇ ਇਕੋ, ਉਹ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਪ੍ਰੋ. ਚਾਹਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।²⁷ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਦੇਹਰਾਦੂਨ) ਨੇ ਪਰੰਪਰਿਕ ਤ੍ਰਿਦੇਵ ਨਾਲੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਇਸ ਚਿੰਨ੍ਹ 'ੴ' ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦਸਦਿਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਰੰਪਰਾ: ਜਗਤ-ਬ੍ਰਹਮ-ਜੀਵ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮਿਥਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਜਗਤ-ਜੀਵ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਇਸ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।²⁸

²⁶ "signifies the countinuity, timelessness and eternal presence of the Master and represents His activity on the material plane. In writing it is the remaining crescendic semi-finished oval curve, indicating an ellipsis and is pronounced 'Kar', which literally means, the form"; (In totality the word stands for the universality of the one creator across all faiths and beliefs and re-imposes the Sikh beliefs that the divine is one and without duality. It was the first word spoken by God, and signaled the pulling of certain to unveil His creation!", *The Sikh Courier*, (vol.5), pp. 33-34.

²⁷ *Understanding Sikhism: The Research Journal*, (vol. 2), pp. 8, 12.

²⁸ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, 'ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਤਕ: ਅਤਿ-ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਵੇਚਨ', *ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਤੱਕ*, ਪੰਨੇ 69-88.

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ ਉਪਰੰਤ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਤਥਾ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਪਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਖੋ-ਵਖ ਹਿਸੇ ਹਨ: (1) ਇਕਾਂਗਾ, ਅੰਗ ੧ (2) 'ੴ' ਭਾਵ ਓਅੰ (3) 'ਕਾਰ' ਭਾਵ ਤਿੰਨਾਂ ਦੰਦਿਆਂ ਵਾਲੀ 'ੴ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ (1) ਇਕ ਹੈ (2) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ (3) ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ।²⁹ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓੴ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰਗੁਨ ਰੂਪ ਹੈ।³⁰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ੴ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ- ੴ, ੴ ਤੇ ੴ (ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ)। 'ੴ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅਮਰ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਰਥ ਹਨ:

1. ਵੇਦ ਆਦਿ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ, ਅਰਦਾਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪਵਿਤਰ ਧਰਮ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਅਖਰ 'ੴ' ਪਵਿਤਰ ਅਖਰ ਜਾਣ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਆਦਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ 'ਜੀ ਹਾਂ' ਆਖਣਾ। ਸੇ, 'ੴ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜੀ ਹਾਂ'।
3. ਓੴ- ਬ੍ਰਹਮ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਰਥ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਥੇ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ- ਇਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ 'ੴ' ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ੴ' ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ 'ੴ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਉਹ ਹਸਤੀ ਜੋ ਇਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ' ਤੀਜਾ ਹਿਸਾ ੴ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ 'ਕਾਰ'। 'ਕਾਰ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਇਕ ਪਿਛੇਤਰ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਪਿਛੇਤਰ 'ਨਾਂਵ' ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਇਕ-ਰਸ, ਜਿਸ ਵਿਚ, ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਆਵੇ'।³¹

²⁹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 9, 10.

³⁰ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

³¹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, (ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 44, 46, 47.

ਫਰੀਦਕੋਟੀ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਟੀਕਾਕਾਰ 'ੴ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੇਦ ਅਨੁਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ 'ੴ' ਨੂੰ ਓਂ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ 'ੴ' ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: "ਬੇਦ ਸੂਪ ਉਪਦੇਸ ਮੈ ਓਂ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਏਕ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਬੀਹਾਂ ਕਹਾ ਹੈ ਇਸਕਾ ਏਹਿ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ ਸੇ ਸਭ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਅਦ੍ਵੈਤ ਹੈ ਦ੍ਵੈਤ ਨਹੀਂ ..." ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ੴ' ਨੂੰ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ ਅਤੇ ਮਕਾਰ ਭਾਵ ਜਾਗਰਿਤ, ਸੁਪਨ, ਸੁਖੋਪਤਿ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਏਕੇ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਂ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ ਅਤੇ ਮਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਦਸਿਆ ਹੈ।³² ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ (ੴ) ਜੋ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਹੈ; (ੴ) ਸਾਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ।³³ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਐਂਡ ਏਂਡ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਗਾਦ) ਵਿਚ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ੴ' ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਿਸਚਾ ਬੋਧਕ ਸੰਖਿਆ 'ੴ' ਲਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਬੁਰਦੇਵਵਾਦ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣ।³⁴

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੇ ਟੀਕੇ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਇਕ ਅੰਕ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ੴ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਅੰਕ ਲਿਖ ਕੇ, 'ੴ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ 'ੴ' ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਖਰਾਂ (ੴ, ਅ, ਮ) ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਦੇਵ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਣੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ) ਰੂਪ ਵੀ ਕਲਪ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ੴ' ਅੰਕ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ੴ' ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ

³² ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ (ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲਾ ਟੀਕਾ), ਪੰਨੇ 3, 1.

³³ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28.

³⁴ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਐਂਡ ਏਂਡ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਗਾਦ), (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਪ੍ਰ. 39.

ਵਾਚਕ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਤ੍ਰੈ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਮੰਨ ਲਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਹਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲਗਿਆ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਤਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ੴ' ਅੰਕ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਚਕ ਹੈ।³⁵ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ੴ' ਸ਼ਬਦ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਕੇਵਲ ਉਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ-॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਆਦਿ ... ਪਰ ਮੂਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ 'ੴ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਖਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ 'ੴ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਵੀਨ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। 'ੴ' ਉਤੇ ਲਗੀ ਹੋਈ 'ਕਾਰ' (ੴ) ਇਹ ਗਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗੇ ਹੋਏ 'ੴ' ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਹਨ।³⁶

ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ੴ ਦੇ ਅਰਥ He is the Sole Supreme Being ਦਸਦੇ ਹਨ।³⁷ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ੴ ਦੇ ਅਰਥ There is one God ਕੀਤੇ ਹਨ।³⁸ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ੴ ਦੇ ਅਰਥ One (God) is formless, dynamic ਦਸਦੇ ਹਨ।³⁹

³⁵ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

³⁶ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 65-6.

³⁷ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

³⁸ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

³⁹ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਸ ਸੀਮਾ ਤਕ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਅਨੇਕ ਪਸਾਰੀ ਹੈ।

੧ (ਇਕ)

1. ਇਕ

'੧' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਇਕ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਸਾਰ ਇਕ 'ਗੁਰ', ਇਕ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਗੁਰ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਦੋ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ (ਨਾਮ) ਅਤੇ (ਨਾਮਿ) ਹਨ।

1.1 ਇਕ ਗੁਰ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਹੈ- *ਮਤਿ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ* ^{੪੦}, ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਇਕ ਹੈ- *ਮਨ ਕਰਹਲਾ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਇ* ^{੪੧}

1.2 ਇਕ ਨਾਮ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਿਉਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਨੀਧਰਿਆ ਧਰ*

^{੪੦} ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨; ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣ ਲਈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਤਨ, ਜਵਾਹਰ ਤੇ ਮੋਤੀ (ਉਪਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੭.

^{੪੧} *ਉਹੀ*, ੨੩੪; ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ (ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਸੁਣ (ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ)। *ਦਪਸਸ*, ੯੧੧.

ਤੇਰੀਆ ਇਕ ਨਾਮ ਆਧਾਰਾ ॥⁴², ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਰਹਤ ਹੈ ਸੁਆਮੀ ਇਕ ਨਾਮ ਕੈ ਆਧਾਰਾ ॥⁴³, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੀਵਾਂ ਬਲਨ ਉਤੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਧਰਮ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ- ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲਿ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥⁴⁴, ਨਾਰਦ ਤੇ ਸਨਕ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਹੋਰ ਸਭ ਰਸ ਛੱਡ ਦੇਵੇ- ਤਰਹਿ ਨਾਰਦਾਦਿ ਸਨਕਾਦਿ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਹਿ ਤਰਹਿ ਇਕ ਨਾਮ ਲਗਿ ਤਜਹੁ ਰਸ ਅੰਨ ਰੇ ॥⁴⁵

1.3 ਇਕ ਨਾਮਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਨਾਮਿ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਜਨ ਧੰਨ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ- ਸੇ ਜਨ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਇਕ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥⁴⁶, ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਉਧਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ- ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਇਕ ਨਾਮਿ ਉਧਾਰੁ ॥⁴⁷

2. ਇਕੁ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਇਕੁ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੁ 'ਇਕੋ', ਇਕੁ 'ਏਕੰਕਾਰ', ਇਕੁ 'ਸੋਈ', ਇਕੁ 'ਹਰਿ', ਇਕੁ 'ਹਰੇ', ਇਕੁ 'ਗੁਰੁ', ਇਕੁ 'ਨਾਮ', ਇਕੁ 'ਨਾਮੁ', ਇਕੁ 'ਨਾਉ', ਇਕੁ 'ਨਿਰੰਜਨੁ', ਇਕੁ 'ਮੰਨਿਆ', ਇਕੁ 'ਰਾਮ', ਇਕੁ 'ਰਾਮੁ', ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਇਕੋ', 'ਏਕੰਕਾਰ', 'ਸੋਈ',

⁴² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੦੯; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੧੮੨.

⁴³ ਉਹੀ, ੮੮੪; ਹੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ! ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਵਲੋਂ) ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੪੬੬.

⁴⁴ ਉਹੀ, ੧੩੮੭; ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਜਗ ਪਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੮੩੫.

⁴⁵ ਉਹੀ, ੧੪੦੧; ਹਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਨਾਰਦ ਤੇ ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਤਰਦੇ ਹਨ; (ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਭੀ) ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਛੱਡ ਦੇਹ (ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਜਪ)। ਦਪਸਸ, ੫੮੯੫.

⁴⁶ ਉਹੀ, ੬੬੬; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੫੯੧.

⁴⁷ ਉਹੀ, ੧੧੩੮; ਸਿਰਫ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੫੨.

'ਨਿਰੰਜਨੁ', 'ਮੰਨਿਆ', 'ਗੁਰੁ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਹਰਿ', 'ਰਾਮ' ਦੇ ਦੋ ਅਤੇ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

2.1 ਇਕੁ ਇਕੋ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੁ ਇਕੋ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਭਰਾ, ਮਿਤਰ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ- ਇਕੋ ਭਾਈ ਮਿਤੁ ਇਕੁ ਇਕੋ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ⁴⁸, ਉਸ ਇਕ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿ ਹੈ, ਅਥਾਹ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਜਲ ਵਿਚ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਰੱਬ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਸਤਿਆ ⁴⁹; ਹਰਿ ਇਕੋ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਇਕੋ ਉਤਪਤਿਆ ⁵⁰; ਤੂ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਅਤਿ ਅਗਾਹੁ ਤੂ ਭਰਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਜਲ ਥਲੇ ਹਰਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਇਕ ਏਕੈ ਹਰਿ ਥਾਟ ⁵¹

2.2 ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਤੋਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ ⁵²

2.3 ਇਕੁ ਸੋਈ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਸੋਈ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈ ਰਿਹਾ

⁴⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੫; ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਅਸਲ) ਭਰਾ ਹੈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਅਸਲ) ਮਾਂ ਪਿਉ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੬.

⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੬੪੬; ਉਸ ਇੱਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੧੭.

⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੬੪੬; ਜੋ ਇੱਕ ਆਪ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਇਕ ਨੇ ਹੀ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੧੭.

⁵¹ *ਉਹੀ*, ੧੨੯੭; ਹੇ ਮਾਲਕ! ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਅਥਾਹ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ। ਹੇ ਹਰੀ! ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਗਤ-ਉਤਪੱਤੀ ਸਿਰਫ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੫੬.

⁵² *ਉਹੀ*, ੨੭੬; ਸਦਾ-ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੫੭.

ਹੈ- ਕਿਸ ਨੇ ਕਹੀਐ ਦਾਤਾ ਇਕੁ ਸੋਈ ॥⁵³; ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਸੋਈ ॥⁵⁴; ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੂ ਮੇਰਾ ਇਕੁ ਸੋਈ ॥⁵⁵

2.4 ਇਕੁ ਹਰਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਚੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- ਉਪਜਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਸਾਹੁਰੈ ਪੇਈਐ ਇਕੁ ਹਰਿ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥⁵⁶

2.5 ਇਕੁ ਹਰੇ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਹਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕੇ ਰੱਬ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਢਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਜਨੁ ਕਰਿ ਸੁਆਮੀ ਢਾਕਨ ਕਉ ਇਕੁ ਹਰੇ ॥⁵⁷

2.6 ਇਕੁ ਗੁਰੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਸੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ- ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੇ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥⁵⁸

⁵³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 14੮; ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਇਸ ਦਾਤਿ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੬੩੫.

⁵⁴ ਉਹੀ, 1੦੪੯; ਇਕ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪1੮੯.

⁵⁵ ਉਹੀ, 1੩੩੩, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਦਪਸਸ, ੫੨੮੮.

⁵⁶ ਉਹੀ, ੭੭੮; ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਅਸਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੯1.

⁵⁷ ਉਹੀ, ੭1੪, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਸਿਰਫ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਉਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੭੬੦-੧.

⁵⁸ ਉਹੀ, ੬੪੬; ਬਾਣੀ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰੋ-ਇਹੀ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੫1੭.

2.7 ਇਕੁ ਨਾਉ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਨਾਉ ਦਾ ਅਰਥ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਫਬਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨੀ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਤੇ ਮੈਂ ਤਾਣੁ ਤੇਰਾ ਇਕੁ ਨਾਉ ॥⁵⁹; ਇਕੁ ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਫਬੋ ॥⁶⁰; ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹਣਾ ਗੁਨਣਾ ਇਕੁ ਨਾਉ ਹੈ ਬੁਝੈ ਕੇ ਬੀਚਾਰੀ ॥⁶¹

2.8 ਇਕੁ ਨਾਮ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੁ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਸਿਮਰਨ ਰਾਮ ਕੇ ਇਕੁ ਨਾਮ ॥⁶², ਕਾਜੀ (ਨਿਆਂਕਾਰ) ਦੇ ਆਪਾ ਤਜਣ ਨਾਲ ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਉਸ ਕਾਜੀ (ਨਿਆਂਕਾਰ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ- ਸੇਈ ਕਾਜੀ ਜਿਨਿ ਆਪੁ ਤਜਿਆ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਕੀਆ ਆਧਾਰੇ ॥⁶³, ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇੜੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- ਨੇੜੈ ਦੇਖਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਉ ॥⁶⁴, ਉਹ ਜਨ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਹੈ- ਸੇ ਜਨ ਪਰਵਾਣੁ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹੀ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦਿੜਿਆ ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ ਚੁਕਾਇਆ ॥⁶⁵, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੀ

⁵⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੮੨; ਹੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 1874.

⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੬੫੬; ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 2441.

⁶¹ *ਉਹੀ*, 128੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਜੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੬੭.

⁶² *ਉਹੀ*, 1221; ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੬੮.

⁶³ *ਉਹੀ*, 2੪; ਉਹੀ ਮੁਨੱਖ ਕਾਜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 1੬੩.

⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੩੨੨; ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੇਖਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਧਿਆਵਾਂ। *ਦਪਸਸ*, 1211.

⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੪੪1; ਜੇਹੜੇ ਮੁਨੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, 17੮੮.

ਬੇੜੀ ਕਟ ਕੇ, ਸਰਨ ਆਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ- *ਸਰਨਿ ਤੇਰੀ ਕਟਿ ਮਹਾ ਬੇੜੀ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦੇਹਿ ਅਧਾਰਾ ॥*⁶⁶

ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- *ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਮੰ ॥*⁶⁷, ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁਖ ਹੀ ਰੱਬ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਸਕੇ- *ਅਪਨੇ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀਅਹੁ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥*⁶⁸, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ- *ਭਨਤਿ ਨਾਮਦੇਉ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਨਿਸਤਾਰੈ ॥*⁶⁹, ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੀਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੇਵਹੁ ਬੇਵਹੁ ॥*⁷⁰, ਮੇਰਾ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਐਗਣਾਂ ਨੂੰ ਢਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਮਾਣੁ ਤਾਣੁ ਸਭੁ ਤੂਹੈ ਤੂਹੈ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਮੈ ਓਲ੍ਹਹਾ ॥*⁷¹, ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਗੀਣੇ ਮਨੁਖ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਣਾ, ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਰੋਣ ਨਿਆਈ ਹੈ- *ਭਗਤਿਹੀਣੁ ਨਾਨਕੁ ਦਰਿ ਦੇਖਹੁ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਉਰਿ ਧਾਰਾ ॥*⁷², ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਐਬ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਖਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਪਾਹਿ ਏਤੇ ਜਾਹਿ ਵੀਸਰਿ ਨਾਨਕਾ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ॥*⁷³

⁶⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੪੬; ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ; ਮੇਰੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਕਰੜੀ ਬੇੜੀ ਕੱਟ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ-ਆਸਰਾ ਬਖਸ਼। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੮੭.

⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੮੩੧; ਇਹ ਬੰਧਨ ਤਦੋਂ ਹੀ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੬੫.

⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੫; (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ) ਆਪਣੇ (ਇਸ) ਸੇਵਕ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨੀ, ਮੈਂ (ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੨੩.

⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੬੪; ਨਾਮਦੇਵ ਆਖਦਾ ਹੈ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ (ਇਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਛੋਹ ਰੱਖ ਕੇ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੫੧.

⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੫; (ਆਪਣੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ) ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਬੀਜ, ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਬੀਜ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੩੨.

⁷¹ *ਉਹੀ* ੧੨੧੧; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਤਾਣ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੩੩.

⁷² *ਉਹੀ*, ੧੨੫੫; ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ (ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ (ਆ ਡਿੱਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰ। (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਮੈਂ (ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਰੱਖਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੦੨.

⁷³ *ਉਹੀ*, ੧੪੧੩; ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਐਬ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਖੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁੱਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੪੩.

2.9 ਇਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਇਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਾਉ ਦੁਯਾ ਕੁਠਾ ॥⁷⁴

2.10 ਇਕੁ ਮੰਨਿਆ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਥੇ ਇਕੁ ਮੰਨਿਆ ਦੇ ਅਰਥ, ਇਕੁ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਹਨ ਭਾਵ, ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਸੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਉਸੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- ਇਕੁ ਦੇਖਿਆ ਇਕੁ ਮੰਨਿਆ ਇਕੋ ਸੁਣਿਆ ਸੂਣ ਸਰੋਤਿ ॥⁷⁵

2.11 ਇਕੁ ਰਾਮ:

ਇਕੁ ਰਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਵਿਆਪਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਸਭ ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਧੂਏ ਦੇ ਉਸ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਲਾਹਾ ਸਿਰਫ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਹੈ- ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੁ ਜੈਸੇ ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਇਕੁ ਰਾਮ ਭਜਨੁ ਲੈ ਲਾਹਾ ॥⁷⁶

2.12 ਇਕੁ ਰਾਮੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁਖ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਲ ਲਗਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ- ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡਉ ਗੁਰਹਿ ਗਾਰਿ ॥⁷⁷,

⁷⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੨੧; ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੦੭.

⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੩੦੯; ਇਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਹਰੀ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੰਨੀਂ ਇਕ ਹਰੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੬੮.

⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੪੦੨; ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਧੂਏ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਸਿਰਫ ਇਹੀ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਲਾਭ (ਖੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੫੦.

⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੪; ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ। (ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆਂ) ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੬੮.

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਿਸ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਾਇਆ ਜਾਣਦਾ ਹੈ- *ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਅਪਨਾ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਪਰਾਇਆ ॥* ⁷⁸, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸੰਤ ਤੇ ਰਾਮ ਹੀ ਭਲੇ ਹਨ- *ਕਬੀਰ ਸੇਵਾ ਕਉ ਦੁਇ ਭਲੇ ਏਕੁ ਸੰਤੁ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ॥* ⁷⁹

3. ਇਕੋ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਇਕੋ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੋ 'ਇਕੁ', ਇਕੋ 'ਹਰਿ', ਇਕੋ 'ਕਰਤਾ', ਇਕੋ 'ਦਾਤਾ', ਇਕੋ 'ਨਾਮੁ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਹਰਿ', 'ਕਰਤਾ', 'ਦਾਤਾ', 'ਇਕੁ', 'ਨਾਮੁ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ।

3.1 ਇਕੋ ਇਕੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਇਕੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਥ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਬ ਸਭ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਥਾਨਿ ਥਨੰਤਰਿ ਤੂੰ ਹੈ ਤੂੰ ਹੈ ਇਕੋ ਇਕੁ ਵਰਤਾਵਣਿਆ ॥* ⁸⁰, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੀ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ- *ਤੂ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਸਭਸ ਦਾ ਹਰਿ ਪਹਿ ਅਰਦਾਸਿ ॥* ⁸¹, ਉਸ ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਹਰ-ਦਮ, ਤਨ-ਮਨ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨਾ, ਧਿਆਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- *ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਸੇਵੀਐ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ॥* ⁸²; *ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਇਕੋ ਇਕੁ ਧਿਆਇ ॥* ⁸³, ਮਨ-ਤਨ ਨਾਲ ਤੇ ਸਾਸ-ਗਿਰਾਸ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ-

⁷⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੪੨-੩; (ਜਗਤ ਨੇ ਦਿੱਸਦੀ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਇਹ) ਓਪਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੨੦.

⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੧੩੭੩; ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਾਇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਤ-ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ; ਸੇ, ਇਕ ਸੰਤ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ-(ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ-ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੬੯੪.

⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੧-੩੨; ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੭.

⁸¹ *ਉਹੀ*, ੫੪੯; ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਆਪ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ (ਇਸ ਕਰ ਕੇ) ਹੇ ਹਰੀ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੯੭.

⁸² *ਉਹੀ*, ੫੯੦; ਇਕੋ ਦਾਤਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੨੭.

⁸³ *ਉਹੀ*, ੫੨੧-੨; ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੦੫.

ਮਨਿ ਤਨਿ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਪ੍ਰਭੁ ਇਕੋ ਇਕੁ ਧਿਆਇ ॥⁸⁴, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਇਕੋ ਇਕੁ ਤੂੰ ॥⁸⁵

3.2 ਇਕੋ ਹਰਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇ ਮਿਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੇ ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਚਾ ਤੇ ਧਿਆਉਣ ਯੋਗ ਹੈ- ਹਰਿ ਇਕਸੈ ਦਾ ਹੈ ਅਮਰੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਚਿਤਿ ਧਰਿ ॥⁸⁶; ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਇਕੋ ਹਰਿ ਮਿਤਾ ॥⁸⁷; ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਸਤਿਆ ॥⁸⁸

3.3 ਇਕੋ ਕਰਤਾ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਕਰਤਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਕਰਤੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਕਰਤਾ ਹੀ ਸਭ ਕਰਨਹਾਰ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਇਕੋ ਕਰਤਾ ਇਕੁ ਇਕੋ ਦੀਬਾਣੁ ਹਰਿ ॥⁸⁹

3.4 ਇਕੋ ਦਾਤਾ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਦਾਤੇ ਦਾ ਅਰਥ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਹੀ ਇਕ ਦਾਤਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਭਾਵ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਕਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਵਰਤਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥⁹⁰; ਸਭੁ ਜਗੁ ਫਿਰਿ ਮੈ ਦੇਖਿਆ ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ॥⁹¹; ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮੰਗੀਐ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਪਾਈਐ ॥⁹²; ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮੰਗੀਐ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥⁹³

⁸⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੬੧; ਮਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਖਾਂਦਿਆਂ ਪੀਂਦਿਆਂ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੨੨.

⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੯੬੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੪੧.

⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੮੩; ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ (ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ), (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੨.

⁸⁷ *ਉਹੀ*, ੫੧੨; (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੭੨.

⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੬੪੬; ਉਸ ਇੱਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਜੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੧੭.

⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੮੩੨; ਹੇ ਭਾਈ! ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਭ ਦਾ) ਕਰਨਹਾਰ ਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੨.

⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੩੬; ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪.

⁹¹ *ਉਹੀ*, ੫੧੦; ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਟੋਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੬੮.

⁹² *ਉਹੀ*, ੫੯੦; ਇਕੋ ਹਰੀ ਦਾਤਾਰ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਦਾਨ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਮਨ-ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਮਿਲ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੨੭.

⁹³ *ਉਹੀ*, ੯੬੧; ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾਤੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸੇ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੨੨.

3.5 ਇਕੋ ਨਾਮੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਖੁਰਖ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮੁਖ ਉਜਲ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਤਾ ਸਚ ਰੰਗਿ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥*⁹⁴; *ਐਥੈ ਸੁਖੁ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਜੀਉ ॥*⁹⁵; ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਹੈ- *ਓਨਾ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਇਕਾ ਉਨ ਭਤਿਆ ॥*⁹⁶

4. ਏਕ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਏਕ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕ', ਏਕ 'ਏਕੰਕਾਰੰ', ਏਕ 'ਸਬਦਿ', ਏਕ 'ਹਰਿ', ਏਕ 'ਹਰੀ', ਏਕ 'ਗੋਪਾਲ', ਏਕ 'ਜੋਤਿ', ਏਕ 'ਨਰਾਇਣਾ', ਏਕ 'ਨਿਰੰਕਾਰ', ਏਕ 'ਨਿਰੰਜਨ', ਏਕ 'ਨਾਮ', ਏਕ 'ਨਾਮਿ', ਏਕ 'ਪਰਮੇਸਰੁ', ਏਕ 'ਪੁਰਖ', ਏਕ 'ਪ੍ਰਭ', ਏਕ 'ਪ੍ਰਭੂ', ਏਕ 'ਭਗਵਾਨ', ਏਕ 'ਰਘੁਨਾਥ', ਏਕ 'ਰਾਮੁ', ਏਕ 'ਰੂਪ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਏਕ', 'ਏਕੰਕਾਰੰ', 'ਸਬਦਿ', 'ਗੋਪਾਲ', 'ਜੋਤਿ', 'ਨਰਾਇਣਾ', 'ਨਿਰੰਕਾਰ', 'ਨਿਰੰਜਨ', 'ਪਰਮੇਸਰੁ', 'ਪੁਰਖ', 'ਭਗਵਾਨ', 'ਰਘੁਨਾਥ', 'ਰਾਮੁ', 'ਰੂਪ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਹਰਿ', 'ਹਰੀ', 'ਨਾਮ', 'ਨਾਮਿ', 'ਪ੍ਰਭ', 'ਪ੍ਰਭੂ' ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

4.1 ਏਕ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਜੀਵੈ ਏਕ ॥*⁹⁷,

⁹⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੪; ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੪੫.

⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੭੬੦; ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਰਖ-ਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੨੮.

⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੯੫੮; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹੀ ਇਕ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਆਤਮਕ) ਖੁਰਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੧੪.

⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੫੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੦.

ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਹਉ ਪਾਪੀ ਤੂੰ ਨਿਰਮਲੁ ਏਕ ॥*⁹⁸, ਉਹ ਇਕ ਰੱਬ ਸਭ ਦਾ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਦਾ ਮਿਤਰ ਤੇ ਸਜਣ ਹੈ- *ਆਸਾ ਮਾਣੁ ਤਾਣੁ ਧਨੁ ਏਕ ॥*⁹⁹; *ਮੀਤੁ ਸਾਜਨੁ ਸਖਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕ ॥*¹⁰⁰, ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਸਮਰਥ ਹੈ- *ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਤੁਹੀ ਏਕ ॥*¹⁰¹, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵੀ ਉਸੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੈ- *ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਆਪਿ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਏਕ ॥*¹⁰², ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਹੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਉ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਜਾ ਕੈ ਹੀਅਰੈ ਏਕ ॥*¹⁰³, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਧੀਰਜ ਵੀ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ- *ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਧੀਰਜੁ ਏਕ ॥*¹⁰⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜੀਵ ਉਸੇ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਨਾਰਾਇਨ ਮਿਲੇ ਨਾਨਕ ਏਕ ॥*¹⁰⁵, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਚਿਤਿ ਚਿਤਵਹੁ ਨਾਰਾਇਣ ਏਕ ॥*¹⁰⁶, ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਵੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਜਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਮੁਖ ਉਜਲ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਨਾਨਕ ਸਿਮਰਤ ਏਕ ॥*¹⁰⁷, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਵਸਦਾ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਅਧਾਰ ਹੈ- *ਸਭ ਮਹਿ ਜਾਨਉ ਕਰਤਾ ਏਕ ॥*¹⁰⁸; *ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਹੁ ਏਕ ॥*¹⁰⁹

⁹⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੫੩; ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੬੧੩.

⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੯੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਤੇ ਧਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੬੯.

¹⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੧੯੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਾਡਾ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਸੱਜਣ ਹੈ ਸਾਥੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੭੧.

¹⁰¹ *ਉਹੀ*, ੨੧੧; ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੮੨੦.

¹⁰² *ਉਹੀ*, ੨੫੦; ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ (ਜਗਤ-) ਆਕਾਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੁਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਰਚ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੭.

¹⁰³ *ਉਹੀ*, ੨੫੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੭੫.

¹⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੨੭੨; ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ-ਤਾਰ ਹੌਸਲਾ (ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੪੪.

¹⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੨੮੫; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੮੮.

¹⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੨੮੫; ਉਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਧਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੯.

¹⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੩੨੦; ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੱਥਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੦੩.

¹⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੩੭੭; ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੫੫.

¹⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੩੯੫; ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੨੪.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਭ ਪੂਜੀ ਹੈ- *ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਧਾਰੁ ਜਨ ਕਾ ਰਾਸਿ ਪੂਜੀ ਏਕ* ॥¹¹⁰, ਜਗਿਆਸੂ ਕਹਿੰਦੇ, ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਵੀ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਹਨ- *ਕਹਤਉ ਪੜਤਉ ਸੁਣਤਉ ਏਕ* ॥¹¹¹, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਦ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬੈਦ ਨਾਰਾਇਣ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭ ਏਕ* ॥¹¹², ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ- *ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਏਕ* ॥¹¹³, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਚੀ ਕਿਰਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਦਸੁਗੀਰੀ ਦੇਹਿ ਦਿਲਾਵਰ ਤੂਹੀ ਤੂਹੀ ਏਕ* ॥¹¹⁴, ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਅਵਰ ਸਿਆਣਪਾ ਬਿਰਥੀਆ ਪਿਆਰੇ ਰਾਖਨ ਕਉ ਤੁਮ ਏਕ* ॥¹¹⁵, ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜੁੜਨਾ ਤੇ ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ- *ਮੁੰਡੀਆ ਮੁੰਡੀਆ ਹੁਏ ਏਕ* ॥¹¹⁶; *ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਕੀਰਤਨੁ ਏਕ* ॥¹¹⁷, ਸਰੀਰ ਦੀ ਮਿਟੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸੇ ਮਿਟੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਹੈ- *ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ* ॥¹¹⁸; *ਕਰਣਹਾਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਏਕ* ॥¹¹⁹, ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ- *ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਉਲਾ ਤੂਹੀ ਏਕ* ॥¹²⁰, ਮੁਖ ਉਜਲ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ

¹¹⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੭੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਹੀ ਭਗਤਾਂ (ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ) ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੨੪.

¹¹¹ *ਉਹੀ*, ੬੮੫-੮੬; ਜੋੜਕਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ (ਨਿੱਤ) ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੫੮.

¹¹² *ਉਹੀ*, ੭੧੪; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹਕੀਮ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੬੦.

¹¹³ *ਉਹੀ*, ੭੨੩-੨੪; ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੯੩.

¹¹⁴ *ਉਹੀ*, ੭੨੪; ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ, ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੯੬.

¹¹⁵ *ਉਹੀ*, ੮੦੨; ਸਿਰਫ ਤੂੰ ਹੀ (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੈ। (ਤੈਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਚਤੁਰਾਈਆਂ (ਸੋਚਣੀਆਂ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੫੬.

¹¹⁶ *ਉਹੀ*, ੮੭੧; ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਆਪੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੧੯.

¹¹⁷ *ਉਹੀ*, ੮੮੫; ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਗਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੭੦-੧.

¹¹⁸ *ਉਹੀ*, ੮੮੫; (ਸਰੀਰ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ (ਧਰਤੀ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੭੨.

¹¹⁹ *ਉਹੀ*, ੮੯੪; ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੦੫.

¹²⁰ *ਉਹੀ*, ੮੯੬-੯੭; ਹੇ ਮਿਹਰਵਾਨ! ਸਿਰਫ ਤੂੰ ਹੀ ਪੀਰਾਂ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਸ਼ੇਖਾਂ (ਸਭ ਨੂੰ) ਨਜਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੧੫.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- *ਮੁਖੁ ਉਜਲੁ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਨਾਨਕ ਸਿਮਰਤ ਏਕ* ॥¹²¹, ਮਨੁਖ ਦਾ ਧਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਣ ਦੇਵੇ, ਜੇਕਰ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਧਨੁ ਗਇਆ ਤਾ ਜਾਣ ਦੇਹਿ ਜੇ ਰਾਚਹਿ ਰੰਗਿ ਏਕ* ॥¹²²

ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਖੋਜਣਾ, ਜੋ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਤਿਸਹਿ ਬੁਝੁ ਜਿਨਿ ਤੂ ਕੀਆ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਏਕ* ॥¹²³, ਸਭ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ, ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਤੁਰਕ ਵਿਚ ਵੀ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿਆ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕ* ॥¹²⁴; *ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕ* ॥¹²⁵, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਗਿਆਨੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ- *ਸੇਈ ਗਿਆਨੀ ਜਿ ਸਿਮਰੈ ਏਕ* ॥¹²⁶, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਲਈ ਬੁਰਾ ਤੇ ਭਲਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ- *ਜਉ ਗੁਰਦੇਉ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਏਕ* ॥¹²⁷, ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਰਖੇ- *ਮਨ ਮਹਿ ਰਾਖਉ ਆਸ ਏਕ* ॥¹²⁸, ਉਚਾ, ਬੇਅੰਤ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਉਪਰ ਨਦਰ ਰਖਦਾ ਹੈ- *ਉਚ ਮੂਚ ਬੇਅੰਤੁ ਠਾਕੁਰੁ ਸਰਬ ਉਪਰਿ ਤੁਹੀ ਏਕ* ॥¹²⁹, ਇਕ ਰਾਮ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹਰੇਕ ਮਨੁਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ- *ਏਕੁ ਅਨੇਕਹਿ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਏਕੁ ਸਮਾਨਾ ਏਕ* ॥¹³⁰

¹²¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੧੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੇ ਮਿੱਤਰੇ!) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਮੁਖ ਉਜਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੨.

¹²² *ਉਹੀ*, ੯੩੪; ਜੇ ਧਨ ਚਲਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੈਠਾ ਝੁਰਦਾ ਹੈ; ਵਿਰਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ (ਗੋਪਾਲ ਦਾ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਸੱਚਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੯੯.

¹²³ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੭; ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਹਾਰਾ) ਸਮਝ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ! ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੩੦.

¹²⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੪੭; ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੮੪.

¹²⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੮; ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੨੫.

¹²⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੦; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੯੫.

¹²⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੬੬-੬੭; ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ) ਸਦਾ ਵਿਰਕਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੬੧-੨.

¹²⁸ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੧-੮੨; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖੀ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੨੧.

¹²⁹ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੧; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਰਾਖਾ) ਹੈਂ। ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਉੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਵੱਡਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੧੬.

¹³⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੭੪; ਇਕ ਰਾਮ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ (ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ), ਪਰ ਇਕ ਰਾਮ (ਦਰਸਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਇਆ। *ਦਪਸਸ*, ੫੭੦੪.

4.2 ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੰ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ- *ਜਲਨ ਥਲਨ ਬਸੁਧ ਗਗਨ ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੰ ॥*¹³¹

4.3 ਏਕ ਸਬਦਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਸਬਦਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਿਯਾਤ ਪਾ ਲਈ ਹੈ- *ਸਾਖਾ ਤੀਨਿ ਨਿਵਾਰੀਆ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥*¹³², ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਆਪਣਾ ਬ੍ਰਹਮ-ਪੁਣਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੈ ਤਿਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਤੁ ਰਹੈ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥*¹³³, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਪਾਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਿਨ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥*¹³⁴; *ਪਵਿਤ ਪਾਵਨ ਸੇ ਜਨ ਸਾਰੇ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥*¹³⁵, ਸਭ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਬੰਧਨ ਤੋੜਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥*¹³⁶

¹³¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੦੧; ਉਹ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੩੦.

¹³² *ਉਹੀ*, ੬੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ) ਤਿੰਨ ਟਹਣੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧.

¹³³ *ਉਹੀ*, ੬੪੯; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ, ਉਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਣ-ਪੁਣਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੨੬.

¹³⁴ *ਉਹੀ*, ੮੭੮-੭੯; ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੪੮.

¹³⁵ *ਉਹੀ*, ੯੧੦; ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੬੭.

¹³⁶ *ਉਹੀ*, ੯੧੫; ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾ ਦੱਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੮੯.

ਮਨ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਛੱਡ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਡਰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ- *ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਤਿਆਗਿ ਭਉ ਭੰਜਨੁ ਪਾਇਆ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ* ॥¹³⁷, ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਬੈਰਾਗੀ ਰਹਿ ਕੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਰਖਦੇ ਹਨ- *ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਬੈਰਾਗੀ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ* ॥¹³⁸, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ- *ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਰਹੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ* ॥¹³⁹, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਏਕ ਸਬਦਿ ਰਾਚੈ ਸਚਿ ਸਮਾਇ* ॥¹⁴⁰, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- *ਚੀਨੈ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਧਨੁ ਸਾਚੈ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ* ॥¹⁴¹

4.4 ਏਕ ਗੋਪਾਲ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਇਕ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ- *ਜਨ ਕੀ ਟੇਕ ਏਕ ਗੋਪਾਲ* ॥¹⁴²

¹³⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੩੨-੩੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ) ਭਟਕਣ ਵਾਲੀ ਮਤਿ (ਦੀ ਅਗਵਾਈ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਡਰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੦.

¹³⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਹਰੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਾਲੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਰਚਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ) ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੫.

¹³⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੬੫; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੩੮.

¹⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੧੨੭੪-੭੫; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੭੩.

¹⁴¹ *ਉਹੀ*, ੧੩੩੨; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਸੁਰਤਿ ਉਸ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮੫.

¹⁴² *ਉਹੀ*, ੧੮੩-੮੪; ਇਕ ਗੋਪਾਲ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੧੮.

4.5 ਏਕ ਜੋਤਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਜੋਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਜੋਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਤ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ* ¹⁴³, ਇਕ ਜੋਤ ਵਡੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਹਉਮੈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕਾ ਮਿਲੀ ਕਿੰਬਾ ਹੋਇ ਮਹੋਇ* ¹⁴⁴, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਧੰਨ ਕਹਾਉਣ ਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਤ ਕਰ ਸਚ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਧਨ ਧਿਰੁ ਕਹੀਐ ਸੋਇ* ¹⁴⁵, ਮੂਰਖ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਮਨੁਖ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਖਰੇ ਹਨ- *ਮੂਰਖੁ ਸਿਆਣਾ ਏਕੁ ਹੈ ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਨਾਉ* ¹⁴⁶, ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕੇ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਇਕੁ ਕੀਜੈ* ¹⁴⁷

4.6 ਏਕ ਨਰਾਇਣਾ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਨਰਾਇਣਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਦੁਰਲਭ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੋਵੇ- *ਨਾਮੁ ਨਰਹਰ ਨਿਧਾਨੁ ਜਿਨ ਕੈ ਰਸ ਭੋਗ ਏਕ ਨਰਾਇਣਾ* ¹⁴⁸

¹⁴³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੫.

¹⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੩੩੫; ਜੋਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੭੮.

¹⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੭੮੮; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਜਿਸਮਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਆਤਮਾ ਹੋ ਜਾਏ ਉਹ ਹੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਉਹ ਹੈ ਪਤੀ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੨੯.

¹⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੧੫-੧੬; ਮੂਰਖ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਦੋ ਵਖ ਵਖ ਨਾਮ ਹਨ ਜੋਤਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੬੩-੪.

¹⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੧੩੨੫; ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਜੋਤਿ (ਹੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ), ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਨਿਗਾਹ ਹੀ ਬਣਾਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੫੭.

¹⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੯੨੫; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਮਾਣਨਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੫੦.

4.7 ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਲੇ ਰਿਦੈ ਨਮਸਕਾਰਉ* ॥¹⁴⁹

4.8 ਏਕ ਨਿਰੰਜਨ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਿਰਫ ਉਹ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਜਨ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਨਿਰੰਜਨ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ- *ਜਬ ਏਕ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪਹਿ ਕਰਤਾ* ॥¹⁵⁰

4.9 ਏਕ ਪਰਮੇਸਰ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮ ਈਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਉਤੇ ਆਸਰਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ- *ਨਾਨਕ ਪਕੜੀ ਟੇਕ ਏਕ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰਖੈ ਨਿਦਾਨ* ॥¹⁵¹

4.10 ਏਕ ਪੁਰਖ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਰ ਜੀਵ ਵਿਚ ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ- *ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਭ ਹੀ ਮੈ ਪੂਰਨ ਏਕ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨੇ* ॥¹⁵²

¹⁴⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੩੬; ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ (ਉਸ ਅੱਗੇ) ਸਿਰ ਨਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੪੫.

¹⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੨੧੫-੧੬; ਜਦੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਿਰੰਜਨ ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੮੩੮.

¹⁵¹ *ਉਹੀ*, ੯੨੬-੨੭; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਖਰ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੫੬.

¹⁵² *ਉਹੀ*, ੧੧੮੬; ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਿਰਫ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖ ਹੀ (ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੈ ਜੇ) ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੩੬.

4.11 ਏਕ ਭਗਵਾਨ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਦਇਆਲ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕਹ* ॥¹⁵³, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਚੀ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਦੁਰਲਭ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਨਾਮਹ ਨਾਨਕ ਲਬਿਧੰ ਸਾਧਸੰਗਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭੰ* ॥¹⁵⁴

4.12 ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਹਰੀ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਉਸ ਹਰੀ ਦੀ ਟੇਕ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ* ॥¹⁵⁵

4.13 ਏਕ ਰਾਮ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਰਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ- *ਹਮ ਤਉ ਏਕ ਰਾਮੁ ਕਹਿ ਛੁਟਿਆ* ॥¹⁵⁶

4.14 ਏਕ ਰੂਪ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਜੀਵ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੀ ਹਨ। ਮਨੁਖ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਇਕ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਵੇ- *ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਰਬ ਕੇ ਦਾਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਲਿਵ ਲਾਵਹੁ* ॥¹⁵⁷, ਜਗਤ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਰੂਪ ਤੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹਨ- *ਏਕ ਰੂਪ ਜਾ ਕੇ ਰੰਗ ਅਨੇਕ* ॥¹⁵⁸; *ਏਕ ਰੂਪ ਸਗਲੇ ਪਾਸਾਰਾ* ॥¹⁵⁹

¹⁵³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੫੫; ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਦਇਆ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਭਗਵਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੪੨.

¹⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੧੩੫੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਤਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੫੧.

¹⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੪੨੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ (ਇਕੱਲੇ-ਪਨ ਦੀ) ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਵੇਲੇ ਭੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਸੇ, ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ)। *ਦਪਸਸ*, ੬੦੦੮.

¹⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੭੮੪; ਮੈਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਇਸ ਠੱਗੀ ਤੋਂ) ਬਚਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੪੯.

¹⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੨੧੬; ਹੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਗਨ ਬਖਸ਼। *ਦਪਸਸ*, ੮੪੦.

¹⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੨੯੫; ਜਿਸ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ ਹਨ, ਉਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਧਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੯.

¹⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੮੦੩; ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ-ਖਿਲਾਰਾ ਉਸ ਇੱਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ) ਰੂਪ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੫੯.

4.15 ਏਕ ਹਰਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤਨ-ਮਨ ਸੀਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਨਿਮਖ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ* ॥¹⁶⁰, ਮਨੁਖ ਦੀ ਗਤਿ ਇਕ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਗਤਿ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮ* ॥¹⁶¹, ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਹਨ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਬੁਝੀਐ ਏਕ ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ* ॥¹⁶²

4.16 ਏਕ ਹਰੀ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਹਰੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਇਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ- *ਗੁਰਿ ਮੇ ਕਉ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਨਕ ਸੇਵਿ ਏਕ ਹਰੀ* ॥¹⁶³

4.17 ਏਕ ਨਾਮ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਨਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ- *ਏਕ ਨਾਮ ਲੇ ਮਨਹਿ ਪਰੇਉ* ॥¹⁶⁴, ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਏਹ ਅਸਚਰਜ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ- *ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਥੀਓ ਪੂਜਾਰੀ ਮੇ ਕਉ ਅਚਰਜੁ ਗੁਰਹਿ ਦਿਖਾਇਓ* ॥¹⁶⁵, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਉਸ ਕਲਪ-ਰੁਖ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਦਾ ਹੈ- *ਏਕ ਨਾਮ ਕਲਿਪ ਤਰ ਤਾਰੇ* ॥¹⁶⁶, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਕ

¹⁶⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੪; ਅੱਖ ਦੇ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੩.

¹⁶¹ *ਉਹੀ*, ੨੮੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਤਾਂ ਗਤਿ ਹੋਵੇਗੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੮

¹⁶² *ਉਹੀ*, ੪੦੫; ਇਹ ਸਮਝ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੬੧.

¹⁶³ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੦; ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੦੨.

¹⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੨੫੩; ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੭੫.

¹⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੨੦੯; ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ (ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ) ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਪੂਜਾਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੮੧੪.

¹⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੩੩੦; ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਲਪ-ਰੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਬੋਝਾ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੫੩.

ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਅਹਿਨਿਸਿ ਏਕ ਨਾਮ ਜੋ ਜਾਗੇ ॥¹⁶⁷, ਰੱਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਕਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਰਾਖਿ ਲੀਨੇ ਏਕ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥¹⁶⁸

4.18 ਏਕ ਨਾਮਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਨਾਮਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਜਗਤ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ ਨਾਮ 'ਤੇ ਆਸਰਾ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਭਰਮ ਹਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗਦੀ ਹੈ- ਏਕ ਨਾਮਿ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਉਧਾਰੇ ਸਬਦੇ ਨਾਮ ਵਿਸਾਹਾ ਹੇ ॥¹⁶⁹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ਏਕ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥¹⁷⁰

4.19 ਏਕ ਪ੍ਰਭ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡੀ ਜਿਹਬਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜਿਹਬਾ ਕਿਵੇਂ ਕਥੇ- ਹਮਰੀ ਜਿਹਬਾ ਏਕ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਅਗਮ ਅਥਾਹ ॥¹⁷¹

4.20 ਏਕ ਪ੍ਰਭੂ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜਗਤ-ਖਲਾਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ- ਜਪਿ ਏਕ ਪ੍ਰਭੂ ਅਨੇਕ ਰਵਿਆ ਸਰਬ ਮੰਡਲਿ ਛਾਇਆ ॥¹⁷²

¹⁶⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੩੦; ਬਥੇਰੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਜੀਵਨ-ਸਫਰ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ) ਪੁੱਗ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੨੫੧.

¹⁶⁸ ਉਹੀ, ੧੨੨੮; ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੯੪.

¹⁶⁹ ਉਹੀ, ੧੦੫੪-੫੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੇ ਹੀ ਚੌਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੧੧.

¹⁷⁰ ਉਹੀ, ੧੨੬੦; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੨੧.

¹⁷¹ ਉਹੀ, ੧੩੧੪; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਹਰੀ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ (ਸਿਰਫ) ਇੱਕ ਜੀਭ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ (ਇਕ ਐਸਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ) ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ। ਦਪਸਸ, ੫੨੧੯.

¹⁷² ਉਹੀ, ੭੮੨; ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ-ਖਿਲਾਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੦੦੬.

5. ਏਕਾ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕਾ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਏਕਾ, 'ਏਕਾ', ਏਕਾ 'ਓਟ', ਏਕਾ 'ਏਹ', ਏਕਾ 'ਏਕੀ', ਏਕਾ 'ਸੰਗਤਿ', ਏਕਾ 'ਸਚੁ', ਏਕਾ 'ਸਰਣਿ', ਏਕਾ 'ਸੁਰਤਿ', ਏਕਾ 'ਸਿਰਿ', ਏਕਾ 'ਸੇਜ', ਏਕਾ 'ਹਮਾ', ਏਕਾ 'ਹੀ', ਏਕਾ 'ਕਾਰ', ਏਕਾ 'ਖੇਜੈ', ਏਕਾ 'ਜਗਤਿ', ਏਕਾ 'ਜਾਣੈ', ਏਕਾ 'ਜੀਹ', ਏਕਾ 'ਟੇਕ', ਏਕਾ 'ਤੇਰੀ', ਏਕਾ 'ਨਦਰਿ', ਏਕਾ 'ਨਿਰਭਉ', ਏਕਾ 'ਪਤਿਸਾਹੀ', ਏਕਾ 'ਬਹੁਤੁ', ਏਕਾ 'ਬਖਸ', ਏਕਾ 'ਬੇਦਨ', ਏਕਾ 'ਭਗਤਿ', ਏਕਾ 'ਮਿਲੀ', ਏਕਾ 'ਮੁਖਿ', ਏਕਾ 'ਮੂਰਤਿ', ਏਕਾ 'ਮੈ', ਏਕਾ 'ਲਿਵ', ਏਕਾ 'ਵਰਤੈ', ਏਕਾ 'ਵਾਰ', ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਓਟ', 'ਏਹ', 'ਏਕੀ', 'ਸੰਗਤਿ', 'ਸਚੁ', 'ਸਰਣਿ', 'ਸੁਰਤਿ', 'ਸਾਰੀ', 'ਸਿਰਿ', 'ਸੇਜ', 'ਹਮਾ', 'ਹੀ', 'ਕਾਰ', 'ਖੇਜੈ', 'ਜਗਤਿ', 'ਜਾਣੈ', 'ਜੀਹ', 'ਟੇਕ', 'ਤੇਰੀ', 'ਨਦਰਿ', 'ਨਿਰਭਉ', 'ਪਤਿਸਾਹੀ', 'ਬਹੁਤੁ', 'ਬਖਸ', 'ਬੇਦਨ', 'ਭਗਤਿ', 'ਮਿਲੀ', 'ਮੁਖਿ', 'ਮੂਰਤਿ', 'ਮੈ', 'ਲਿਵ', 'ਵਰਤੈ', 'ਵਾਰ' ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਜੋਤਿ' ਤੇ 'ਜੋਤੀ' ਦੇ ਦੋ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

5.1 ਏਕਾ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸੀ- *ਜਬ ਅਬਿਗਤ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਏਕਾ* // ¹⁷³, ਆਤਮਕ-ਜੀਵ ਜਿਧਰ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਧਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- *ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਏਕੋ ਏਕਾ* // ¹⁷⁴, ਸਚਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ- *ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬੁ ਨਿਰਮਲੇ ਮਨਿ ਮਾਨੈ ਏਕਾ* // ¹⁷⁵, ਬੇਦ ਕੁਰਾਨ ਆਦਿ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦਾ- *ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਕਰਹਿ ਕਹ ਬਪੁਰੇ ਨਹ ਬੁਝਹਿ ਇਕ ਏਕਾ* // ¹⁷⁶, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ

¹⁷³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੯੧; ਜਦੋਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੬.

¹⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੮੪੦; ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਧਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੯੭.

¹⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੮-੦੯; ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਾਲਕ ਸਿਰਫ਼ ਮਨ (ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੩੭.

¹⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੩; ਵੇਦ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ ਜੋ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੦੮.

ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕ ਵੀ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਜਿਉ ਜਲ ਤਰੰਗ ਫੇਨੁ ਜਲ ਹੋਈ ਹੈ ਸੇਵਕ ਠਾਕੁਰ ਭਏ ਏਕਾ* ॥¹⁷⁷, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਚਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ- *ਜਹ ਤੇ ਉਠਿਓ ਤਹ ਹੀ ਆਇਓ ਸਭ ਹੀ ਏਕੈ ਏਕਾ* ॥¹⁷⁸

5.2 ਏਕਾ ਓਟ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਓਟ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਲਾ ਫੜ ਲੈ, ਜੇ ਤੇਰੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਏਕਾ ਓਟ ਗੁਰੁ ਹਾਂ* ॥¹⁷⁹; *ਏਕਾ ਓਟ ਤਜਉ ਬਿਖੁ ਕਾਮੀ* ॥¹⁸⁰

5.3 ਏਕਾ ਏਹ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਏਹ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਖੇਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ- *ਏਕ ਮਹਿ ਸਰਬ ਸਰਬ ਮਹਿ ਏਕਾ ਏਹ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਈ* ॥¹⁸¹

5.4 ਏਕਾ ਏਕੀ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਏਕੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣਾ, ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ- *ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਰਹਹਿ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ਏਕਾ ਏਕੀ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰ* ॥¹⁸², ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਯੁਗਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ, ਉਸ

¹⁷⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 120੯; ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਰਾਂ ਤੇ ਝੱਗ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਣੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੨੭.

¹⁷⁸ *ਉਹੀ*, 120੯; ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਖੇਲ-ਪਸਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੨੭.

¹⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੪੧੦; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੮੦.

¹⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੮੦; ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, (ਮਿਹਰ ਕਰ) ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਤਿਆਗ ਦਿਆਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੦੩.

¹⁸¹ *ਉਹੀ*, ੯੦੭; ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ), ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ-ਇਹ ਕੇਤਕ (ਮੇਰੇ) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪ) ਵੇਖ ਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੫੩.

¹⁸² *ਉਹੀ*, ੫੦੩-੦੪; ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੪.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ- ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕਾ ਏਕੀ ਵਰਤੈ ਕੇਈ ਬੁਝੈ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ ॥¹⁸³

5.5 ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕੋ ਹੀ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਦੇਵੇਂ ਇਕੋ ਹੀ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਕਦੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ- ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ ਇਕਤੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਸਤੇ ਮਿਲਿ ਬਾਤ ਨ ਕਰਤੇ ਭਾਈ ॥¹⁸⁴

5.6 ਏਕਾ ਸਚੁ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਸਚੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸਚੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ- ਰਹੈ ਨਿਰਾਲਮੁ ਏਕਾ ਸਚੁ ਕਰਈ ॥¹⁸⁵

5.7 ਏਕਾ ਸਰਣਿ:

ਏਕਾ ਸਰਣਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ- ਏਕਾ ਸਰਣਿ ਗਹੀ ਮਨ ਮੇਰੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਠਾਉ ॥¹⁸⁶

5.8 ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਸੂਝ ਤੋਂ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ- ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੇਤੇ ਹੈ ਜੀਅ ॥¹⁸⁷, ਇਕ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸੂਝ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ- ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਏਕਾ ਹੀ ਸੇਵਾ ਏਕੇ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਪੈ ॥¹⁸⁸

¹⁸³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੨੬-੨੭; ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਹ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ (ਦੀ ਬਾਣੀ) ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੦੭.

¹⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੨੦੫; ਇਕੋ ਹੀ ਸੰਗਤਿ ਹੈ, ਦੇਵੇਂ ਇਕੋ ਹੀ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਆਪੇ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ (ਕਦੇ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। *ਦਪਸਸ*, ੧੯੯.

¹⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੨੨੭-੨੮; ਉਹ ਮਨੁਖ ਮਾਇਆ (ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਤ ਦੀ ਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੯੬.

¹⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੯੯੩; ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਇਕ ਤੇਰੀ ਹੀ ਓਟ ਲਈ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਆਸਰੇ ਵਾਲੀ) ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੦੨.

¹⁸⁷ *ਉਹੀ*, ੨੪; ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਜੀਵ ਹਨ (ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੂਝ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੫.

¹⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੯੯੫; ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੭੦.

5.9 ਏਕਾ ਸਿਰਿ:

ਏਕਾ ਸਿਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਰ ਥਾਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਜੀਵ ਨੇ ਉਹੀ ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ- *ਇਕੋ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਏਕਾ ਸਿਰਿ ਕਾਰਾ* ॥¹⁸⁹

5.10 ਏਕਾ ਸੇਜ:

ਇਕ ਸੇਜ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੇਤ ਵਿਛ ਗਈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਧੰਨ ਹੈ- *ਏਕਾ ਸੇਜ ਵਿਛੀ ਧਨ ਕੰਤਾ* ॥¹⁹⁰

5.11 ਏਕਾ ਹਮਾ:

ਏਕਾ ਹਮਾ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕੋ ਦੀਬਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਮ ਵੀ ਜੇ ਸਭ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਦੀ ਹੈ- *ਦੀਬਾਨੁ ਏਕੋ ਕਲਮ ਏਕਾ ਹਮਾ ਤੁਮ੍ਹਰਾ ਮੇਲੁ* ॥¹⁹¹

5.12 ਏਕਾ ਹੀ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਹੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ- *ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਏਕਾ ਹੀ ਸੇਵਾ ਏਕੋ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਪੈ* ॥¹⁹²

5.13 ਏਕਾ ਕਾਰ:

ਏਕਾ ਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਜੀਵ ਸਚਾ ਦਿਵਾਨਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਤਉ ਦੇਵਾਨਾ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਏਕਾ ਕਾਰ ਕਮਾਇ* ॥¹⁹³

¹⁸⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੨੫; ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਨੇ ਉਹੀ ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ (ਲਿਖੀ ਗਈ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੩੬.

¹⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੧-੩੮; ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਸੇਜ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੪੫.

¹⁹¹ *ਉਹੀ*, ੪੧੩; ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਉਸੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੨੩.

¹⁹² *ਉਹੀ*, ੮੮੫; ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ (ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ) ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੧੦.

¹⁹³ *ਉਹੀ*, ੯੯੧; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਰਜਾ ਦੇ ਉਲਟ ਤੁਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚਤੁਰਾਈ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ (ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੀ) ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੧੨.

5.14 ਏਕਾ ਖੇਜੈ:

ਏਕਾ ਖੇਜੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਖੇਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਜੀਵ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ- ਏਕਾ ਖੇਜੈ ਏਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥¹⁹⁴

5.15 ਏਕਾ ਜਗਤਿ:

ਏਕਾ ਜਗਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ- ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕਾ ਜਗਤਿ ਸਬਾਈ ਹੇ ॥¹⁹⁵

5.16 ਏਕਾ ਜਾਣੈ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਜਾਣੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਤੇ ਅਤੁਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਉਮੈ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ- ਏਕੇ ਕਉ ਸਚੁ ਏਕਾ ਜਾਣੈ ਹਉਮੈ ਦੂਜਾ ਦੂਰਿ ਕੀਆ ॥¹⁹⁶

5.17 ਏਕਾ ਜੀਹ:

ਏਕਾ ਜੀਹ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਜੀਹਬਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਇਕ ਜੀਹਬਾ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਏਕਾ ਜੀਹ ਕੀਚੈ ਲਖ ਬੀਸ ॥¹⁹⁷

5.18 ਏਕਾ ਟੇਕ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਟੇਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ, ਚਿਤ ਅਤੇ ਤਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੈ- ਏਕਾ ਟੇਕ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਚੀਤ ॥¹⁹⁸; ਏਕਾ ਟੇਕ ਰਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥¹⁹⁹; ਏਕਾ ਟੇਕ ਅਗੰਮ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਾਰਈ ॥²⁰⁰

¹⁹⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੮੦; ਮੈਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ (ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੧੭.

¹⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੭੨; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੭੯.

¹⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੯੪੦; ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ-ਭਾਵ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਜੇਹੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਖਿਆਲ) ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੪੪.

¹⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੯੬; ਉਸ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਗਾਂਦੇ ਰਹੇ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੫੪.

¹⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੮੭; ਮੇਰੇ ਮਨ-ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੩੨.

¹⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੨੯੩; ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੱਖੋ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੨.

²⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੧੪੨੫; ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ (ਸਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੯੨.

5.19 ਏਕਾ ਤੇਰੀ:

ਏਕਾ ਤੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੀ ਲਖਾਂ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਖਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਇਕ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਇਸ ਉਪਮਾ ਨੂੰ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ- *ਏਕਸੁ ਤੇ ਲਾਖ ਲਾਖ ਤੇ ਏਕਾ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕਾਉ* ॥²⁰¹

5.20 ਏਕਾ ਨਦਰਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੋਹਰ ਭਰੀ ਨਦਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਿੰਨ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਲੋਚਨ ਅਭ ਅੰਤਰਿ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਸੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰ ॥²⁰², ਇਕ ਜੇਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨਜਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ ਇਕੁ ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਸਭ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰੇ* ॥²⁰³, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ- *ਕੀਚਕਿ ਹਾਥੁ ਨ ਬੁਡਈ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ* ॥²⁰⁴

5.21 ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ:

ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਡਰ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕੋ ਗਲ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ- ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ॥²⁰⁵

²⁰¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1202; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਤੋਂ (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੦੧.

²⁰² *ਉਹੀ*, ੫੦੩-੦੪; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਅੱਖ, ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੪.

²⁰³ *ਉਹੀ*, ੯੮੨; ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੩੮.

²⁰⁴ *ਉਹੀ*, 1410-11; ਪਰਮਾਤਮਾ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ) ਹੱਥ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਦਾ (ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੩੨.

²⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੯੯੮-੯੯; ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੯.

5.22 ਏਕਾ ਪਤਿਸਾਹੀ:

ਏਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੇ ਅਮਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਹਰ ਜੀਵ ਉਤੇ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵ ਦੀ ਕਾਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਏਕੇ ਅਮਰੁ ਏਕਾ ਪਤਿਸਾਹੀ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਸਿਰਿ ਕਾਰ ਬਣਾਈ ਹੇ* ॥²⁰⁶

5.23 ਏਕਾ ਬਹੁਤੁ:

ਏਕਾ ਬਹੁਤੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜੇ ਵਰਤਾਰੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹਨ- *ਤੇਰੀ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ ਬਹੁਤੁ ਰੂਪ* ॥²⁰⁷

5.24 ਏਕਾ ਬਖਸ:

ਏਕਾ ਬਖਸ ਦਾ ਭਾਵ, ਮਨੁਖਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਥੇ ਆਉਣਾ ਨਾ ਪਏ- *ਏਕਾ ਬਖਸ ਫਿਰਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਬੁਲਾਵੈ* ॥²⁰⁸

5.25 ਏਕਾ ਬੇਦਨ:

ਏਕਾ ਬੇਦਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁਖ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛਡ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- *ਏਕਾ ਬੇਦਨ ਦੂਜੈ ਬਿਆਪੀ ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਵੀਸਰਿਆ* ॥²⁰⁹, ਜਗਿਆਸੂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਧਰ ਇਕ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਧੁਰੇ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਉਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ- *ਜਹ ਦੇਖਾਂ ਤਹ ਏਕਾ ਬੇਦਨ ਆਪੇ ਬਖਸੈ ਸਬਦਿ ਧੁਰੇ* ॥²¹⁰

²⁰⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੪੫-੪੬; ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਰਾਜ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਰਨ-ਜੋਗ ਕਾਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੫.

²⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੬੮; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਇੱਕ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੭੦.

²⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੧੩੩੭; (ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਤੇ) ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਲੇਖਾ ਮੰਗਣ ਲਈ) ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਸੱਦਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੦੩.

²⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੮੪੦-੪੧; ਸਾਰੇ-ਰਸਾਂ-ਦਾ-ਘਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿੱਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਤਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੪੫.

²¹⁰ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੩; ਮੈਂ ਤਾਂ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਧਰ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪੀੜਾ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਧੁਰੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੋੜਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੦੭.

5.26 ਏਕਾ ਭਗਤਿ:

ਏਕਾ ਭਗਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਇਕ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਡਰ ਹੈ- *ਏਕਾ ਭਗਤਿ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਉ* ॥²¹¹

5.27 ਏਕਾ ਮਿਲੀ:

ਏਕਾ ਮਿਲੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਜੇਤ ਦਾ ਇਕ ਰੱਬ ਵਿਚ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਜੇਤ ਜਦੋਂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਜੇਤ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਏਕ ਜੇਤਿ ਏਕਾ ਮਿਲੀ ਕਿੰਬਾ ਹੋਇ ਮਹੋਇ* ॥²¹²

5.28 ਏਕਾ ਮੁਖਿ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਮੁਖਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਘੜਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੈ- *ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ ਮੁਖਿ ਤੇਰੈ ਟਕਸਾਲਾ* ॥²¹³

5.29 ਏਕਾ ਮੂਰਤਿ:

ਏਕਾ ਮੂਰਤਿ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵੀ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਚਾ ਹੈ- *ਏਕਾ ਮੂਰਤਿ ਸਾਚਾ ਨਾਉ* ॥²¹⁴

5.30 ਏਕਾ ਮੈ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਮੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਸ਼ਾਹਾ ਦੇ ਸਿਰ ਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਵਡਾ ਮਾਲਕ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੈ- *ਧਰ ਏਕਾ ਮੈ ਟਿਕ ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਵਡ ਪੁਰਖੁ ਸੁਆਮੀ* ॥²¹⁵

²¹¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੮੮; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਹੈ। ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੪੬.

²¹² *ਉਹੀ*, ੩੩੫; (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਜੇਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੭੮.

²¹³ *ਉਹੀ*, ੫੯੬; ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਜੰਤਾਂ) ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਘੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੪੬.

²¹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੮; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੪੬.

²¹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੭; ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ। (ਮੇਰਾ) ਉਹ ਮਾਲਕ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਭੀ) ਖਸਮ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੩੭.

5.31 ਏਕਾ ਲਿਵ:

ਏਕਾ ਲਿਵ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲਿਵ ਲਗਾਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ- *ਏਕਾ ਲਿਵ ਏਕੋ ਮਨਿ ਭਾਉ* ॥²¹⁶, ਦੁਖ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ- *ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਅਉਖਯੁ ਦੀਆ ਏਕਾ ਲਿਵ ਲਾਈ* ॥²¹⁷, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲਿਵ ਇਕ ਰੱਬ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- *ਏਕਾ ਲਿਵ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਭਉ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ* ॥²¹⁸

5.32 ਏਕਾ ਵਰਤੈ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾ ਵਰਤੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਹਸਤੀ ਹੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਜੀਵ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਹਰਿ ਗੁਰ ਮੁਰਤਿ ਏਕਾ ਵਰਤੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਭਾਇਆ* ॥²¹⁹

5.33 ਏਕਾ ਵਾਰ:

ਏਕਾ ਵਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭੰਡਾਰਿਆ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਜੇ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਭੰਡਾਰੇ ਅਖੁਟ ਹਨ- *ਜੇ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਸੁ ਏਕਾ ਵਾਰ* ॥²²⁰

5.34 ਏਕਾ ਜੋਤਿ:

ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਕੋ ਪੈਣ ਅਤੇ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ- *ਏਕੋ ਪਵਣੁ ਮਾਟੀ ਸਭ ਏਕਾ ਸਭ ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈਆ* ॥²²¹, ਜੇ

²¹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੮੩-੮੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੧੮.

²¹⁷ *ਉਹੀ*, ੮੧੯; ਉਹ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਦਵਾਈ ਦੋਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੨੨.

²¹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੨੨-੨੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ) ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੭੪.

²¹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੨-੪੩; ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੫.

²²⁰ *ਉਹੀ*, ੭; ਜੇ ਕੁਝ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿਚ) ਪਾਇਆ ਹੈ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਸਦਾ ਅਖੁੱਟ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੮੬.

²²¹ *ਉਹੀ*, ੯੬; ਇਕੋ ਹੀ ਹਵਾ (ਸੁਆਸ) ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਤੱਤ ਭੀ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੪.

ਕੋਈ ਇਹ ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਸਭ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਹੈ- *ਸਭ ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਜਾਣੈ ਜੇ ਕੋਈ* ॥²²²,
 ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ- *ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸਰੀਰਾ* ॥²²³, ਉਹ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਉਸ ਦੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੀ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਮਾਨੇ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ) ਦੀਵੇ
 (ਹੀ) ਹਨ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਆਪਕ ਹੈ- *ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੀਪਕ ਜਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਏਕਾ
 ਜੋਤਿ ਮੁਰਾਰਿ* ॥²²⁴

5.35 ਏਕਾ ਜੋਤੀ:

ਏਕਾ ਜੋਤੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ
 ਵੀ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ, ਤਿੰਨੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ- *ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਏਕੁ
 ਨਾਰਾਇਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਏਕਾ ਜੋਤੀ* ॥²²⁵

6. ਏਕਹਿ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕਹਿ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਏਕਹਿ, ਏਕੀਹ 'ਆਸਾ', ਏਕਹਿ 'ਆਪਿ', ਏਕਹਿ
 'ਏਕ', ਏਕਹਿ 'ਸੂਤਿ', ਏਕਹਿ 'ਹਰਿ', ਏਕਹਿ 'ਕਉ', ਏਕਹਿ 'ਟੇਕ', ਏਕਹਿ 'ਤੇ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚ 'ਆਸਾ', 'ਆਪਿ', 'ਏਕ', 'ਸੂਤਿ', 'ਹਰਿ', 'ਕਉ', 'ਟੇਕ', 'ਤੇ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ:

6.1 ਏਕਹਿ ਆਸਾ:

ਏਕਹਿ ਆਸਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਸ
 ਤੇ ਪਿਆਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ- *ਏਕਹਿ ਆਸਾ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ ਆਨ ਨ ਭਾਵੇ* ॥²²⁶

²²² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੦; ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੮.

²²³ *ਉਹੀ*, ੧੨੫; ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋਤ ਕੇ (ਸਰਨ ਆਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਵਿਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਨਿਸਚਾ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਸਭ
 ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੫.

²²⁴ *ਉਹੀ*, ੪੯੯; ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਉਸ ਦੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੀ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਮਾਨੇ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ) ਦੀਵੇ (ਹੀ)
 ਹਨ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੯੯੬.

²²⁵ *ਉਹੀ*, ੯੯੨; ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ)
 ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੧੮.

²²⁶ *ਉਹੀ*, ੪੦੭. ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ (ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ) ਹੀ ਆਸਾ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਤਾਂਘ
 ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਕੋਈ ਹੋਰ (ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ਆਸ) ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੭੦.

6.2 ਏਕਹਿ ਆਪਿ:

ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਰੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ: *ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਅਨੇਕਹਿ ਭਾਤਿ ॥*²²⁷; *ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਕਰਾਵਨਹਾਰਾ ॥*²²⁸; *ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਅਵਰ ਨਹ ਹੋਊ ॥*²²⁹; *ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਭਰਮੁ ॥*²³⁰

6.3 ਏਕਹਿ ਏਕ:

ਏਕਹਿ ਏਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਪੇ ਜੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਬਣਾਏ ਹਨ- *ਏਕਹਿ ਏਕ ਬਖਾਨਨੇ ਨਾਨਕ ਏਕ ਅਨੇਕ ॥*²³¹;
*ਏਕਹਿ ਏਕ ਜਪਹੁ ਜਪੁ ਸੋਈ ॥*²³²; *ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ ॥*²³³

6.4 ਏਕਹਿ ਸੂਤਿ:

ਏਕਹਿ ਸੂਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪਰੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਏਕਹਿ ਸੂਤਿ ਪਰੋਵਨਹਾਰਾ ॥*²³⁴

6.5 ਏਕਹਿ ਹਰਿ:

ਏਕਹਿ ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਅਗਮ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸੀ- *ਜਬ ਏਕਹਿ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥*²³⁵

²²⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੩੮; ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੨੬.

²²⁸ *ਉਹੀ*, ੨੫੧; (ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ) ਕਰਾਵਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੧੦.

²²⁹ *ਉਹੀ*, ੨੫੨; ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੯੧੩.

²³⁰ *ਉਹੀ*, ੨੮੭; ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੯੩.

²³¹ *ਉਹੀ*, ੨੫੦; ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ) ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੭.

²³² *ਉਹੀ*, ੨੫੮; ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰ। *ਦਪਸਸ*, ੯੯੨.

²³³ *ਉਹੀ*, ੨੯੧; ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੮.

²³⁴ *ਉਹੀ*, ੨੫੦; ਇਕੋ ਹੀ ਹੁਕਮ-ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੯.

²³⁵ *ਉਹੀ*, ੨੯੧; ਜਦੋਂ ਅਗਮ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੫.

6.6 ਏਕਹਿ ਕਉ:

ਏਕਹਿ ਕਉ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ- ਯਾ ਜੁਗ ਮਹਿ ਏਕਹਿ ਕਉ ਆਇਆ ॥²³⁶

6.7 ਏਕਹਿ ਕੀ:

ਏਕਹਿ ਕੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ- ਦਰਸ ਪਿਆਸ ਆਸ ਏਕਹਿ ਕੀ ਟੇਕ ਹੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਪਾਗੀ ॥²³⁷

6.8 ਏਕਹਿ ਚੇਟ:

ਏਕਹਿ ਚੇਟ ਦਾ ਭਾਵ, ਰੱਬ ਦੀ ਦਿਤੀ ਇਕ ਚੇਟ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਜੇਤ ਜਗਾਈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ, ਇਕੋ ਸਟ ਨਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲ ਗਈ- ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਨਿ ਸਹਜੇ ਪਰਜਾਲੀ ਏਕਹਿ ਚੇਟ ਸਿਝਾਇਆ ॥²³⁸

6.9 ਏਕਹਿ ਟੇਕ:

ਏਕਹਿ ਟੇਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ- ਏ ਕੇ ਜਾਣੈ ਆਪਣੇ ਏਕਹਿ ਟੇਕ ਅਧਾਰ ॥²³⁹

6.10 ਏਕਹਿ ਤੇ:

ਏਕਹਿ ਤੇ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਏਕਹਿ ਤੇ ਸਗਲਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥²⁴⁰

6.11 ਏਕਹਿ ਬਾਰ:

ਏਕਹਿ ਬਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਕੋ ਵਾਰ ਦਿਤੀ ਦਾਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕੋ ਵਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਜੋ ਦੀਨੇ ਸੇ ਏਕਹਿ ਬਾਰ ॥²⁴¹

²³⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੫੧; ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੭੦.

²³⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੭; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੫੪.

²³⁸ *ਉਹੀ*, ੧੧੬੧; ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ-ਜੇਤ ਜਗਾਈ, ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋ ਗਈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੪੧.

²³⁹ *ਉਹੀ*, ੨੫੬; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੯੮੭.

²⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੨੫੧. ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ-ਖਿਲਾਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਿਲਰਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੭੧.

²⁴¹ *ਉਹੀ*, ੨੫੮; ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੯੮੪.

6.12 ਏਕਹਿ ਮਾਗ:

ਏਕਹਿ ਮਾਗ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਮੰਗ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨ ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ-

*ਮਾਗਨਿ ਮਾਗ ਤ ਏਕਹਿ ਮਾਗ ॥*²⁴²

6.13 ਏਕਹਿ ਲਪਟਾਹੀ:

ਏਕਹਿ ਲਪਟਾਹੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਭ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ

ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਜੇ ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਏਕਹਿ ਲਪਟਾਹੀ ॥*²⁴³

7. ਏਕੰਕਾਰ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਸਤਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕੰਕਾਰ', 'ਏਕੰਕਾਰੰ', 'ਏਕੰਕਾਰਾ', 'ਏਕੰਕਾਰੀ', 'ਏਕੰਕਾਰੁ', 'ਏਕੰਕਾਰੇ', 'ਏਕੰਕਾਰੈ', 'ਏਕਮ', 'ਏਕਲ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਏਕਮ', 'ਏਕਲ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਏਕੰਕਾਰੰ', 'ਏਕੰਕਾਰਾ', 'ਏਕੰਕਾਰੀ', 'ਏਕੰਕਾਰੁ', 'ਏਕੰਕਾਰੇ', 'ਏਕੰਕਾਰੈ' ਦੇ ਛੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ:

7.1 ਏਕੰਕਾਰ:

ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਰੱਬ ਸਦਾ ਤੋਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਦਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਰਖਦੇ ਹਨ- *ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ*

*ਏਕੰਕਾਰ ॥*²⁴⁴; *ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਉ ਵਾਰਿਆ ਭਾਈ ਜਿਨ ਏਕੰਕਾਰ ਅਧਾਰ ॥*²⁴⁵; *ਭ੍ਰਮ ਛੂਟੇ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ ॥*²⁴⁶;

*ਏਕੰਕਾਰ ਨਾਮ ਉਰ ਧਾਰੰ ॥*²⁴⁷

²⁴² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੫੮; ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗ। *ਦਪਸਸ*, ੯੯੫.

²⁴³ *ਉਹੀ*, ੨੫੬; ਜੇ ਮਨੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਸਾਰੇ (ਮੋਹ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੯੯੫.

²⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੨੭੬; ਸਦਾ-ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੫੭

²⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੬੦੮; ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ) ਦਾ ਆਸਰਾ (ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੮੬.

²⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੭੩੬; ਭ੍ਰਮ ਮਿਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੪੧.

²⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੧੩੬੧; ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੭੪.

7.2 ਏਕੰਕਾਰੰ:

ਏਕੰਕਾਰੰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ ਤੇ ਆਕਾਸ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ

ਮੌਜੂਦ ਹੈ- *ਜਲਨ ਥਲਨ ਬਸੁਧ ਗਗਨ ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੰ* ॥²⁴⁸

7.3 ਏਕੰਕਾਰਾ:

ਏਕੰਕਾਰਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਉਜਾੜਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ

ਆਪ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ- *ਤਬ ਏਕੇ ਏਕੰਕਾਰਾ* ॥²⁴⁹; *ਫਲ ਪਾਕੇ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰਾ* ॥²⁵⁰; *ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਬ*

ਖੇਲੁ ਉਝਾਰੈ ਤਬ ਏਕੇ ਏਕੰਕਾਰਾ ॥²⁵¹

7.4 ਏਕੰਕਾਰਿ:

ਏਕੰਕਾਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਜਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਅ

ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ; *ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਹਿ ਜਨ ਤੇਰੇ ਏਕੰਕਾਰਿ ਸਮਾਈ ਹੇ* ॥²⁵²

7.5 ਏਕੰਕਾਰੀ:

ਏਕੰਕਾਰੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣਾ

ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਇਸ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮੇਟਨ ਉਪਰੰਤ ਇਕਲਾ ਆਪ

ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ- *ਹਰਿ ਏਕੇ ਸੂਤੁ ਵਰਤੈ ਜੁਗ ਅੰਤਰਿ ਸੂਤੁ ਖਿੰਚੈ ਏਕੰਕਾਰੀ* ॥²⁵³

²⁴⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੦੧; ਉਹ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੩੦.

²⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੧੩੬; ਤਦੋਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੪੦.

²⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੬; (ਰੁੱਖ ਦੇ) ਫਲ ਪੱਕਣ ਤੇ (ਉਹੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਜ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) (ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਸਲਾ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੪੦.

²⁵¹ *ਉਹੀ*, ੯੯੯; ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੦੩.

²⁵² *ਉਹੀ*, ੧੦੧੨; ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੯.

²⁵³ *ਉਹੀ*, ੫੦੬-੦੭; ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਧਾਗਾ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੫੫.

7.6 ਏਕੰਕਾਰੁ:

ਏਕੰਕਾਰੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ- *ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਦਾ ਧਿਆਇ ਤੂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁴, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰ ਘਰ ਇਕ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਜੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਘਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁵; *ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਿ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁶, ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ- *ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਵੈ ਸਭੁ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁷; *ਮਨੁ ਮਾਨੈ ਹਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁸, ਜਿਧਰ ਵੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅਭਿਨਾਸੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- *ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁵⁹; *ਪ੍ਰਭੁ ਅਭਿਨਾਸੀ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁶⁰; *ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁶¹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ ਨਾਨਕ ਏਕੰਕਾਰੁ* ²⁶², ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਉ ਬੰਦਨਾ ਧਿਆਇ* ²⁶³, ਉਸ ਸਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉ, ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ* ²⁶⁴

²⁵⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੨.

²⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੫੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ ਰਿਹਾਂ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੬੧੪.

²⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੧੮੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ, ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੭੨੩.

²⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੧੮੯; ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੩੭.

²⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੨੨੨; ਪਰ ਜਦੋਂ (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ) ਮਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ) ਪਰਚਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੦.

²⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੨੨੭-੨੮; ਬੇਸ਼ਕ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਾਸੇ ਉਹ ਤੱਕ ਕੇ ਵੇਖ ਲਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੮੭.

²⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੨੮੪; ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੇ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੮੪.

²⁶¹ *ਉਹੀ*, ੨੮੪; ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਥਾਈਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੬.

²⁶² *ਉਹੀ*, ੨੮੬; ਉਹ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ) ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੨੫.

²⁶³ *ਉਹੀ*, ੨੮੬; ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਉਸ ਅੱਗੇ ਹੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੨੩.

²⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੬੮੭-੮੮; ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰ, ਜੇ ਸਦਾ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ) ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਿਨੇ ਦਿਨ) ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੬੫.

ਸਾਧੂ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਣਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਹੋਆ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਏਕੰਕਾਰੁ ਧਿਆਏ ਰਾਮ ॥* ²⁶⁵, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਅਪਾਰ ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ- *ਏਕੰਕਾਰੁ ਏਕੁ ਪਾਸਾਰਾ ਏਕੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥* ²⁶⁶; *ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥* ²⁶⁷, ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਭ ਤੇ ਅਸੁਭ ਸਮੇਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੱਬ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਸਾਰੇ ਉਪਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥* ²⁶⁸; *ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥* ²⁶⁹, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਡਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਜਲ-ਥਲ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਭਉ ਸਭ ਜਲਿ ਥਲਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥* ²⁷⁰, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਦਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅੰਤ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾਣਾ ਹੈ- *ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਨਕ ਏਕੁ ਸਮਾਈ ॥* ²⁷¹, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਸੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- *ਏਕੰਕਾਰੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਗਵਾਇਦਾ ॥* ²⁷²

ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਖ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ- *ਤੂ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਾਜਾ ॥* ²⁷³; *ਉਪਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਆ ॥* ²⁷⁴, ਸਚਾ

²⁶⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੮੨; ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਜੀਵਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੦੬.

²⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੮੨੧; ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਪਸਰਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੨੯.

²⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੮੩੮-੩੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੯੧.

²⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੯੦੪-੦੫; ਪਰ ਤੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸੁਭ ਸਮਾਂ ਬਣਾਣ ਨਾਹ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆਪ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੪੩.

²⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੯੦੪-੦੫; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੪੪.

²⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੯੧੬; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੀ ਨਾਹ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲ ਵਿਚ ਥਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੧.

²⁷¹ *ਉਹੀ*, ੯੩੦; ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ) ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੮੦.

²⁷² *ਉਹੀ*, ੧੦੩੩-੩੪; ਇਕੋ ਇਕ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ (ਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩੧.

²⁷³ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੮-੯; ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੫੨.

²⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੯-੪੦; ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਉਸ ਸਰੀਰ-ਸਹਿਰ ਵਿਚ, ਮਾਨੇ,) ਐਸੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾਇਕ-ਫੁਰਨੇ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੫੨-੩.

ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ-ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਗੁਰ ਦਰਸਾਇਣਾ ॥ ²⁷⁵, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਉਸ ਸਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜਗਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ- ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਜਿੰਨਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ²⁷⁶, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਮੋਚਰ ਹੈ- ਓਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥ ²⁷⁷, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਇਆ ਕਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥ ²⁷⁸

7.7 .ਏਕੰਕਾਰੇ:

ਏਕੰਕਾਰੇ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਖਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਪੰਜ ਚੇਰਾ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਪੰਚ ਜਨਾ ਲੇ ਵਸਗਤਿ ਰਾਖੈ ਮਨ ਮਹਿ ਏਕੰਕਾਰੇ ॥ ²⁷⁹

7.8 ਏਕੰਕਾਰੈ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕੰਕਾਰੈ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਮਿਤਰ ਤੇ ਸਜਨ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ- ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਪ੍ਰਭ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰੈ ॥ ²⁸⁰

²⁷⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੭੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੦੦.

²⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੧੨-੧੩; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਉਸ ਇਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੫੬.

²⁷⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੮੮; ਇਕੋ ਇਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਇਕੋ ਇਕ ਤਖ਼ਤ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਕਾਰ ਚਲਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਉਹ ਸਦਾ) ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੪੫.

²⁷⁸ *ਉਹੀ*, ੧੩੧੪; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ। (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੧੮.

²⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੩੮੧; (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੇਵਕ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੭੧.

²⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੮; ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੫੮.

7.9 ਏਕਮ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਮ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹੀ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ- *ਏਕਮ ਏਕੈ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ* ॥²⁸¹; *ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ* ॥²⁸²

7.10 ਏਕਲ:

ਏਕਲ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਇਕਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ- *ਚੰਦੀ ਹਜਾਰ ਆਲਮ ਏਕਲ ਖਾਨਾ* ॥²⁸³, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਸਭ ਆਸਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ- *ਏਕਲ ਚਿੰਤਾ ਰਾਖੁ ਅਨੰਤਾ ਅਉਰ ਤਜਹੁ ਸਭ ਆਸਾ ਰੇ* ॥²⁸⁴

8. ਏਕਿ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕਿ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕਿ', 'ਏਕਿਆ', 'ਏਕੀ', ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਏਕਿ', 'ਏਕਿਆ', 'ਏਕੀ', ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

8.1 ਏਕਿ:

ਏਕਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ- *ਅੰਮਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹ ਏਕਿ ਨ ਭਾਵਾ* ॥²⁸⁵, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਛੱਡਕੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾੜ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- *ਏਕਿ ਚਲੇ ਹਮ ਦੇਖਰ ਸੁਆਮੀ ਭਾਹਿ ਬਲੰਤੀ ਆਈ* ॥²⁸⁶

²⁸¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੩; ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕੱਲਾ ਆਪ (ਨਿਰਗੁਣ-ਸਰੂਪ) ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩.

²⁸² *ਉਹੀ*, ੮੩੮-੩੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੯੧.

²⁸³ *ਉਹੀ*, ੧੨੧; (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ) ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ (ਆਪ ਹੀ) ਮਾਲਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੦੮.

²⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੯੮੮; ਹੇ ਭਾਈ! ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ, ਇਕ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ (ਜੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੬੨.

²⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੫੫੭-੫੮; ਹੇ ਸਖੀ! ਮੈਂ (ਇਹਨਾਂ ਧਰਮ-ਭੇਦਾਂ ਤੇ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਕਰਤੂਤ ਵਾਲੀ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਹਾਂ। ਪਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ! ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭੀ ਗੁਣ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੨੧.

²⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੮੧੬; ਹੇ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ (ਇਥੋਂ) ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, (ਮੌਤ ਦੀ) ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇ ਸਰੀਰ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣੇ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੩੮.

8.2 ਏਕਿਆ:

ਏਕਿਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਧਿਆਇਆ ਜਿਨਾ ਅਗਮੁ ਹਰਿ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ ਰਲਿ ਏਕਿਆ* ॥²⁸⁷

8.3 ਏਕੀ:

ਏਕੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਕੋ-ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਜਬ ਇਨਿ ਏਕੇ ਏਕੀ ਬੁਝਿਆ* ॥²⁸⁸, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੇ ਇਹ ਰਤਨ ਵੰਡਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੇਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਬਣ ਗਈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚੋਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ- *ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਛਪੈ ਕਿਉ ਛਪਿਆ ਏਕੀ ਏਕੀ ਵੰਡਿ ਦੀਆ* ॥²⁸⁹, ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੀ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਉ* ॥²⁹⁰, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਕੁਝ ਰੱਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਏਕੀ ਬਾਹਰੀ ਹੋਰ ਦੂਜੀ ਨਾਰੀ ਜਾਇ* ॥²⁹¹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ- *ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਰਹਿ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ਏਕਾ ਏਕੀ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰ* ॥²⁹², ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਦੂਜਾ

²⁸⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1੩1੬; ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ ਉਸ ਅਪਹੁੰਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਉਹ ਸੇਵਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ (ਉਸ ਨਾਲ) ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੨੬.

²⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੨੩੫; ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੇ (ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝ ਲਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੯੧੫.

²⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੩੫੦; ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਨਿਰੇ ਇਹ ਰਤਨ ਵੰਡਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੇਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਬਣ ਗਈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚੋਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, 1੩੫੬.

²⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੩੮੭; ਮੈਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, 1੪੯੩.

²⁹¹ *ਉਹੀ*, ੪੭੫; ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਟੇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਕੁਝ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 1੮੨੯.

²⁹² *ਉਹੀ*, ੫੦੩-੦੪; ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੪.

ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਬ ਨਹੀਂ, ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ- ਨਾਨਕ ਏਕੀ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥²⁹³; ਏਕੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥²⁹⁴; ਨਾਨਕ ਏਕੀ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਦਾਤਾ ਨਾਹਿ ॥²⁹⁵, ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸਭ ਸੁਖ ਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ- ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਏਕੈ ਏਕੀ ਨੇਤੈ ॥²⁹⁶

9. ਏਕੁ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਨੇਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕੁ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕੁ', ਏਕੁ 'ਅਰਾਧਰੁ', ਏਕੁ 'ਆਪਿ', ਏਕੁ 'ਇਕੁ', ਏਕੁ 'ਸਬਦੁ', ਏਕੁ 'ਸਰੇਵਰੁ', ਏਕੁ 'ਸਾਹਿਬੁ', ਏਕੁ 'ਹਰੀ', ਏਕੁ 'ਹਮਾਰਾ', ਏਕੁ 'ਹੀ', ਏਕੁ 'ਹੈ', ਏਕੁ 'ਕਰਣ', ਏਕੁ 'ਗੁਸਾਈ', ਏਕੁ 'ਜਪੀ', ਏਕੁ 'ਤੂੰ', ਏਕੁ 'ਦਰੁ', ਏਕੁ 'ਦਾਤਾ', ਏਕੁ 'ਦਿਖਾਇਆ', ਏਕੁ 'ਧਿਆਇ', ਏਕੁ 'ਧਿਆਇਨਿ', ਏਕੁ 'ਧਿਆਯਉ', ਏਕੁ 'ਧਿਆਵਰੁ', ਏਕੁ 'ਨਰਾਇਣੇ', ਏਕੁ 'ਨਾਮ', ਏਕੁ 'ਨਾਮੁ', ਏਕੁ 'ਨਾਰਾਇਣਾ', ਏਕੁ 'ਨਾਰਾਇਣੁ', ਏਕੁ 'ਨਿਰੰਜਨੇ', ਏਕੁ 'ਨਿਰੰਕਾਰਾ', ਏਕੁ 'ਨਿਰੰਕਾਰੁ', ਏਕੁ 'ਨਿਰੰਜਨ', ਏਕੁ 'ਨਿਰੰਜਨੁ', ਏਕੁ 'ਪਛਾਣੈ', ਏਕੁ 'ਪੁਰਖੁ', ਏਕੁ 'ਬਖਾਨੀਐ', ਏਕੁ 'ਰਹਿਆ', ਏਕੁ 'ਰਮਈਆ', ਏਕੁ 'ਵਸਿਆ', ਏਕੁ 'ਵਖਾਣੀਐ', ਏਕੁ 'ਵਰਤੈ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਏਕੁ', 'ਅਰਾਧਰੁ', 'ਆਪਿ', 'ਇਕੁ', 'ਸਬਦੁ', 'ਸਰੇਵਰੁ', 'ਸਾਹਿਬੁ', 'ਹਰੀ', 'ਹਮਾਰਾ', 'ਹੀ', 'ਹੈ', 'ਕਰਣ', 'ਗੁਸਾਈ', 'ਜਪੀ', 'ਤੂੰ', 'ਦਰੁ', 'ਦਾਤਾ', 'ਦਿਖਾਇਆ', 'ਪਛਾਣੈ', 'ਪੁਰਖੁ', 'ਰਹਿਆ', 'ਰਮਈਆ', 'ਵਸਿਆ', 'ਵਰਤੈ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਧਿਆਇ', 'ਧਿਆਇਨਿ', 'ਧਿਆਯਉ', 'ਧਿਆਵਰੁ', ਦੇ ਚਾਰ 'ਨਰਾਇਣੇ', 'ਨਾਰਾਇਣਾ', 'ਨਾਰਾਇਣੁ', ਦੇ ਤਿੰਨ 'ਨਾਮ', 'ਨਾਮੁ', 'ਨਿਰੰਕਾਰਾ', 'ਨਿਰੰਕਾਰੁ', 'ਨਿਰੰਜਨ', 'ਨਿਰੰਜਨੁ', 'ਬਖਾਨੀਐ', 'ਵਖਾਣੀਐ' ਦੇ ਦੋ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

²⁹³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੫੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਯਕੀਨ ਜਾਣ ਕਿ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ, (ਤਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਰ ਤੇ ਅਰਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੨1੯.

²⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੯੯੧; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ-ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰ-ਫਿਕਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਜੇਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੭੨.

²⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੩੮.

²⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੧੩੦੨. ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕਦਾ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ) ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੭੩.

9.1 ਏਕੁ:

ਏਕੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ- *ਅਸਮਾਨੁ ਧਰਤੀ ਚਲਸੀ ਮੁਕਾਮੁ ਓਹੀ ਏਕੁ* ॥²⁹⁷, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਿਤਰ ਤੇ ਸਾਥੀ ਜਾਣ- *ਸਾਜਨੁ ਮੀਤੁ ਸਖਾ ਕਰਿ ਏਕੁ* ॥²⁹⁸, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਵਸਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਮਨ ਮਹਿ ਰਾਖੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਏਕੁ* ॥²⁹⁹, ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵਿਚ, ਦਸੇ ਦਿਸਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਹ ਭੈ ਰਹਿਤ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ- *ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਖਯਯਤ੍ਰੁ ਮਹਿ ਏਕੁ* ॥³⁰⁰; *ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਰਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ* ॥³⁰¹, ਜੇ ਮਨੁਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ, ਉਸ ਨੇ ਮਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਤਿਲਕੁ ਲਿਲਾਟਿ ਜਾਣੈ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ* ॥³⁰², ਡਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ ॥³⁰³, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਤਾ ਕੈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ* ॥³⁰⁴; *ਜਾ ਕੈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ* ॥³⁰⁵, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਉਤੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ* ॥³⁰⁶, ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- *ਅਚਿੰਤੰ ਮਿਲਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ* ॥³⁰⁷, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੰਦਾ-ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਿਆ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਭੈ ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਅਸਮਾਨੁ ਧਰਤੀ ਚਲਸੀ ਮੁਕਾਮੁ ਓਹੀ ਏਕੁ* ॥³⁰⁸

²⁹⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੪; ਇਹ ਆਕਾਸ਼ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੫.

²⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੯੨; (ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ) ਇੱਕ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ ਸਾਥੀ ਬਣਾ। *ਦਪਸਸ*, ੭੫੦.

²⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੨੮੭; ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੯੪.

³⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੨੯੪; ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਸੂਰਜ, ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਕ ਉਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੫.

³⁰¹ *ਉਹੀ*, ੨੯੯; (ਹੇ ਭਾਈ!) ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਸਭ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੇਖੋ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੩੫.

³⁰² *ਉਹੀ*, ੩੫੫; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ, ਮਾਨੇ, ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੭੪.

³⁰³ *ਉਹੀ*, ੪੬੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੱਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੮੫.

³⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੮੪੨; ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਹੀ) ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦੬.

³⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੪੫; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੮੦.

³⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੮੯੨; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੯੭.

³⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੭; ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੨੧.

³⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੬੪; ਇਹ ਆਕਾਸ਼ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੫.

9.2 ਏਕੁ ਅਰਾਧਹੁ:

ਏਕੁ ਅਰਾਧਹੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇ, ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਏਕੁ ਅਰਾਧਹੁ ਸਾਰਾ ਸੋਇ ॥³⁰⁹

9.3 ਏਕੁ ਆਪਿ:

ਏਕੁ ਆਪਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਆਪਹਿ ਏਕੁ ਆਪਿ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥³¹⁰, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਖਿਲਾਰਾ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ- ਏਕੇ ਏਕੁ ਆਪਿ ਇਕੁ ਏਕੈ ਏਕੈ ਹੈ ਸਗਲਾ ਪਾਸਾਰੇ ॥³¹¹, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਟਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਆਪਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੇ ਨਿਹਚਲੁ ਜੋ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇਦਾ ॥³¹²

9.4 ਏਕੁ ਇਕੁ:

ਏਕੁ ਇਕੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਇਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਉਪਰੰਤ, ਮਨੁਖ ਉਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਵਾਂ ਦੌੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਧਾਵਤ ਰਹੇ ਏਕੁ ਇਕੁ ਬੁਝਿਆ ਆਇ ਬਸੇ ਅਬ ਨਿਹਚਲੁ ਥਾਇ ॥³¹³

9.5 ਏਕੁ ਸਬਦੁ:

ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਣ ਨਾਲ ਜੀਵ ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਤੂੰ ਚੀਨਹਿ ਨਾਹੀ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੁਨੀ

³⁰⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੦੧; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਰਾਧਨ ਕਰਿਆ ਕਰੇ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੩੦.

³¹⁰ *ਉਹੀ*, ੨੯੨; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੦.

³¹¹ *ਉਹੀ*, ੩੭੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਉਸ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਖਿਲਾਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੬੪.

³¹² *ਉਹੀ*, ੧੦੭੫-੭੬; ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਅਟੱਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੯੧.

³¹³ *ਉਹੀ*, ੩੭੩; ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਟਿਕਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੪੧.

ਆਵਹਿਗਾ ॥³¹⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ- ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ ॥³¹⁵, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਜੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨਿਰੋਧੁਰੁ ਗੁਰੁ ਦੇਵੈ ਪਤਿ ਮਤੀ ॥³¹⁶

9.6 ਏਕੁ ਸਰੇਵਹੁ:

ਏਕੁ ਸਰੇਵਹੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਬਾਰਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ 'ਆਈ ਪੰਥ' ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਭੇਖ ਦਾ ਮਤ ਸ੍ਰੀਕਾਰ ਕਰੋ, ਮੁੰਦ੍ਰਾ, ਝੋਲੀ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨੋ- ਬਾਰਹ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਸਰੇਵਹੁ ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਇਕ ਪੰਥਾ ॥³¹⁷

9.7 ਏਕੁ ਸਾਹਿਬੁ:

ਏਕੁ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਛੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਉਸ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਏਕੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਿਰਿ ਛਤੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹਿ ਕੋਇ ॥³¹⁸, ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਲਿਵ ਅਤੇ ਧਾਤ ਦੇ ਰਾਹ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਜਗਤ ਉਤੇ ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ- ਏਕੁ ਸਾਹਿਬੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਵਾਦ ਵਧੰਦਿਆ ਜੀਉ ॥³¹⁹

³¹⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੩੪; ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ, (ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਦਪਸਸ, ੧੬੭੬.

³¹⁵ ਉਹੀ, ੭੯੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ (ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਮੁੜ ਜਨਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗਾ। ਦਪਸਸ, ੩੧੩੧.

³¹⁶ ਉਹੀ, ੯੩੧; ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਅਕਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੬੮੩.

³¹⁷ ਉਹੀ, ੯੩੯; ਉਸ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਫਿਰਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ 'ਆਈ ਪੰਥ' ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਭੇਖ ਦਾ ਮਤ ਸ੍ਰੀਕਾਰ ਕਰੋ, ਮੁੰਦ੍ਰਾ, ਝੋਲੀ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨੋ। ਦਪਸਸ, ੩੭੩੮.

³¹⁸ ਉਹੀ, ੩੯੮; ਇਕੋ ਮਾਲਕ ਹੈ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ) ਛੱਤ੍ਰ (ਉਸੇ ਦੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੧੫੩੫.

³¹⁹ ਉਹੀ, ੬੮੮; ਇਕੋ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੀ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ) ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ (ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ) ਦੋ ਰਸਤੇ ਚਲਾਏ ਹਨ। (ਉਸੇ ਦੀ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੬੬੮.

9.8 ਏਕੁ ਹਰੀ:

ਏਕੁ ਹਰੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਰੱਬ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਖਿੰਥਾ ਝੋਲੀ ਭਰਿਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤਾਰੈ ਏਕੁ ਹਰੀ* ॥³²⁰

9.9 ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ:

ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ* ॥³²¹; *ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ* ॥³²²

9.10 ਏਕੁ ਹੀ:

ਏਕੁ ਹੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਧਿਆਉਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇਵ ਹੀ ਧਿਆਉਣ ਯੋਗ ਹੈ- *ਪੂਜਹੁ ਰਾਮੁ ਏਕੁ ਹੀ ਦੇਵਾ* ॥³²³

9.11 ਏਕੁ ਹੈ:

ਏਕੁ ਹੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਭੁਲਿਆ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ - *ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੇਇ* ॥³²⁴; *ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਭੁਲਿਆ ਲਏ ਸਮਝਾਇ* ॥³²⁵; *ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ* ॥³²⁶; *ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ* ॥³²⁷; *ਨਾਨਕ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਅਉਰੁ ਨ ਕੋਇ* ॥³²⁸, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਹਰਿ ਜਨ ਕਾ ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹੈ ਕਿਆ ਮਾਣਸ ਹਉਮੈ ਰੋਇ* ॥³²⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ

³²⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੩੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ ਸਮਝਣਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਤੇ ਝੋਲੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੩੯.

³²¹ *ਉਹੀ*, ੧੧੩੬; ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਇਕ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੪੪.

³²² *ਉਹੀ*, ੧੩੪੭; ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੇਰਾ (ਰਾਖਾ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੩੭.

³²³ *ਉਹੀ*, ੪੮੪; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇਵ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰੋ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੭੮.

³²⁴ *ਉਹੀ*, ੩੦; ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੨.

³²⁵ *ਉਹੀ*, ੩੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੂਝ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੫.

³²⁶ *ਉਹੀ*, ੪੫; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੬.

³²⁷ *ਉਹੀ*, ੪੫; ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੮.

³²⁸ *ਉਹੀ*, ੬੫; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ (ਜੇ ਇਹ ਦਾਤਿ ਦੇ ਸਕੇ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੯.

³²⁹ *ਉਹੀ*, ੪੨; ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦਾ ਰਾਖਾ (ਹਰ ਥਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (ਪਰ ਆਪਣੀ) ਹਉਮੈ ਵਿਚ (ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ) ਦੁਖੀ (ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੬.

ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ- ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥³³⁰, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰ ਇਕ ਹੀ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਰ ਉਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ- ਨਾਨਕ ਦਰੁ ਘਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜੀ ਜਾਇ ॥³³¹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਿਦ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਮੁਕਾਮੁ ਓਹੀ ਏਕੁ ਹੈ ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਬੁਗੋਇ ॥³³², ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਹਰੀ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਫਲ ਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲੁ ਹਰਿ ਏਕੁ ਹੈ ਆਪੇ ਦੇਇ ਖਵਾਇ ॥³³³

ਸਦਾ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਇਕ ਹੀ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਰਚੀ- ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੂੰ ਏਕੁ ਹੈ ਤੁਧੁ ਦੂਜਾ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ॥³³⁴, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥³³⁵; ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥³³⁶; ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥³³⁷; ਸਭਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥³³⁸; ਜੀਅਨ ਕਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਬੀਆ ਨਹੀ ਹੋਰੁ ॥³³⁹, ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਗਿਆਨ ਲਿਆ ਹੈ- ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣਿਆ ॥³⁴⁰, ਮੇਰਾ ਸਾਂਝੀ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਮੈਂ ਸਹੁ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ॥³⁴¹; ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਭਾਈ ॥³⁴², ਸਭ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਧੰਧੇ

³³⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੜ; ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੬੩.

³³¹ ਉਹੀ, ੬੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੧.

³³² ਉਹੀ, ੬੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੦੫.

³³³ ਉਹੀ, ੬੬; ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਨਾਮ-ਫਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੧੧.

³³⁴ ਉਹੀ, ੧੩੯; ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ (ਆਪ ਹੀ ਆਪ) ਹੈਂ, ਇਹ (ਤੈਥੋਂ ਵੱਖਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੬੪.

³³⁵ ਉਹੀ, ੨੫੭; ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਐਸਾ) ਦਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਅਪੜਾਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੯੯੯.

³³⁶ ਉਹੀ, ੨੭੬; (ਇਸ ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਦਾ (ਮੂਲ-) ਕਾਰਣ (ਭਾਵ, ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੦੫੮.

³³⁷ ਉਹੀ, ੬੬੦; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਥਾਈਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੨੫੭੦.

³³⁸ ਉਹੀ, ੭੫੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੧੭.

³³⁹ ਉਹੀ, ੮੧੮; ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ (ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਜੋਗਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੨੧੮.

³⁴⁰ ਉਹੀ, ੩੧੯; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਜੋ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੨੦੨.

³⁴¹ ਉਹੀ, ੩੬੫; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਖਸਮ-ਰਾਖਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੪੧੩.

³⁴² ਉਹੀ, ੪੨੦-੨੧; ਸਾਡਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੧੬੨੦.

ਲਾਇਆ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਇ ॥³⁴³, ਰੱਬ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ, ਇਸ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਦੁਨੀਆ ਉਸੇ ਦੀ ਘਾੜਤ ਹੈ- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥³⁴⁴, ਸਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਮਨ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਇਹ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਵੀਂ- ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਹੈ ਮਤੁ ਮਨ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹਿ ॥³⁴⁵

ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ- ਸੇ ਪਿਰੁ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਹੈ ਏਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥³⁴⁶, ਸਾਰਿਆ ਦਾ ਪਤੀ ਰੱਬ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਕਾ ਸਹੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਹਜੁਰਿ ॥³⁴⁷, ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਇਕ ਪੁਰਖ ਹੈ ਬਾਕੀ ਸਭ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਰਾਂ ਹਨ- ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥³⁴⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਪਰ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਣਾ ਕਾ ਨਿਧਾਨੁ ਏਕੁ ਹੈ ਆਪੇ ਦੇਇ ਤਾ ਕੇ ਪਾਏ ॥³⁴⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੌਣ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਕਾ ਭਤਾਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸੁਆਮੀ ਕਹਣਾ ਕਿਛੁ ਨ ਜਾਇ ॥³⁵⁰, ਸਭ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ

³⁴³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੨੭; ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਲਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪੪.

³⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੪੨੭; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪੫.

³⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੪੨੮; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਏ (ਚੇਤਾ ਰੱਖ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪੭.

³⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੪੨੮; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਇੱਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪੭.

³⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੫੧੦; ਸਭ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ) ਦਾ ਖਸਮ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੬੮.

³⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੫੯੧; ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਤੀ ਇੱਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੩੨.

³⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੫੫੯; ਇਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੨੬.

³⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੫੫੯; (ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਅਚਰਜ ਖੇਡ ਹੈ) ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਕੋਈ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਹਨ ਕੋਈ ਦੇਹਾਗਣਾਂ ਹਨ, ਤੇ) ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਖਸਮ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਲਕ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੨੫.

ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ- ਥਾਨਿ ਮਾਨਿ ਸਚੁ ਏਕੁ ਹੈ ਕਾਜੁ ਨ ਫੀਟੈ ਕੇਇ ॥³⁵¹, ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਹੀ ਹੈ,
ਸਿਆਣਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਬਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ ਬੁਝੈ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥³⁵²

ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸਚਾ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕੁ
ਹੈ ਦੁਹੁ ਵਿਚਿ ਹੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥³⁵³, ਸਭ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਹੈ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਜਾਈ ॥³⁵⁴, ਰੱਬ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ
ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੈ ਸੁ ਨਿਹਚਲੁ ਹੋਈ ॥³⁵⁵,
ਸਭ ਦਾ ਖਸਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਿਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ- ਸਭਨਾ ਕਾ ਪਿਰੁ ਏਕੁ ਹੈ
ਪਿਰ ਬਿਨੁ ਖਾਲੀ ਨਾਹਿ ॥³⁵⁶, ਤਰਵਰ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰੱਬ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਭੇਰੇ ਰੂਪੀ
ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਤਰਵਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਏਕੈ ਫੁਲੁ ਭਿਰੰਗੁ ॥³⁵⁷, ਸਾਰੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਇਕ
ਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਕਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰ
ਸਬਦੀ ਰਚਾ ॥³⁵⁸, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੋਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ

³⁵¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੩੪; ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਆਦਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਆਪ ਹੈਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਜ (ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ) ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ, (ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਤੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਕਾਇਮ ਹੈਂ, ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੯੮.

³⁵² *ਉਹੀ*, ੯੩੭; ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਸੁਜਾਨ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਸਿਰਫ (ਨਾਮ-) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ 'ਮਾਇਆ' ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੦੭.

³⁵³ *ਉਹੀ*, ੯੫੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆਦਾਰ) ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦੇ ਚੱਕਰ) ਵਿਚ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੮੩.

³⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੯੫੨; ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਹੀ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਪੂਰੀ ਕਿਸਮਤਿ ਨਾਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੯੦.

³⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੮੮; ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ("ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭੁਖ" ਵਲੋਂ) ਅਡੋਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੨.

³⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੮੮; ਸਭ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਖਸਮ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਕੋਈ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਖਸਮ ਨਾਹ ਹੋਵੇ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੧.

³⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੮੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੋ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰੈਣ-ਬਸੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰੁੱਖ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ-) ਭੈਰਾ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਆਸਰਾ-ਸਹਾਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਰੇਕ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਫਿਰਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੨.

³⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੯੪; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ (ਉਸ ਵਿਚ) ਜੁੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੫੯.

ਹੋਵੇ- ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਥੈ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਹਿ ॥³⁵⁹, ਸਭ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਧੰਦੇ ਲਾ ਕੇ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਹੈ ਵੇਖੈ ਧੰਧੈ ਲਾਇ ॥³⁶⁰, ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਹਿ ॥³⁶¹, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਚੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ- ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਅਉਰੁ ਨ ਸਚਾ ਭਾਲਿ ॥³⁶², ਸਭ ਦਾ ਖਸਮ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਖਸਮੁ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ ॥³⁶³, ਜਿਥੇ ਵੀ ਜੀਵ ਵੇਖਦੇ ਹੈ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥³⁶⁴

9.12 ਏਕੁ ਕਰਣ:

ਏਕੁ ਕਰਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਸਮਰਥ ਹੈ- ਪੂਰਨਮਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭ ਏਕੁ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ॥³⁶⁵

9.13 ਏਕੁ ਗੁਸਾਈ:

ਏਕੁ ਗੁਸਾਈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਗੁਸਾਈ ਭਾਵ ਅਲਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਹੈ- ਏਕੁ ਗੁਸਾਈ ਅਲਹੁ ਮੇਰਾ ॥³⁶⁶

³⁵⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੩੨; ੪੬. ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ) ਉਹ ਹੋਰ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੨੯.

³⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੮; ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਖਸਮ ਹੈ, (ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ (ਆਪ ਹੀ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੩੫.

³⁶¹ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹਨਾਂ ਲਈ) ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੩੮.

³⁶² *ਉਹੀ*, ੧੨੪੩; ਸਿਰਫ ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, (ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਲਈ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਾਹ ਲੱਭੇ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਹ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੫੩.

³⁶³ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੦; ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇਆਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੯੫.

³⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੧੪੧੩; ਮੈਂ ਜਿਥੇ (ਭੀ) ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੪੫.

³⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੩੦੦; ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੩੭.

³⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੩੬; ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਹ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ) ਗੁਸਾਈ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਅੱਲਾ (ਆਖਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੪੫.

9.14 ਏਕੁ ਜਪੀ:

ਏਕੁ ਜਪੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ- ਏਕੋ ਏਕੁ ਜਪੀ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥³⁶⁷

9.15 ਏਕੁ ਤੂੰ:

ਏਕੁ ਤੂੰ ਦਾ ਭਾਵ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂੰ ਹੀ ਇਕ ਨਿਰਮਲ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰਕ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹਨ- ਆਪੇ ਨਿਰਮਲੁ ਏਕੁ ਤੂੰ ਹੋਰ ਬੰਧੀ ਧੰਧੈ ਪਾਇ ॥³⁶⁸, ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਸਨ ਕਰਾ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਜਿਧਰ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਹੀ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ ॥³⁶⁹, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਸਰਬੇ ਥਾਈ ਏਕੁ ਤੂੰ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਾਖੁ ॥³⁷⁰; ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਤੂੰ ਤੂੰ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇ ॥³⁷¹, ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਏਕੁ ਤੂੰ ਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਮੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ॥³⁷², ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਸਚਾ ਰੱਬ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ- ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਤੂੰ ਜਿਨਿ ਸਚੇ ਸਚੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥³⁷³, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਦੇਹਿ ਲੇਹਿ ਏਕੁ ਤੂੰ ਦਿਗਰ ਕੇ ਨਹੀ ॥³⁷⁴

³⁶⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੭੭; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜਪਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੯੬.

³⁶⁸ ਉਹੀ, ੫੪-੫; ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਮੈਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਪਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੦.

³⁶⁹ ਉਹੀ, ੫੪-੫; ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ) ਦਰਸਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੦.

³⁷⁰ ਉਹੀ, ੬੧-੬੨; ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਮੈਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਪਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੬.

³⁷¹ ਉਹੀ, ੨੩੩-੩੪; ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ। *ਦਪਸਸ*, ੯੦੯.

³⁷² ਉਹੀ, ੩੮੨; ਜੇ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਰਹੇ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੭੫.

³⁷³ ਉਹੀ, ੪੬੭; ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲਕ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਗੁਣ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੯੬.

³⁷⁴ ਉਹੀ, ੭੨੭; ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਦੱਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੦੭.

9.16 ਏਕੁ ਦਰੁ:

ਏਕੁ ਦਰੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਹ ਦਰ ਜਿਥੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਦੀ ਆਸ ਝੂਠੀ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕੁ ਦਰੁ ਬੀਭਾ ਪਰਹਰਿ ਆਹਿ ॥³⁷⁵

9.17 ਏਕੁ ਦਾਤਾ:

ਏਕੁ ਦਾਤਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤਰਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਸਰਬ ਜਾਚਿਕ ਏਕੁ ਦਾਤਾ ਨਹ ਦੂਰਿ ਸੰਗੀ ਜਾਹਰਾ ॥³⁷⁶; ਸਰਬ ਜਾਚਿਕ ਏਕੁ ਦਾਤਾ ਕਰੁਣਾਮੈ ਜਗਦੀਸਰਾ ॥³⁷⁷

9.18 ਏਕੁ ਦਿਖਾਇਆ:

ਏਕੁ ਦਿਖਾਇਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਇਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥³⁷⁸; ਸਤਿਗੁਰਿ ਮੈਨੇ ਏਕੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥³⁷⁹

9.19 ਏਕੁ ਧਿਆਇ :

ਏਕੁ ਧਿਆਇ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਤੂੰ ਮਨ-ਤਨ ਰਾਂਗੀ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆ- ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਧਿਆਇ ॥³⁸⁰

³⁷⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੪੧੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੀ ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ) ਦੂਜਾ (ਦਰ) ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਚਾਹੀਦੀ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੪੪.

³⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੪੫੬; ਉਹ ਇਕ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਤੱਖ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੪੬.

³⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੯੨੫; ਹੇ ਪਰਮੇਸਰ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਤਰਸ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ) ਮੰਗਤੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੫੧.

³⁷⁸ *ਉਹੀ*, ੩੮੪; ਜਿਸ (ਭੀ) ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੮੪.

³⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੩; ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ) ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ) ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ, ਮੈਂ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮੮.

³⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੨; ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤਨ ਵਿਚ ਉਸ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੦੩.

9.20 ਏਕੁ ਧਿਆਇਨਿ:

ਏਕੁ ਧਿਆਇਨਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਸਦਾ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਏਕੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਨਿ ਨਿਹਚਲੁ ਰਾਜੁ ਤਿਨਾਹਾ ਹੇ ॥³⁸¹

9.21 ਏਕੁ ਧਿਆਯਉ:

ਏਕੁ ਧਿਆਯਉ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਵਾਂਗ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਰਾਂਹੀ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ- ਜਗੁ ਜਿਤਉ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਮਨਿ ਏਕੁ ਧਿਆਯਉ ॥³⁸²

9.22 ਏਕੁ ਧਿਆਵਹੁ:

ਏਕੁ ਧਿਆਵਹੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਿਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਰਣ ਝੁੰਡਨੜਾ ਗਾਉ ਸਖੀ ਹਰਿ ਏਕੁ ਧਿਆਵਹੁ ॥³⁸³

9.23 ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੈ:

ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੈ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਰੱਬ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਇਕ ਰੱਬ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੈ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ ॥³⁸⁴

9.24 ਏਕੁ ਨਾਮ:

ਏਕੁ ਨਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਜਪਿਆ ਕਰ- ਬਖਸ਼ੀਸ ਵਜਹੁ ਮਿਲਿ ਏਕੁ ਨਾਮ ॥³⁸⁵; ਰਸਨਾ ਜਪੀਐ ਏਕੁ ਨਾਮ ॥³⁸⁶

³⁸¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੫੭; ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਟੱਲ (ਆਤਮਕ) ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੨੨.

³⁸² *ਉਹੀ*, ੧੩੯੭; (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਵਾਂਗ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਇੱਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੮੦.

³⁸³ *ਉਹੀ*, ੯੨੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ (ਉਹ) ਸੋਹਣਾ ਗੀਤ ਗਾਵੋ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕੋ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੫੮.

³⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੦੧; ਸਿਰਫ ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹਰੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੯੦.

³⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੨੧੦-੧੧; ਸਿਰਫ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੧੯.

³⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੨੧੧; ਜੀਭ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੨੩.

9.25 ਏਕੁ ਨਾਮੁ:

ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਰੱਬ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਤੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਤਾਰੇ ਸੰਸਾਰੁ* ॥³⁸⁷, ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ* ॥³⁸⁸, ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਲਾਹਾ ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਜਗ ਮਹਿ ਲਾਹਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ* ॥³⁸⁹, ਇਕ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਮਨ ਮਾਰਿ ਸਮਾਨੀ* ॥³⁹⁰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਭਾਵੰਦਾ* ॥³⁹¹, ਮਨੁਖ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਖ ਰੂਪੀ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਖੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ ਤੇਲੁ* ॥³⁹², ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ- *ਜਪਿ ਜਪਿ ਹੋਏ ਸਗਲ ਸਾਧ ਜਨ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਬਹੁਤੁ ਉਧਾਰੇ* ॥³⁹³

ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ- *ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨ ਆਧਾਰੁ* ॥³⁹⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਆਸਰੇ ਹੀ ਭਉਜਲ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦੈ- *ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ਭਉਜਲੁ ਤਰਬੀਐ* ॥³⁹⁵, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਧਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ- *ਵਜਰੁ*

³⁸⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੪; ਤੇਰਾ ਜੇਹੜਾ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲਏਗਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪.

³⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਦਾ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੦.

³⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੫੪-੫; ਜਗਤ ਵਿਚ (ਆਉਣ ਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਲਾਭ ਹੈ (ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਨਾਮ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੦.

³⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੨੯੬; ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੨੨.

³⁹¹ *ਉਹੀ*, ੩੧੯; ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ) ਮਨ ਤਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੦੦.

³⁹² *ਉਹੀ*, ੩੫੮; ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦੀਵਾ ਹੈ (ਜੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਮੈਂ (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵਿਆਪਣ ਵਾਲਾ) ਦੁੱਖ (-ਰੂਪ) ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ (ਆਤਮਕ) ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਉਹ ਦੁੱਖ-ਰੂਪ ਤੇਲ ਸੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੭.

³⁹³ *ਉਹੀ*, ੩੭੯; (ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੬੪.

³⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੩੯੨; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ (ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ) ਦਾ ਆਸਰਾ (ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੫.

³⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੩੯੮; ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਅਸਲ) ਆਸਰਾ ਹੈ (ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੩੭.

ਨਾਨਕ ਮਿਲੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ ॥³⁹⁶, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਖਜ਼ਾਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਕਲ ਮੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਜਾਹਿ ਜਪੈ ਗਤਿ ਪਾਵੈ ॥³⁹⁷, ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵ ਇਕ ਨਾਮ ਮੰਤਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ- ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਮਨ ਮੰਤਾ ਬਿਨਸਿ ਨ ਕਤਹੂ ਜਾਤਿ ॥³⁹⁸, ਨਿਆਸਰਿਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਹੈ- ਨਿਧਰਿਆ ਧਰ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੇ ਜੀਉ ॥³⁹⁹, ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਕਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ- ਸਚੁ ਖਜਾਨਾ ਸੰਚਿਆ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਮਾਲ ਜੀਉ ॥⁴⁰⁰, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਡਿਆਈ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੈ- ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਪੂਰੇ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥⁴⁰¹

ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ- ਅਵਰੇ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਕੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਰੇ ॥⁴⁰², ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸਿ ਦੇਹਾ ॥⁴⁰³, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਦਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ

³⁹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੯੯-੪੦੦; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਮ ਸਦਾ ਜਪ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੪੩.

³⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੬੩੨; ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਜਪਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੬੮.

³⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੬੮੧; ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਮੰਤਰ ਦੱਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਨਾਹ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਗੁਆਚਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੪੧.

³⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੬੯੧; ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਿਆਸਰਿਆ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੭੬.

⁴⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੭੬੦; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੨੮.

⁴⁰¹ *ਉਹੀ*, ੯੧੧-੧੨; ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਗੁਰੂ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂਡ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੭੫.

⁴⁰² *ਉਹੀ*, ੯੨੩; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਰਹੇ) ਹਨ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ (ਰਹੇ) ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੩੩.

⁴⁰³ *ਉਹੀ*, ੯੯੦; ਉਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੬੭.

ਭਟਕਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ- ਨਾਨਕੁ ਸਿਮਰੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਫਿਰਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਧਾਈ ॥⁴⁰⁴, ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਤਾਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥⁴⁰⁵, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਸਾਡੀ ਹਾੜੀ ਤੇ ਸਉਣੀ ਦੀ ਫਸਲ ਹੈ- ਫਸਲਿ ਅਹਾੜੀ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਸਾਵਣੀ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁴⁰⁶, ਇਕ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਅਟਲ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹੀ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਚਾਨਣਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ- ਸੋਈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥⁴⁰⁷

9.26 ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣਾ:

ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਿਹ ਸਕਦਾ, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਜਗ ਮਹਿ ਕੋਈ ਰਹਣ ਨ ਪਾਏ ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣਾ ॥⁴⁰⁸

9.27 ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੁ:

ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਰਾਹੀਂ ਜਪਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ- ਰਸਨਾ ਰਵਹੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹੁ ਮਾਨੁ ॥⁴⁰⁹; ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਏਕਾ ਜੋਤੀ ॥⁴¹⁰

⁴⁰⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੯੩; ਨਾਨਕ (ਭੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਭਟਕਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੩.

⁴⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਗਤ ਨੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੯੬.

⁴⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੬; ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 'ਨਾਮ' ਹੀ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫਸਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਫਸਲ, (ਭਾਵ, 'ਨਾਮ' ਹੀ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੧੬.

⁴⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੧੩੯੯; ਉਹੀ ਇਕ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਹੀ ਨਾਮ-ਰੂਪ) ਚਾਨਣਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਲੱਭਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੮੮.

⁴⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੭੭-੭੮; ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਸਦਾ ਲਈ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੯੮.

⁴⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੮੨੭; ਜੀਭ ਨਾਲ ਉਸ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੪੯.

⁴¹⁰ *ਉਹੀ*, ੯੯੨; ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੭੮.

9.28 ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ:

ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾਂ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦੀ ਹੈ; *ਦੀਖਿਆ ਗੁਰ ਕੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕਾਨੀ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥*⁴¹¹

9.29 ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ:

ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਜਾ ਕੈ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥*⁴¹²

9.30 ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ:

ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਂਝੀ ਹੈ- *ਸਭ ਸਿਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ ॥*⁴¹³; *ਏਕੇ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਪੂਜਾ ॥*⁴¹⁴; *ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਕਰਤਾ ॥*⁴¹⁵; *ਸਿਮਰਹੁ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਸੇਊ ॥*⁴¹⁶

9.31 ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ:

ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਨਿਰੰਜਨ ਕਰਤਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- *ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੇਊ ॥*⁴¹⁷, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਹੈ- *ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ॥*⁴¹⁸; *ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਰਾਸਿ ॥*⁴¹⁹,

⁴¹¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੦੮; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ (ਇਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਜੇ ਜੇਗੀ ਲੋਕ ਪਾਂਦੇ ਹਨ) ਮੈਂ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੮੧੦.

⁴¹² *ਉਹੀ*, ੮੬੩; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੯੧.

⁴¹³ *ਉਹੀ*, ੨੯੨; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੦.

⁴¹⁴ *ਉਹੀ*, ੮੮੭; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੭੯.

⁴¹⁵ *ਉਹੀ*, ੯੯੮; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਨਿਰਲੇਪ ਕਰਤਾਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੮.

⁴¹⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੪; ਉਸੇ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੨੦.

⁴¹⁷ *ਉਹੀ*, ੨੨੩; ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੫.

⁴¹⁸ *ਉਹੀ*, ੨੨੩; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਨਿਰੰਜਨ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੫.

⁴¹⁹ *ਉਹੀ*, ੬੭੭; ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ (ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ) ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੨੮.

ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੇਈ* ॥⁴²⁰, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ- *ਨਿਰਮਲੁ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਦਾਤਾ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਤਿ ਪਾਈ ਹੇ* ॥⁴²¹

9.32 ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੇ:

ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੇ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਨ, ਮੋਹ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਿਰੰਜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- *ਤਜਿ ਮਾਨੁ ਮੇਹੁ ਬਿਕਾਰੁ ਦੂਜਾ ਸੇਵਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੇ* ॥⁴²²

9.33 ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ:

ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵ ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਮਾਨੁ ਸੇਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ਜੇ ਨਰੁ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ* ॥⁴²³, ਗੁਰਮੁਖ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ- *ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਦੂਜਾ* ॥⁴²⁴, ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਸੋਝਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ਇਉ ਘਰੁ ਮਹਲੁ ਸਿਵਾਪੈ* ॥⁴²⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ

⁴²⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੦੬; ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੩੨.

⁴²¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੨੨-੨੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਇੱਜਤ ਖੱਟ ਲਈ (ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ-ਕਾਲਖ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੯੨.

⁴²² *ਉਹੀ*, ੮੪੭; ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ, ਮੋਹ ਦੂਰ ਕਰ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ, ਸਿਰਫ਼ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਈ ਰਹ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੨੬.

⁴²³ *ਉਹੀ*, ੪੩੮; ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੮੮.

⁴²⁴ *ਉਹੀ*, ੭੭੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੮੦.

⁴²⁵ *ਉਹੀ*, ੯੩੦; ਜੇ ਮਨੁੱਖ (ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਇਆ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸਿੰਵਾਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੮੦.

ਮਨੁਖ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ- *ਸੇ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ* ॥⁴²⁶; ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ॥⁴²⁷, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਿਚ ਹੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੁਚਾ ਜਿਗਤ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ- *ਏਕਸ ਮਹਿ ਸਭੁ ਜਗਤੋ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ* ॥⁴²⁸

9.34 ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ:

ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਮ ਜੋਤਿ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬ ਸਭ ਥਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰੀ ਨਿਗਾਹ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ- *ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ ਇਕੁ ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਸਭ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰੇ* ॥⁴²⁹

9.35 ਏਕੁ ਬਖਾਨੀਐ:

ਏਕੁ ਬਖਾਨੀਐ ਦਾ ਭਾਵ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਪਰ) ਇਸ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਬਖਾਨੀਐ ਬਿਰਲਾ ਜਾਣੈ ਸ੍ਵਾਦੁ* ॥⁴³⁰

9.36 ਏਕੁ ਰਹਿਆ:

ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਤਰੇ ਛੁਟੇ ਭੈ ਜਮ ਕੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ* ॥⁴³¹, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ* ॥⁴³²; *ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਾ* ॥⁴³³

⁴²⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੦੩-੦੪; ਉਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੧੮.

⁴²⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੭੭; ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੮੧.

⁴²⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੪; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਹੁਕਮ) ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੫.

⁴²⁹ *ਉਹੀ*, ੯੮੨; ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੩੭.

⁴³⁰ *ਉਹੀ*, ੨੯੯; ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਪਰ) ਇਸ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੩੩.

⁴³¹ *ਉਹੀ*, ੮੨੫; ਡਰਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮਦੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੪੪.

⁴³² *ਉਹੀ*, ੧੧੭੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੫.

⁴³³ *ਉਹੀ*, ੧੧੪੨; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੬੯.

9.37 ਏਕੁ ਰਮਈਆ:

ਏਕੁ ਰਮਈਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਹਉ ਤਉ ਏਕੁ ਰਮਈਆ ਲੈ ਹਉ ॥⁴³⁴

9.38 ਏਕੁ ਵਸਿਆ:

ਏਕੁ ਵਸਿਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ ਏਕੁ ਵਸਿਆ ਮਨ ਮਾਰੀ ॥⁴³⁵; ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿਆ ਏਕੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥⁴³⁶

9.39 ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ:

ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੀ ਸੁੰਨ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ- ਤਹ ਸੁੰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਾਗੀ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥⁴³⁷, ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੀ ਨੂੰ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ- ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥⁴³⁸, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਬੈਕੁਠ ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ- ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸੁਰਗਿ ਮਿਰਤਿ ਪਇਆਲਿ ॥⁴³⁹

⁴³⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੭੪; ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੋਹਣੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਲਵਾਂਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੩੧.

⁴³⁵ *ਉਹੀ*, ੪੩੩; ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੬੭.

⁴³⁶ *ਉਹੀ*, ੪੯੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੩.

⁴³⁷ *ਉਹੀ*, ੫੭੮^੨; ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਸੁੰਢ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੮੬.

⁴³⁸ *ਉਹੀ*, ੮੪੬^੨; (ਤਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਵੱਸਦਾ) ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਹਰੇਕ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਬੋਲਦਾ ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੨੫.

⁴³⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੯੧; ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ (ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੫੦.

9.40 ਏਕੁ ਵਰਤੈ:

ਏਕੁ ਵਰਤੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਵਰਤੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥*⁴⁴⁰; *ਏਕੋ ਏਕੁ ਵਰਤੈ ਹਰਿ ਲੋਇ ॥*⁴⁴¹

10. ਏਕੈ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕੈ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕੈ', ਏਕੈ 'ਓਹੀ', ਏਕੈ 'ਆਪੁ', ਏਕੈ 'ਏਕ', ਏਕੈ 'ਏਕੰਕਾਰਾ', ਏਕੈ 'ਏਕੰਕਾਰੈ', ਏਕੈ 'ਏਕੈ', ਏਕੈ 'ਹਰਿ', ਏਕੈ 'ਹਰੀ', ਏਕੈ 'ਹੈ', ਏਕੈ 'ਗੋਬਿਦ', ਏਕੈ 'ਨਾਇ', ਏਕੈ 'ਨਾਮ', ਏਕੈ 'ਨਾਮਿ', ਏਕੈ 'ਨਿਰੰਕਾਰ', ਏਕੈ 'ਭਗਵਾਨੁ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਓਹੀ', 'ਆਪੁ', 'ਏਕ', 'ਏਕੈ', 'ਹੈ', 'ਗੋਬਿਦ', 'ਨਿਰੰਕਾਰ', 'ਭਗਵਾਨੁ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਏਕੰਕਾਰਾ', 'ਏਕੰਕਾਰੈ', 'ਹਰਿ', 'ਹਰੀ', ਦੇ ਦੋ ਤੇ 'ਨਾਇ', 'ਨਾਮ', 'ਨਾਮਿ', ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

10.1 ਏਕੈ:

ਏਕੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਿਆ ਇਕੁ ਏਕੈ ॥*⁴⁴²; *ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਏਕੈ ॥*⁴⁴³, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ- *ਸਿਮਰਉ ਜਾਸੁ ਬਿਸੁੰਭਰ ਏਕੈ ॥*⁴⁴⁴, ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਮਨ-ਤਨ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਮਨ ਤਨ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਰੰਗ ਏਕੈ ॥*⁴⁴⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਸ ਜਗਤ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਉਪਰੰਤ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਖੇਲੁ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ ॥*⁴⁴⁶, ਮਨੁੱਖ ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ-ਬੁਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਏਕੁ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਸਚੁ ਏਕੈ ॥*⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੦੪੪-੪੫; ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੦.

⁴⁴¹ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੦੬.

⁴⁴² *ਉਹੀ*, ੧੮੧; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੧੨.

⁴⁴³ *ਉਹੀ*, ੨੩੫; ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ) ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੧੬.

⁴⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੨੬੨; ਜਿਸ ਇਕ ਜਗਤ ਪਾਲਕ (ਹਰੀ) ਦਾ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾਂ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ (ਜੀਵ) ਜਪਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੦੮.

⁴⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੨੬੪; ਭਗਤ ਜਨ ਮਨੋ ਤਨੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੧੬.

⁴⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੨੯੨; ਜਦੋਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੮.

⁴⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੯੦੪-੦੫; ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਭਲਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਬੁਰਾ ਹੈ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੪੪.

10.2 ਏਕੈ ਓਹੀ:

ਏਕੈ ਓਹੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸੁਰਗ, ਪਾਤਾਲ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਸੁਰਗ ਪਇਆਲ ਮਿਰਤ ਭੂਅ ਮੰਡਲ ਸਰਬ ਸਮਾਨੇ ਏਕੈ ਓਹੀ* ॥⁴⁴⁸, ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵ ਜਿਧਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- *ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ ਏਕੈ ਓਹੀ* ॥⁴⁴⁹, ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ- *ਹਮ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੈ ਓਹੀ* ॥⁴⁵⁰; *ਈਹਾ ਉਹਾ ਏਕੈ ਓਹੀ* ॥⁴⁵¹

10.3 ਏਕੈ ਆਪੁ:

ਏਕੈ ਆਪੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਸ੍ਰੀ ਪਰਗਟ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕਮ ਏਕੈ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ* ॥⁴⁵²

10.4 ਏਕੈ ਏਕ:

ਏਕੈ ਏਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਦ ਤੋਂ ਮਨ ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਕਾਟਿ ਸਕਤਿ ਸਿਵ ਸਹਜੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਓ ਏਕੈ ਏਕ ਸਮਾਨਾਨਾ* ॥⁴⁵³, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ- *ਏਕੈ ਏਕੈ ਏਕ ਤੂਹੀ* ॥⁴⁵⁴

10.5 ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ:

ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਖੇਲ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਬ ਖੇਲੁ ਉਝਾਰੈ ਤਬ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ* ॥⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੦੭; ਸੁਰਗ-ਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ-ਲੋਕ, ਮਾਤ-ਲੋਕ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੦੭.

⁴⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੩੮੭; ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੯੬.

⁴⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੩੯੧; ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੦੯.

⁴⁵¹ *ਉਹੀ*, ੯੧੩; ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਹਾਈ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੮੧.

⁴⁵² *ਉਹੀ*, ੧੧੩; ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕੱਲਾ ਆਪ (ਨਿਰਗੁਣ-ਸਰੂਪ) ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੩.

⁴⁵³ *ਉਹੀ*, ੩੩੯; ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਰੱਬੀ-ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਦਾ ਨਿਰੋਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਮਨ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੦੩.

⁴⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੮੮੪^੨; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਸਿਰਫ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਖਸਮ) ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੬੭.

⁴⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੯੯੯; ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੦੩.

10.6 ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰੈ:

ਇਕ ਏਕੰਕਾਰੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਮਿਤਰ ਤੇ ਸਜਣ ਹੈ- ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਪ੍ਰਭ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰੈ ॥⁴⁵⁶

10.7 ਏਕੈ ਏਕੈ:

ਏਕੈ ਏਕੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂੰ ਇਕੋ-ਇਕ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ- ਏਕੈ ਏਕੈ ਤੂ ਰਾਇਆ ॥⁴⁵⁷

10.8 ਏਕੈ ਹਰਿ:

ਏਕੈ ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਕਿਸੇ ਅਨ, ਰਸ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ- ਅਨ ਰਸ ਨਹੀ ਚਾਹੈ ਏਕੈ ਹਰਿ ਲਾਹੈ ॥⁴⁵⁸, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲਾਈ ਹੋਈ ਪ੍ਰੀਤ, ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੋਭਦੀ ਹੈ- ਏਕੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਇ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਸੇਹਾ ॥⁴⁵⁹, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂੰ ਅਪੁਹੰਚ, ਬਹੁਤ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ- ਤੂ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਅਤਿ ਅਗਾਹੁ ਤੂ ਭਰਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਜਲ ਥਲੇ ਹਰਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਇਕ ਏਕੈ ਹਰਿ ਥਾਟ ॥⁴⁶⁰

10.9 ਏਕੈ ਹਰੀ:

ਏਕੈ ਹਰੀ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰਖਦਾ ਹੈ- ਹਮਾਰੈ ਏਕੈ ਹਰੀ ਹਰੀ ॥⁴⁶¹

⁴⁵⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੧੮; ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੫੮.

⁴⁵⁷ ਉਹੀ, ੮੮੪^੨; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸਾਹ! (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਸਿਰਫ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਖਸਮ) ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਦਪਸਸ, ੩੪੬੭.

⁴⁵⁸ ਉਹੀ, ੮੩੦; ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੋਰ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦਾ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੨੬੦.

⁴⁵⁹ ਉਹੀ, ੧੨੩੦; ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋੜ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ) ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੦੧.

⁴⁶⁰ ਉਹੀ, ੧੨੮੭; ਹੇ ਮਾਲਕ! ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਅਥਾਹ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ। ਹੇ ਹਰੀ! ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਗਤ-ਉਤਪੱਤੀ ਸਿਰਫ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੧੫੬.

⁴⁶¹ ਉਹੀ, ੭੧੫; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੭੬੩.

10.10 ਏਕੈ ਹੈ:

ਏਕੈ ਹੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਸਭ ਏਕੈ ਹੈ ਪਸਰੇ ਸਭ ਚਰਨ ਤਲੇ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ* ॥⁴⁶²

10.11 ਏਕੈ ਗੋਬਿੰਦ:

ਏਕੈ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਬੁਦਾਰ ਅਤਰ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਸਵਾਦਲੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣੇ, ਇਹ ਸਭ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਫੀਕੇ ਰਸ ਹਨ। ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ- *ਚੰਦਨ ਚੋਆ ਰਸ ਭੋਗ ਕਰਤ ਅਨੇਕੈ ਬਿਖਿਆ ਬਿਕਾਰ ਦੇਖੁ ਸਗਲ ਹੈ ਫੀਕੇ ਏਕੈ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਨਾਮੁ ਨੀਕੇ ਕਹਤ ਹੈ ਸਾਧ ਜਨ* ॥⁴⁶³

1.12 ਏਕੈ ਨਾਇ:

ਏਕੈ ਨਾਇ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੇ ਸੇਵਕ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ- *ਜਨੁ ਲਾਗਾ ਹਰਿ ਏਕੈ ਨਾਇ* ॥⁴⁶⁴

10.13 ਏਕੈ ਨਾਮੁ:

ਏਕੈ ਨਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ- *ਸਗਲ ਸੁਖ ਜਪਿ ਏਕੈ ਨਾਮ* ॥⁴⁶⁵

10.14 ਏਕੈ ਨਾਮਿ:

ਏਕੈ ਨਾਮਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਖਤਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵੈਸ, ਸੂਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਖੜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਸਭ ਏਕੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾਨਥ* ॥⁴⁶⁶

⁴⁶² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੨੫; ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਰੇਠ (ਆਪਣਾ) ਸਿਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੫੭.

⁴⁶³ *ਉਹੀ*, ੬੭੮; ਤੂੰ ਚੰਦਨ ਅਤਰ (ਵਰਤਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੁਆਦਲੇ ਖਾਣੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ। ਪਰ, ਵੇਖ, ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੋਗ ਫਿੱਕੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਜਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੩੩.

⁴⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੨੯੨; ਸੇਵਕ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੧.

⁴⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੩੯੩; (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੬.

⁴⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੧; ਖੱਤਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦਰ ਵੈਸ (ਕਿਸੇ ਭੀ ਵਰਨ ਦੇ ਜੀਵ ਹੋਣ) ਸਾਰੇ ਇਕ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੦੯.

10.15 ਏਕੈ ਨਿਰੰਕਾਰ:

ਏਕੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਪਾਇਓ ਰੇ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨੁ ਮਿਟਿਓ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ਏਕੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਲਗਾਨਾ ॥*⁴⁶⁷

10.16 ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ:

ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਖ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਸਮਰਥ ਹੈ- ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥⁴⁶⁸

11. ਏਕੇ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਗਿਆਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕੇ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਏਕੇ 'ਏਕੁ', ਏਕੇ 'ਏਕੇ', ਏਕੇ 'ਸਚਾ', ਏਕੇ 'ਸਾਹਿਬੁ', ਏਕੇ 'ਸੋਇ', ਏਕੇ 'ਸੋਈ', ਏਕੇ 'ਹੈ', ਏਕੇ 'ਜਾਣੈ', ਏਕੇ 'ਦਾਤਾ', ਏਕੇ 'ਨਾਮੁ', ਏਕੇ 'ਪੁਰਖੁ', ਏਕੇ 'ਰਾਮ', ਏਕੇ 'ਵੇਸ' ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਸਚਾ', 'ਸਾਹਿਬੁ', 'ਹੈ', 'ਜਾਣੈ', 'ਦਾਤਾ', 'ਨਾਮੁ', 'ਪੁਰਖੁ', 'ਰਾਮ', 'ਵੇਸ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਏਕੁ', 'ਏਕੇ', 'ਸੋਇ', 'ਸੋਈ' ਆਦਿ ਦੇ ਦੋ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਹਨ।

11.1 ਏਕੇ ਏਕੁ:

ਏਕੇ ਏਕੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ॥*⁴⁶⁹, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ ॥*⁴⁷⁰, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਾਣਦਾ ਹੈ- *ਏਕੋ ਏਕੁ ਬਖਾਨੀਐ ਬਿਰਲਾ ਜਾਣੈ ਸ੍ਰਾਦੁ ॥*⁴⁷¹, ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਨੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਕਾਰਣ

⁴⁶⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੭੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਕਾਰ ਮਿਟ ਗਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੩੩-੪.

⁴⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੨੮੧; ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ (ਸਭ ਜੀਆਂ ਨੂੰ) ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੩.

⁴⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੨੮੧; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਹਰ ਥਾਂ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੪.

⁴⁷⁰ *ਉਹੀ* ੨੮੯; (ਸਭ ਥਾਈਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੦.

⁴⁷¹ *ਉਹੀ*, ੨੯੯; ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਪਰ) ਇਸ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੩੩.

ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਭੁਖਾਂ ਮਿਟ ਗਈਆਂ- *ਜਬ ਹਮ ਏਕੇ ਏਕੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ* ॥ ⁴⁷², ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਡਾ ਸਾਥੀ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਅਬ ਤਬ ਏਕੇ ਏਕੁ ਪੁਕਾਰਉ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਖਾਈ* ॥ ⁴⁷³, ਇਕੋ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਬੰਧਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਪੂਜਾ* ॥ ⁴⁷⁴, ਸਭ ਮਨੁਖ ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨ ਉਤੇ ਹਉਮੈ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਵਿਆਪੈ* ॥ ⁴⁷⁵, ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਬੰਧਨ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ ਹਾਂ- *ਸਾਧਸੰਗਿ ਤੁਟਹਿ ਹਉ ਬੰਧਨ ਏਕੇ ਏਕੁ ਨਿਹਾਲੀਐ* ॥ ⁴⁷⁶, ਇਕੋ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ਹੈ, ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੁ ਸੁ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ ਪਰਖਿ ਖਜਾਨੈ ਪਾਇਦਾ* ॥ ⁴⁷⁷

ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਸਭ ਪਾਸੇ, ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਰਤੈ ਸਭੁ ਸੇਈ* ॥ ⁴⁷⁸; *ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਰਤੈ ਹਰਿ ਲੋਇ* ॥ ⁴⁷⁹; *ਏਕੇ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ* ॥ ⁴⁸⁰, ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ- *ਏਕੇ ਏਕੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਆਧਾਰੀ ਹੇ* ॥ ⁴⁸¹, ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ

⁴⁷² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੨੪; ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ (ਭਾਵ, ਮੈਂ) ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੧੭.

⁴⁷³ *ਉਹੀ*, ੫੦੪; ਮੈਂ ਸਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕੂਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਹੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ (ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਸਾਥੀ-ਮਿੱਤਰ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੬.

⁴⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੮੮੭; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੭੯.

⁴⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੯੩੦; ਹਰ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਪਰ (ਜਿਸ ਮਨ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ) ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਜ਼ੋਰ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੮੦.

⁴⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੧੯; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਬੰਧਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੭੮.

⁴⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੩-੩੪; ਇਕੋ ਇਕ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਖ ਕੇ (ਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩੧.

⁴⁷⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੪-੪੫; ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੦.

⁴⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੬.

⁴⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੭; ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੫.

⁴⁸¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੧; ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੯੫.

ਹੈ- ਏਕੇ ਏਕੁ ਜਪੀ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥⁴⁸²; ਏਕੇ ਏਕੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ॥⁴⁸³; ਤੂ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਹਰਿ ਏਕੁ ਹਰਿ ਏਕੇ ਏਕੁ ਰਵਿਆ ॥⁴⁸⁴, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਹ ਸਕਦੇ ਹਾਂ- ਸਭ ਮਿਲਿ ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਖਾਨਹਿ ਤਉ ਕਿਸ ਤੇ ਕਹਉ ਦੁਰਾਏ ॥⁴⁸⁵, ਇਕੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਭ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਭ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਏਕੇ ਏਕੁ ਸਭੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ॥⁴⁸⁶; ਸਭਨਾਂ ਮਹਿ ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਖਾਣੈ ॥⁴⁸⁷, ਇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਸੁਆਮੀ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥⁴⁸⁸, ਗੁਰਮੁਖ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਭੇਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੇ ਏਕੁ ਪਛਾਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਲਖਾਵੈਗੇ ॥⁴⁸⁹

11.2 ਏਕੇ ਏਕੇ:

ਏਕੇ ਏਕੇ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਹ ਗਲ ਦਸ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਏਕੇ ਏਕੇ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਇਗਾ ਜੀਉ ॥⁴⁹⁰, ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਘਟਿ ਘਟੇ ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਏਕੇ ਏਕੇ ਰਾਮ ਭਤਾਰੇ ਰਾਮ ॥⁴⁹¹, ਇਕੇ ਅਸਚਰਜ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਭੇਖ ਤੇ ਰੂਪ ਸੀ- ਵਰਨੁ ਭੇਖੁ ਅਸਰੂਪੁ ਸੁ ਏਕੇ ਏਕੇ ਸਬਦੁ ਵਿਡਾਣੀ ॥⁴⁹²

⁴⁸² ਉਹੀ, 1077; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜਪਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੪੨੯੬.

⁴⁸³ ਉਹੀ, 10੮੦; ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੩੦੮.

⁴⁸⁴ ਉਹੀ, 111੫^੨; ਹੇ ਹਰੀ! ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ। ਦਪਸਸ, ੪੪੬੭.

⁴⁸⁵ ਉਹੀ, 11੩੯; (ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠਾ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੪੫੫੬.

⁴⁸⁶ ਉਹੀ, 117੬; ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਖ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਸਭ ਥਾਈਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪7੦1.

⁴⁸⁷ ਉਹੀ, 1੨੬1; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੨੫.

⁴⁸⁸ ਉਹੀ, 1੨੫੮-੫੯; ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ। ਦਪਸਸ, ੫੦17.

⁴⁸⁹ ਉਹੀ, 1੩1੦; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਵੱਸਦਾ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ) ਇਹ ਭੇਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੨੦1.

⁴⁹⁰ ਉਹੀ, ੯੯੨; ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ (ਨਾਹ ਹੋਇਆ, ਨਾਹ ਹੈ ਤੇ) ਨਾਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਪਸਸ, ੪੨੫.

⁴⁹¹ ਉਹੀ, 77੨^੩; ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਖਸਮ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੬੯.

⁴⁹² ਉਹੀ, ੯੪੫; ਇਕੇ ਅਸਚਰਜ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ (ਜਗਤ ਦਾ) ਰੰਗ ਭੇਖ ਤੇ ਰੂਪ ਸੀ। ਦਪਸਸ, ੩7੬੪.

11.3 ਏਕੇ ਸਚਾ:

ਏਕੇ ਸਚਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਸਚੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਘਰਿ ਵਸੈ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥⁴⁹³, ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਸਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ- ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਈ ਬੁਝੈ ਗੁਰ ਬੀਚਾਰੇ ॥⁴⁹⁴, ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ- ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥⁴⁹⁵, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਇਕ ਸਚਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਣਾਉਣ ਯੋਗ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ- ਗੁਣ ਨਿਧਾਨੁ ਮਨਿ ਪਾਇਆ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥⁴⁹⁶, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਏਕੇ ਸਚਾ ਸਚੁ ਤੂ ਕੇਵਲੁ ਆਪਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥⁴⁹⁷; ਏਕੇ ਸਚਾ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ ਕੇ ਵੀਚਾਰੇ ॥⁴⁹⁸, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਏਕੁ ਪਛਾਣਿਆ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥⁴⁹⁹

11.4 ਏਕੇ ਸਾਹਿਬੁ:

ਏਕੇ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ- ਮਨ ਏਕੇ ਸਾਹਿਬੁ ਭਾਈ ਰੇ ॥⁵⁰⁰, ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੈ- ਏਕੇ

⁴⁹³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੪; ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੫.

⁴⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੨੪੫; ਜੇਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੫੦.

⁴⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੪੭੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ। (ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਜੇ ਭੀ) ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੨੨.

⁴⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੫੮੯; ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ਜੇ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੨੫.

⁴⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੫੯੯-੬੦੦; ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਡੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੫੭.

⁴⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੭੫੪; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੦੩.

⁴⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੫; ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਉਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੇ ਹਨ) ਜੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੧੪.

⁵⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੧੫੬; (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ) ਮਨ ਦਾ ਰਾਖਾ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਪਛਾਣ)। *ਦਪਸਸ*, ੬੨੬.

ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਵਜੀਰੁ ॥⁵⁰¹, ਉਹ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ- ਤੂ ਏਕੇ ਸਾਹਿਬੁ ਅਵਰੁ ਨ
ਹੋਰਿ ॥⁵⁰², ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਸਚੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਲਾਹਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਤੂ ਏਕੇ ਸਾਹਿਬੁ ਸਬਦੇ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਾ ਹੇ ॥⁵⁰³

11.5 ਏਕੇ ਸੋਇ:

ਏਕੇ ਸੋਈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ
ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੇ ਸੋਈ ॥⁵⁰⁴; ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੇ ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ ॥⁵⁰⁵, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਹੈ- ਮੰਗਣ
ਵਾਲੇ ਕੇਤੜੇ ਦਾਤਾ ਏਕੇ ਸੋਇ ॥⁵⁰⁶, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਮਾਰੈ
ਰਾਖੈ ਏਕੇ ਸੋਇ ॥⁵⁰⁷, ਸਭ ਪਾਸੇ ਉਹ ਰੱਬ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੇ ਸੋਇ ॥⁵⁰⁸;
ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੇ ਸੋਇ ॥⁵⁰⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਖਾਵੰਦ ਹੈ- ਭਨਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਭਨਾ ਕਾ
ਪਿਰੁ ਏਕੇ ਸੋਇ ॥⁵¹⁰, ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ-ਪਿਛੇ ਜਿਧਰ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਇਕ

⁵⁰¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੪੧੨-੧੩; ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ (ਸਲਾਹਕਾਰ) ਵਜੀਰ ਹੈਂ। ਦਪਸਸ, ੧੫੯੧.

⁵⁰² ਉਹੀ, ੫੬੩; ਤੂੰ ਹੀ ਇਕ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ (ਤੇਰੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਭੀ (ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ) ਨਹੀਂ।
ਦਪਸਸ, ੨੨੪੧.

⁵⁰³ ਉਹੀ, ੧੦੫੬; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੈਂ। (ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ
ਤੇਰਾ) ਨਾਮ (ਜਪ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੪੨੧੬.

⁵⁰⁴ ਉਹੀ, ੧੨੭; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।
ਦਪਸਸ, ੫੨੩.

⁵⁰⁵ ਉਹੀ, ੧੩੦; ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ (ਫਿਰ ਭੀ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ) ਸੋਭਾ ਪਾਂਦਾ
ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੩੦.

⁵⁰⁶ ਉਹੀ, ੧੮; ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਹਨ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ ਇਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਮੰਗਣ ਵਿਚ ਸੁਖ ਭੀ
ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੧੪੦.

⁵⁰⁷ ਉਹੀ, ੧੯੨; ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੭੪੯.

⁵⁰⁸ ਉਹੀ, ੨੮੩-੮੪; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੦੮੨.

⁵⁰⁹ ਉਹੀ, ੨੮੭-੮੮; ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੦੯੫.

⁵¹⁰ ਉਹੀ, ੩੫੧; ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ-(ਭਾਵੇਂ ਜੀਕਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੩੬੨.

ਰੱਬ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- ਦੂਜਾ ਮੋਟੇ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥⁵¹¹; ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥⁵¹²; ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥⁵¹³,
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲ ਵਿਚ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਅਸਚਰਜ
 ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ- ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕੋ ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਏ ॥⁵¹⁴, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ
 ਮਨੁਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੋਝੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ- ਹਰਿ ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿਆ
 ਏਕੋ ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਖਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜੀਉ ॥⁵¹⁵

ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਸਭ ਮਹਿ ਵਸੈ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥⁵¹⁶; ਸਭ
 ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥⁵¹⁷, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਜਪਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪ
 ਹੀ ਹੈ- ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥⁵¹⁸, ਆਪ ਸਭ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਚਾ ਇਕ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ- ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥⁵¹⁹; ਸਭ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥⁵²⁰; ਆਪੇ ਸਾਚਾ ਏਕੋ
 ਸੋਈ ॥⁵²¹, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ- ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥⁵²²,

⁵¹¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੩੫੨-੫੩; ਉਸ ਨੂੰ (ਹਰ ਪਾਸੇ) ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੬੧.

⁵¹² ਉਹੀ, ੩੯੧; ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੦੯.

⁵¹³ ਉਹੀ, ੩੫੭; ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਧਰ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੩.

⁵¹⁴ ਉਹੀ, ੪੪੦; ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਹਰ ਥਾਂ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੯੫.

⁵¹⁵ ਉਹੀ, ੪੪੮; ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੨੧.

⁵¹⁶ ਉਹੀ, ੬੬੩; ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੮੨.

⁵¹⁷ ਉਹੀ, ੯੩੧; ਉਹ (ਗੋਪਾਲ) ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੮੫.

⁵¹⁸ ਉਹੀ, ੭੪੦; ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਿਆ ਕਰ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਾਹ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ (ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ) ਹੋਵੇਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੫੫.

⁵¹⁹ ਉਹੀ, ੭੯੭; ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ (ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੩੮.

⁵²⁰ ਉਹੀ, ੮੮੦; ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੫੩.;

⁵²¹ ਉਹੀ, ੧੦੫੦; ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੯੧.

⁵²² ਉਹੀ, ੧੦੩੫-੩੬; ਤਦੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩੮.

ਜਿਥੇ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- *ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੋਈ* ॥⁵²³, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਹੈ- *ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਈ* ॥⁵²⁴; *ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਈ* ॥⁵²⁵, ਸਭ ਵਰਤਾਰੇ ਛੂਠੇ ਤੇ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ, ਨਾਨਕ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ- *ਛੂਠੇ ਚਉਕੇ ਨਾਨਕਾ ਸਚਾ ਏਕੋ ਸੋਇ* ॥⁵²⁶, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਰਤਾਰਾ ਆਪ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਜਾਂ ਆਪੇ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਈ* ॥⁵²⁷, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰਾਖਾ ਆਪ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ- *ਤਿਸ ਕਾ ਰਾਖਾ ਏਕੋ ਸੋਇ* ॥⁵²⁸, ਜਿਧਰ ਵੀ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ- *ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੋਈ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈ* ॥⁵²⁹, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਚਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਸਭ ਮਹਿ ਸਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ਤਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਛੁ ਹੋਈ* ॥⁵³⁰

11.7 ਏਕੋ ਹੈ:

ਏਕੋ ਹੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਸਚਰਜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਆਪ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ- *ਏਕੁ ਅਚਰਜੁ ਏਕੋ ਹੈ ਸੋਈ* ॥⁵³¹; *ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ* ॥⁵³²; *ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ* ॥⁵³³, ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਚਾ ਧਨਵਾਨ ਹੈ- *ਏਕੋ ਹੈ ਦਾਤਾਰੁ ਸਚਾ*

⁵²³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੫੧; ਮੈਂ ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਧਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੯੮.

⁵²⁴ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੪; ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੮.

⁵²⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੫; ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੩.

⁵²⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੯੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੇ ਚੌਕੇ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ (ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕਿਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਮਨ ਤੋਂ) ਭੁੱਲ ਨਾਹ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੬.

⁵²⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੨੮; ਜਦੋਂ (ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੧੪.

⁵²⁸ *ਉਹੀ*, ੧੧੩੯; ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰਾਖਾ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੫੯.

⁵²⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੬੦; ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਧਰ ਉਧਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ (ਦਿੱਸਦਾ) ਹੈ-ਇਹ ਅਕਲ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੨੧.

⁵³⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੯-੫੦; ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੪੬.

⁵³¹ *ਉਹੀ*, ੧੬੦; ਇਹ ਇਕ ਅਚਰਜ ਕੋਤਕ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ (ਇਸ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੬੪੨.

⁵³² *ਉਹੀ*, ੩੫੦; ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਇਕੋ ਇਕ ਖਸਮ-ਮਾਲਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੫੩.

⁵³³ *ਉਹੀ*, ੩੫੦^੨; ਬੱਸ! ਉਹ ਹੀ ਇਕੋ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੫੩.

ਆਪਿ ਯਈ ॥⁵³⁴, ਗੁਰਮੁਖ ਇਕੋ ਗਿਆਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਏਕੋ ਹੈ ਜਾਤਾ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਰਵੀਜੈ ਹੇ ॥⁵³⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਭ ਆਪਣੇ ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਬਿਨਸੇ ਬੈਰ ਨਾਹੀ ਕੇ ਬੈਰੀ ਸਭੁ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਲਣਾ ॥⁵³⁶, ਉਸ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ; ਏਕਾ ਭਗਤਿ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਉ ॥⁵³⁷

11.8 ਏਕੋ ਜਾਣੈ:

ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਉਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਸੇਵਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਏਕੋ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ 538, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵³⁹; ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴⁰, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਇਹ ਸਮਝ ਲਵੇ, ਕਿ ਸਾਰਿਆ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦਾ- ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਹਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਤਾ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥⁵⁴¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਝਦੇ ਹਨ, ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ

⁵³⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੫੫; ਉਹੀ ਆਪ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਲਕ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਭੀ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੦੯.

⁵³⁵ ਉਹੀ, ੧੦੫੦; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੯੧.

⁵³⁶ ਉਹੀ, ੧੦੭੭; ਸਾਰੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, (ਜਿਹੜਾ) ਹਰ ਥਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੯੭.

⁵³⁷ ਉਹੀ, ੧੧੮੮; (ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੪੬.

⁵³⁸ ਉਹੀ, ੧੧੩੨; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਅੰਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੩.

⁵³⁹ ਉਹੀ, ੨੨੪; ਉਹ ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੮.

⁵⁴⁰ ਉਹੀ, ੯੪੩; ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ) ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਮੌਜੂਦ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੫੪.

⁵⁴¹ ਉਹੀ, ੪੩੨; ਜੋ ਇਹ ਸਮਝ ਲਏ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। (ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇਹ ਭੇਦ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਫਿਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਹੋਵਾਂ (ਭਾਵ, ਉਹ ਬੰਦਾ ਸੁਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੬੪.

ਮੰਨ ਕੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴², ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ, ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਤੇ ਦੁਖ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਕੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਤਾ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਹਉਮੈ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥⁵⁴³, ਮਨੁਖ ਤਿੰਨੋਂ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣੇ- ਤੀਨਿ ਭਵਣ ਮਹਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴⁴, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਦੂਜੇ ਤੇ ਜੇ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴⁵, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਨ ਲਈ ਇਸ ਜਗਤ ਤੇ ਅਗੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਨਾ ਹੈ- ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਭਵਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਇਤ ਉਤ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴⁶

ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੇ ॥⁵⁴⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਲ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁴⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਇਕ ਘੜੀ ਵਿਚ ਭਵਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਏਕ ਘੜੀ ਮਹਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ ॥⁵⁴⁹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥⁵⁵⁰, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਜਾਗੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

⁵⁴² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੩੪; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਵੇਖੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸਮਝੇ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੨.

⁵⁴³ *ਉਹੀ*, ੭੫੩; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਤਾ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੦੧.

⁵⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੮੪੦; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੯੯.

⁵⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੮੪੨; ਜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਇਸ ਵੱਖਰੇ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਜਗਤ (ਦੇ ਮੋਹ) ਤੋਂ (ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖੇ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦੭.

⁵⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੯੪੪; ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤਰੀਦਾ ਹੈ। (ਜੇ ਤਰਿਆ ਹੈ ਉਹ) ਇਥੇ ਉਥੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ) ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੬੧.

⁵⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੯੪੪; ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੬੧.

⁵⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੯੪੬; ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੬੬.

⁵⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੪੩੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੮.

⁵⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੬੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੭੮.

ਨੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕੇ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ- *ਸੇ ਜਾਗੈ ਜੇ ਏਕੋ ਜਾਣੈ* ॥⁵⁵¹; *ਹੁਕਮੁ ਬੁਝੈ ਤਾਂ ਏਕੋ ਜਾਣੈ* ॥⁵⁵², ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਭ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਤਾਪ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- *ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਅਨਦਿਨੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ* ॥⁵⁵³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਚੂਕੈ ਮਨਹੁ ਅੰਦੇਸਾ* ॥⁵⁵⁴, ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਜਾਂ ਏਕੋ ਵੇਖੈ ਤਾਂ ਏਕੋ ਜਾਣੈ* ॥⁵⁵⁵, ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ- *ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ* ॥⁵⁵⁶

11.9 ਏਕੋ ਦਾਤਾ:

ਏਕੋ ਦਾਤਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੱਥ ਅੱਡਕੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਏਕੋ ਦਾਤਾ ਸਬਦੇ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਵਣਿਆ* ॥⁵⁵⁷; *ਸਭਿ ਜਾਚਿਕ ਤੂ ਏਕੋ ਦਾਤਾ ਮਾਗਹਿ ਹਾਥ ਪਸਾਰੀ* ॥⁵⁵⁸; *ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਏਕੋ ਦਾਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਭਾਈ* ॥⁵⁵⁹, ਜਗ ਨੂੰ

⁵⁵¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੨੮; ਸਿਰਫ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੧੩.

⁵⁵² *ਉਹੀ*, ੧੧੭੬; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੧.

⁵⁵³ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੪; ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਹ) ਸਾਰੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੫.

⁵⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੧੨੫੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ (ਹਰੇਕ) ਫਿਕਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੧੧.

⁵⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੬੧; ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਡਿਤ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ) ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੨੫.

⁵⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੨-੪੩; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੨੦.

⁵⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੨; ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਾਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੧.

⁵⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੫੦੬-੦੭; ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ) ਮੰਗਤੇ ਹਨ (ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ) ਹੱਥ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੫੫.

⁵⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੬੩੪-੩੫; (ਪਰ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ) ਦਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਇਹ ਦਾਤਿ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ (ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੭੬.

ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਚਾ ਰੱਬ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਜਗਜੀਵਨੁ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਦਾਤਾ* ॥⁵⁶⁰, ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਸਚਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਦਾਤਾ* ॥⁵⁶¹, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗਣ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਗੁਣ ਅਵਗਣ ਕਾ ਏਕੋ ਦਾਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲੀ ਜਾਤਾ ਹੇ* ॥⁵⁶²

11.10 ਏਕੋ ਨਾਮੁ:

ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆ ਕਿਉਂ ਜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ- *ਮਨ ਮੇਰੇ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ* ॥⁵⁶³; *ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੇ ਨਹੀ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ* ॥⁵⁶⁴, ਇਹੋ ਨਾਮ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਹ ਗਲ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਹੈ- *ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ* ॥⁵⁶⁵, ਜਿਥੇ ਇਕ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਧਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ* ॥⁵⁶⁶, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਰਤੈ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਵਣਿਆ* ॥⁵⁶⁷, ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰੋਂ ਭਰਮ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- *ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਰੇਤੇ ਵਿਚਹੁ ਭਰਮੁ ਰੁਕਾਏ* ॥⁵⁶⁸, ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,

⁵⁶⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੪੫-੬; ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੫.

⁵⁶¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੬; ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੮.

⁵⁶² *ਉਹੀ*, ੧੦੫੨; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੨.

⁵⁶³ *ਉਹੀ*, ੪੫; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੭.

⁵⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੪੬; ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਰਾਖਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਹੇ ਮਨ!) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੦.

⁵⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੭੧-੭੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ (ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦.

⁵⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੭੧-੨; ਜਿੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦.

⁵⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੯-੨੦; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੭.

⁵⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੧੬੧; ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵਾਲੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੬੪੪.

ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- *ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਚੇਤਿ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥*⁵⁶⁹; *ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਤੂੰ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥*⁵⁷⁰

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ- *ਹਿਰਦੈ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ॥*⁵⁷¹, ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ- *ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਪੰਡਿਤ ਸੁਣਿ ਸਿਖੁ ਸਚੁ ਸੇਈ ॥*⁵⁷², ਮਨ ਦੇ ਜਪਣ ਲਈ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ- *ਜਪਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ॥*⁵⁷³, ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ- *ਸੰਚਣ ਕਉ ਹਰਿ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ॥*⁵⁷⁴, ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮਜੀਠ ਰੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੰਗ ਲਿਆ ਹੈ- *ਤੇਰਾ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਮੰਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ ॥*⁵⁷⁵

ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮਨ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਮਨ ਮਹਿ ਪਰਵੇਸਾ ॥*⁵⁷⁶, ਜਗਿਆਸੂ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਰਾਸ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਰਾਸਿ ਦੀਈ ਹਰਿ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ॥*⁵⁷⁷, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ- *ਅਬ ਹੀ ਕਬ ਹੀ ਕਿਛੁ ਨ ਜਾਨਾ*

⁵⁶⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੨੪; ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! (ਜੇ ਤੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੩੪.

⁵⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੪੨੫; ਹੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ! ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੁਖ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੩੬.

⁵⁷¹ *ਉਹੀ*, ੪੨੯; (ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਹਉਮੈ ਤੇ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਮੁਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੫੩.

⁵⁷² *ਉਹੀ*, ੪੯੨; ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਇਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ (ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਕਰ, ਇਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੩.

⁵⁷³ *ਉਹੀ*, ੫੫੮; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੨੨.

⁵⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੬੭੬; ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ (ਭੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੨੭.

⁵⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੭੨੯; ਹੇ ਮਿੱਤਰ (-ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੋਹਣੀ ਮਜੀਠ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਕੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਮੇਰਾ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚੋਲਾ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੧੬.

⁵⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੭੪੪; ਇਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੭੧.

⁵⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੮੬੩; ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਰਮਾਇਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਸਕਾਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੮੯.

ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਪਛਾਨਾ ॥⁵⁷⁸, ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੈ-
 ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥⁵⁷⁹; ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥⁵⁸⁰, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਆਪਣੇ
 ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਆਠ ਪਹਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੁ
 ਸਿਮਰਹ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਰਾਮ ॥⁵⁸¹, ਰੱਬ ਵੀ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ, ਤਿੰਨੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ
 ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ- ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਏਕਾ ਜੋਤੀ ॥⁵⁸², ਜਗਿਆਸੂ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਛੱਡ
 ਕੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ- ਦਰਸਨੁ ਛੋਡਿ ਭਏ ਸਮਦਰਸੀ ਏਕੋ ਨਾਮੁ
 ਧਿਆਵਹਿਗੇ ॥⁵⁸³, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ
 ਸਚਾ ਨਾਮ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਬਖਾਨੀ ॥⁵⁸⁴, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ
 ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਪ੍ਰਾਣੀ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ॥⁵⁸⁵, ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਕੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-
 ਅਨਦਿਨੁ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥⁵⁸⁶

11.11 ਏਕੋ ਪੁਰਖ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕੋ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ, ਸਭ
 ਪਾਸੇ ਆਪ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਤੂ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ

⁵⁷⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੭੬; ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹਾਂ), ਮੈਂ ਕਦੇ ਭੀ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਉੱਦਮ (ਐਸਾ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ (ਜੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਸਕੇ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੩੮.

⁵⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੮੯੬; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੧੩.

⁵⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੩-੫੪; ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੭.

⁵⁸¹ *ਉਹੀ*, ੯੨੬; ਇਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ, ਆਓ, ਅਸੀਂ ਭੀ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੀਏ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੫੪.

⁵⁸² *ਉਹੀ*, ੯੯੨; ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੭੮.

⁵⁸³ *ਉਹੀ*, ੧੧੦੩; ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭੇਖ (ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ) ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੦੧.

⁵⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੨੪; ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੯੭.

⁵⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੫੪; ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੯੮.

⁵⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੧੨੬੧; ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੨੪.

ਸਮਾਣਾ ॥⁵⁸⁷; ਤੂੰ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੇ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਣਾ ॥⁵⁸⁸, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ- ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸਭ ਲੋਕ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤੂ ਏਕੇ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥⁵⁸⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਨੇਤਰ ਹਨ, ਉਹ ਰੱਬ ਹੀ ਨਿਰਲੇਪ ਪੁਰਖ ਹੈ- ਸਹਸ ਨੇਤ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਏਕੇ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਾਰੇ ॥⁵⁹⁰, ਮਰਦ-ਔਰਤ ਸਾਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਨਾਰੀ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖੁ ਸਭ ਨਾਰੀ ਸਭੁ ਏਕੇ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੇ ॥⁵⁹¹, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ, ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਸਤਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ- ਏਕੇ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਤਾ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥⁵⁹²

11.12 ਏਕੇ ਰਾਮ:

ਏਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕੋ ਇਕ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਘਟਿ ਘਟੇ ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਏਕੇ ਏਕੇ ਰਾਮ ਭਤਾਰੇ ਰਾਮ ॥⁵⁹³

11.13 ਏਕੇ ਵੇਸ:

ਏਕੇ ਵੇਸ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਵੇਸ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ, ਪਰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵੇਸ ਹਨ- ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੇ ਵੇਸ ਅਨੇਕ ॥⁵⁹⁴; ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੇ ਵੇਸ ਅਨੇਕ ॥⁵⁹⁵

⁵⁸⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧; ਹੇ ਹਰੀ! ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ; ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧.

⁵⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੩੪੮; ਹੇ ਹਰੀ! ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੪੬.

⁵⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੬੩੭-੩੮; ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੮੭.

⁵⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੯੮੦; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਹਨ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਉਹ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੩੧.

⁵⁹¹ *ਉਹੀ*, ੯੮੩; ਹੇ ਸਖੀ! (ਉੱਢ ਤਾਂ ਚਾਹੇ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ (ਚਾਹੇ) ਮਰਦ ਹੈ, (ਚਾਹੇ) ਮਰਦ ਹੈ (ਚਾਹੇ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੪੧.

⁵⁹² *ਉਹੀ*, ੧੨੫੯; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ) ਨਹੀਂ (ਦਿੱਸਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੧੮.

⁵⁹³ *ਉਹੀ*, ੭੭੨^੨; ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਖਸਮ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੬੯.

⁵⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੨; ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਗੁਰੂ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਇੱਕ ਹੈ। (ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ) ਉਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵੇਸ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੯.

⁵⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੩੫੭; ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਗੁਰੂ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਇੱਕ ਹੈ। (ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ) ਉਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵੇਸ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੫.

12. ਏਕੇ

'ੴ' ਇਸ ਇਕ ਦਾ ਬਾਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਏਕੇ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ 'ਏਕੇ', ਏਕੇ 'ਕਰੇ', ਏਕੇ 'ਨਾਮੁ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਕਰੇ' ਤੇ 'ਨਾਮੁ' ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ।

12.1 ਏਕੇ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕੇ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਾਧੇ ਮਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸਚੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਨਿੰਦਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ- *ਸੰਤਾ ਕਉ ਮਤਿ ਕੋਈ ਨਿੰਦਹੁ ਸੰਤ ਰਾਮੁ ਹੈ ਏਕੇ* ॥⁵⁹⁶

12.2 ਏਕੇ ਕਰੇ:

ਏਕੇ ਕਰੇ ਦਾ ਭਾਵ, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਏਕੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ* ॥⁵⁹⁷

12.3 ਏਕੇ ਨਾਮੁ:

ਏਕੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਤੇ ਉਚੀ ਕੁਲ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਣ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਭਗਤਾ ਕੀ ਜਤਿ ਪਤਿ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਹੈ ਆਪੇ ਲਏ ਸਵਾਰਿ* ॥⁵⁹⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਹੀ ਜਗ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਮੀਠਾ ਜਗਿ ਨਿਰਮਲ ਸਚੁ ਸੋਈ* ॥⁵⁹⁹

ਓਅੰਕਾਰ

'ੴ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਚਿੰਨ੍ਹ 'ੴ' ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਦਾ ਹੀ ਅੰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਉਂ ਹੈ:

⁵⁹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੮੩; ਤੁਸੀ ਕੋਈ ਧਿਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਹ ਕਰਿਓ, ਸੰਤ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੪੫.

⁵⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੭; ਉਹ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੬.

⁵⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੪੨੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਨਾਮ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੫੩.

⁵⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੫੮-੫੯; ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੧੭.

1. ਓ

ਓ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਓ' ਹੈ।

1.1 ਓ:

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਓ ਦਾ ਭਾਵ, ਰਾਮ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਮਧੁਰ ਬੰਸਰੀ ਧੰਨ ਹੈ-
*ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਓ ਰਾਮ ਬੇਨੁ ਬਾਜੈ॥*⁶⁰⁰

2. ਓਅੰ

ਓ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਓਅੰ' ਹੈ।

2.2 ਓਅੰ:

ਓਅੰ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਸਾਧੂ ਤੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਓਅੰ ਸਾਧ ਸਤਿਗੁਰ ਨਮਸਕਾਰੰ॥*⁶⁰¹, ਰੱਬ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ- *ਓਅੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਓ ਅਕਾਰਾ॥*⁶⁰², ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ- *ਓਅੰ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚੀਤਿ ਪਹਿਲਰੀਆ॥*⁶⁰³

3. ਓਅੰਕਾਰ

ਓ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਹੈ।

3.1 **ਓਅੰਕਾਰ:** ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਅਕਾਰ ਰਚਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ- *ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮੈ ਜਾਨਾ॥*⁶⁰⁴ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਚਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੁਝ ਲਏ- *ਓਅੰਕਾਰ ਲਖੈ ਜਉ ਕੋਈ॥*⁶⁰⁵

⁶⁰⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੯੮੮; ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਤੋਂ ਜੋ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੫੯.

⁶⁰¹ *ਉਹੀ*, ੨੫੦; ਸਾਡੀ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੬ ;

⁶⁰² *ਉਹੀ*, ੨੫੦; ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੬੭;

⁶⁰³ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੩; ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਉੱਢ ਤਾਂ ਮੇਰੇ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦੀ (ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੪੦.

⁶⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੩੪੦; ਜੇ ਇੱਕ-ਰਸ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭਿਨਾਸੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।
ਦਪਸਸ, ੧੩੦੫.

⁶⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੩੪੦; ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਏ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੦੫.

4. ਓਅੰਕਾਰਿ

ਓ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਓਅੰਕਾਰਿ' ਹੈ।

4.1 ਓਅੰਕਾਰਿ:

ਓਅੰਕਾਰਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੁਨ ਵੀ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕ ਧੁਨਿ ਏਕੈ ਏਕੈ ਰਾਗੁ ਅਲਾਪੈ ॥ ⁶⁰⁶, ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪਤਿ ॥ ⁶⁰⁷, ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮੂਚਾ ਜਗ ਉਪਜਿਆ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ ॥ ⁶⁰⁸, ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵੇਦ ਬਣੇ ਹਨ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਬੇਦ ਨਿਰਮਏ ॥⁶⁰⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਬਦਿ ਉਧਰੇ ॥ ⁶¹⁰, ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਤਰੇ ਹਨ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਰੇ ॥ ⁶¹¹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਤੀ ॥ ⁶¹², ਗੁਰਮੁਖ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਸਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥ ⁶¹³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ⁶¹⁴, ਓਅੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਖੇਲ ਜਿਤਨ ਉਪਰੰਤ ਸਭ ਨੇ ਉਸੇ ਇਕ ਰੱਬ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭੁ ਏਕਸ ਮਾਹਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥ ⁶¹⁵

⁶⁰⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੮੫; ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਰਾਸ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੧੦.

⁶⁰⁷ ਉਹੀ, ੯੨੯-੩੦; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ (ਭੀ) ਜਨਮ ਹੋਇਆ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੬.

⁶⁰⁸ ਉਹੀ, ੯੨੯-੩੦; ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਤੇ ਸਮੇ ਦੀ ਵੰਡ ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੬.

⁶⁰⁹ ਉਹੀ, ੯੨੯-੩੦; ਵੇਦ ਭੀ ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣੇ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੬.

⁶¹⁰ ਉਹੀ, ੯੨੯-੩੦; ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰੈਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੬-੧.

⁶¹¹ ਉਹੀ, ੯੨੯-੩੦; ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੭.

⁶¹² ਉਹੀ, ੧੦੦੩-੦੪; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੧੮.

⁶¹³ ਉਹੀ, ੧੦੬੧; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੩੯.

⁶¹⁴ ਉਹੀ, ੧੨੮੫; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੧੨.

⁶¹⁵ ਉਹੀ, ੧੩੧੦; ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੦੨.

5. ਓਅੰਕਾਰੁ

ਓ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਓਅੰਕਾਰੁ' ਹੈ।

5.1 ਓਅੰਕਾਰੁ:

ਓਅੰਕਾਰੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਅਕਾਰ ਰਚਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ- *ਓਅੰਕਾਰੁ ਕੀਆ ਜਿਨਿ ਚਿਤਿ ॥*⁶¹⁶

0.3 ਸਾਰੰਸ਼

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਇਕ ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ (ਓ) ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

1. ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਓ ਦੇ ਅਰਥ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ: ਇਕੋ ਓਃ ਃ ਃ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਉਂ, ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਸਤਾ, ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ, ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ (ਹੋਂਦ), ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਲਖਾਇਕ, ਇਕਾਈ, ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ, ਅਦਵੈਤ, ਏਕੰਕਾਰ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਇਕੋ ਹਸਤੀ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ, ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ, ਬੇਅੰਤਤਾ ਦਾ ਸੁਚਕ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਏਕ ਓਅੰਕਾਰ, ਕਰਤਾਰ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ, ਇਕ ਓ ਬੇਅੰਤ ਆਦਿ।
2. ਗਿਣਤੀ ਪਖੋਂ ਇਹ ਪਸਾਰ (ਇਕ ਗੁਰ, ਇਕ ਨਾਮ, ਇਕ ਨਾਮਿ, ਇਕੁ ਇਕੋ, ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਲਗਪਗ 175 ਹਨ।
3. ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਰਾਂ ਵਾਰ (ਇਕ, ਇਕੁ, ਇਕੋ, ਏਕ, ਏਕਾ, ਏਕਹਿ, ਏਕੰਕਾਰ, ਏਕਿ, ਏਕੁ, ਏਕੈ, ਏਕੋ, ਏਕੋ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ) ਹਨ।

⁶¹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੨੯-੩੦; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੬ .

4. ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਖੋਂ ਇਕ ਦਾ ਪਸਾਰ ਲਗਪਗ 158 ਕਿਸਮਾਂ (ਗੁਰ, ਨਾਮ, ਨਾਮਿ, ਇਕੋ, ਏਕੰਕਾਰ, ਸੋਈ, ਹਰਿ, ਹਰੇ, ਗੁਰੂ, ਨਾਉ, ਨਾਮ, ਨਾਮੁ ਆਦਿ ਵਿਚ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

5. ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਓ ਪੰਜ ਵਾਰ (ਓ, ਓਅੰ, ਓਅੰਕਾਰ, ਓਅੰਕਾਰਿ, ਓਅੰਕਾਰੁ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ 'ਓ' ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰੱਬ ਇਕ ਹੈ ਤਾਂ, ਗੁਰੂ ਵੀ ਇਕ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਕ ਹੈ, ਨਾਮ ਵੀ ਇਕ ਹੈ, ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਕ ਹੈ, ਤਰਦਾ ਵੀ ਇਕ ਹੈ ਆਦਿ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ 'ਓ' ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ (ੴ) ਇਕ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਗਲ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਣ ਵਿਚ ਰਖਣਾਂ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਰਜੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਭਾਵ ਇਸ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰਨ।⁶¹⁷

⁶¹⁷ J. S Neki, 'The One (ੴ)', *Journal of Sikh Studies*, (vol. xxiv, no. 2), p.p 1-18; ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਠਾਗੁਰੂ, ਗਿਆਨੀ, 'ੴ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ', *ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਪੰਨੇ 83-90.

ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ : ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

0.4 ਵਿਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਪਿਛਲੇ (ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ) ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। 'ੴ' ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਇਥੇ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਅੱਠ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਘਟ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅੱਠ ਇਕਾਈਆਂ 'ੴ' ਦੇ ਹੀ ਪਸਾਰ ਜਾਂ ਪਖ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਇਕਾਈਆਂ ਇਕੋ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਪਿਛੇ (ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ) ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹਨ: ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਅਗੇ ਲਗੇ ਅੰਕ ਇਕਾਈ ਅੰਗ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਸਮਝਣ ਉਪਰੰਤ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚੋਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਪਣ (ਆਨ ਲਾਈਨ) ਸਾਫਟ ਕਾਪੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਦਾ ਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ:

- (1) ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਹੈ।
- (2) ਫਿਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਹਨ।
- (3) ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਭਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਬਾਣੀ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ।

2. ਸਤਿਨਾਮੁ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।¹ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸਚਾਈ, ਸਚ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਸਚਾਈ ਦੇ ਲਏ ਹਨ।² ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ 'ਸਤਿ ਨਾਮੁ' ਨੂੰ 'ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਤੀ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਜਾਤ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸਤਿ ਪਦ।"³ ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਸਤਿ ਤੇ ਨਾਮੁ ਦੀ ਸੰਜੁਗਤ ਇਕਾਈ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਸਤਿ' ਵਾਚਕ ਹੈ ਪਰਮ ਨਿਰਾਕਾਰ ਇਕ ਅਨੰਤ ਸਤ ਦਾ ਅਤੇ 'ਨਾਮੁ' ਵਾਚਕ ਹੈ ਇਸ ਸਤਿ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਇਕ ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮੁ, ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਲਹਿਰ ਰੂਪ, ਵਾਚਕ ਹੈ ਉਸ ਪਰਮ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿ ਤੇ ਨਾਮੁ ਵਾਲੀ ਸੰਜੁਗਤ ਹੋਈ ਅਵਸਥਾ ਸਰਗੁਣ, ਸਬੂਲ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ, pre-cosmic state ਹੈ।"⁴

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪਰਮਸਤਾ ਦੇ ਵਾਚਕ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸਤਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ 'ਸਤਯ' ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਿਤੇ 'ਸਾਚ' ਵੀ ਲਏ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕੋ ਬਣਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।⁵ ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਸਤਿ ਨਾਮੁ' ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ

¹ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 149.

² *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

³ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨਾ 77.

⁴ *ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ*, ਪੰਨੇ 33-4.

⁵ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 138.

ਸਿਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਥਿਰ ਇਕਾਈ ਹੈ।⁶ ਭਾਈ ਜੇਯ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਦਰਪਨ* ਵਿਚ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁷

ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ) ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਨਾਮ ਜੋ ਕਿ ਸਤਿ+ਨਾਮ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਰਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਤ੍ਰੈ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਚ ਸਰੂਪ ਹੈ।⁸ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਹੈ।⁹ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਤਿ' ਪਦ ਅਸਲ ਵਿਚ 'ੴ' ਦਾ ਟੀਕਾ ਅਥਵਾ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ 'ਨਾਮੁ' ਨੂੰ 'ਸਤਿ' ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਜਪਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।¹⁰ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕ *ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਵੇਚਨ* ਵਿਚ 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਨੂੰ ਸੰਗਯਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਦੋ ਪਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ 'ਸਤਿ' ਹੀ ਪਰਮ-ਹਸਤੀ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਨਾਮ ਹੈ।¹¹

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੇ ਟੀਕੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਅਕ੍ਰਿਤਮ, ਅਸਲੀ, ਜਾਤੀ ਪਰਾ-ਪੂਰਬਲਾ ਨਾਮ ਹੈ।¹² ਪੰਡਿਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਪਦ ਛੇਦ, ਅਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ*

⁶ ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ), ਪੰਨਾ 12.

⁷ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਦਰਪਨ, ਪੰਨਾ 2.

⁸ ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ), ਪੰਨਾ 22.

⁹ ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਪੰਨਾ 60.

¹⁰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ, ਪੰਨੇ 44-6.

¹¹ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਵੇਚਨ, ਪੰਨਾ 159.

¹² ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਸੈਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 12.

ਸਮੇਤ) ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਇਕ-ਓਅੰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ।¹³ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦੇ ਅਰਥ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਤਿ' ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ।¹⁴ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਕ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਅਰਥ ਤਸਕਾ ਨਾਮ (ਕਾਲਾਤੀਤ) ਸਤ੍ਯ ਹੈ ਦਸਦੇ ਹਨ।¹⁵ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸਤ੍ਯ ਤਸਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਦਸੇ ਹਨ।¹⁶ ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ of eternal manifestation ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁷ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਅਰਥ Truth Incernate ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁸ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ True is (his) name ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁹

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ, ਉਹ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ।²⁰ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। 'ਸਤਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਦਾ ਸਦੀਵੀ, ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਚ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਇਕਰੂਪਤਾ/ਸਾਰੂਪਤਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ

¹³ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਪਦ ਛੇਦ, ਅਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ), ਪੰਨਾ 1.

¹⁴ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

¹⁵ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਕ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ), (ਸੈਂਚੀ ਪਹਲੀ), ਪ. ੧.

¹⁶ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

¹⁷ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

¹⁸ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

¹⁹ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

²⁰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੰਨਾ 46.

ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਚਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।²¹ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ) ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸਦੀਵੀਂ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।²² ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਰੱਬ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਯ ਹੈ ਭਾਵ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਵਜੂਦ ਹੈ।²³

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

2.1 ਸਚ ਨਾਇ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਸਚ ਨਾਇ' ਹੈ।

ਸਚ ਨਾਇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ- ਹਮ ਧਨਵੰਤ ਭਾਗਠ ਸਚ ਨਾਇ // ²⁴, ਮਨ ਨੂੰ ਲਗੀ ਮੈਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿਟਦੀ ਹੈ- ਲਾਗੀ ਮੈਲੁ ਮਿਟੈ ਸਚ ਨਾਇ // ²⁵

2.2 ਸਚ ਨਾਮ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਸਚ ਨਾਮ' ਹੈ।

ਸਚ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਰਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ- ਸਚ ਨਾਮ ਕੀ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ // ²⁶

²¹ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

²² ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ), (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 69.

²³ ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

²⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1੮੫; (ਜਿਉ ਜਿਉ) ਅਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਮਿਲ ਕੇ) ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਅਸੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ) ਧਨੀ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੧੨੫.

²⁵ ਉਹੀ, ੩੫੨; ਇਹ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਮੈਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਿਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੩੬੪.

²⁶ ਉਹੀ, ੧੮੯; ਜੇ (ਇਹ ਨਫਾ ਖੱਟ ਕੇ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੦੩੩.

2.3 ਸਚ ਨਾਮਿ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਸਚ ਨਾਮਿ' ਹੈ।

ਸਚ ਨਾਮਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੀ ਇਜ਼ਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ- *ਸਚ ਨਾਮਿ ਪਤਿ ਉਪਜੈ ਕਰਮਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ* // ²⁷, ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਹੈ ਸਚ ਨਾਮਿ ਸੁਹੇਲਾ* // ²⁸, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਚ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ* // ²⁹

2.4 ਸਚਿ ਨਾਇ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਸਚਿ ਨਾਇ' ਹੈ।

ਸਚ ਨਾਇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਇ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਸਦਾ ਹਜੂਰੇ* // ³⁰, ਰੱਬ ਦਾ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਵਚਨ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਕਬੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਭਗਤਾ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਦਰਗਹ ਪਵੈ ਥਾਇ* // ³¹, ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੋਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ ਸਚਿ ਸਮਾਈ ਸਚਿ*

²⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੫੮; ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ) ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਰਤਾਰ (ਦਾ ਇਹ) ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੬.

²⁸ *ਉਹੀ*, ੪੨੧; ਨਾਨਕ ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ-ਮੈਂ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) ਸੁਖੀ ਰਹਾਂ (ਭਾਵ, ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੨੩.

²⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੭੬; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) (ਤੇਰੇ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦੧.

³⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਗਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੪੧.

³¹ *ਉਹੀ*, ੫੨੧; ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਨ ਮੰਨਣ-ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਭੀ) ਕਬੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੦੫.

ਨਾਇ ਪਰਗਾਸਾ ॥³², ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰੋਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਬਾਹਰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਅੰਦਰੁ ਵਿਧਾ ਸਚਿ ਨਾਇ ਬਾਹਰਿ ਭੀ ਸਚੁ ਡਿਠੈਮਿ ॥³³, ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਸੀ- ਨਾਮੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਸਚਿ ਨਾਇ ॥³⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ ਸਚੁ ਸਭਾ ਦੀਬਾਨੁ ॥³⁵, ਸਦੀਵੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਜੇ ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਸਮੁਚੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ- ਅਗੈ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਵਿਣੁ ਸਾਰੁ ॥³⁶

2.5 ਸਚਿ ਨਾਮਿ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚਿ ਨਾਮਿ' ਹੈ।

ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਤਰੀਐ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥³⁷, ਸਚੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹੈ- ਸਚੀ ਸੰਗਤਿ ਬੈਸਣਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ

³² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੬੯; (ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੇਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੫੯.

³³ ਉਹੀ, ੯੬੬; ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ (ਭਾਵ, ਮਨ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਵਿੱਝ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਭੀ ਉਸ ਸਦਾਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਦਪਸਸ, ੩੮੪੦.

³⁴ ਉਹੀ, ੧੧੬੪; (ਮੈਂ ਨਾਮੇ ਉੱਤੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ) ਨਾਮੇ ਦਾ ਚਿੱਤ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੫੩.

³⁵ ਉਹੀ, ੧੨੪੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੯੪੬.

³⁶ ਉਹੀ, ੧੨੪੨; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਜੇ ਨਿਰਭਉ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੯੪੯.

³⁷ ਉਹੀ, ੬੪; ਜੇਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੦੩.

ਯੀਰ ॥³⁸, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮੁਖ ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਵੀ ਉਜਲ ਰਖਦਾ ਹੈ- *ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਮਲੁ ਕਦੇ ਨ ਲਾਗੈ ਮੁਖੁ ਉਜਲੁ ਸਚੁ ਕਰਾਵਣਿਆ ॥*³⁹, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਉਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਭਰੀ ਨਦਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ॥*⁴⁰, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹੁ ॥*⁴¹, ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਸਦਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਏ ॥*⁴², ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੇ ਫਲੁ ਪਾਇਦਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਈ ॥*⁴³

ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਰਖਦੇ ਹਨ- *ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰਮਲੇ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਰਹਹਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥*⁴⁴, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਿਆ

³⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੯; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾਂ ਮਨ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੨੩.

³⁹ ਉਹੀ, ੧੨੧; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਉਜਲਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੧.

⁴⁰ ਉਹੀ, ੧੪੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਸਕ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੫੯੦.

⁴¹ ਉਹੀ, ੧੬੧; ਉਹ ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੬੪੪.

⁴² ਉਹੀ, ੨੪੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਆਦਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੯੫੩.

⁴³ ਉਹੀ, ੩੦੧; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਜੀਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਘਾਲ) ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਹ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੧੪੪.

⁴⁴ ਉਹੀ, ੪੩੦; (ਹੇ ਭਾਈ!) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੬੫੪.

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਨ ਸਹਜ ਯੁਨਿ ਉਪਜੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ ⁴⁵, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਸਤਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਚਿ ਮਿਲੇ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ⁴⁶, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ , ਉਸੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਲਿਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਭਗਤੀ ਰਾਤੇ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥⁴⁷, ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੀ ਲਿਵ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਦੀ ਹੈ- ਜੇਹਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਜਾਣੈ ਤੇਹੇ ਹੋਵੈ ਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥ ⁴⁸, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੀ ਦੇਹ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲੀ ਜੋ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਚਿ ਲਾਗੀ ॥ ⁴⁹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਗਾਈਂ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਨਿ ਜਾਗੰਨਿ ਸੇ ਜੋ ਰਤੇ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਗੁਣਤਾਸਿ ॥ ⁵⁰, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਵਿਣੁ ਭਰਮੁ ਨ ਭਾਗੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ⁵¹

⁴⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੧੨; ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੁੜੀ-ਸੁਰਤਿ ਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਰੋ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੦੭੪.

⁴⁶ ਉਹੀ, ੫੫੯; ਜੋ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੨੨੫.

⁴⁷ ਉਹੀ, ੫੭੦; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਭਗਤੀ-ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਭੀ ਉਹ ਭਗਤੀ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੨੬੩.

⁴⁸ ਉਹੀ, ੫੯੦; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਤਿਹੇ ਜਿਹਾ ਆਪ ਬਣ ਜਾਏ (ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰੇ) ਤਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਖ੍ਰਿਤੀ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੨੮.

⁴⁹ ਉਹੀ, ੫੯੦; ਜੋ ਸਰੀਰ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸੁੱਧ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੨੯.

⁵⁰ ਉਹੀ, ੫੯੨; ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਉਹ) ਜਾਗਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੩੩੫.

⁵¹ ਉਹੀ, ੫੯੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ)। ਦਪਸਸ, ੨੩੪੫.

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਭਾਈ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥⁵², ਮਨ ਪਿਛੇ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਬਚ ਗਏ- ਮਨਮੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥⁵³, ਪੂਰੇ ਸਤਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪ ਅਸਲੀਅਤ ਦਿਖਾ ਦਿਤੀ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਆਪਿ ਦਿਖਾਇਆ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥⁵⁴, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਪੂਰਾ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥⁵⁵, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਆਪਾ ਸਮਰਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੀਐ ਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥⁵⁶, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਾੜੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ ॥⁵⁷, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਤੀਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਪਤੀਣਾ ॥⁵⁸, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸਚੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ਸਚੁ ਵਖਾਣੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥⁵⁹

⁵² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੦੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੮੬.

⁵³ ਉਹੀ, ੬੪੩; ਮਨਮੁਖ (ਇਸ 'ਮਮਤਾ' ਵਿਚ) ਗ੍ਰਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਚ ਗਏ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੫੧੧.

⁵⁴ ਉਹੀ, ੧੫੪; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ) ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਪਸਸ, ੨੯੦੬.

⁵⁵ ਉਹੀ, ੧੧੫-੬; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੮੧.

⁵⁶ ਉਹੀ, ੮੫੧; (ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ) ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੩੪੫.

⁵⁷ ਉਹੀ, ੮੧੧; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਇਹ (ਉਸ ਵਿਰਕਤ ਦੀ) ਤਾੜੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੪੪੩.

⁵⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੦੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ ਮਨ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੫੪੦.

⁵⁹ ਉਹੀ, ੯੧੦; (ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੇ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰੀ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੫੬੮.

ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਜਨਮ ਅਜਾਈਂ ਅਸਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਸਦਾ ਕਾਰਜੁ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹੇਲਾ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਕਾਰਜੁ ਕੇਹਾ ਹੇ* ॥ ⁶⁰, ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਜੋੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਕਰੈ ਬੇਨੰਤੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦਾ* ॥ ⁶¹, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸੋਝੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ* ॥ ⁶², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- *ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਸਚੁ ਪਤੀਨਾ* ॥ ⁶³, ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਪਰਮਲ ਕਹਾਉਣ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਲ ਹੀਅਲੁ ਸੇ ਗੁਰੁ ਪਰਮਲੁ ਕਹੀਐ* ॥ ⁶⁴, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਸਦਾ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਈ* ॥ ⁶⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੇ ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦਿ ਅਪੁਲੈ* ॥ ⁶⁶

⁶⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੫੮; ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਹਦਾ ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ? (ਜੀਵਨ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੪੨੨੩.

⁶¹ ਉਹੀ, ੧੦੬੦; ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੩੪.

⁶² ਉਹੀ, ੧੧੩੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸਮਝ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੨੬.

⁶³ ਉਹੀ, ੧੧੮੯; (ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ (ਜੁੜਦਾ ਹੈ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) ਖੁਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੭੪੭.

⁶⁴ ਉਹੀ, ੧੩੨੯; ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੨੬੯.

⁶⁵ ਉਹੀ, ੧੩੩੩; (ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਦਪਸਸ, ੫੨੮੬.

⁶⁶ ਉਹੀ, ੧੩੪੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੩੨੫.

2.6 ਸਚੁ ਨਾਉ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੁ ਨਾਉ' ਹੈ।

ਸਚੁ ਨਾਉ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਮਾਂ ਸੁਭਾਗਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ ॥⁶⁷, ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿਤੀ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਦਿਤਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁶⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਤੇ ਜਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ- ਹਮਰੀ ਜਾਤਿ ਪਤਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁶⁹, ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਾਰ ਵਿਚ ਪਏ ਮਨੁਖ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਰ ਅਧੀਨ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਪੇ- ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਆਖੀਐ ਪਿਆਰੇ ਕਿਉ ਸੁਣੀਐ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁷⁰, ਜੇਕਰ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਨਾਲ ਲਏ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ- ਸੂਹਬ ਤਾ ਸੇਹਾਗਣੀ ਜਾ ਮੰਨਿ ਲੈਹਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁷¹, ਮਨੁਖ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਪਾਵੈ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥⁷²

⁶⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨; ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਵੇਲਾ ਹੋਵੇ), ਨਾਮ (ਸਿਮਰੀਏ) ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। ਦਪਸਸ, ੪੪.

⁶⁸ ਉਹੀ, ੫੩; ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੨੬੩.

⁶⁹ ਉਹੀ, ੩੫੩; (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਦਾ ਧਰਵਾਸ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਹਰ ਕਰ) ਤੇਰਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਤੇ ਕੁਲ ਹੋਵੇ। ਦਪਸਸ, ੧੩੬੬.

⁷⁰ ਉਹੀ, ੬੩੬; ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਬੜਾ ਕਠਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜੀਵ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ, ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ)। ਦਪਸਸ, ੨੪੮੨.

⁷¹ ਉਹੀ, ੧੮੫; ਹੇ ਸੂਹੇ ਵੇਸ ਵਾਲੀਏ! ਜੇ ਤੂੰ ਸਦਾ-ਥਿਰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਨਾਮ ਮੰਨ ਲਏਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਏਂ। ਦਪਸਸ, ੩੦੨੦.

⁷² ਉਹੀ, ੯੦੬; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ (ਦੀ ਦਾਤਿ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੫੪੮

2.7 ਸਚੁ ਨਾਇਆ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਸਤਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੁ ਨਾਇਆ' ਹੈ।

ਸਚੇ ਨਾਇਆ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਅਨਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਸਚਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਦੀਵੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਸਚੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਸਚੇ ਸਚੁ ਨਾਇਆ* ॥⁷³

2.8 ਸਚੁ ਨਾਮੁ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੁ ਨਾਮੁ' ਹੈ।

ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਦਾ ਭਾਵ ਹਰੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਮਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹਣਾ ਹੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਸਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ- *ਉਤੁ ਮਤੀ ਸਾਲਾਹਣਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸੁ* ॥⁷⁴, ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਪਹਿਲਾ ਧਰਤੀ ਸਾਧਿ ਕੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਦੇ ਦਾਣੁ* ॥⁷⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸੁ* ॥⁷⁶, ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ* ॥⁷⁷, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਪੁੰਗਰਦਾ ਹੈ- *ਸਹਜੇ ਖੇਤੀ ਰਾਹੀਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਪਾਇ* ॥⁷⁸, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਤੇ ਸੁਖ

⁷³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦੧; ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ! ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੪੫.

⁷⁴ ਉਹੀ, ੧੭; ਉਸ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਮਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੩੫.

⁷⁵ ਉਹੀ, ੧੯; ਉਹ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੪੩.

⁷⁶ ਉਹੀ, ੨੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੭੦.

⁷⁷ ਉਹੀ, ੩੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੯੪.

⁷⁸ ਉਹੀ, ੩੫; ਜੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ-ਬੀ ਬੀਜ ਕੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਫ਼ਸਲ ਬੀਜੀਏ; ਤਾਂ ਇਹ ਫ਼ਸਲ ਬਹੁਤ ਉੱਗਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੦੦.

ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ- *ਤਿਨਾ ਅਨੰਦੁ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੈ ਜਿਨਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ* ॥⁷⁹, ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰਮਤੀ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰ ਧਾਰਿ* ॥⁸⁰

ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸਚਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਹਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨੁ* ॥⁸¹, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਨਦਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁਖ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਪਾਈਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸਿ* ॥⁸², ਮਨੁਖ ਨੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ- *ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸੁ* ॥⁸³, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਿ ਸਮਾਵਹਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਧਾਰਿ* ॥⁸⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਦਾ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ- *ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਤੇਰੈ ਤੁਧੁ ਭਾਵਹਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਨੀਸਾਣੈ ਜੀਉ* ॥⁸⁵, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਤੇ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- *ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਖਦਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ* ॥⁸⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ

⁷⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੬; ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹੁ । (ਗੁਣ ਗਾਵਣ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੦੫.

⁸⁰ ਉਹੀ, ੩੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਹੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੧੫.

⁸¹ ਉਹੀ, ੪੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-) ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੨੪੬.

⁸² ਉਹੀ, ੫੩; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੬੩.

⁸³ ਉਹੀ, ੮੫-੬; (ਜਿਸ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਰੂਪੀ) ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੦.

⁸⁴ ਉਹੀ, ੮੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਜੀਵ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰੇ ਕੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੩੯੦.

⁸⁵ ਉਹੀ, ੧੦੭; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਸੇਵਕ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜੇਹੜੇ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੪੫੨.

⁸⁶ ਉਹੀ, ੧੩੭; ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ) ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੫੪.

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- *ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ॥*⁸⁷, ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ- *ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਚੁ ਸਚਾ ਸਦਾ ਨਵੇ ॥*⁸⁸

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ- *ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਏਹ ਰਤਨਾ ਖਾਈ ॥*⁸⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਸਲ ਨਕਦੀ ਹੈ- *ਤੋਸਾ ਦਿਚੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਮਿਹਮਾਈ ॥*⁹⁰, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੈ-ਨਿਧ ਰੂਪੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਜਾ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥*⁹¹, ਮਨੁਖ ਲਈ ਪਿੰਡ ਪਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਲ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ- *ਪਿੰਡੁ ਪਤਲਿ ਮੇਰੀ ਕੇਸਉ ਕਿਰਿਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥*⁹², ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਹਿਰਦੈ ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ ॥*⁹³, ਮਨੁਖ ਹਰ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਢਿੜਾਏ ॥*⁹⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਗੇ ਵਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੀਜੇ ਸਚੁ ਜਮੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਵਾਪਾਰੁ ॥*⁹⁵, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਛਲ-ਕਪਟ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਕਾਮੁ*

⁸⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੯੨; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੧੦.

⁸⁸ *ਉਹੀ*, ੩੧੨; ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਭੀ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੧੧੭੭.

⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੩੧੯; ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ, ਕਰਤਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਏਹੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ ('ਨਾਮ' ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ)। ਦਪਸਸ, ੧੧੯੯.

⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੩੧੯; (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਨਾਨਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰਦਾਰੀ ਏਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਰਾਹ ਲਈ) ਖਰਚ ਦੇਂਗੇ। ਦਪਸਸ, ੧੧੯੯.

⁹¹ *ਉਹੀ*, ੩੫੬; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ (-ਰੂਪ) ਨੈ-ਨਿਧਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੩੭੮.

⁹² *ਉਹੀ*, ੩੫੮; ਪੱਤਲਾਂ ਉਤੇ ਪਿੰਡ ਭਰਾਣੇ (ਮਣਸਾਣੇ) ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ) ਹੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਰਿਆ ਭੀ ਕਰਤਾਰ (ਦਾ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੩੮੭.

⁹³ *ਉਹੀ*, ੩੬੩; (ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੪੦੮.

⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੪੨੩; ਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੬੩੧.

⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੪੨੮; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦਾ-ਖੇਤ ਵਿਚ) ਬਹਜਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਉਥੇ ਹੀ ਉਗਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੬੪੯.

ਕਰੇਯੁ ਕਪਟੁ ਬਿਖਿਆ ਤਜਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ॥⁹⁶, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ॥⁹⁷

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੀ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਭੁਖ ਸਾਲਾਹਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥⁹⁸, ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸਚੁ ਪਸਾਰਿਆ ॥⁹⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਲਈ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ- ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਭੋਜਨੁ ਸਚੁ ਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥¹⁰⁰; ਸਚਾ ਭੋਜਨੁ ਭਾਉ ਸਚੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰਾ ॥¹⁰¹, ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਮਨੁਖਾਂ ਲਈ ਹਰ ਦਿਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਲਈ ਲਾਭ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ- ਅਨਦਿਨੁ ਲਾਹਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥¹⁰², ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਮਨੁਖ ਵਡੇ ਸੰਤ ਹਨ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਵਡਹੰਸ ਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥¹⁰³, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਚੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਕਮਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਕਾਰ ਮਨੁਖ ਦੇ ਕਜ ਢਕਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ-

⁹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੩੭; ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਖੇਟ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਆਦਿਕ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੀਵ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੬੮੪.

⁹⁷ ਉਹੀ, ੪੬੫; ਜੇ ਨਿਡਰ ਹੈ, ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੭੮੭.

⁹⁸ ਉਹੀ, ੪੬੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੭੯੦.

⁹⁹ ਉਹੀ, ੫੨੩; ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੧੦੯.

¹⁰⁰ ਉਹੀ, ੫੫੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਭੋਜਨ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੨੦੮.

¹⁰¹ ਉਹੀ, ੧੦੦੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸ (ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ) ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਦਾ-ਟਿਕਵੀਂ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੦੩੮.

¹⁰² ਉਹੀ, ੫੬੫; ਜੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਧਨ ਲਾਭ (ਵਜੋਂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੨੪੫.

¹⁰³ ਉਹੀ, ੫੮੫; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਬਖੇਕੀ (ਸੰਤ) ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੩੧੬.

ਸਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਸਚੁ ਪੈਨਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥ ¹⁰⁴, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਹਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ ॥ ¹⁰⁵

ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਧੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥ ¹⁰⁶, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਦਿਖਾਇਆ ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ ਸਚੁ ਮਨੇ ॥ ¹⁰⁷, ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਚ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ਸਾਚੁ ਚਵਾਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੁ ਪਛਾਣਾ ॥ ¹⁰⁸, ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਛੇੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ- ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਨਾ ਵੀਛੁੜਿ ਦੁਖੁ ਪਾਇਨਿ ॥ ¹⁰⁹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਤੇ ਮੋਹ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਹਉਮੈ ਤੁਟਾ ਮੋਹੜਾ ਇਕੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥ ¹¹⁰, ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ

¹⁰⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੮੬; (ਗੁਰ-ਸੇਵਾ ਦੀ ਇਹੀ) ਸੱਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਣ-ਜੋਗ ਹੈ, (ਇਸ ਨਾਲ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਪੜਦੇ ਕੱਜਣ ਲਈ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੧੮.

¹⁰⁵ ਉਹੀ, ੫੮੫; (ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਮਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸੁਆਸ ਨੂੰ ਖੱਟੀ ਬਣਾ, ਇਸ ਹੱਟੀ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਸੌਦਾ ਬਣਾ। ਦਪਸਸ, ੨੩੪੩.

¹⁰⁶ ਉਹੀ, ੬੩੮; ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਸ ਡਰ-ਅਦਬ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਧਨ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ (ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੪੮੦.

¹⁰⁷ ਉਹੀ, ੬੮੭; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਦਪਸਸ, ੨੬੬੫.

¹⁰⁸ ਉਹੀ, ੬੮੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਮੈਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੨੬੬੮.

¹⁰⁹ ਉਹੀ, ੭੬੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ। ਦਪਸਸ, ੨੮੫੯.

¹¹⁰ ਉਹੀ, ੮੫੮; (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਮਨ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਅਗੰਮ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚੰਦਰਾ ਮੋਹ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੧੪.

ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਦ ਹੀ ਭੇਗੇ ਭੇਗੇ ॥ ¹¹¹, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਿਆ,
 ਸਮਝੋ ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਾਰੇ ਸੁਖ, ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਤੇ ਰਬੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਸਭਿ
 ਸੁਖ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥ ¹¹²

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਸਚੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਤਖਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ
 ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਸਾਚੈ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈ ਹੇ ॥ ¹¹³, ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਜੀਵ
 ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ- ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੇ ਅੰਤਰਿ ਉਦਰ
 ਮਝਾਰਾ ਹੇ ॥ ¹¹⁴, ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁਖ ਲਾਹਾ
 ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਲਾਹਾ ਹੇ ॥ ¹¹⁵, ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ
 ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ
 ਸੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥ ¹¹⁶, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-
 ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਈ ॥ ¹¹⁷; ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰੇ ॥ ¹¹⁸, ਮਨੁਖ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਾ
 ਸਮਰਪਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਚ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਲਗਦਾ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟੇ ਸਚੁ

¹¹¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੫੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਇਹ ਢੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਉਹ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ (ਸਦਾ ਹੀ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੩੮੧੫.

¹¹² ਉਹੀ, ੧੦੧੩; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰੋ ਜਾਰੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੦੫੫.

¹¹³ ਉਹੀ, ੧੦੨੩; ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਖਤ ਉਤੇ ਸਦਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੦੯੫.

¹¹⁴ ਉਹੀ, ੧੦੨੭; ਜੀਵ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੧੦੭.

¹¹⁵ ਉਹੀ, ੧੦੩੨; ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮੰਦੇ ਰਸਤੇ ਵਲੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਹੀ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਤਮਕ) ਲਾਭ ਖੱਟ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੧੨੬.

¹¹⁶ ਉਹੀ, ੧੦੬੨; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿ ਕੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੪੧.

¹¹⁷ ਉਹੀ, ੧੦੬੭; (ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰੇਂ, ਤਾਂ) ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਵਾਂ। ਦਪਸਸ, ੪੨੬੧.

¹¹⁸ ਉਹੀ, ੧੦੬੮; ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੬੫.

ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥¹¹⁹, ਗੁਰੂ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾ ਕਿ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਏਕੇ ਮੰਤ੍ਰੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਅਉਖਧੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਗਾਇਣਾ ॥¹²⁰

ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਮੋਹ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਾ ਸਾੜੇ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ਸੋਗਿ ਨ ਮੋਹਿ ਜਰਿ ॥¹²¹, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਮਨੁਖ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਅਖੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕੰਨੀ ਬਾਣੀ ਮੁਖਿ ਆਖਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ॥¹²², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਮਨੁਖ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ- ਤੇਰਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਰਮੇਸਰਾ ॥¹²³; ਸਚੁ ਖਾਣਾ ਸਚੁ ਪੈਨਣਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥¹²⁴, ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਜਪਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਬੋਲਹੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰ ॥¹²⁵; ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰਿ ਦੀਨੀ ਰਾਸੇ ॥¹²⁶, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਸਚੁ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸੰਗਤੀ ਬੋਰੈ ॥¹²⁷, ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਨਾਨਕਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿਅਉ ॥¹²⁸

¹¹⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੬੮; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੬੬.

¹²⁰ ਉਹੀ, ੧੦੭੭-੮; ਗੁਰੂ ਇਕੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਕੋ ਦਵਾਈ ਦੱਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੮੮.

¹²¹ ਉਹੀ, ੧੦੯੩; ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਬਣਾ, ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜੇਗਾ। ਦਪਸਸ, ੪੩੫੭.

¹²² ਉਹੀ, ੧੧੬੮; (ਜੇਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਭੁਲਾਣ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਰੱਬ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦਿੱਸੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵੱਸੇਗੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਬੋਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਪਸਸ, ੪੬੬੮.

¹²³ ਉਹੀ, ੧੧੬੮; ਤੇਰਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੭੦.

¹²⁴ ਉਹੀ, ੧੨੫੧; ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ (ਜਿੰਦ ਦੀ) ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਰੀਰ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ)। ਦਪਸਸ, ੪੮੮੩.

¹²⁵ ਉਹੀ, ੧੩੨੯; (ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ (ਸਦਾ) ਸਿਮਰੋ। ਦਪਸਸ, ੫੨੭੩.

¹²⁶ ਉਹੀ, ੧੩੩੯; (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਦਾਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਦਪਸਸ, ੫੩੦੭.

¹²⁷ ਉਹੀ, ੧੩੯੨; (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੮੫੭.

¹²⁸ ਉਹੀ, ੧੩੯੫; (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਦਪਸਸ, ੫੮੬੯.

2.9 ਸਚੇ ਨਾਉ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਨੈਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੇ ਨਾਉ' ਹੈ।

ਸਚੇ ਨਾਉ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਠੇ ਨਾਮ ਅਗੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਕਉੜੀਆਂ ਹਨ- *ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਕਉੜੀਆ ਸਚੇ ਨਾਉ ਮਿਠਾ ॥*¹²⁹

2.10 ਸਚੇ ਨਾਮ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੇ ਨਾਮ' ਹੈ।

ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਸਾ ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਜਿਤੁ ਵਸਹਿ ਹਰਿ ਜਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੇ ਜੀਉ ॥*¹³⁰, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ- *ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਸਭੇ ਟੇਲ ਵਿਣਾਸੁ ॥*¹³¹, ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਤਾਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ- *ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਕੇਤੀ ਪੁਛਾ ਪੁਛ ॥*¹³², ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ- *ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਸੈ ਨ ਲਥੈ ਦੁਖੁ ॥*¹³³, ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਸਮਾਂ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਲਾਹਾ ਖਟਦਾ ਹੈ- *ਵਤ ਲਗੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਜੋ ਬੀਜੇ ਸੋ ਖਾਇ ॥*¹³⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਾ, ਜਨੇਊ ਆਦਿ ਸਭ

¹²⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੨੧; (ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ) ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਆਖਰ) ਕੋੜੀਆਂ (ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ) ਹਨ (ਇਕ) ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ ਸਦਾ) ਮਿੱਠਾ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੨੦੭.

¹³⁰ ਉਹੀ, ੧੦੭; ਉਹ ਧਰਤੀ ਸੁੰਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੪੫੨.

¹³¹ ਉਹੀ, ੧੪੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੭੫.

¹³² ਉਹੀ, ੧੪੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਤਾਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦਪਸਸ, ੫੯੬.

¹³³ ਉਹੀ, ੩੧੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦਪਸਸ, ੧੧੯੯.

¹³⁴ ਉਹੀ, ੩੨੧; (ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ (ਰੂਪ ਬੀਜ ਬੀਜਣ) ਲਈ ਫਬਵਾਂ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ('ਨਾਮ'-ਬੀਜ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਇਸ ਦਾ ਫਲ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੨੦੮.

ਵਿਅਰਥ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਆ ਟਿਕਾ ਕਿਆ ਤਗੁ ॥¹³⁵, ਫਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਕੋਈ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭ ਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਕਿਸੈ ਨ ਰਹੀਆ ਲਜ ॥¹³⁶; ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਵਰਤਣਿ ਵਰਤੈ ਅੰਧੁ ॥¹³⁷

ਮਨੁਖ ਦੀ ਟੇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- ਮੈ ਧਰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਰਹਾ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥¹³⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੋਹ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਸਭੈ ਦੁਸਮਨੁ ਹੇਤੁ ॥¹³⁹; ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਝੂਠਾ ਆਵਣ ਜਾਣੁ ॥¹⁴⁰, ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ- ਪ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ॥¹⁴¹, ਮਨੁਖ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਵਡਿਆਈ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹਉ ਜੀਵਾ ਸੁਣਿ ਸੁਣੈ ॥¹⁴², ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰੇਂ ਜਮ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੇ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਸਿਰਹੁ ਨ ਚੁਕੈ ਜੰਜਾਲੁ ॥¹⁴³, ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਸੈ ਨ

¹³⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੬੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਟਿੱਕਾ ਜਨੇਊ ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਕ ਭੇਖ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੧੭੯੫.

¹³⁶ ਉਹੀ, ੫੧੮; ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਦਪਸਸ, ੨੦੯੨.

¹³⁷ ਉਹੀ, ੫੫੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੨੦੨.

¹³⁸ ਉਹੀ, ੭੫੯; ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੨੯੨੩.

¹³⁹ ਉਹੀ, ੭੯੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮੋਹ ਵੈਰੀ ਹੋ ਚੁਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੦੩੬.

¹⁴⁰ ਉਹੀ, ੯੩੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੭੦੩.

¹⁴¹ ਉਹੀ, ੯੫੬; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੦੪.

¹⁴² ਉਹੀ, ੯੬੩; ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ (ਕਰ ਕੇ ਤੇ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜਿੰਦ ਪੈਦੀ ਹੈ (ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੩੮੨੮.

¹⁴³ ਉਹੀ, ੧੦੮੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਵੇਂ (ਧੋਣ ਵੇਲੇ) ਕੱਪੜਾ (ਪਟੜੇ ਤੇ) ਪਟਕਾਈਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਘੜਿਆਲ ਮੁੜ ਮੁੜ (ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ) ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ (ਭੀ) ਸਹਸਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੪੩੩੯.

ਲਥੀ ਭੁਖ ॥¹⁴⁴; ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਸੈ ਨ ਲਥੀ ਭੁਖ ॥¹⁴⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਮਨੁਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲ ਕੇ ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਹੁਣੀ ਭੁਲਿ ਭੁਲਿ ਪਛੋਤਾਈ ॥¹⁴⁶, ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਪੈਰ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਸਿਰ ਖੁਰ ਪਤਿ ਪਾਟੀ ॥¹⁴⁷, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਮਨੁਖ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁਬਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਕੇਤੇ ਡੁਬੇ ਸਾਥ ॥¹⁴⁸

2.11 ਸਚੇ ਨਾਵੈ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਗਿਆਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੇ ਨਾਵੈ' ਹੈ।

ਸਚੇ ਨਾਵੈ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਕਦੇ ਰਜਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲੱਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਤੁਧੁ ਸਾਲਾਹਿ ਨ ਰਜਾ ਕਬਹੂੰ ਸਚੇ ਨਾਵੈ ਕੀ ਭੁਖ ਲਾਵਣਿਆ ॥¹⁴⁹

2.12 ਸਚੈ ਨਾਇ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਬਾਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੈ ਨਾਇ' ਹੈ।

ਸਚੈ ਨਾਇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਸਚ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਚ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ- ਸਚੁ ਸਲਾਹੀ ਸਚਿ ਲਗਾ ਸਚੈ ਨਾਇ

¹⁴⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੯੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ (ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ) ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ। ਦਪਸਸ, ੪੩੪੯.

¹⁴⁵ ਉਹੀ, ੧੨੮੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੫੧੨੦.

¹⁴⁶ ਉਹੀ, ੧੧੧੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖ ਸਹੇੜ ਕੇ) ਪਛੁਤਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੪੪੯.

¹⁴⁷ ਉਹੀ, ੧੨੮੭; ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਲੋਕ ਜੋ ਚਾਰੇ ਆਖੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਹੋਈ) ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲੀਰਾਂ ਹੋ ਗਈ (ਸਮਝੋ)। ਦਪਸਸ, ੫੧੧੮.

¹⁴⁸ ਉਹੀ, ੧੨੮੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ (-ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹ ਬੋੜੀ ਤੁਲਹੇ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਈ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੧੨੧.

¹⁴⁹ ਉਹੀ, ੧੧੩; (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕਿ) ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾਹ ਰੱਜਾਂ, ਤੇਰੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਲੱਗੀ ਰਹੇ। ਦਪਸਸ, ੪੭੫.

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ¹⁵⁰, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਸਚੈ ਨਾਇ ਦੁਖੁ ਕਬ ਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ¹⁵¹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਓਹਿ ਅੰਦਰਹੁ ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲੇ ਸਚੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥ ¹⁵², ਸਚੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਸਚੀ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ¹⁵³, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਭੁਖ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- ਅੰਦਰਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਗਈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿ ॥ ¹⁵⁴, ਮਨੁਖ ਨੇ ਸਚ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ ਹੈ- ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥ ¹⁵⁵, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁਖ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਮੁਕਤਿ ਪਾਏ ਸਚੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥ ¹⁵⁶, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਸੇ ਭਗਤ ਤੁਧੁ ਭਾਵਦੇ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿਆ ॥ ¹⁵⁷;

¹⁵⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਮੇਰੀ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਾਂ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾਂ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੦੮.

¹⁵¹ ਉਹੀ, ੧੨੨; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੫੦੫.

¹⁵² ਉਹੀ, ੧੩੯; (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਜੇ ਬੰਦੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਮੇਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁੱਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੬੫.

¹⁵³ ਉਹੀ, ੫੮੬; ਸੱਚਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਚੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੧੮.

¹⁵⁴ ਉਹੀ, ੬੪੭; ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੫੨੧.

¹⁵⁵ ਉਹੀ, ੭੫੪; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੦੩.

¹⁵⁶ ਉਹੀ, ੧੦੬੭; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ (ਹਉਮੈ ਤੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੬੩.

¹⁵⁷ ਉਹੀ, ੧੨੮੦; (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਉਹ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੦੯੭.

ਸਬਦੁ ਚੀਨ੍ਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰ ॥¹⁵⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਚੁਕੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਜਮ ਫੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤੇ

ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਗੁਰਮਤੀ ਜਮੁ ਜੇਹਿ ਨ ਸਕੈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥¹⁵⁹

2.13 ਸਚੈ ਨਾਮਿ:

ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਤੇਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਸਚੈ ਨਾਮਿ' ਹੈ।

ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਰਸ ਪੀਂਦੇ ਹਨ- ਓਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਹਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥¹⁶⁰, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ

ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਭਗਤ ਸੁਖੀਏ ਸਦਾ ਸਚੈ

ਨਾਮਿ ਰਚੰਨਿ ॥¹⁶¹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ

ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਠਾਕਿ ਰਹਾਏ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥¹⁶², ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੇਭਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਕਿਲਬਿਖ ਕਾਟਿ ਸਦਾ ਜਨ

ਨਿਰਮਲ ਦਰਿ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ ॥¹⁶³, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਸਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਤੇ ਸਚ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਦਾ ਮਨੁ ਸਚਾ ਸਚੁ ਸੇਵੇ ਦੁਖੁ

¹⁵⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੩੪੬; ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਦਪਸਸ, ੫੩੩੨.

¹⁵⁹ ਉਹੀ, ੧੪੨੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਮਰਾਜ ਭੀ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲ) ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੯੮੮.

¹⁶⁰ ਉਹੀ, ੨੮; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੭੭.

¹⁶¹ ਉਹੀ, ੭੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਦਾ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੩੨੪.

¹⁶² ਉਹੀ, ੧੦੯; ਜੇਹੜੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਰੋਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੦.

¹⁶³ ਉਹੀ, ੧੧੧; (ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ) ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸੇਭਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੪੬੪.

ਗਵਾਵਣਿਆ ॥¹⁶⁴, ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ-
ਸਦਾ ਰਵਹਿ ਪਿਰੁ ਆਪਣਾ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥¹⁶⁵

ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਏ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥¹⁶⁶, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਸਚੁ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਦ ਸਚਿ ਰਹਿ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥¹⁶⁷; ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥¹⁶⁸; ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥¹⁶⁹, ਸਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਲ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਲਈ ਸਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਸਚਾ ਭੋਜਨੁ ਭਾਉ ਸਚਾ ਹੈ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ਰਾਮ ॥¹⁷⁰, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਚ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਸਭੁ ਸਚੁ ਦਿਖਾਇਆ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੀ ਹੇ ॥¹⁷¹, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ

¹⁶⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੬; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ) ਦੁੱਖ ਮਿਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੪.

¹⁶⁵ ਉਹੀ, ੪੨੯; ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਮਾਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਰਾਸਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੬੫੧.

¹⁶⁶ ਉਹੀ, ੫੮੫; ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੧੧.

¹⁶⁷ ਉਹੀ, ੫੮੫; ਉਹ ਸੱਚਾ ਨਾਮ (ਰੂਪ ਧਨ) ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੱਚ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੩੧੬.

¹⁶⁸ ਉਹੀ, ੧੦੫੯; ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੨੮.

¹⁶⁹ ਉਹੀ, ੧੩੪੨; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੩੧੮.

¹⁷⁰ ਉਹੀ, ੭੬੯; ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਟੱਲ ਪਿਆਰ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੯੫੯.

¹⁷¹ ਉਹੀ, ੧੦੪੮; ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੧੮੪.

ਹੈ- ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹੀ ॥¹⁷², ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਸਨੇਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ-
ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸਵਨਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥¹⁷³

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਇਕ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰ (ਸਚ ਨਾਇ, ਸਚ ਨਾਮ, ਸਚ ਨਾਮਿ, ਸਚਿ ਨਾਇ, ਸਚਿ ਨਾਮਿ, ਸਚੁ ਨਾਉ, ਸਚੁ ਨਾਇਆ, ਸਚੁ ਨਾਮੁ, ਸਚੇ ਨਾਉ, ਸਚੇ ਨਾਮ, ਸਚੇ ਨਾਵੈ, ਸਚੈ ਨਾਇ, ਸਚੈ ਨਾਮਿ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸ਼ਪਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮੁ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ: ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਕਰਮ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਹੇਲਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਉਣਾ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਮਿਟਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਜ਼ਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਰੱਬ ਨੇੜੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਨ ਲਈ ਸਚਾ ਨਾਮ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਸਚੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਲ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਸਚੇ ਨਾਮ

¹⁷² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੫੯; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੋਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੱਲੋਂ) ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੦੧੬.

¹⁷³ ਉਹੀ, ੧੪੨੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੯੭੧.

ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਮਨ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਪਾਚ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਸੁਭਾਗਾ ਹੈ, ਉਚੀ ਕੁਲ ਤੇ ਉਚੀ ਜਾਤ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਹੀ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਨੁਖ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਵਪਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਭੋਜਨ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ਆਦਿ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ।

3. ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ'

ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕਰਤਾਪੁਰਖ' ਜੋ ਕਿ ਸਫਾਤੀ ਜਾਣੀ ਗੁਣਵਾਚੀ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਿ ਕਰਨ-ਕਾਰਣ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਹੈ, ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਖਾਲਿਕ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਪੁਰਖੁ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਧਾਤੂ ਰਿਗ ਵੇਦ ਦਾ ਪਦ 'ਪੁਰੂ' ਹੈ। ਪੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਮਾਨਵ, ਮਨੁਖ, ਲੋਕ। ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋ ਗਏ ਨਹ। ਪੁਰਸ਼ ਸ਼ੁਕਤ ਵਿਚ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਆਤਮਾ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਆਤਮ ਤੋਂ ਭੀ ਹਨ। ਅਥਰਵ ਵੇਦ ਵਿਚ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਮਨੁਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਤੋਂ ਭੀ ਹੋਏ। ਸਾਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਖੁ ਕਰਤਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਪਰ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖਣ ਵਿਗਸਣ ਵਾਲੀ।¹⁷⁴ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਪੂਰਣਰੂਪ ਕਰਤਾਰ, ਸਰਵਵਯਾਪੀ ਦਸੇ ਹਨ।¹⁷⁵

¹⁷⁴ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨੇ 80-1.

¹⁷⁵ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 777.

ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ “ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਇਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਤੇ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਸੰਜੋਗ। ਪੁਲਿੰਗ ਇਕ ਵਚਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਅਨੰਤ ਏਕ ਆਦਿ ਸੂਖਮ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਤਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਤੇ ਪੁਰਖੁ ਪਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਚਨ ਵਾਲਾ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੰਤ ਕਿਰਿਆ ਸਭ ਥਾਂਈਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਕਰਤਾ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ-ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਹੈ। ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਇਸ ਦਾ ਸਵੈ ਸੁਭਾਉ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਵੈ-ਸਤਾ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਏਕੰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਕਰਤੇ ਏਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਅਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਮੀ ਹੋਈ ਸਭ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਆਪਕ ਅਨੰਤ ਸਵੈ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਦਾ, ਇਸ ਪੁਰਖ ਦਾ, ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਹੈ ਇਹ ਅਨੰਤ ਏਕ ਪੁਰਖ। ਸਾਰੀਆਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿਆਂ ਦਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖ ਇਹੋ ਅਗੰਮ ਅਨੰਤ ਏਕ ਹੈ, ਸਤਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਮ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਅਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।”¹⁷⁶

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪਰਮਸਤਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ‘ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ’ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਿ-ਪੁਰਖ, ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਪਰੰਪਾਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।¹⁷⁷ ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਕਰਤਾ’ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ‘ਪੁਰਖੁ’ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਇਹ ਦਸਣ ਲਈ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਿਰਜਿੰਦ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ‘ਪੁਰਖ’ ਹੈ।¹⁷⁸ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ

¹⁷⁶ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੈ, ਪੰਨੇ 37-8.

¹⁷⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 313.

¹⁷⁸ ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ), ਪੰਨਾ 12.

ਸਿਸ਼੍ਟੀ ਦਾ ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਉਹ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਸ਼੍ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ।¹⁷⁹

ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।¹⁸⁰

ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸਿਰਜਣਾ, ਚੇਤਨਾ, ਚੇਤੰਨ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁸¹ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਓਅੰਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰਖ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਬ ਔਰਤ ਜਾਂ ਮਰਦ ਦੀ ਹਸਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਸਰੀਰਕ ਦੇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸਚਾਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਅਕਾਲ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਓਅੰਕਾਰ ਪੁਰਖ ਹੈ।¹⁸² ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ (ਕਰਤਾ); ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ (ਪੁਰਖ)।¹⁸³ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਉਹ creative ਹੈ। ਉਹ ਰਬ ਸਭ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਰਬ ਜੋ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।¹⁸⁴

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ' (ਕਰਤਾ) ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ, ਕਰਤਾਰ ਸਮੂਹ ਸਿਸ਼੍ਟੀ ਦਾ

¹⁷⁹ ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ), ਪੰਨਾ 23.

¹⁸⁰ ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਪੰਨਾ 60.

¹⁸¹ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

¹⁸² *ਓਅੰਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਖ*, ਪੰਨੇ 11-3.

¹⁸³ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

¹⁸⁴ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨਾ 47.

ਰਚਨਹਾਰ (creator) ਇਹ ਕ੍ਰਿਤਮ, ਸਫਾਤੀ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਰਚਨਾ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ। (ਪੁਰਖ) ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਨਰ, ਸਬਲ, ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਰਵਵਿਆਪੀ, ਕਰਤਾ (ਪੁਰਖ) ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰਚਨਾ ਛਿਨ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।¹⁸⁵ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਹੈ।¹⁸⁶ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਪੁਰਖੁ’ ਉਹ ਓਅੰਕਾਰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਾ ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਰਮ ਰਹੀ ਹੈ।¹⁸⁷ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਦਸਦੇ ਹਨ।¹⁸⁸

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਤੇ ਅਦਿਖ ਹੋਂਦ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਨਿਰੀ ਕੋਈ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ (ਉਹ ਪੁਰਖੁ ਜੀਵ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੀਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਹੈ)।¹⁸⁹ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਕਰਤਾ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲਾ (ਪੁਰਖੁ) ਪੂਰਨ ਹੈ।¹⁹⁰ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ’ ਇਸ ਜੁੜਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪੁਰਖ/ਪਰਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਭਰਿਆ-ਪੂਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਚੈਤਾ, ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ‘ਕਰਤਾ’ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨ ਵਾਲੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।¹⁹¹

¹⁸⁵ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)*, ਪੰਨੇ 14-6.

¹⁸⁶ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

¹⁸⁷ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ*, ਪੰਨੇ 44, 46, 47.

¹⁸⁸ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 69-70.

¹⁸⁹ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

¹⁹⁰ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

¹⁹¹ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਉਹੀ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ Creator, Immanent reality ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁹² ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ The master creator ਕੀਤੇ ਹਨ।¹⁹³ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਦੇ ਅਰਥ (he is the) Person who creates ਦਸੇ ਹਨ।¹⁹⁴ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਮੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਬਾਦ)* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਵਹ ਸ੍ਰੀਐ ਕਾ ਰਚਯਿਤਾ ਔਰ ਸਰਵਕ੍ਯਾਪਕ ਹੈ ਦਸੇ ਹਨ।¹⁹⁵ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀਐ ਕਾ ਰਚਯਿਤਾ ਪੁਰੁਖ ਦਸੇ ਹਨ।¹⁹⁶

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

3. ਕਰਤਾਪੁਰਖ

3.1 ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ:

ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦਾ ਇਕੋ ਪਸਾਰ 'ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ' ਹੀ ਹੈ।

ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਭਾਵ, ਸਭ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ- ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਆਪਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਤੀ ॥¹⁹⁷; ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਕਿਸੁ ਨਾਲਿ

¹⁹² *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

¹⁹³ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

¹⁹⁴ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

¹⁹⁵ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਮੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਬਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

¹⁹⁶ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

¹⁹⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੮; ਤੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਸਭ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਤੇਰੇ ਤੀਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪ (ਸਾਰੀ) ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਉਪਾਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੬੧.

ਤੂ ਵੜੀਐਂ ॥¹⁹⁸, ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਸਚਾ ਨਿਆਂ ਕਰਾਇਆ ਹੈ- ਧਨੁ ਧਨੁ ਸੁਆਮੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਨਿਆਉ ਸਚੁ ਬਹਿ ਆਪਿ ਕਰਾਇਆ ॥¹⁹⁹, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਰਤਨਾ ਦੀ ਖਾਨ ਹੈ- ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਏਹ ਰਤਨਾ ਖਾਣੀ ॥²⁰⁰, ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਾਵਉ ॥²⁰¹

ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਰਾਮ ॥²⁰²; ਵਿਚਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਖਲੇਆ ॥²⁰³, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਸੱਜਣ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ- ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥²⁰⁴, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ- ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥²⁰⁵; ਤੂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ॥²⁰⁶, ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਰੱਬ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਕਲਿ ਮਾਹਿ ਰੂਪੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸੇ ਜਾਣੈ

¹⁹⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦੧; ਤੂੰ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ (ਤੇ ਫੇਰ ਭੀ) ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀਦੀ। ਦਪਸਸ, ੧੧੪੬.

¹⁹⁹ ਉਹੀ, ੩੦੬; ਧੰਨ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੫੯.

²⁰⁰ ਉਹੀ, ੩੧੯; ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ, ਕਰਤਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਏਹੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ ('ਨਾਮ' ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ)। ਦਪਸਸ, ੧੧੯੯.

²⁰¹ ਉਹੀ, ੩੨੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮੈਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡਿੱਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੨੧੧.

²⁰² ਉਹੀ, ੫੪੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਕਰਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੧੭੭.

²⁰³ ਉਹੀ, ੬੨੩; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੪੩੫.

²⁰⁴ ਉਹੀ, ੭੫੯; ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ (ਅਸਲ) ਸੱਜਣ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਸਭ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਦਪਸਸ, ੨੯੨੩.

²⁰⁵ ਉਹੀ, ੧੦੨੫; ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੧੦੩.

²⁰⁶ ਉਹੀ, ੧੨੯੧; ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸਭ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ (ਫਿਰ ਭੀ) ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ, ਤੇ ਹੈਂ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ। ਦਪਸਸ, ੫੧੩੬.

ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਅਉ ॥²⁰⁷, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ

ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਚਿਤਰ ਬਸੈ ॥²⁰⁸

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਵਾਰ (ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਅਗੰਮ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਚਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ, ਪਵਿਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੀਅ ਨੂੰ ਮਨੇ ਨਾ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ, ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਆਦਿ।

4. ਨਿਰਭਉ

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ਨਿਰਭਉ' ਪਦ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪਸਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਖ ਦੇ ਤੈਹਾਂ ਹਨ: ਪਹਿਲੀ ਤਹਿ ਪਰਮਸਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁਖ ਨਾਲ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ('ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ) ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਸਾਰ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਓ ਅਤੇ ਅ ਅੰਕ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ ਡਰ ਰਹਿਤ, ਬੇਖੌਫ਼, ਨਿਡਰ ਕੀਤੇ

²⁰⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੯੫; ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ ਹੈ; (ਇਸ ਕੋਤਕ ਨੂੰ) ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਅਚਰਜ ਕੋਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੭੩.

²⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੧੪੦੪; *ਉਹੀ* ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੦੫.

ਹਨ।²⁰⁹ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਨਿਰਭਉ’ ਸਫਾਤੀ ਜਾਣੀ ਗੁਣਵਾਚੀ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਪ੍ਰਤੀ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਉ ਤੇ ਵੈਰ ਸਦਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ, ਪਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਲਈ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਦੂਜਾ ਹੈ ਵੀ ਉਹ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੇਸਤ-ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਹੈ।²¹⁰

ਨਿਰਭਉ (ਨਿਰ+ਭਉ) ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ: ਬਿਨਾ ਭਉ, ਭਉ ਰਹਿਤ, ਡਰ ਰਹਿਤ, ਨਿਡਰ। ਡਰ ਇਕ ਮਨੋਵੇਗ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ਾ ਜੀਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਡਰ ਜਾਂ ਭਉ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਜੀਵ ਮਰਨ ਜਾਂ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਰਨ ਜਾਂ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਅਮ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੀ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਨਿਰਭਉ ਹਸਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ, ਅਮਰ ਹੈ।²¹¹ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰ+ਭਉ ਭਾਵ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।²¹² ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਨਿਰਭਉ’ ਦਾ ਭਾਵ ਜੇ ਭਾਉ (ਭੈ) ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ। ਭੈ ਰਹਿਤ ਉਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਵ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਭੈ-ਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭੈ-ਮੁਕਤ ਜਾਂ ਭੈ-ਅਭੀਤ ਨਹੀਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੈ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ।²¹³

ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਨੂਪਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।²¹⁴ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘The Influence of Mul Mantra of Gurbani’ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ ਬਰਾਬਰਤਾ, ਮਾਣਤਾ, ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ

²⁰⁹ *ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 712.

²¹⁰ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨਾ 82.

²¹¹ *ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ*, ਪੰਨਾ 43.

²¹² *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਪੰਨਾ 23.

²¹³ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਪੰਨਾ 194.

²¹⁴ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ*, ਪੰਨਾ 60.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।²¹⁵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਨਿਰਭਉ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।²¹⁶ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਬ-ਸਮਰਥ ਤੇ ਅਦੁਤੀ, ਸ਼ਰੀਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ।²¹⁷

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਡਾ. ਅਰਨੈਸਟ ਟਰੰਪ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ the spirit without fear ਹੈ।²¹⁸ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਿਰਭਉ' ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਕਿਸ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਭੈ ਰਹਿਤ ਨਿਰਭਉ ਹੈ।²¹⁹ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ Without Fear ਹੈ।²²⁰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਨਿਰਭਉ) ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰਬ ਹੈ।²²¹ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ Without Fear ਕੀਤੇ ਹਨ।²²² ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਿਰਭਉ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੇ ਭਉ/ਭੈ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਭੈ-ਅਤੀਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਪਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਭੈ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਪਰਮ-ਸਤਾ ਭੈ-ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਨਿਰਭਉ' ਹੈ।²²³

²¹⁵ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

²¹⁶ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

²¹⁷ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨਾ 47.

²¹⁸ *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, p. 1.

²¹⁹ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 16.

²²⁰ *Sri Guru Granth Sahib*, p. 51.

²²¹ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

²²² *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. 1), p. 1.

²²³ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਕੀਤੇ ਹਨ।²²⁴ *ਸੰਬਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਸਿਆ ਹੈ।²²⁵ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਸੇ ਹਨ।²²⁶ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ Unafraid ਦਸੇ ਹਨ।²²⁷ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ (he is) beyond fear ਕੀਤੇ ਹਨ।²²⁸ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਕ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਭੈ ਕੀਤੇ ਹਨ।²²⁹ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਅਰਥ ਭਯ ਸੇ ਰਹਿਤ ਦਸੇ ਹਨ।²³⁰

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

ੳ. ਨਿਰਭਉ

ਨਿਰਭਉ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੁਖ ਅਰਥ ਤੈਹਾਂ ਹਨ ਪਹਿਲੀ ਪਰਮਾਤਮ ਪੱਧਰ ਦੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਮਨੁਖ ਪੱਧਰ ਦੀ।

ੳ.1 ਨਿਰਭਉ

ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਭਉ' ਹੈ।

²²⁴ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ*, (ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

²²⁵ *ਸੰਬਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

²²⁶ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)*, (ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 71.

²²⁷ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

²²⁸ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

²²⁹ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਕ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

²³⁰ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਭਾਵ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ- *ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨ ਕਾ ਭਉ ਸਭੁ ਗਵਾਸੀ* ॥ ²³¹; *ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਜੀਉ ਤਿਨ ਕਾ ਭਉ ਸਭੁ ਗਵਾਸੀ* ॥ ²³², ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਨਾਲ ਸਭ ਡਰ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ- *ਭੈ ਬਿਨਸੇ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ* ॥ ²³³, ਰੱਬ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- *ਭੈ ਰਚਿ ਰਹੈ ਸੁ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ* ॥ ²³⁴, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ* ॥ ²³⁵, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੈ- *ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕਉ ਭਉ ਕੋਈ ਨਾਹਿ* ॥ ²³⁶; *ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਰਾਖੇ ਰਾਖਨਹਾਰੇ* ॥ ²³⁷, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇਤ ਨਾਲ ਜੇਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ- *ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਪਾਈਐ ਮਿਲਿ ਜੇਤੀ ਜੇਤਿ ਅਪਾਰ* ॥ ²³⁸, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਮਨੁੱਖ ਤਰ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਡਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਕੇਤੇ ਨਿਸਤਰੇ ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਰਭਉ ਪਾਇ* ॥ ²³⁹; *ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਰਭਉ ਪਾਇਆ* ॥ ²⁴⁰

²³¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੨; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸਦਾ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ; ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੨.

²³² *ਉਹੀ*, ੩੪੮; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੪੭.

²³³ *ਉਹੀ*, ੧੯੧; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਦਾ ਧਿਆਨ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਧਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ) ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੭੪੫.

²³⁴ *ਉਹੀ*, ੨੨੩; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ (ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਤੇ) ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੱਲਿਆਂ ਤੋਂ) ਨਿਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੮.

²³⁵ *ਉਹੀ*, ੨੯੩; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੩.

²³⁶ *ਉਹੀ*, ੩੧੦; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ) ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੬੮.

²³⁷ *ਉਹੀ*, ੩੮੩; ਬਚਾ ਸਕਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹਾਂ (ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ) ਮੇਰਾ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ-ਖਤਰਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੭੭.

²³⁸ *ਉਹੀ*, ੫੧੬; ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੇਤਿ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਜੇਤਨ ਨਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਡਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੮੪.

²³⁹ *ਉਹੀ*, ੫੫੧; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਕਈ ਏਸ ਡਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤਰ ਗਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੦੪.

²⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੫੯੯-੬੦੦; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੫੬.

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜੀਵ-ਜੰਤ ਰੱਬ ਦੇ ਡਰ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਡਰ ਰਹਿਤ ਹੈ- *ਭੈ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੋਇ* ॥²⁴¹, ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ- *ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਡਰਤਾ ਫਿਰੈ* ॥²⁴², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਡਰ ਗਵਾ ਲਏ ਹਨ- *ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭੈ ਖੋਏ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਣ ਓਟਾਈ* ॥²⁴³, ਭੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਡਰ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਭੈ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਨਿਰਭਉ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ਜਮੁ ਕਾਢਿ ਲਏਗਾ ਸਾਹਾ ਹੇ* ॥²⁴⁴, ਡਰ ਮਿਟਾ ਨਿਰਭਉ ਕਰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ- *ਭੈ ਕਾਟਿ ਨਿਰਭਉ ਤਰਹਿ ਦੁਤਰੁ ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਕਾਰਜ ਸਾਰਏ* ॥²⁴⁵, ਅਗੇ ਸਚੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਾਰ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ- *ਅਗੈ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਵਿਣੁ ਸਾਰੁ* ॥²⁴⁶, ਭੈ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ-*ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਪਾਈਐ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ* ॥²⁴⁷, ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਦੇ ਮੋਹਿਲੇ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ-*ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ* ॥²⁴⁸; *ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ* ॥²⁴⁹, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ- *ਭੈ ਬਿਨੁ ਨਿਰਭਉ ਕਿਉ ਥੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇ* ॥²⁵⁰

²⁴¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੜ੍ਹ ੬; ਸਾਰਾ ਆਕਾਰ (ਭਾਵ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਡਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ) ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੧੭.

²⁴² *ਉਹੀ*, ੯੦੦; ਨਿਰਭਉ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅੰਸ ਜੀਵ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੨੬.

²⁴³ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੦; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੦੫.

²⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੪; ਉਨਾ ਚਿਰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਸਦਾ ਇਹ ਸਹਮ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਜਮਰਾਜ (ਕਦੋਂ ਆ ਕੇ) ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲਏਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੦.

²⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੧੨-੧੩; ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਜੇ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਡਰ ਕੱਟ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਹਿੰਗਾ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਹਿੰਗਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੫੭.

²⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੧੨੪੨; ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਜੋ ਨਿਰਭਉ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੪੯.

²⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੮; ਇਸ ਡਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਡਰ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਲਾ ਉਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੨੩.

²⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨; ਤੂੰ (ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਪਿਆਰੇ ਨਿਰਭਉ (ਖਸਮ) ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ (ਅਤੇ ਆਖ-)। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੮.

²⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੧੫੭; ਤੂੰ (ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਪਿਆਰੇ ਨਿਰਭਉ (ਖਸਮ) ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੬੩੨.

²⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੧੮; ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ-ਅਦਬ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਵ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੯-੪੦.

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਬਿਖੁ ਭਉਜਲੁ ਸਬਦਿ ਤਰਾਵਣਿਆ ॥²⁵¹, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਲਾ ਲਾਹਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਜਪਿ ਲਾਹਾ ਅਗਲਾ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਮਨ ਮਾਹ ॥²⁵², ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਨਿਰਭਉ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ ॥²⁵³, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਜਗਜੀਵਨੁ ਨਿਰਭਉ ਦਾਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥²⁵⁴, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਸੈ ਅਭ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿਆ ॥²⁵⁵, ਡਰ ਮੁਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਰੱਬ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ- ਭਉ ਭਾਗਾ ਨਿਰਭਉ ਮਨਿ ਬਸੈ ॥²⁵⁶, ਨਿਰਭਉ ਹੇ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਰਹੇ ਲਿਵ ਏਕੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਮਨੁ ਮਾਨੀ ॥²⁵⁷; ਨਿਰਭਉ ਦਾਤਾ ਸਦਾ ਮਨਿ ਹੋਇ ॥²⁵⁸, ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁਖ ਅਲਖ ਨਾਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਰਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ- ਅਵਿਗਤ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਾਤੇ ਨਿਰਭਉ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥²⁵⁹

²⁵¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੪; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਜਹਰ-ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੋਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਜਹਰ ਵਰਗਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੭.

²⁵² *ਉਹੀ*, ੨੩; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਬਹੁਤ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਖੱਟ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੭.

²⁵³ *ਉਹੀ*, ੧੧੪; ਮੈਂ ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੭.

²⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੧੨੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੮.

²⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੧-੪੨; ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੨.

²⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੮੮੩; ਡਰ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ) ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੦੨.

²⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੭੧੧; ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪਤੀਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੫੧.

²⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੩੬੧; ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਦਾਤਾਰ ਸਦਾ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੮.

²⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੫੦੪; ਉਹ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਗਤ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੬.

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਹਰ ਸਮੇਂ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਸੀ ਬਿਧ ਰਾਹੀਂ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ- *ਅਨਦਿਨੁ ਰਾਤੇ ਗੁਣ ਰਵਹਿ ਭਾਈ ਨਿਰਭਉ ਗੁਰ ਲਿਵ ਲਾਗੁ ॥* ²⁶⁰, ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਨਿਰਭਉ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥* ²⁶¹, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਿਰਭੈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਅਹਿਨਿਸਿ ਹਿਰਦੈ ਰਵਿ ਰਹੈ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥* ²⁶², ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਅਦ੍ਰਿਸਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਿਰਭਉ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੇਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਹੈ- *ਸਹਜੇ ਅਦ੍ਰਿਸਟੁ ਪਛਾਣੀਐ ਨਿਰਭਉ ਜੇਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥* ²⁶³, ਜਗਿਆਸੂ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ- *ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਵੈ ॥* ²⁶⁴, ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਰੱਬ ਆਪ ਹੀ ਸੁਰਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ- *ਆਪੇ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਹਾ ॥* ²⁶⁵, ਸਚੇ ਤਖਤ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਤੇ ਸਚੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ- *ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਸਚ ਮਹਲੀ ਬੈਠੇ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥* ²⁶⁶, ਆਪ ਹੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ, ਨਿਰੰਕਾਰ, ਨਿਰਭਉ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ- *ਆਪੇ ਵੇਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੇ ॥* ²⁶⁷

²⁶⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੬੩੯; ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਡਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੯੦.

²⁶¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੨੨-੨੩; ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੯੨.

²⁶² *ਉਹੀ*, ੩੨; (ਜੋ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਤਾਂ) ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੯੧.

²⁶³ *ਉਹੀ*, ੬੮; ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਨਿਰਾ ਚਾਨਣ ਹੀ ਚਾਨਣ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਰੂਪ (ਦੱਸਿਆ) ਨਹੀਂ (ਜਾ ਸਕਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੦.

²⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੨੨੬-੨੭; ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੮੧.

²⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੬੯੯; ਆਪ ਹੀ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੧੧.

²⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੯੦੭; ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਥੇ ਆਸਣ ਜਮਾਈ) ਬੈਠੇ (ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ-ਜੋਗੀ) ਨੇ ਨਿਡਰਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੫੩.

²⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੨੧; ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੮੫.

ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਦਿਆਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਦਇਆਲੂ ਹੈ ਸਭਨਾ ਕਰਦਾ ਸਾਰ ॥ ²⁶⁸, ਡਰ ਰਹਿਤ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਬੇਅੰਤ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੂੰ ਅਤੇਲ ਹੈਂ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਅਤੇਲੇ ॥ ²⁶⁹, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹਾਂ- ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਜਪਉ ਤੇਰਾ ਰਸਨਾ ॥ ²⁷⁰, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ- ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ॥ ²⁷¹, ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਭਜਹੁ ਭਗਵਾਨ ॥ ²⁷², ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਰਭਉ ਗਾਈ ॥ ²⁷³, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਡਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਸੰਤੀ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਓ ਮੇਹਿ ਨਿਰਭਉ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ²⁷⁴, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਹਾਥੀ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੈਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚੀਨਿਆ ਜਿਉ ਹਸਤੀ ਨਾਵਾਏ ॥ ²⁷⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ਜੀਉ ॥ ²⁷⁶, ਨਿਰਭਉ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਜਨ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਜੋਗੀ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ²⁷⁷

²⁶⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੨੭; ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੪.

²⁶⁹ ਉਹੀ, ੯੯; ਹੋ ਨਿਡਰ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਤੇ ਅਤੇਲ ਪ੍ਰਭ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪.

²⁷⁰ ਉਹੀ, ੧੮੧; ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੇਹੜਾ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੧੧.

²⁷¹ ਉਹੀ, ੧੮੪; (ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੨੦.

²⁷² ਉਹੀ, ੨੦੧; ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੋ। *ਦਪਸਸ*, ੭੮੭.

²⁷³ ਉਹੀ, ੨੦੨; ਹੋ ਨਾਨਕ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੇਵਕ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੭੯੨.

²⁷⁴ ਉਹੀ, ੨੦੬; ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਬਿਖਾਦੀਆਂ ਤੋਂ) ਨਿਡਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੦੩.

²⁷⁵ ਉਹੀ, ੨੧੨-੧੩; ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਘੱਟਾ-ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੮੨੭.

²⁷⁶ ਉਹੀ, ੨੧੬-੧੭; ਪਰ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਉਹ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਨਿਰਭੈਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੪੧.

²⁷⁷ ਉਹੀ, ੨੨੩; ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ (ਅਸਲ) ਜੋਗੀ। ਉਹ (ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ) ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਏ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦੀ)। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੭.

ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਨਰ ਨਿਹਕੇਵਲ ਨਿਰਭਉ ਨਾਉ ॥ ²⁷⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਚ ਹੀ ਅਮਰ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਹੈ- ਹਰਿ ਸਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਅਮਰੁ ਹੈ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ²⁷⁹, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਐਸਾ ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਜੇ ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਤੂੰ ਐਸਾ ਨਿਰਭਉ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਰਾਮ ਰਾਇਆ ॥ ²⁸⁰, ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ²⁸¹, ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਭਉ ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰੰਤਰ ਇਕ ਜੇਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੇ ਹੈ- ਓਟਿ ਗਹੀ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥ ²⁸²; ਨਿਰਭਉ ਕਹਉ ਸੇਇ ਹਾਂ ॥ ²⁸³; ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੇਤਿ ॥ ²⁸⁴; ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ ॥ ²⁸⁵, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ, ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਉਸ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਰਵਾਲ ॥ ²⁸⁶, ਨਿਰਭਉ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ॥ ²⁸⁷, ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਿਡਰ, ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਲਖਿਆ

²⁷⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੨੪; ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ) ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ (ਸੁੱਧ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੬੮.

²⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੩੦੨; ਪ੍ਰਭੂ ਸਚ-ਮੁਚ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੪੮.

²⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੩੩੯; ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਰਾਮ! ਹੇ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਤੇਰਾ ਸੁਭਾਵ ਕੁਝ ਅਨੇਕਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੯੯.

²⁸¹ *ਉਹੀ*, ੩੬੫; ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੇ (ਜਗਤ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੧੩.

²⁸² *ਉਹੀ*, ੩੯੫; ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ ਉਹ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਡਰ ਦਬਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੨੬.

²⁸³ *ਉਹੀ*, ੪੧੦; ਮੈਂ ਭੀ ਉਸ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੮੦.

²⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੪੧੩; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਆਪ ਇਕ-ਰਸ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜੇਤਿ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੯੩.

²⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੪੬੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੱਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੮੫.

²⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੪੬੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਅਵਤਾਰੀ) ਰਾਮ (ਜੀ) ਵਰਗੇ ਕਈ ਹੋਰ (ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ) ਤੁੱਛ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੮੫.

²⁸⁷ *ਉਹੀ*, ੪੬੫; ਜੇ ਨਿਡਰ ਹੈ, ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੮੭.

ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਗਟੀਆ ॥²⁸⁸

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਗਿਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ- ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮਿ ਪਤੀਜਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਸਭਿ ਝਖ ਮਾਰਨੁ ਦੁਸਟ ਕੁਪਤੇ ਰਾਮ ॥²⁸⁹, ਨਿਰਭਉ, ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੇਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ ॥²⁹⁰, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਨੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਭਵ ਖੰਡਨੁ ਸਭਿ ਸੁਖ ਨਵ ਨਿਧਿ ਦੇਸੀ ॥²⁹¹, ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥²⁹², ਜਗਿਆਸੂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥²⁹³, ਰਬ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਮਨੁਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗੇ ॥²⁹⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ- ਸੁਣਿ ਪਰਤਾਪੁ ਗੋਵਿੰਦ ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਮਨ ॥²⁹⁵, ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਰੱਬ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭੈ ਰਹਿਤ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਨਿਰਭਉ

²⁸⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੫੧੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿ-ਡਰ ਹੈ, ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੮੪.

²⁸⁹ ਉਹੀ, ੫੪੦-੪੧; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਕੁਪੱਤੇ ਵੈਰੀ ਬੇਸ਼ਕ ਪਏ ਝਖਾਂ ਮਾਰਨ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੬੮.

²⁹⁰ ਉਹੀ, ੫੯੬; ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਭਉ ਹੈ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜੇਤਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੪੫.

²⁹¹ ਉਹੀ, ੬੦੮; ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੮੪.

²⁹² ਉਹੀ, ੬੨੨; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੩੩.

²⁹³ ਉਹੀ, ੬੭੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ, ਤੇ, ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ (ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੨੧.

²⁹⁴ ਉਹੀ, ੬੮੩-੮੪; ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੇ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੫੦.

²⁹⁵ ਉਹੀ, ੭੦੮; ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ (ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ) ਮਨ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੪੫.

ਹੋ ਗਇਆ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਉਹਲਾ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਬਸਤ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ* ॥²⁹⁶; *ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉ ਨਿਰਭਉ ਹੋਈ ਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਓਲਾ* ॥²⁹⁷

ਬੇਡਰ ਹੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- *ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਭਜਹੁ ਜਗਦੀਸੈ ਏਹੁ ਪਦਾਰਥੁ ਵਡਭਾਗਿ ਲਹੇ* ॥²⁹⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚੈ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਭਉ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਈਆ* ॥²⁹⁹, ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਹੋਏ ਹਨ- *ਨਾਮੇ ਹੀ ਹਮ ਨਿਰਭਉ ਭਏ* ॥³⁰⁰, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾਤਾਰੁ* ॥³⁰¹, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਦੁਖ ਕਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ- *ਗਾਉਂਦੇ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਸਾਧਸੰਗਿ ਦੁਖੁ ਜਾਇ* ॥³⁰², ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਥਾਂ ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਭਉ ਸਭ ਜਲਿ ਥਲਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ* ॥³⁰³, ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮ ਵਖਾ

²⁹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੨੦; ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ (ਸਾਡੇ) ਸਰੀਰ-ਸ਼ਰਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਪੱਚਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੮੦.

²⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੭੭੯-੮੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੯੬.

²⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੮੨੪; ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ (ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਭਰਮ ਲਾਹ ਕੇ) ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੪੦.

²⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੮੩੩; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ) ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੭੦.

³⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੮੬੩; ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੮੯.

³⁰¹ *ਉਹੀ*, ੮੯੨-੯੩; ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ-ਭਉ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੯੯.

³⁰² *ਉਹੀ*, ੮੯੯; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਗਾਂਦਿਆਂ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ (ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੪੦.

³⁰³ *ਉਹੀ*, ੯੧੬; ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੀ ਨਾਹ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲ ਵਿਚ ਥਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੧.

ਦਿਤਾ ਹੈ- ਡਰੁ ਰਾਖਿਆ ਗੁਰਿ ਆਪਣੈ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਿ ॥³⁰⁴, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਉਤੇ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਦਇਆ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਦਾ ਹੈ- ਜਿਸ ਕੈ ਸੁਆਮੀ ਵਲਿ ਨਿਰਭਉ ਸੇ ਭਈ ॥³⁰⁵; ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਦਇਅਲੀਆ ॥³⁰⁶

ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਚਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ॥³⁰⁷, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਉਸ ਰੱਬ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਜੇ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਤੁਧੁ ਹੀ ਜੇਹੇ ਨਿਰਭਉ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਹੇ ॥³⁰⁸, ਸਾਰੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ- ਸਰਬ ਜੀਆ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਨਿਰਭਉ ਮੈਲੁ ਨ ਕਾਈ ਹੇ ॥³⁰⁹, ਉਹ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਨਿਰਭਉ ਸੇ ਸਿਰਿ ਨਾਹੀ ਲੇਖਾ ॥³¹⁰, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਸੇ ਨਿਰਭਉ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੈ ॥³¹¹, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਮ ਰਸ ਚਖਿਆ, ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਹਰ ਰਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ- ਜਿਨ ਚਾਖਿਆ ਸੇ ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸੇ

³⁰⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੩੩; ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਡਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੯੫.

³⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੯੬੧; ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੱਖ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਉਹ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰ-ਸਹਿਮਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੨੦.

³⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੪; ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਡਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੨੧

³⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੯੯੮; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸ਼ਕਲ ਦੱਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੯.

³⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੨੧-੨੨; ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪੦੮੮.

³⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੨੩-੨੪; ਉਹ ਜਗਤ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਕੋਈ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੯੭.

³¹⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੧-੪੨; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਵਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੧.

³¹¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੧-੪੨; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ) ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੨.

ਹਰਿ ਰਸਿ ਧ੍ਰੁਪੈ ॥³¹², ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਨਾਲਿ ਮਾਇਆ ਰਚਾ ॥³¹³, ਹੁਕਮ ਬੁਝਿਆ ਤਾਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਸਭ ਡਰਾ ਤੋਂ ਮੁਤਕ ਹੋਏ ਹਾਂ- ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਤ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਵਣਾਹੰਥੈ ॥³¹⁴, ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਭ੍ਰਮ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਭ੍ਰਮੁ ਭਾਗਾ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਜਨ ਦਾਸਾ ॥³¹⁵

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਉਹ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਤੋਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਨਿਰਭਉ ਸੁਖਦਾਤਾ ॥³¹⁶, ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥³¹⁷, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਪਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਜਪਿ ਮਨ ਨਿਰਭਉ ॥³¹⁸, ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਲਈ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੁਣਗਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਨਿਰਭਉ ਕਰਤੇ ਕੀ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ॥³¹⁹, ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ,

³¹² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੯੨; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਮ-ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਭਉ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੫੩.

³¹³ *ਉਹੀ*, ੧੦੯੯; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੮੫.

³¹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੦੪; ਇਸ ਡਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਰਜਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੦੪.

³¹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੨੩; ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਾਸ ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੯੩.

³¹⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੩੯; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਲਈ, ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਹਰੇਕ) ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੫੯.

³¹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੪; ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਨਾਹ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸਦਾ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੧੦.

³¹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੦੧; ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੯੯.

³¹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੨੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ) ਨਿਰਭਉ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੮੦.

ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਸੁਮਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ- *ਸਭੇ ਹੁਕਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਆਪੇ ਨਿਰਭਉ ਸਮਤੁ ਬੀਚਾਰੀ* ॥³²⁰,
ਕੇਣ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਕਥਨ-ਜੋਗ ਅਕੱਥ ਹਰੀ ਦਾ
ਗਿਆਨ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ- *ਫੁਨਿ ਜਾਨੈ ਕੇ ਤੇਰਾ ਅਪਾਰੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਅਕਥ ਕਥਨਹਾਰੁ ਤੁਝਹਿ*
ਬੁਝਾਈ ਹੈ ॥³²¹, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- *ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਭਉ*
ਜਪੈ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਰ ਸਬਦ ਰਸਿ ਕਰਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ॥³²², ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਲਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਭੈ ਨਿਰਭਉ ਮਾਣਿਅਉ ਲਾਖ ਮਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਯਉ* ॥³²³

ਓ.2 ਨਿਰਭੈ:

ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ 'ਨਿਰਭੈ' ਹੈ।

ਨਿਰਭੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਰਬ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਭ
ਕੁਝ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਰਭੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਜਾ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ*
ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਪੂਰਨੁ ਸੇ ਭੋਟਿਆ ਨਿਰਭੈ ਧਨੀ ॥³²⁴, ਜਦੋਂ ਕਿਰਪਾਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਭਏ ਕਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਗੁਪਾਲਾ ਤਾ ਨਿਰਭੈ ਕੈ ਘਰਿ*
ਆਇਆ ॥³²⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਇਹ ਕਰੜੇ ਕਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ

³²⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1340; ਉਹ ਸਮ-ਦਰਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ (ਹਰ ਥਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4340.

³²¹ *ਉਹੀ*, 1311; ਕੇਣ ਤੇਰਾ (ਅੰਤ) ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈਂ। ਕਥਨ-ਜੋਗ ਅਕੱਥ ਹਰੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4111.

³²² *ਉਹੀ*, 1400; ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4114.

³²³ *ਉਹੀ*, 1401; ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4115.

³²⁴ *ਉਹੀ*, 311; ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਮਾਲਕ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਅਮੁੱਕ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 1404.

³²⁵ *ਉਹੀ*, 411; ਗੋਪਾਲ-ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨਿਰਭੈ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 2011.

ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਡਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ- *ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰਮਤੀ ਨਿਰਭੈ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥* ³²⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਨੰਦੁ ਭੇਟਿਓ ਨਿਰਭੈ ਗੋਬਿੰਦੁ ਸੁਖ ਨਾਨਕ ਲਾਏ ਹਰਿ ਚਰਨ ਪਰਾਤਾ ॥* ³²⁷, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਸ ਰਬ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ- *ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਨਿਰਭੈ ਪਾਵਹਿ ਬਾਸੁ ॥* ³²⁸

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋ ਵਾਰ (ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਭੈ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ: ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਡਰ ਮੁਕ ਗਿਆ, ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਡਰ ਅਦਬ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ ਡਰ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਡਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਜਸ ਗਾਓ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਤਾਰਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਅੰਦਰ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਨ ਨੇ ਮੰਨਿਆ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਭਉ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜੇਤ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸੁਰਤ ਜੇੜੀ ਰਖੇ, ਸੁਰਤ ਜੇੜੇ,

³²⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੯੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਹ ਕਰੜੇ ਕਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਡਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੪੯.

³²⁷ *ਉਹੀ*, ੬੮੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸਾਰੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੬੩.

³²⁸ *ਉਹੀ*, ੧੪੨੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ-ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, (ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਂਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੬੦੦੩.

ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇਲ, ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਬੇਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਬੇਅਰਥ ਹੈ, ਨਿਡਰ ਹੋ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਸਮਰਥ, ਗੁਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਪਦ ਪਾਇਆ, ਸਦੀਵੀਂ ਜੋਤ, ਸਚਾ ਇਕ ਹੈ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਟਲ ਨਾਮ ਵਾਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਨਾਲ, ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ, ਜੋਤ ਦਾ ਜੋਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣਾ, ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਆਕਾਰ ਹੀਣ ਮਾਲਕ, ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆ, ਜਲ-ਥਲ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਨਾਮ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਜਿਸ ਵਲ ਸੁਆਮੀ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਨਿਡਰ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ, ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ, ਸਦੀਵੀਂ ਸਾਥੀ, ਮੈਲ ਰਹਿਤ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀ ਪਛਾਣੈ, ਹਰੀ ਰਸ ਨਾਲ ਰਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਿਡਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪ ਮਨਾ, ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਗਾਇਆ, ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਅਕਥ ਗਿਆਨ ਰਬ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਰਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਿਰਭੈ ਧਨੀ, ਨਿਰਭੈ ਨੇ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੈ।

(ਅ) ਨਿਰਭਉ:

ਅ.1 ਨਿਰਭਉ

ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ ਜੀਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਸਾਰ ਦੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਭਾਵ, ਮਨੁਖ ਦੇ ਨਿਡਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ- *ਨਿਰਭਉ ਸੰਗਿ ਤੁਮਾਰੈ ਬਸਤੇ ਇਹੁ ਡਰਨੁ ਕਹਾ ਤੇ ਆਇਆ* // ³²⁹, ਮਨੁਖ ਦਾ ਭ੍ਰਮ ਸੰਤਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਿਟਾ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਸਭ

³²⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੦੫; ਜੇਹੜੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਡਰ-ਖੋਫ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੮੦੪.

ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸੰਤ ਭ੍ਰਮੁ ਡਾਰਿਓ ਪੂਰਨ ਸਰਬਾਗਿਓ ॥ ³³⁰, ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕੇ ਜਿਹਾ ਨਿਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਸਾਗਰਿ ਡੂਗਰਿ ਨਿਰਭਉ ਐਸਾ ॥ ³³¹, ਮਨੁਖ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਹੁਣ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਡਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਬਸਾਨਾ ॥ ³³²; ਭਉ ਚੂਕਾ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਬਸੇ ॥ ³³³, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਕਵਨੁ ਸੁ ਘਰੁ ਜੇ ਨਿਰਭਉ ਕਹੀਐ ॥ ³³⁴, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ- ਨਿਰਭਉ ਹੋਇਓ ਭਇਆ ਨਿਹੰਗਾ ॥ ³³⁵, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ- ਇਹੁ ਮਨੁ ਨਿਰਭਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ॥ ³³⁶

ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਪਰਾਨ ਚਿੰਤਾ ਸਗਲ ਲਹੀ ॥ ³³⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡਰ ਖਤਮ ਕਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲਈ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਖਸਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਬੁਝਾਏ ॥ ³³⁸, ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ- ਨਾਨਕ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਿਰਭਉ ਕੇ ਨਹੀ ਜਿਚਰੁ

³³⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੧੫; ਗੁਰੂ-ਸੰਤ (ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਭਟਕਣਾ ਮੁਕਾ ਲਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੮੩੫.

³³¹ *ਉਹੀ*, ੨੨੧; ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜੇ (ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਏ, ਚਾਹੇ) ਪਹਾੜ (ਦੀ ਗੁਫਾ) ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਇਹ ਇਕੇ ਜਿਹਾ ਨਿਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੫੮.

³³² *ਉਹੀ*, ੨੮੫; (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) (ਜਗਤ ਦੇ ਹਰੇਕ) ਡਰ ਤੋਂ (ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੮੭.

³³³ *ਉਹੀ*, ੨੮੭; (ਸਾਰਾ) ਡਰ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਨਿਡਰ ਵੱਸਦੇ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੯੫.

³³⁴ *ਉਹੀ*, ੩੨੫; ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਥਾਂ ਹੈ ਜੋ ਡਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ? (ਜਿਥੇ ਰਿਹਾ ਹਿਰਦੇ ਦਾ) ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੨੩.

³³⁵ *ਉਹੀ*, ੩੯੨; (ਹੇ ਭਾਈ! ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਜੇ ਉਹ ਮੌਤ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਗਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੩.

³³⁶ *ਉਹੀ*, ੪੧੫; ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੦੧.

³³⁷ *ਉਹੀ*, ੪੫੮; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੭੫੪.

³³⁸ *ਉਹੀ*, ੫੧੭; (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਹਮਾਂ ਵਲੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਮਾਂ ਦਾ ਸਹਮ ਮਿਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੮੩.

ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥³³⁹, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਮਨੁਖ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਇਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਆਧਾਰਾ ॥³⁴⁰, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਅਪੁਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਣੇ ॥³⁴¹, ਮਨੁਖ ਦੁਆਰਾ ਸਚ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਵਾਜੇ ਬਾਝਹੁ ਸਿੰਝੀ ਵਾਜੈ ਤਉ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥³⁴², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅੱਗ, ਚੇਰ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਜਮਦੂਤ ਇਸ ਧਨ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ- ਹਰਿ ਧਨੁ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਸਥਿਰੁ ਹੈ ਸਾਚਾ ਇਹੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਅਗਨੀ ਤਸਕਰੈ ਪਾਣੀਐ ਜਮਦੂਤੈ ਕਿਸੈ ਕਾ ਗਵਾਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥³⁴³

ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥³⁴⁴, ਮਨੁਖ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਭਉ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ- ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਿਰਭਉ

³³⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੮੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਦ ਤਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਹ ਕਰੇ ਤਦ ਤਕ (ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਤੇ) ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ (ਇਹ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਹੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੨੨.

³⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੬੦੯; ਜਦੋਂ ਦਾ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੮੯.

³⁴¹ *ਉਹੀ*, ੬੧੪; ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੦੬.

³⁴² *ਉਹੀ*, ੭੩੦; ਬਿਨਾਂ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆਂ ਸਿੰਝ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ਤਦੋਂ ਉਹ ਐਸੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੨੧.

³⁴³ *ਉਹੀ*, ੭੩੪; ਇਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਧਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ-ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਗ, ਚੇਰ, ਪਾਣੀ, ਮੌਤ-ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਇਸ ਧਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੩੩.

³⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੭੭੪; ਗੁਰੂ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਮਿਲਾ ਦੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਡਰਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦੈਂਦਾ ਹੈ। ੨੯੭੪.

ਕਹਾ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥³⁴⁵, ਕਾਲ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕੇ ਮਨੁਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਕਾਲ ਕਾ ਠੀਗਾ ਕਿਉ ਜਲਾਈਅਲੇ ਕਿਉ ਨਿਰਭਉ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ॥³⁴⁶; ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰਿ ਬਜਾਵਹਿ ਤੂਰ ॥³⁴⁷, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ॥³⁴⁸, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁਖ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਅਨਹਦ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰਿ ਵਾਇਦਾ ॥³⁴⁹, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭਉ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਮਨ ਦੀ ਜੇਤ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਜੇਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਸਚੁ ਜਾਤਾ ਜੇਤੀ ਜੇਤਿ ਮਿਲਾਇਦਾ ॥³⁵⁰

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇ ਉਪਰਿ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰਿ ਪਾਇਆ ॥³⁵¹, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਭਉ ਸਰੂਪ, ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਦੱਦਾ ਹੈ-

³⁴⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੩੪-੩੫; 'ਨਾਮ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, 'ਅਹੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ, ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾ ਇਹ ਸਮਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਠੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੦੦.

³⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੯੪੦; ਕਾਲ ਦੀ ਚੇਟ ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਾਈ ਜਾਏ? ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅੱਪੜੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੪੩.

³⁴⁷ *ਉਹੀ*, ੯੭੧; ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਪੋਹਦਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਤੂੰ (ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੇ, ਮਾਨੇ) ਵਾਜੇ ਵਜਾਏਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੯੮.

³⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੯੯੮-੯੯; ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੯.

³⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੩-੩੪; (ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਨੇ, ਐਸਾ ਸਾਜ) ਵਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਹ ਨਿਡਰਤਾ ਦੇ ਆਤਮਕ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩੧.

³⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੪; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਜੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੇਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੩੪.

³⁵¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੦-੪੧; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਹਿਰ-ਭਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਉਤਾਂਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਜੇਹੇ (ਆਤਮਕ) ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਡਰ-ਸਹਿਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੫੭.

ਨਿਰਭਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਰਖਵਾਲਾ ॥³⁵², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਰਾਮ ਬਲ ਗਰਜਿਤ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਤਾਪ ਹਿਰਿਓ ॥³⁵³, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਬਾਲਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਰਦਾ, ਬਾਲਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਬਾਲਕ ਮੂਲਿ ਨ ਡਰਈ ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ ॥³⁵⁴, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਸੇ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ੍ਹ ਭਉ ਪਇਆ ॥³⁵⁵, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਵੀ ਡਰਦੀ ਹੈ- ਭੈ ਮਾਨੈ ਨਿਰਭਉ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥³⁵⁶, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਰ ਡਰ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਨਾਨਕ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਪਾਠੰਗਾ ॥³⁵⁷

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਡਰ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ- ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਚਰਨ ਕਮਲ ਆਧਾਰੈ ॥³⁵⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਰੱਬ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਮਿਟਾ ਕੇ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਕੀਏ ਸੇਵਕ ਦਾਸ ਅਪਨੇ ਸਗਲੇ ਦੁਖ ਬਿਦਾਰੈ ॥³⁵⁹, ਮਨ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ ਮਨੁਖ ਡਰ

³⁵² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੪੧-੪੨; ਨਿਰਭਉ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਰਾਖਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਦੀ ਦਾਤਿ) ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੧.

³⁵³ *ਉਹੀ*, ੧੧੦੫; ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਜਮ ਭੀ ਡਰਦਾ ਹੈ), ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੦੯.

³⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੪; ਪਰ ਨਿਡਰ ਬਾਲਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਰਦਾ, (ਉਹ ਆਖਦਾ ਸੀ-) ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੧੧.

³⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੦; ਉਹ ਬੰਦੇ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੧੬.

³⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੭; ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਇਸ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ) ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੪੧.

³⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-) ਮੈਂ (ਜੀਵਨ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਹਰੇਕ ਡਰ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੨੯.

³⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੭; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ (ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਾ) ਹਰੇਕ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੫੫.

³⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੮; (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ (ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਦਲੇਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੫੮.

ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਬਿਸਮ ਭਏ ਗੁਣ ਗਾਇ ਮਨੋਹਰ ਨਿਰਭਉ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ* // ³⁶⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਮੁਕਾ ਲਏ ਹਨ- *ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਸ੍ਰੀਰਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਮੁਰਾਰਿ ਹਰਿ ਮੁਕੰਦੇ* // ³⁶¹, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਰੱਬ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਨਿਰਹਾਰੁ ਨਿਰਕੇਵਲੁ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਵੈ* // ³⁶², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੈ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਹੈ- *ਭੈ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਅਟਲੁ ਮਨਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਨੇਜਾ ਗਡਿਓ* // ³⁶³

ਅ.2 ਨਿਰਭਇਆ:

ਨਿਰਭਇਆ ਦਾ ਭਾਵ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ- *ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਮਨ ਤਨ ਸੁਖੀ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਇਆ* // ³⁶⁴, ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੰਜ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਮਨ ਸਦਾ ਲਈ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਗਿਆ ਹੈ- *ਪੰਚ ਦਾਸ ਗੁਰਿ ਵਸਗਤਿ ਕੀਨੇ ਮਨ ਨਿਹਚਲ ਨਿਰਭਇਆ* // ³⁶⁵

³⁶⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1232; ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ) ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਡਰਾਂ-ਸਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੦੮.

³⁶¹ *ਉਹੀ*, 1321; ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ ਰਗੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ (ਤੈਨੂੰ) ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੪੧.

³⁶² *ਉਹੀ*, 1332; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਸਨਾ ਪੇਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮੫.

³⁶³ *ਉਹੀ*, 13੯੬; ਹਰੀ ਦਾ ਭਉ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹਰੀ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਿਆ ਹੈ-ਇਹ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਮਾਨੇ), ਨੇਜਾ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੭੪.

³⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੮1੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਆਨੰਦ-ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਤਾਪ ਪਾਪ ਰੋਗ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ) ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨13.

³⁶⁵ *ਉਹੀ*, 1੨1੩; ਗੁਰੂ ਨੇ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਾਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਹਿੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੪੧.

ਅ.3 ਨਿਰਭਏ:

ਨਿਰਭਏ ਦਾ ਭਾਵ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪੇਟਲੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਨੀਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਪੇਟ ਡਾਰਿ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਉ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਏ ॥*³⁶⁶

ਅ.4 ਨਿਰਭਯੰ:

ਨਿਰਭਯੰ ਦਾ ਭਾਵ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ- *ਬਿਚਰਤੇ ਨਿਰਭਯੰ ਸਤ੍ਰੁ ਸੈਨਾ ਧਾਯੰਤੇ ਗੁਪਾਲ ਕੀਰਤਨਹ ॥*³⁶⁷

ਅ.5 ਨਿਰਭਯਹ:

ਨਿਰਭਯਹ ਦਾ ਭਾਵ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਦੁਖੰ ਭਯੰਤਿ ਸੁਖਯਯੰ ਭੈ ਭੀਤੰ ਤ ਨਿਰਭਯਹ ॥*³⁶⁸

ਅ.6 ਨਿਰਭਵਹ:

ਨਿਰਭਵਹ ਦਾ ਭਾਵ, ਨਿਰਭੈ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸੋਗ ਦਾ ਭੈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਅਸਥਿਤੰ ਸੋਗ ਹਰਖੰ ਭੈ ਖੀਣੰ ਤ ਨਿਰਭਵਹ ॥*³⁶⁹

ਅ.7 ਨਿਰਭੈ:

ਨਿਰਭੈ ਦਾ ਭਾਵ, ਡਰ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਸਾਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ- *ਅਉਰ ਸਗਲ ਜਗੁ ਮਾਇਆ ਮੇਹਿਆ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਨਹੀ*

³⁶⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੧੪; ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਪੇਟਲੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮੈਂ ਨੀਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੮੩੪.

³⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੧੩੫੬; ਸੰਤ-ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦੀ ਸਰੈਤਾ) ਨਾਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀ-ਦਲ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ) ਨੀਡਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੪੮.

³⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੧੩੫੭; ਦੇਖੀ ਉਸ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਸੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਡਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਨੀਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੫੧.

³⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੧੩੫੭-੫੮; ਚਿੰਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦੀ ਹੈ। (ਬਦਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ਡਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਨੀਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੫੪.

ਪਾਵੈ ॥³⁷⁰, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਸਮਝੋ ਕਮਲਾ ਹੈ ਜੇ ਰੱਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ- ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਨ ਹਰਿ ਭਜੇ ਮਨ ਬਉਰਾ ਰੇ ਗਹਿਓ ਨ ਰਾਮ ਜਹਾਜੁ ॥³⁷¹, ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਛਿਨ ਭਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਉਠ ਦੌੜਦਾ ਹੈ- ਖਿਨ ਹੂੰ ਭੈ ਨਿਰਭੈ ਖਿਨ ਹੂੰ ਖਿਨ ਹੂੰ ਉਠਿ ਯਾਇਓ ॥³⁷², ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਵੀ ਧੂ ਵਾਂਗ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ- ਅਟਲ ਭਇਓ ਧੂਆ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਰੁ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥³⁷³, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅੰਤ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜਨ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥³⁷⁴

ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਅਚਲ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦਵੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ- ਅਚਲ ਅਮਰ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਓ ਜਗਤ ਜਾਹਿ ਹੈਰਾਨੇ ॥³⁷⁵, ਜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਡਰ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਭੈ ਬਿਨਸੈ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥³⁷⁶, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕਰਮ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਕੋਲ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੋਬਿੰਦ

³⁷⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੨੦; ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ (ਜੇਹੜਾ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਸਹਿਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਉਸ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੮੫੩.

³⁷¹ ਉਹੀ, ੩੩੬; ਤੂੰ ਸਹਿਮ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ ਤੇ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਦਪਸਸ, ੧੨੮੦.

³⁷² ਉਹੀ, ੪੦੯; ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਡਰ (ਆ ਘੇਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ) ਨਿਡਰਤਾ ਹੈ (ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ) ਉਠ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੫੭੬.

³⁷³ ਉਹੀ, ੬੩੨; ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਧੂ ਸਦਾ ਲਈ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਪਸਸ, ੨੪੬੭.

³⁷⁴ ਉਹੀ, ੭੨੬; ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੨੮੦੩.

³⁷⁵ ਉਹੀ, ੮੩੦; ਐਸਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੨੬੧.

³⁷⁶ ਉਹੀ, ੧੧੮੩-੮੪; ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਐਸਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੪੭੨੮.

ਭਜਨ ਕੇ ਨਿਰਭੈ ਵਾਪਾਰੀ ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਨਾਮਾ ॥³⁷⁷, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਭਜੀਐ ਭਗਵਾਨ ॥³⁷⁸, ਸਾਧ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਨਿਰਭੈ ਸਾਧ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਰਨਾ ॥³⁷⁹, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ- ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਕੈ ਗੁਨ ਰਵੈ ਜਤ ਪੇਖਉ ਤਤ ਸੋਇ ॥³⁸⁰

5. ਨਿਰਵੈਰੁ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਵੈਰ (ਦੁਸ਼ਮਨੀ) ਰਹਿਤ, ਦ੍ਰੋਸ਼ ਬਿਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।³⁸¹ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਉ ਤੇ ਵੈਰ ਸਦਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ, ਪਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਲਈ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਦੂਜਾ ਹੈ ਵੀ ਉਹ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੋਸਤ-ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ।³⁸² ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਇਥੇ ਮੂਲਮੰਤਰ ਵਿਚ 'ਨਿਰਵੈਰੁ' ਸ਼ਬਦ ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮ-ਸਤ ਏਕੰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਨਿਰਵੈਰੁ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: ਵੈਰ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਵੈਰ ਨਾ

³⁷⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੧੧; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ ਬੰਦੇ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੩੩.

³⁷⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੫੨; ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਓਟ (ਲੈ) (ਜੋ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿੱਭਣ ਵਾਲਾ ਹੈ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੮੮.

³⁷⁹ ਉਹ, ੧੩੪੦; ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੧੦.

³⁸⁰ ਉਹੀ, ੧੩੬੪; ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਧਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੬੨੮.

³⁸¹ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 713.

³⁸² *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨਾ 82.

ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ।³⁸³ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਵੇ, ਉਹ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਸਭ ਉਪਰ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।³⁸⁴

ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਵੈਰ ਦਾ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ।³⁸⁵ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਵੈਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਰਬ ਜੋ ਸਭ ਉਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।³⁸⁶ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਵੈਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਨੁਪਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।³⁸⁷ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਵੈਰ ਦਾ ਅਰਥ ਬਰਾਬਰਤਾ, ਮਾਣਤਾ, ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ ਹੈ।³⁸⁸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵੈਰ ਰਹਿਤ (ਨਿਰਵੈਰ) ਰਬ ਹੈ।³⁸⁹ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ।³⁹⁰

³⁸³ ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ, ਪੰਨਾ 45.

³⁸⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਪੰਨਾ 196.

³⁸⁵ ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ), ਪੰਨੇ 12.

³⁸⁶ ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ), ਪੰਨੇ 23-4.

³⁸⁷ ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਪੰਨੇ 60.

³⁸⁸ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

³⁸⁹ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

³⁹⁰ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨੇ 47-8.

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਡਾ. ਅਰਨੈਸਟ ਟਰੰਪ ਨੇ ਨਿਰਵੈਰ ਦਾ ਅਰਥ without enmity ਹੈ।³⁹¹ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਵੈਰ ਦਾ ਵਿਕਾਰ ਉਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਸਮੂਹ ਰਚਨਾ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵੈਰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।³⁹² ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ Without Hate ਹਨ।³⁹³ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।³⁹⁴ ਸ਼ਬਦਾਰਥ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਭੈ ਅਤੇ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।³⁹⁵ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਵੈਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਸੇ ਹਨ।³⁹⁶ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤਿ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਨ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਵੈਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਹੈ।³⁹⁷ ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ without Rancour ਕੀਤੇ ਹਨ।³⁹⁸ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ

³⁹¹ *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, p. 1.

³⁹² *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)*, ਪੰਨੇ 16-9.

³⁹³ *Sri Guru Granth Sahib*, 1989, p. 51.

³⁹⁴ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

³⁹⁵ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 71.

³⁹⁶ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

³⁹⁷ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

³⁹⁸ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p.1.

The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ Disdains none ਦਸੇ ਹਨ।³⁹⁹

ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ animosity (all love) ਦਿਤੇ ਹਨ।⁴⁰⁰

ਡਾ. ਜੇਧ ਸਿੰਘ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਵੈਰ(ਸ਼ਤ੍ਰੁਭਾਵ ਸੇ ਮੁਕਤ) ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁰¹ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੀ ਸੇ ਕੈਰ ਨਹੀਂ (ਭਯ ਔਰ ਕੈਰ ਫੈਰ ਕੀ ਤਪਤਿ ਹੈ) ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁰²

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

5.1 ਨਿਰਵੈਰ:

ਨਿਰਵੈਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰ ਦਾ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਡਰ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇਲ ਹੈ- *ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਅਤੇਲੇ* ॥ ⁴⁰³, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਆਪਣਾ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ, ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਇਆ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੈ- *ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨ ਭਏ ਨਿਰਵੈਰ* ॥ ⁴⁰⁴; *ਬੰਧਨ ਤੇਰਿ ਭਏ ਨਿਰਵੈਰ* ॥ ⁴⁰⁵; *ਨਿਰਾਹਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਸੁਖਦਾਈ* ॥ ⁴⁰⁶, ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਰਵੈਰ ਰਬ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅੰਤ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਵੈਰੁ ਕਰਹਿ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲਿ ਧਰਮ ਨਿਆਇ ਪਚੰਦੇ* ॥ ⁴⁰⁷;

³⁹⁹ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p.1.

⁴⁰⁰ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p.1.

⁴⁰¹ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁴⁰² *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁴⁰³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੯; ਹੇ ਨਿਡਰ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਤੇ ਅਤੇਲ ਪ੍ਰਭੂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪.

⁴⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੧੮੩; ਉਹ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੭੧੭.

⁴⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੨੯੨; ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੧.

⁴⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੨੯੭; ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ (ਸਗੋਂ ਸਭ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੯੪.

⁴⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੩੦੬; ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਆਂ-ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੬੦.

ਵੈਰੁ ਕਰਨਿ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲਿ ਧਰਮਿ ਨਿਆਇ ਪਚੰਦੇ ॥⁴⁰⁸, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਭੁਖ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਠੰਡਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ- ਏਹ ਵਡਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਰਵੈਰ ਵਿਚਿ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਤਿਸਨਾ ਭੁਖ ਉਤਰੈ ਹਰਿ ਸਾਂਤਿ ਤੜ ਆਵੈ॥⁴⁰⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- ਜਨ ਨਿਰਵੈਰ ਨਿੰਦਕ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥⁴¹⁰, ਝੂਠੇ ਲਾਲਚਾ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਜੀਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਵੀ ਵੈਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਖਦੇ ਹਨ- ਵੈਰੁ ਕਰੇ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲਿ ਝੂਠੇ ਲਾਲਚਾ ॥⁴¹¹, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵੈਰ ਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭ ਜੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ- ਨਿਰਵੈਰ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ॥⁴¹², ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ- ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਭਗਤ ਨਿਰਵੈਰ ॥⁴¹³

5.2 ਨਿਰਵੈਰਣਹ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰਣਹ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰਣਹ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਸੁਖਾਂ-ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ- ਗੁਨੰ ਸਮ ਦੁਖ ਸੁਖੰ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਵੈਰਣਹ ॥⁴¹⁴

5.3 ਨਿਰਵੈਰਾ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰਾ' ਹੈ।

⁴⁰⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੧੬-੧੭; ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ (ਭੀ) ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਧਰਮ ਨਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੧੧੮੮-੯.

⁴⁰⁹ ਉਹੀ, ੮੫੫; ਨਿਰਵੈਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ (ਭੀ) ਇਹ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ ਠੰਢ ਤੁਰਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੩੫੬.

⁴¹⁰ ਉਹੀ, ੮੬੯; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੩੪੧੨;

⁴¹¹ ਉਹੀ, ੧੦੯੯; ਅਜੇਹਾ ਬੰਦਾ ਝੂਠੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਨਿਰਵੈਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਕਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੩੮੫.

⁴¹² ਉਹੀ, ੧੧੪੧; ਹੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਾਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖ! ਹੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ। ਦਪਸਸ, ੪੫੬੬.

⁴¹³ ਉਹੀ, ੧੧੪੫; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਦਪਸਸ, ੪੫੭੯.

⁴¹⁴ ਉਹੀ, ੧੩੫੭; ਸੁਖਾਂ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ। ਦਪਸਸ, ੫੫੫੩.

ਨਿਰਵੈਰਾ ਦਾ ਭਾਵ ਵੈਰ ਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ- *ਨਿਰਹਾਰੀ ਕੇਸਵ ਨਿਰਵੈਰਾ* // ⁴¹⁵, ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਨਿਰਵੈਰਾ ਨਾਲਿ ਜਿ ਵੈਰੁ ਚਲਾਇਦੇ ਤਿਨ ਵਿਚਹੁ ਤਿਸਟਿਆ ਨ ਕੋਇ* // ⁴¹⁶, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਝਮੇਲੇ ਛਡ ਕੇ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੰਗ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- *ਛੋਡਹੁ ਕਪਟੁ ਹੋਇ ਨਿਰਵੈਰਾ ਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਿ ਨਿਹਾਰੇ* // ⁴¹⁷

5.4 ਨਿਰਵੈਰਿ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰਿ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰਿ ਦਾ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਸਚ ਉਤੇ ਖੜਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਡੂੰਘੀ ਮਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਨਿਰਵੈਰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਸਤਿ ਸੂਰਉ ਸੀਲਿ ਬਲਵੰਤੁ ਸਤ ਭਾਇ ਸੰਗਤਿ ਸਘਨ ਗੁਰੂਮ ਮਤਿ ਨਿਰਵੈਰਿ ਲੀਣਾ* // ⁴¹⁸

5.5 ਨਿਰਵੈਰੁ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰੁ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਵੀ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਵੀ ਅਤਿ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- *ਤੂੰ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਨਿਰਮਲ* // ⁴¹⁹, ਉਹ ਹਰੀ ਸਚ-ਮੁਚ ਹੀ ਅਮਰ ਹੈ, ਕਾਲ ਰਹਿਤ, ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ- *ਹਰਿ ਸਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਅਮਰੁ ਹੈ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ*

⁴¹⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੮; ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇਸਵ (ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ) ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧.

⁴¹⁶ *ਉਹੀ*, ੩੦੨; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ);। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੪੭.

⁴¹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੧੯-੨੦; ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਕੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ) ਠੱਗੀ ਕਰਨੀ ਛੱਡੋ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਤੁਹਾਡੇ) ਨਾਲ (ਵੱਸਦਾ ਹੋਇਆ, ਤੁਹਾਡੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੬੩.

⁴¹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੩੯੩; ਸਤਿ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦਾ ਪੂਰਨ ਰਸੀਆ), ਸੀਲਵੰਤ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਤਕੜਾ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਡੂੰਘੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੬੩.

⁴¹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੮; ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਭੀ (ਵੈਰ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੭.

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ⁴²⁰, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰੁ ਅੰਦਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਸਭੁ ਦੇਖੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਇਕੁ ਸੋਇ ॥ ⁴²¹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਚਾਹੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਆਪੇ ਲਏ ਜਿਸੁ ਲਾਇ ॥ ⁴²², ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਡਰ ਰਹਿਤ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ- ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ ॥ ⁴²³, ਰੱਬ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸ ਨਿਰਭਉ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ- ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਬਸਤ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥ ⁴²⁴, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੇ ਸਦਾ ਤੋਂ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਥਾਪਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਥਾਪਿ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ॥ ⁴²⁵, ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਪੁਤਰ ਤੇ ਵੈਰੀ ਸਭ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਰਬ ਮਨੁਖ ਦੇ ਔਗਣ ਕਟ ਕੇ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਪੁਤ੍ਰੁ ਸਤ੍ਰੁ ਸਮਾਨੇ ਅਉਗਣ ਕਟੇ ਕਰੇ ਸੁਧੁ ਦੇਹਾ ॥ ⁴²⁶

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਪਸਾਰਾ ਵੀ ਸਦਾ ਸਚਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਤੂ ਨਿਰਚਲੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸਚੁ ਸਚਾ ਤੁਧੁ ਦਰਬਾਰੁ ॥ ⁴²⁷, ਰਬ ਹੀ ਅੰਨ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਊਂਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ

⁴²⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦੨; ਪ੍ਰਭੂ ਸਚ-ਮੁਚ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੪੮.

⁴²¹ ਉਹੀ, ੩੦੨; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ (ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੪੭.

⁴²² ਉਹੀ, ੩੧੪; ਮਰਦ (ਭਾਵ, ਸੂਰਮਾ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਜਿਹਾ) ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਨਿੰਦਕ) ਨੂੰ ਭੀ ਆਪੇ (ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਚਰਨੀ) ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੮੨.

⁴²³ ਉਹੀ, ੫੯੬; ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਭਉ ਹੈ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੩੪੫.

⁴²⁴ ਉਹੀ, ੭੨੦; ਪ੍ਰਭੂ (ਸਾਡੇ) ਸਰੀਰ-ਸਹਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਪੌਂਹਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਦਪਸਸ, ੨੭੮੦.

⁴²⁵ ਉਹੀ, ੯੩੧; ਉਸ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਪੱਟੀ ਤੇ ਲਿਖ) ਜੇ ਸਦਾ ਹੀ (ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਦੁਨੀਆ) ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਨਿਰਵੈਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੬੮੬.

⁴²⁶ ਉਹੀ, ੯੬੦; ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਵੈਰੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ (ਜੇ ਕੋਈ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਸਰਨ ਆਵੇ ਉਸ ਦੇ) ਔਗਣ ਕੱਟ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੨੦;

⁴²⁷ ਉਹੀ, ੯੬੨; ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਤੇਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੨੪;

ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ- ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸਮਾਇਆ ॥⁴²⁸, ਰਬ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਰਬ ਦੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ - ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ॥⁴²⁹, ਉਸ ਮਨੁਖ ਲਈ ਰਾਜ ਵੀ ਮਾਣਨ ਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਜੋਗ ਵੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ- ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਮਾਇਓ ਬਸਿਓ ਨਿਰਵੈਰੁ ਰਿਦੰਤਰਿ ॥⁴³⁰, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਰ ਸਬਦ ਰਸਿ ਕਰਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ॥⁴³¹, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ- ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੁਸਰ ਕੋਈ ॥⁴³², ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਨਿਤ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥⁴³³, ਗੁਰੂ ਹੀ ਧੰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ- ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਤੁਲਿ ਹੋਇ ॥⁴³⁴

5.6 ਨਿਰਵੈਰੇ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰੇ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਭ ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਵੈਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ- ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਕਾਟਿ ਕੀਏ ਨਿਰਵੈਰੇ ਜੀਉ ॥⁴³⁵

⁴²⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੮੨; ਤੂੰ ਅੰਨ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੧੬;

⁴²⁹ ਉਹੀ, ੧੨੦੧; ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੯੯.

⁴³⁰ ਉਹੀ, ੧੩੯੦; ਰਾਜ ਭੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋਗ ਭੀ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੪੭.

⁴³¹ ਉਹੀ, ੧੪੦੦; ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੯੪.

⁴³² ਉਹੀ, ੧੪੦੪; ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੦੫.

⁴³³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੪੧੫; ਗੁਰੂ (ਇਕ ਐਸਾ ਮਹਾ) ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਗਨ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੫੨.

⁴³⁴ ਉਹੀ, ੧੪੨੧; ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ (ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਕਰੇ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਉਹ) ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੭੭.

⁴³⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੧੬-੧੭; ਗੁਰੂ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਲੀਨ) ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਵੈਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੪੧.

5.7 ਨਿਰਵੈਰੈ:

ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਸਤਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਨਿਰਵੈਰੈ' ਹੈ।

ਨਿਰਵੈਰੈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਡਰ ਰਹਿਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਵੈਰੈ ਨਾਲਿ ਜਿ ਵੈਰੁ ਰਚਾਏ ਸਭੁ ਪਾਪੁ ਜਗਤੈ ਕਾ ਤਿਨਿ ਸਿਰਿ ਲਾਇਆ ॥⁴³⁶, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਡਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਾਰ ਮਨੁਖ ਰਬ ਦੇ ਜਨ ਬਰਾਬਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ- ਨਿਰਵੈਰੈ ਸੰਗਿ ਵੈਰੁ ਰਚਾਏ ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੈ ਗਵਾਰੈ ॥⁴³⁷, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਰਵੈਰ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਮਨੁਖ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਤੋਂ ਹਥ ਧੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਹਾਰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਵੈਰੈ ਸੰਗਿ ਵੈਰੁ ਰਚਾਵੈ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਓਹੁ ਹਾਰੈ ॥⁴³⁸, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਨਿਰਵੈਰ ਮਨੁਖਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਨਿਰਵੈਰੈ ਨਾਲਿ ਵੈਰੁ ਰਚਾਇਦਾ ਅਪਣੈ ਘਰਿ ਲੁਕੀ ਲਾਇ ॥⁴³⁹

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤ ਵਾਰ (ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਵੈਰਣਹ, ਨਿਰਵੈਰਾ, ਨਿਰਵੈਰਿ, ਨਿਰਵੈਰੁ, ਨਿਰਵੈਰੇ, ਨਿਰਵੈਰੈ) ਆਇਆ ਹੈ।

⁴³⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦੭; ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਪਾਂ (ਦਾ ਭਾਰ) ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੬੨.

⁴³⁷ ਉਹੀ, ੧੨੦੫; ਮੂਰਖ (ਵਿਕਾਰੀ) ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸੰਤ ਜਨ ਨਾਲ ਸਦਾ ਵੈਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। (ਮੂਰਖ ਉਸ ਸੰਤ ਜਨ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੧੨.

⁴³⁸ ਉਹੀ, ੧੨੧੭; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਵੈਰ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੫੫.

⁴³⁹ ਉਹੀ, ੧੪੧੫; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਅਜਿਹੇ) ਨਿਰਵੈਰ (ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਵੈਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ (ਬੀਰਖਾ ਦੀ) ਚੁਆਤੀ ਬਾਲੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੫੨.

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਨਿਰਵੈਰੁ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਤ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ, ਹੰਕਾਰ ਛਡਣ ਨਾਲ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਣਾ, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬੰਧਣ ਤੋੜਣ ਵਾਲਾ, ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਛੂਠੇ ਲਾਲਚਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ, ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾ ਵਰਗਾ, ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਆਪੇ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ ਜੇਤ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਦਾ ਥਾਪਣ ਵਾਲਾ, ਆਉਗਣ ਕਟਣ ਵਾਲਾ, ਮੌਤ ਤੇ ਰੂਪ ਰਹਿਤ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਭੈ ਤੇ ਡਰ ਕਟਣ ਵਾਲਾ, ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪਾਪ, ਸਚ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ, ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਅਗ ਲਾਉਣਾਂ ਆਦਿ।

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰੁ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਭਉ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰਮਸੱਤਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਮਸੱਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿਧਾ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਵਿਚੋਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇਵਲ ਪਰਮਸੱਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ ਬਲਕਿ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਇਕ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਪਰਮਸੱਤ ਨਿਰਭਉ ਜਾਂ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਨੇ ਵੀ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰੁ ਬਣਨਾ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਡਰੇ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਵੈਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ।

6. ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਨਿਤਯ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ।⁴⁴⁰ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਕਾਲ-ਦੇਸ਼ ਸਿਸ੍ਰੁਟੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਰਤੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਆਪ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਕਾਲ-ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਸਿਸ੍ਰੁਟੀ ਰਚਨਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਫੇਰ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਰਬ ਸਦਾ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੈ, ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਤੇ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਭੀ ਅਕਾਲ ਹੈ। 'ੴ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ' ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਵਾਚੀ ਨਾਉਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਪਖ ਦੇ ਹੀ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਮੂਰਤਿ' ਗੁਣ ਭੀ ਸਰਗੁਣੀ ਪਖ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਹ ਪਰਮ ਮੂਰਤਿ-ਤਤ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਮੂਰਤ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬਣੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਸ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਲ ਸਥਿਰ ਹੈ।⁴⁴¹

ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਸ਼ਬਦ 'ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ' ਇਕੋ ਇਕ ਅਨੰਤ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, 'ਅਕਾਲ' ਤੇ 'ਮੂਰਤਿ' ਦਾ ਸੰਜੋਗ। 'ਮੂਰਤਿ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਅਕਾਲ' ਅਗੇਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। 'ਮੂਰਤਿ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਇਕ ਵਚਨ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ' ਇਸ 'ਮੂਰਤਿ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ 'ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ' ਹੈ। ਇਥੇ 'ਅਕਾਲ' ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਵਤੰਤਰ ਜਾਂ ਅਲਗ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਥੇ ਇਹ ਆਪ ਸਿਧਾ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਏਕ ਦਾ ਲਖਾਇਕ

⁴⁴⁰ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 36.

⁴⁴¹ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨੇ 84-5.

ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ 'ਮੂਰਤਿ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਨੰਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਹੈ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਰੂਪੀ ਅਨੰਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਇਹ ਏਕ ਮੂਰਤਿ। ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਏਕੰਕਾਰ (ਪੁ, ਇ ਵ) ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।⁴⁴² ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਤ ਜੋ ਕਿ ਸਰੂਪ (ਮੂਰਤ) ਕਾਲ-ਅਤੀਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ-ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਜੋ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।⁴⁴³

ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਮ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਚੇਤ ਨਮੂਨਾ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਸਗੋਂ ਸਥੂਲ ਹਸਤੀ ਵਾਲੀ ਚੇਤਨ 'ਮੂਰਤਿ' ਵੀ ਪਛਾਣਨਾ।⁴⁴⁴ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੋ ਕਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ।⁴⁴⁵ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਕਾਲਤਾ ਤੇ ਸਦੀਵਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।⁴⁴⁶ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਸ਼ੀਅਤ ਤੋਂ ਹੈ।⁴⁴⁷ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਬ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ (ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ) ਹੈ।⁴⁴⁸ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ' ਜੋ ਕਾਲ, ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਘੇਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਹੈ।⁴⁴⁹

⁴⁴² *ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ*, ਪੰਨਾ 46.

⁴⁴³ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 26.

⁴⁴⁴ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)*, ਪੰਨੇ 11, 12.

⁴⁴⁵ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਪੰਨਾ 24.

⁴⁴⁶ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ*, ਪੰਨਾ 60.

⁴⁴⁷ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

⁴⁴⁸ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

⁴⁴⁹ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨੇ 48-9.

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਡਾ. ਅਰਨੈਸਟ ਟਰੰਪ ਨੇ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਅਰਥ having a timeless form ਹੈ।⁴⁵⁰ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾਲ ਦੇ ਚਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਾਲ-ਅਨਕਾਲ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਪਿਛੇ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।⁴⁵¹ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ਸ਼ਬਦ 'ਮੂਰਤਿ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, 'ਅਕਾਲ' ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ 'ਅਕਾਲ' ਇਕਲਾ ਹੀ 'ਪੁਰਖੁ', 'ਨਿਰਭਉ', 'ਨਿਰਵੈਰੁ' ਵਾਂਗ 'ਓ' ਦਾ ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ; ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ (ੁ) ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ਬਦ 'ਮੂਰਤਿ' ਤੇ 'ਮੂਰਤੁ' ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 'ਮੂਰਤਿ' ਸਦਾ (ਿ) ਨਾਲ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸਰੂਪ'। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਲਫਜ਼ 'ਮੂਰਤੁ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਲਫਜ਼ 'ਮੁਹੂਰਤ' ਹੈ। ਚਸਾ, ਮੁਹੂਰਤ ਆਦਿਕ ਸ਼ਬਦ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਵਰਤੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹਨ।⁴⁵²

ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ The Being Beyond Time ਹੈ।⁴⁵³ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਅਕਾਲ) ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਮੂਰਤਿ) ਸਰੂਪ ਹੈ।⁴⁵⁴ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ

⁴⁵⁰ *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, p. 1.

⁴⁵¹ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* (ਪਦ ਛੇਦ, ਅਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ), ਪੰਨਾ 1.

⁴⁵² *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ*, ਪੰਨੇ 44, 46, 47.

⁴⁵³ *Sri Guru Granth Sahib*, 1989, p. 51.

⁴⁵⁴ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

ਪਰਮਾਤਮਾ Timeless Form (ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ) ਹੈ।⁴⁵⁵ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ’ ਇਹ ਸ਼ਬਦ-ਜੁਟ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਚਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ/ਮੂਰਤ ਕਾਲ-ਅਤੀਤ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਉਹ ‘ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ’ ਹੈ।⁴⁵⁶ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਕੀਤੇ।⁴⁵⁷ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ) ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹ ਅਕਾਲ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁵⁸

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਹਸਤੀ। ‘ਮੂਰਤਿ’ ਦੇ ਅਰਥ ਅਦੁਤੀ ਹਸਤੀ ਜੋ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁵⁹ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ Image eternal ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁶⁰ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ He is eternal being ਦਿਤੇ ਹਨ।⁴⁶¹ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਗਾਦ)* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਸੌਂਦਰਯ ਰੂਪ ਮੈਂ ਵਹ ਕਾਕਾਤੀਤ ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁶² ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਕਾਲਾਤੀਤ (ਅਰਥਾਤ੍ ਮੂਲ, ਬਹਿਯ, ਵਰਤਮਾਨ ਸੇ ਪਰੇ) ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁶³

⁴⁵⁵ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. 1), p. 1.

⁴⁵⁶ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

⁴⁵⁷ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

⁴⁵⁸ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 72.

⁴⁵⁹ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 72.

⁴⁶⁰ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p.1.

⁴⁶¹ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p.1.

⁴⁶² *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਗਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁴⁶³ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

6.1 ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ:

ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਇਕੇ ਪਸਾਰ 'ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ' ਹੀ ਹੈ।

ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਭਾਵ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਰੂਪ-ਰਹਿਤ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਰਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇਆ ॥*⁴⁶⁴, ਮੌਤ ਰਹਿਤ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਏ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਠੰਢਾ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੈ ਮਨ ਸਿਮਰਤ ਠੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥*⁴⁶⁵, ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਧਨਾ ਕਰ ਤਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਮਨ ਅਰਪਿਤ ਕਰ ਸਕੇ- *ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਹੋਮਿ ਇਹੁ ਮਨੁਆ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰਦੇਵਾ ॥*⁴⁶⁶, ਮੌਤ-ਰਹਿਤ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਕਲਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਾਈ ॥*⁴⁶⁷, ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਜਿਸੁ ਕਦੇ ਨਾਹੀ ਖਉ ॥*⁴⁶⁸, ਉਸ ਮੌਤ ਰਹਿਤ ਤੇ ਰੂਪ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਜਪਦਾ ਹਾਂ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੈ ਧਿਆਇਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਜਪੰਥਾ ॥*⁴⁶⁹, ਸਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਰੂਪ ਹੀਣ ਹੈ, ਉਸ ਰਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਾਵੇ-

⁴⁶⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੮; (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ) ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਖਸਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਾਲ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜੇ ਨਾਹ ਕਦੇ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਜੰਮਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੩.

⁴⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੯੯; ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪.

⁴⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੬੧੪; ਜੇਹੜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ-ਭਗਤੀ ਕਰ, ਤੇ, ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਮਨ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਹ। *ਦਪਸਸ*, ੨੪੦੫.

⁴⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੯੧੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਹਸਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਰਾਹੀਂ ਜਗਤ ਦੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ (ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੧-੨.

⁴⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੧੦੮੨; ਹੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ! ਹੇ (ਅਜਿਹੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੧੫.

⁴⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੦੧; (ਇਸ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੯੧.

ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੈ ਧਾਰਹੁ ਧਿਆਨੁ ॥ ⁴⁷⁰, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ- ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ॥ ⁴⁷¹, ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਰੱਬ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਤਮ ਥਾਂ ਹੈ- ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਤਨ ਕੀ ਠਾਹਰ ਨੀਕੀ ਧਿਆਨ ਕਉ ॥ ⁴⁷²

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਰ (ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਜੇ ਜਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਰਬ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਲਈ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਚ ਥਾਂ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ।

7. ਅਜੁਨੀ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਅਜੁਨੀ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਯੋਨਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਕਿਸੇ ਨਿਮਿੱਤ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ।⁴⁷³ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਮੂਰਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਜਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 'ਅਜੁਨੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

⁴⁷⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੨੧; ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਕਰ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੮੬.

⁴⁷¹ *ਉਹੀ*, ੧੨੦੧; ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੯੯.

⁴⁷² *ਉਹੀ*, ੧੨੦੮; ਅਕਾਲ-ਮੂਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਸੋਚਣੀ ਥਾਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੨੨.

⁴⁷³ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 48.

ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਮੂਰਤਿ ਭੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਦਾ ਆਦਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਿਕਾਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।⁴⁷⁴ ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਜੂਨੀ” ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਯੋਨਿ (ਅ+ਯੋਨਿ) ਦਾ ਵਿਕਸਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: ਜੇ ਕੁਝ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਜੂਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਨਮ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਅਜਨਮਾ, ਨਾ ਜਨਮਿਆ ਨਾਹੀ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਅਯੋਨਿਜ। ਇਥੇ ਅਜੂਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਕੋ ਇਕ ਪਰਮ ਸੂਖਮ ਸਤਾ ਅਨੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਕੰਕਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਆਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ, ਅਜਨਮਾ ਹੈ, ਅਜ ਹੈ, ਅਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਅਣਗਿਣਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ (multiverse) ਹੈ, ਜੀਵ ਨਿਰਜੀਵ ਰੂਪੀ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਸਥੂਲ ਆਕਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਸਦੀਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਨੰਤ ਏਕ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਅਚਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਕੁਝ ਵਿਚੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ ਆਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਆਕਾਰ ਜੇ ਸਥੂਲ ਹੈ ਇਹ ਅਜੂਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅਨੰਤ ਸਦੀਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਹੀ ਅਜੂਨੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਨੰਤ ਏਕ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਨਿਤ ਹੈ।⁴⁷⁵

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ‘ਅਯੋਨਿ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯੋਨੀ (ਜੂਨ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਭਾਵ ਜੋ ਅਜਨਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।⁴⁷⁶ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੂਨੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅ+ਯੋਨੀ (ਗਰਭ)। ਪਰਮਾਤਮਾ ਯੋਨੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।⁴⁷⁷ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘The Influence of Mul Mantra of Gurbani’ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਭਰ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਤੇ ਅਜਾਦੀ।⁴⁷⁸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘The Classical Concept of Mantra’ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਜੂਨੀ)।⁴⁷⁹ ਪ੍ਰਿੰ.

⁴⁷⁴ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨਾ 86.

⁴⁷⁵ *ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ*, ਪੰਨਾ 48.

⁴⁷⁶ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 33.

⁴⁷⁷ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਪੰਨਾ 24.

⁴⁷⁸ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

⁴⁷⁹ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਜੂਨੀ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।⁴⁸⁰

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਡਾ. ਅਰਨੈਸਟ ਟਰੰਪ ਨੇ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ not produced from the Womb ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁸¹ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ 'ਅਜੂਨੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਰਬ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ।⁴⁸² ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਵਿਚ 'ਅਜੂਨੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜੋ ਜਨਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁸³ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ Not-Incarnated ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁸⁴ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਅਜੂਨੀ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।⁴⁸⁵ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ Unincarnated ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁸⁶ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ 'ਅਜੂਨੀ' ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੋ ਅਜਨਮਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨੇ 49.

⁴⁸¹ *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, p. 1.

⁴⁸² *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)*, ਪੰਨੇ 20-1.

⁴⁸³ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ*, ਪੰਨਾ 44, 46, 47.

⁴⁸⁴ *Sri Guru Granth Sahib*, 1989, p. 51.

⁴⁸⁵ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 25, 28, 30-1.

⁴⁸⁶ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. 1), p. 1.

⁴⁸⁷ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।⁴⁸⁸ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ) ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁸⁹ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਜਨਮ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗਰਭ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁹⁰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ Beyond Incarnation ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁹¹ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ (he is) not subject to birth and death ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁹² ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅਜਨਮਾ ਦਸੇ ਹਨ।⁴⁹³ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅਯੋਨੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ੍ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਚਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁴⁹⁴

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

7.1 ਅਜੂਨੀ:

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਅਜੂਨੀ' ਹੈ।

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਮੌਤ ਰਹਿਤ, ਰੂਪ ਰਹਿਤ, ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਏ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੈ ਮਨ ਸਿਮਰਤ ਠੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥⁴⁹⁵, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੇ ਮੌਤ ਰਹਿਤ, ਰੂਪ ਹੀਣ, ਆਵਾ-ਗਵਣ ਤੋਂ

⁴⁸⁸ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

⁴⁸⁹ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ), (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 73.

⁴⁹⁰ ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 74.

⁴⁹¹ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

⁴⁹² *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

⁴⁹³ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸੂਲ ਧਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁴⁹⁴ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁴⁹⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੯; ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪.

ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਕਲਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਾਈ ॥⁴⁹⁶

7.2 ਅਜੋਨੀ:

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਅਜੋਨੀ' ਹੈ।

ਅਜੋਨੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਅਗੰਮ ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸਤਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਪਾਵਣਿਆ ॥⁴⁹⁷, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਰਬ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਠੀਕਾਣੇ ਸਚੇ ਹਨ- ਸੁਰਿ ਨਰ ਨਾਥ ਬੇਅੰਤ ਅਜੋਨੀ ਸਾਚੈ ਮਹਲਿ ਅਪਾਰਾ ॥⁴⁹⁸, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਅਮਰ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸਦਾ ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਚਾ ਮਹਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਅਸਥਿਰੁ ਜਾਪੈ ਸਾਚਾ ਮਹਲੁ ਚਿਰਾਣਾ ॥⁴⁹⁹, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਤੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ ॥⁵⁰⁰, ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹੁਣ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

⁴⁹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੧੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਹਸਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਰਾਹੀਂ ਜਗਤ ਦੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ (ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੧-੨.

⁴⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੮; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੦.

⁴⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੪੮੯; ਹੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖਸਮ! ਹੋ ਬੇਅੰਤ! ਹੋ ਜੂਨ-ਰਹਿਤ! ਤੇ ਅਟੱਲ ਮਹਲ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭੂ! *ਦਪਸਸ*, ੧੯੯੬.

⁴⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੧੨; ਹੋ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸਦਾ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਸਿਆਣੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਦਾਨ ਦੋਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਅਮਰ ਅਜੋਨੀ ਅਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ) ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੫੪.

⁵⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੫੯੭; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋਹ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਭਟਕਣਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੪੮.

ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੇਖ- ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਜੋਨੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਨੀ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਦੇਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ⁵⁰¹, ਉਹ ਰਬ ਜੋ ਅਮਰ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਵੀ ਉਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ ॥ ⁵⁰²

ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ ਉਹ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਆਪ ਅਜਨਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਬੋਲ ਵੀ ਸਚੇ ਹਨ- ਧਨੁ ਧਰਣੀਧਰੁ ਆਪਿ ਅਜੋਨੀ ਤੋਲਿ ਬੋਲਿ ਸਚੁ ਪੂਰਾ ॥ ⁵⁰³, ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਅਪਹੁੰਚ, ਅਜਾਦ ਅਤੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ- ਗਗਨੁ ਅਗੰਮੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ ॥ ⁵⁰⁴, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਨਿਰਲੇਪ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੇ ਪਾਇਆ ॥ ⁵⁰⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਪੁੰਚ, ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਦੀਨ ਤੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ- ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਏਕੇ ਜਾਨਿਆ ॥ ⁵⁰⁶, ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਵਡੇ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਅਗਮੁ ਅਜੋਨੀ ਤੂੰ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥਣਹਾਰਾ ॥ ⁵⁰⁷, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਅਡੋਲ ਤੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ

⁵⁰¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੯੭-੯੮; ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹੁਣ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗਾ, (ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਵੱਸਦਾ) ਵੇਖ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੯੧.

⁵⁰² *ਉਹੀ*, ੮੩੮-੩੯; ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਘਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਦੇ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਾਤਿ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਦਾ) ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ (ਵਿਆਪਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੯੧.

⁵⁰³ *ਉਹੀ*, ੯੩੦; ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਲ ਵਿਚ ਬੋਲ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਜਨਮ-ਰਹਿਤ ਹੈ *ਉਹੀ* ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਧਨ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੭੯.

⁵⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੯੩੨; ਉਹ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਗੋਪਾਲ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ), ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੮੯.

⁵⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੧-੪੨; (ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ) ਉਹ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੧.

⁵⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੨-੩੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ ਜੋ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਕ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਖਸਮ-ਮਾਲਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੦.

⁵⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੫੫; ਤੂੰ ਅਲੱਖ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਤੂੰ (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ) ਨਾਥ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੦੨.

ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ- ਅਥਿਨਾਸੀ ਅਚਲੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ
ਪੁਰਖੇਤਮੁ ਅਪਾਰ ਪਰੇ ॥⁵⁰⁸

7.3 ਅਜੋਨੀਉ:

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਅਜੋਨੀਉ' ਹੈ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਨਮ ਰਹਿਤ, ਸ਼੍ਰੇਣ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨਾਲ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਅਜੋਨੀਉ ਭਲੁ
ਅਮਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥⁵⁰⁹

7.4 ਆਜੂਨੀ:

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਆਜੂਨੀ' ਹੈ।

ਆਜੂਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੀ ਸਫਲ ਦਰਸਨ
ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪਣ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ- ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ ਆਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ॥⁵¹⁰;
ਆਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ॥⁵¹¹

7.5 ਆਜੋਨੀ:

ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਆਜੋਨੀ' ਹੈ।

ਆਜੋਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ- ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਸਰਬ ਥਾਨ ਘਟ ਬੀਠਾ ॥⁵¹²,

⁵⁰⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੪੦੫; ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਅਡੋਲ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੯੦੯.

⁵⁰⁹ ਉਹੀ, ੧੩੯੮; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਨਮ (ਮਰਨ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਧ-ਆਤਮਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੮੮੩.

⁵¹⁰ ਉਹੀ, ੧੦੮੨; ਹੇ ਫਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾਹ ਉੱਕਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਜੂਨਾਂ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ। ਦਪਸਸ, ੪੩੧੫.

⁵¹¹ ਉਹੀ, ੧੨੦੧; ਜੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੧੯੯.

⁵¹² ਉਹੀ, ੧੨੧੨; ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਅਜੂਨੀ ਸੁਤੇ-ਪਰਕਾਸ਼ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੩੮.

ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਵੈ ਉਤਪਨ ਰੱਬ ਜਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ- *ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਤਰਾਯਉ* ॥⁵¹³, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੁਣਗਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ- *ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਸੁਜਸੁ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀਅਣਿ ਬਖਾਣਿਅਉ* ॥⁵¹⁴, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸਦ-ਜੀਵੀ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਅਮੇਲ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ- *ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਅਰਜਨੁ ਅਮੇਲੁ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਉ* ॥⁵¹⁵

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜ ਵਾਰ (ਅਜੂਨੀ, ਅਜੋਨੀ, ਅਜੋਨੀਉ, ਆਜੂਨੀ, ਆਜੋਨੀ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਜੂਨੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੂਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੰਜ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਸਚਾ ਮਹਿਲ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖ, ਕੋਈ ਜਾਤ ਤੇ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ, ਤੁਲਨਾ ਤੇ ਬੋਲਾ ਤੋਂ ਸਚਾ ਹੈ, ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਪਹੁੰਚ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਸਣ ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ।

⁵¹³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੯੭; (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੮੧.

⁵¹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੪੦੭; ਆਪ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। ਕਲ੍ਹ ਆਦਿਕ ਕਵੀਆਂ ਨੇ (ਆਪ ਦਾ) ਸੁੰਦਰ ਜਸ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੧੭.

⁵¹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੪੦੭; (ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ (ਸਾਹਿਬ) ਸਦ-ਜੀਵੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, (ਆਪ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੧੭.

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ।

8. ਸੈਭੰ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ'

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਅਜਨਮ ਅਤੇ ਸ੍ਰਯੰਭੁ ਦਸੇ ਹਨ।⁵¹⁶ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਜੁਨੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ "ਸੈਭੰ" ਕਹਿ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰਖੀ ਸਰੀਰਤ੍ਵ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ ਅਜੁਨੀ ਤੇ ਸ੍ਰੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ 'ਥਾਪਿਆ ਨਾ ਜਾਏ ਕੀਤਾ ਨਾ ਹੋਇ' ਸੈਭੰ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਤੇਸਿਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ, ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਦ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰਮ-ਭੂ' ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ।⁵¹⁷ ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੋਂ ਬਾਕੀ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਕਾਸ਼-ਕਰਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ 'ਸੈਭੰ' ਭਾਵ ਸ੍ਰੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।⁵¹⁸

ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਸੈਭੰ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਜੇਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਇਹ ਜੇ ਲਗਭਗ ਸਮ ਅਰਥੀ ਹਨ: ਸੰਭੂ, ਸੰਭੋ, ਸੰਭਉ, ਸੰਭਵਿਅਉ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾ ਅਰਥ ਹੈ: ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਇਆ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਤਾ ਹੈ, ਸਵੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਸਤਾ ਹੈ। ਅਪਾਰ, ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਵੈ-ਹੋ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦੀਵੀ ਸਚ ਹੈ, ਅਚਲ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਏਕ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਏਕ ਉਤੇ ਆਸਰਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੀਮਤ

⁵¹⁶ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 48.

⁵¹⁷ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨਾ 86.

⁵¹⁸ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)*, ਪੰਨੇ 11, 12.

ਆਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵਖੇ-ਵਖਰਾ ਹੈ, ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਅੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਏਕੰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਸਵੈ-ਸਤਾਵਾਨ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਅਨੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਸਵੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ, ਸਵੈ-ਆਧਾਰਿਤ, ਸਦੀਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਨੰਤ ਸਤਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਤਾ ਹੈ, ਸੈਭੰ (Eternal Infinite Being by and of itself, Perfect Self-existent One) ਹੈ।⁵¹⁹

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਭਉ, ਸੰਭੂ ਆਦਿ ਪਦ-ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਸ੍ਰਯੰਭਵ’ ਜਾਂ ‘ਸ੍ਰਯੰਭ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ।⁵²⁰ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੈਭੰ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰਯੰ+ਭੰ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਰਬ ਤੋਂ ਹੈ।⁵²¹ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੈਭੰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸ੍ਰੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।⁵²² ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘The Influence of Mul Mantra of Gurbani’ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੈਭੰ ਦਾ ਅਰਥ ਸ੍ਰੈ ਨਿਰਭਰ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ।⁵²³ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘The Classical Concept of Mantra’ ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਭਾਵ (ਸੈਭੰ)।⁵²⁴ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਸੈਭੰ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਸ੍ਰੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।⁵²⁵

⁵¹⁹ *ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ*, ਪੰਨੇ 49-50.

⁵²⁰ *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 241.

⁵²¹ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਪੰਨਾ 24.

⁵²² *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ*, ਪੰਨਾ 60.

⁵²³ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

⁵²⁴ *Journal of Sikh Studies*, p. 17.

⁵²⁵ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨਾ 50.

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸੈਭੰ' ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।⁵²⁶ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ Self-Existent ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵²⁷ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੈਭੰ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਹੈ।⁵²⁸ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੇ *Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ Self-Existent ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵²⁹ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਸੈਭੰ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।⁵³⁰

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵³¹ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਦਸੇ ਹਨ।⁵³² ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਸੂਯਮ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵³³ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁਗਲ ਨੇ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ Self-Exsistant, Truth ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵³⁴ ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)* ਵਿਚ ਸੈਭੰ

⁵²⁶ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੰਨੇ 44, 46, 47.

⁵²⁷ *Sri Guru Granth Sahib*, 1989, p. 51.

⁵²⁸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

⁵²⁹ *Sri Guru Granth Sahib*, (vol. 1), p. 1.

⁵³⁰ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 1.

⁵³¹ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

⁵³² *ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 73.

⁵³³ *ਸੰਥਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

⁵³⁴ *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. i), p. 1.

ਦੇ ਅਰਥ (he is) Self Existent ਦਸੇ ਹਨ।⁵³⁵ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਮੂਲ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਸਵਤ: ਪ੍ਰਾਕਾਸ਼ਿਤ ਦਸੇ ਹਨ।⁵³⁶ ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਨੇ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਦੇ ਅਰਥ ਸਕਯੰਘ੍ਰੁ ਹੈ (ਸਕਯੰ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਨੇਗਾਲਾ) ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵³⁷

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

8.1 ਸੰਭਉ:

ਸੈਭੰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਸੰਭਉ' ਹੈ।

ਸੰਭਉ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਾਤ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ- *ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥*⁵³⁸, ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੋਤ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਰੂਪ ਹੀਣ ਹੈ, ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਕਲਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਾਈ ॥*⁵³⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੇ ਪਾਇਆ ॥*⁵⁴⁰, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੀ ਸਫਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪਣ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ- *ਅਮੇਘ*

⁵³⁵ *Guru Granth Sahib sentence by sentence (gurmukhi text, roman translation & english translation)*, (vol. i), p. 1.

⁵³⁶ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਮੂਲ ਪਾਠ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁵³⁷ *ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ*, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਂਚੀ), ਪ. 1.

⁵³⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੯੭; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋਹ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਭਟਕਣਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੪੮.

⁵³⁹ *ਉਹੀ*, ੯੧੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੋਤ-ਰਹਿਤ ਹਸਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਰਾਹੀਂ ਜਗਤ ਦੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ (ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੯੦-੧.

⁵⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੧-੪੨; (ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ) ਉਹ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੧.

ਦਰਸਨ ਆਜੁਨੀ ਸੰਭਉ ॥⁵⁴¹; ਆਜੁਨੀ ਸੰਭਉ ॥⁵⁴², ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣਿਆ ਤੇ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲੇ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਣੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ- ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਚਲੁ ਅਜੇਨੀ ਸੰਭਉ, ਪੁਰਖੇਤਮੁ ਅਪਾਰ ਪਰੇ ॥⁵⁴³, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ- ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਜੇਨੀ ਸੰਭਉ ਸਰਬ ਥਾਨ ਘਟ ਬੀਠਾ ॥⁵⁴⁴, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸਦੀਵੀਂ, ਅਮੁਲ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ- ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਅਰਜੁਨੁ ਅਮੋਲੁ ਆਜੇਨੀ ਸੰਭਉ ॥⁵⁴⁵

8.2 ਸੰਭਵਿਅਉ:

ਸੈਭੰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਸੰਭਵਿਅਉ' ਹੈ।

ਸੰਭਵਿਅਉ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਏ ਰਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਵੈ ਉਤਪਨ ਰਬ ਜਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ- ਆਜੇਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਤਰਾਯਉ ॥⁵⁴⁶, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੁਣਗਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ- ਆਜੇਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਸੁਜਸੁ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀਅਣਿ ਬਖਾਣਿਅਉ ॥⁵⁴⁷

⁵⁴¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 10੮੨; ਹੇ ਫਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾਹ ਉੱਕਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਜੂਨਾਂ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ। ਦਪਸਸ, ੪੩1੫.

⁵⁴² ਉਹੀ, 1੨੦1; ਜੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੭੯੯.

⁵⁴³ ਉਹੀ, 1੪੦੫; ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਅਡੱਲ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੯੦੯.

⁵⁴⁴ ਉਹੀ, 1੨1੨; (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਅਜੁਨੀ ਸੁਤੇ-ਪਰਕਾਸ਼ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੮੩੮.

⁵⁴⁵ ਉਹੀ, 1੪੦੭; (ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ (ਸਾਹਿਬ) ਸਦ-ਜੀਵੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ) ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, (ਆਪ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੯1੭.

⁵⁴⁶ ਉਹੀ, 1੩੯੭; (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੮੮1;

⁵⁴⁷ ਉਹੀ, 1੪੦੭; ਆਪ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। ਕਲ੍ਹ ਅਦਿਕ ਕਵੀਆਂ ਨੇ (ਆਪ ਦਾ) ਸੁੰਦਰ ਜਸ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੯1੭.

8.3 ਸੰਭੂ:

ਸੈਭੰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਸੰਭੂ' ਹੈ।

ਸੰਭੂ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਰਭ ਜੇਤ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਇਆ ਜੰਜਾਲ ਕਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- *ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਸੰਭੂ ਛੇਡਹੁ ਬਹੁਤੁ ਜੰਜਾਲਾ* ॥⁵⁴⁸

8.4 ਸੰਭੇ:

ਸੈਭੰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਸੰਭੇ' ਹੈ।

ਸੰਭੇ ਦਾ ਭਾਵ ਸਵੈ ਉਤਪਨ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਮੌਤ ਰਹਿਤ, ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਚਿਤ ਸ਼ਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੇ ਮਨਿ ਸਿਮਰਤ ਠੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ* ॥⁵⁴⁹

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਸੈਭੰ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਰ ਵਾਰ (ਸੰਭਉ, ਸੰਭਵਿਅਉ, ਸੰਭੂ, ਸੰਭੇ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸੈਭੰ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਚਾਰ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਰਬ ਨੂੰ ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜੂਨਾਂ ਰਹਿਤ, ਉਚ ਤੇ ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ, ਸਦੀ ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਗੁਰ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ

⁵⁴⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੦੩; ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ, ਉਹ (ਸਰਬ-ਇੱਛਾ-ਪੂਰਕ) ਪਾਰਜਾਤ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ-ਆਂਗਨ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਜੰਜਾਲ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੨-੩.

⁵⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੯੯; ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪.

ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਦੀਵੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ, ਸਭ ਜੰਜਾਲ ਮਕਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸੈਭੰ ਦਾ ਇਹ 'ਸੈਭੰ' ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਿਰਫ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ।

9. ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਧਿਐਨ ਪਰੰਪਰਾ'

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੁਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੁਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਦਸੇ ਹਨ।⁵⁵⁰ ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ* ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰ ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਧਾਤੂ ਕ੍ਰੀ ਤੇ ਗ੍ਰੀ ਭੀ ਹੈ। ਕ੍ਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪੜਾਉਣਾ, ਦਸਣਾ। ਗ੍ਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਉਪਰ ਉਠਾਉਣਾ, ਚੁਕਣਾ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਲਘੂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਦ ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਵਡਾ, ਭਾਰਾ ਤੇ ਛੋਟਾ, ਹੌਲਾ। ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਠਣ, ਕਰੜਾ, ਵਡਾ, ਲੰਮਾ, ਭਾਰਾ ਤੇ ਛੋਟਾ, ਹੌਲਾ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ' ਬ੍ਰਹਮ ਆਪ ਹੈ: ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ, ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ, ਵਡਾ ਮਹਾਨ ਸਤਕਾਰ ਯੋਗ। ਉਹ ਆਪ 'ਗਿਆਨ' ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰ, 'ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ' ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨੰਦ ਹਨ। 'ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੇ ਅਰਥ "ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ" ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।⁵⁵¹

ਡਾ. ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਮੂਲਮੰਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੇ ਮੂਲਮੰਤਰ ਵਿਚ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਥਾਨ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ 'ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ

⁵⁵⁰ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ 418.

⁵⁵¹ *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਪੰਨੇ 88-90.

ਦੁਆਰਾ' ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਜਿਵੇਂ, 'ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ', ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲਮੰਤਰ ਵਿਚ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਮਾਜੀ ਸ਼ਬਦ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਮੂਲਮੰਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰਨ ਵਿਸਰਾਮ (ਡੰਡੀ) ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ('ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ' ਅਰਥ ਵਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਥੇ ਮੂਲਮੰਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਸਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂਵ (ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ।⁵⁵²

ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ)* ਵਿਚ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਿਰਾਲੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।⁵⁵³ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਂ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਹੈ।⁵⁵⁴ *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।⁵⁵⁵ *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਦੇ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹਤਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।⁵⁵⁶ ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Influence of Mul Mantra of Gurbani' ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਸਭਿਆਚਾਰ,

⁵⁵² ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੈ, ਪੰਨਾ 53.

⁵⁵³ ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ), ਪੰਨੇ 11, 12.

⁵⁵⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 391.

⁵⁵⁵ ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ), ਪੰਨਾ 25.

⁵⁵⁶ ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਪੰਨਾ 60.

ਬਹੁਪਖ, ਭਾਰਰਹਿਤ ਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਆਦਿ ਦਸਦੇ ਹਨ।⁵⁵⁷ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'The Classical Concept of Mantra' ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।⁵⁵⁸ ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ* ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਸੇ ਹਨ।⁵⁵⁹

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਟੀਕਾ ਪੰਰਪਰਾ

ਡਾ. ਅਰਨੈਸਟ ਟਰੰਪ ਨੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ By the favour of the Guru ਦਸੇ ਹਨ।⁵⁶⁰ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਸੇ ਤੇ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਮੰਨਣ ਉਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।⁵⁶¹ *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵⁶² ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ* ਵਿਚ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।⁵⁶³ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ* (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਰਥ (ਗੁ) ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਰੂ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ; 'ਵਾ' ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਅਦਿ ਕੀਤੇ ਹਨ।⁵⁶⁴ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ *ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ*

⁵⁵⁷ *Abstracts of Sikh Studies* (vol xviii, issue 2), April-June 2016, pp. 45, 46.

⁵⁵⁸ *Journal of Sikh Studies*, p. 17

⁵⁵⁹ *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਪੰਨਾ 50.

⁵⁶⁰ *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, p. 1.

⁵⁶¹ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ* (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 21-2.

⁵⁶² *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 1.

⁵⁶³ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ*, ਪੰਨੇ 44, 46, 47.

⁵⁶⁴ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ*, (ਪੇਥੀ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨੇ 25, 28, 30-1.

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ : 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ

9. ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

9.1 ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਸਾਰ 'ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ- *ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਯਾ, ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ* ॥⁵⁷⁴, ਸਤਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਸਹਜ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ- *ਸਤਗੁਰ ਕੈ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣਇ* ॥⁵⁷⁵

9.2 ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਸਾਰ 'ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਸੁਰਗ-ਨਰਕ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ* ॥⁵⁷⁶

9.3 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ' ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ- *ਕ੍ਰਮ ਭੈ ਛੁਟੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ* ॥⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੯੭; ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ) ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ (ਆਪ ਦੇ) ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੭੮.

⁵⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੧੩੯੭; (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਤਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੭੯.

⁵⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੧੩੭੦; ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੁਰਗ (ਦੀ ਲਾਲਸਾ) ਅਤੇ ਨਰਕ (ਦੇ ਡਰ) ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੫੬੭੭.

⁵⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੯੧੫. ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਵਹਿਮ ਸਾਰੇ ਡਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੮੬.

9.4 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ' ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ- *ਹਮ ਆਈ ਵਸਗਤਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ* ॥⁵⁷⁸, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ- *ਹਮ ਕਾਹੂ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਕਢਤੇ, ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ* ॥⁵⁷⁹

9.5 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਦਕਾ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ* ॥⁵⁸⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਹੀ ਵੀਚਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ* ॥⁵⁸¹; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਈ* ॥⁵⁸²; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਧਿਆਈ* ॥⁵⁸³; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮੁਕਤਿ ਗਤਿ ਪਾਏ* ॥⁵⁸⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜਿਆ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ*

⁵⁷⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੭੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੩੦.

⁵⁷⁹ *ਉਹੀ*, ੯੬੯. ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਨਾਹ ਸੁਰਗ ਤੇ ਨਾਹ ਨਰਕ) ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੧.

⁵⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ (ਅਡੋਲਤਾ ਵਾਲੀ) ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਨੇ) ਸੁੱਕਾ ਕਾਠ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦.

⁵⁸¹ *ਉਹੀ*, ੨੫; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਅਕਲ-ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੫.

⁵⁸² *ਉਹੀ*, ੧੦੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ (ਅਜੇਹੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ) ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੭.

⁵⁸³ *ਉਹੀ*, ੧੦੪; ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੩.

⁵⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੧-੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੭.

ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥⁵⁸⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਚਾਨਣ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ਘਟਿ ਚਾਨਣੁ ਆਪੁ ਪਛਾਨਣਿਆ ॥⁵⁸⁶;
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਈ ॥⁵⁸⁷

ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਦੇ ਹਨ- ਸਾਗਰੰ ਸੰਸਾਰਸਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਤਰਹਿ ਕੇ ॥⁵⁸⁸, ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾ ਜੁੜਨਾ ਤੇ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥⁵⁸⁹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥⁵⁹⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਨਿਥਾਵੇ ਨੂੰ ਥਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਵੈਰੀ ਮਿਤਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮੇਰਿ ਮਿਲਿਆ ਥਾਉ ॥⁵⁹¹; ਜਿਸੁ ਪਰਸਾਦਿ ਵੈਰੀ ਸਭ ਮੀਤ ॥⁵⁹², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸੀ ਹੈ ਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਖਿਆਨੀ ॥⁵⁹³; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਰਮ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥⁵⁹⁴, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧੰਨ ਇਕਤਰ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ

⁵⁸⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੩-੧੪; ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ) ਚਿੱਤ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੭੫.

⁵⁸⁶ ਉਹੀ, ੧੨੮-੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ (ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਦਪਸਸ, ੫੨੭.

⁵⁸⁷ ਉਹੀ, ੧੫੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੬੩੮.

⁵⁸⁸ ਉਹੀ, ੧੪੮; ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇ ਬੰਦੇ (ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਉਹ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੫੯੬.

⁵⁸⁹ ਉਹੀ, ੧੮੪-੮੫; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੭੨੧.

⁵⁹⁰ ਉਹੀ, ੨੨੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੮੬੬.

⁵⁹¹ ਉਹੀ, ੨੩੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਥਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ (ਮੇਰਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੯੨੮.

⁵⁹² ਉਹੀ, ੨੩੯; ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਹਿਲਾਂ) ਵੈਰੀ (ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਬੰਦੇ ਹੁਣ) ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਜਾਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੯੩੦.

⁵⁹³ ਉਹੀ, ੨੭੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ (ਇਹ ਗੱਲ) ਦੱਸੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੦੬੭.

⁵⁹⁴ ਉਹੀ, ੨੯੪; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੧੧੧੫.

ਕਿਰਪਾ ਸਦਕੇ ਹੀ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਕੀਤਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ⁵⁹⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਬੁਧ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਕਲਿ ਭਈ ਅਵਰੈ, ਨਾਤਰੁ ਥਾ ਬੇਗਾਨਾ ॥ ⁵⁹⁶; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਐਸੀ ਬੁਧਿ ਸਮਾਨੀ ॥ ⁵⁹⁷; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ⁵⁹⁸

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਜਾਣੈ ਮਿਹਮਾਨੁ ॥ ⁵⁹⁹, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ⁶⁰⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਰਤਨ ਰੂਪੀ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਭ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਤਨੁ ਹਰਿ ਲਾਭੈ ਮਿਟੈ ਅਗਿਆਨੁ ਹੋਇ ਉਜੀਆਰਾ ॥ ⁶⁰¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਰੱਬ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ⁶⁰², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਹਿਜ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ⁶⁰³; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਗਿਆਨੁ ਬਿਨਾਸੈ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ

⁵⁹⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੨੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੦੬.

⁵⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੩੩੩; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਸਮਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਦੀ ਦੌੜ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੬੩.

⁵⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੩੩੭; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਅਜਿਹੀ ਅਕਲ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੮੬.

⁵⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੩੪੯-੫੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੫੧.

⁵⁹⁹ *ਉਹੀ* ੩੪੯-੫੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਮਝੋ (ਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਪਕੜ ਨਾਹ ਰੱਖੋ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੫੨.

⁶⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੩੫੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੬੪.

⁶⁰¹ *ਉਹੀ*, ੩੫੩; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੀਮਤੀ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅੰਦਰੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੬੮.

⁶⁰² *ਉਹੀ*, ੩੬੧-੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੦੨.

⁶⁰³ *ਉਹੀ*, ੩੬੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੦੮.

ਵੇਖੈ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ ⁶⁰⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧੇਰਾ ਚੰਦੁ ਚੜਿਆ ॥ ⁶⁰⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਮਨੁਖ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆ ਰਹੇ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਏ ਜਨ ਮੁਕਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ ॥ ⁶⁰⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਕਥੁ ਨਾਨਕਿ ਵਖਾਣਿਆ ॥ ⁶⁰⁷

ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਜੇ ਮਾਗਉ ਸੇ ਪਾਵਉ ਰੇ ॥ ⁶⁰⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਅਹਿਨਿਸਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ⁶⁰⁹, ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ- ਇਉ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਰਕ ਨਹੀ ਜਾਤਾ ॥ ⁶¹⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੁਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥ ⁶¹¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਖਟਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਕਾਜ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਸਰਬ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਰੇਸਟ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ-

⁶⁰⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੬੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਅਗਿਆਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਹਰ ਥਾਂ) ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਹੀ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੦੯.

⁶⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੩੯੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਨੋ) ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੯.

⁶⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੩੮੩; ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਰਾਧਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹਨਾਂ ਕੇਮਲ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੭੯.

⁶⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੩੯੭; ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੩੪.

⁶⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੪੦੪; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਉਹ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ ਤਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ (ਉਸ ਪਾਸੋਂ) ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੫੮.

⁶⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੪੧੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਮਨ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੦੨.

⁶¹⁰ *ਉਹੀ*, ੪੮੭; ਇਸ ਰੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਰਵਿਦਾਸ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੮੯.

⁶¹¹ *ਉਹੀ*, ੪੯੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਉਂ ਹਰੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਣ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੧੩.

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਇਓ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਸੁਖ ਪਾਇਅਉ ॥ ⁶¹², ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ
ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧੰਨ ਖਟਿਆ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਹਰਿ ਧਨੁ
ਖਾਟੀਐ ॥ ⁶¹³; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਵਉ ॥ ⁶¹⁴

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਚੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਹੈ ਜਨੁ
ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥ ⁶¹⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਹਿ ॥ ⁶¹⁶, ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨ
ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਦਾ ਮਨਿ
ਵਸਿਆ ਸਭਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ⁶¹⁷, ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ
ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਹੈ ਜਨੁ ਭੀਖਨੁ ਪਾਵਉ ਮੇਖ ਦੁਆਰਾ ॥ ⁶¹⁸,
ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ⁶¹⁹;
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਈ ॥ ⁶²⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ⁶²¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ
ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਾ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਮੂਰਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ
ਸਦਾ ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਜਿਸੁ ਭੇਟੀਐ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਕਰੈ
ਸਦਾ ਕੀਰਤਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕੇਉ ਨੇੜਹੁ ਪੇਖੈ ॥ ⁶²², ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਅਜਿਹੀ

⁶¹² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੯੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ। ਦਪਸਸ, ੨੦੧੯.

⁶¹³ ਉਹੀ, ੫੧੯; ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਧਨ ਖੱਟਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੦੯੬.

⁶¹⁴ ਉਹੀ, ੫੨੫; ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੨੧੧੮.

⁶¹⁵ ਉਹੀ, ੫੫੦; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਐਸੇ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੨੦੧.

⁶¹⁶ ਉਹੀ, ੧੨੩-੨੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੨੧੯੩.

⁶¹⁷ ਉਹੀ, ੬੩੧-੩੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦੋਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੪੮੧.

⁶¹⁸ ਉਹੀ, ੬੫੯; ਦਾਸ ਭੀਖਣ ਆਖਦਾ ਹੈ-(ਆਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੫੬੬.

⁶¹⁹ ਉਹੀ, ੬੬੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੫੮੨.

⁶²⁰ ਉਹੀ, ੬੬੫; ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੫੮੮.

⁶²¹ ਉਹੀ, ੧੯੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੧੩੧.

⁶²² ਉਹੀ, ੬੮੧; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ) ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੨੬੬੩.

ਖੇਡ ਦੇਖ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ- ਐਸੀ ਪੇਖੀ ਨੇੜ੍ਹ ਮਹਿ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ⁶²³;
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨ ਹੋਇ ਸੰਤਾਪੁ ॥ ⁶²⁴

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ-
ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਵਹੇ ॥ ⁶²⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਈ ॥ ⁶²⁶; ਗੁਰ
ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥ ⁶²⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੀ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ
ਪਰਸਾਦਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ⁶²⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨੇ, ਜਾਣੇ ਤੇ ਬੁਝੇ-
ਨਾਨਕ ਮੰਨਿਆ ਮੰਨੀਐ ਬੁਝੀਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ⁶²⁹, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਸਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੀ ਮਤ ਉੱਚੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਵਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਤਿਤੁ ਘਟਿ ਮਤਿ ਅਗਾਹਾ ਹੇ ॥ ⁶³⁰; ਤਿਨੀ ਗੁਰ
ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥ ⁶³¹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਦਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥ ⁶³²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ
ਆਈ ॥ ⁶³³, ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁਖ ਮਹਾਨ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ

⁶²³ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੧੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਹੀ (ਜਗਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ) ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਲਈ ਹੈ।
ਦਪਸਸ, ੩੧੮੫.

⁶²⁴ ਉਹੀ, ੮੦੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਪਸਸ, ੩੧੫੪.

⁶²⁵ ਉਹੀ, ੯੨੩; ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਦਪਸਸ, ੩੬੩੩.

⁶²⁶ ਉਹੀ, ੯੩੮-੩੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਦੀ) ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਮੈਂ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦਪਸਸ, ੩੨੯੧.

⁶²⁷ ਉਹੀ, ੧੦੧੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੦੬੫.

⁶²⁸ ਉਹੀ, ੯੩੨; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ (ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਗੋਪਾਲ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੬੮੯.

⁶²⁹ ਉਹੀ, ੯੫੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਆਦਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕੀਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੭੯੭.

⁶³⁰ ਉਹੀ, ੧੦੫੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਮਤਿ
ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੧੩.

⁶³¹ ਉਹੀ, ੧੦੭੧; ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਦਪਸਸ, ੪੨੭੬.

⁶³² ਉਹੀ, ੧੦੭੨; ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੨੭੯.

⁶³³ ਉਹੀ, ੧੧੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੧੯.

ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਵਿਚਾਰਾ ॥ ⁶³⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸਭ ਇਛ ਪੁਜਾਵਣਹਾਰੁ ॥ ⁶³⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥ ⁶³⁶, ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਹਰ ਰਸ ਬੜੇ ਅੰਦ ਨਾਲ ਪੀਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਜਨ ਕਉ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਨਕ ਝੋਲਿ ਪੀਆ ॥ ⁶³⁷

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਜਪਿਆ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਜਪਹੁ ਨਿਤ ਭਾਈ ਤਾਰਿ ਲਏ ਸਾਗਰ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ⁶³⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਸੰਤ ਰੂਪੀ ਅੰਦ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਬਸੰਤੁ ਬਨਾ ॥ ⁶³⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚੀਨਿਆ ਓਇ ਪਾਵਹਿ ਮੇਖ ਦੁਆਰੇ ॥ ⁶⁴⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਦਸੇ ਸਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਇਆ ਸਾਰੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ⁶⁴¹, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ

⁶³⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੨੬; ਨਾਨਕ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰ ਹੀ ਮੱਲੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੦੫.

⁶³⁵ *ਉਹੀ*, ੧੧੩੨; ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੨੯.

⁶³⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੫੦; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੯੫.

⁶³⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੨੭; ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੧੦.

⁶³⁸ *ਉਹੀ*, ੧੧੪੩-੪੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਨਾਮ) ਸਦਾ ਜਪਿਆ ਕਰੇ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੭੩.

⁶³⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੨-੮੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਬਸੰਤ (ਰੁੱਤ ਵਾਲਾ ਖਿੜਾਉ) ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੨੪.

⁶⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੧੧੮੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੯੦.

⁶⁴¹ ਗੁ *ਉਹੀ*, ੧੨੩੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੧੪.

ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮਨੈ ਮਾਹਿ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ⁶⁴², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਵਡੀ ਇਜ਼ਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੋਈ ॥ ⁶⁴³

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਹਰੇਕ ਭਰਮ ਅਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਗਇਆ ॥ ⁶⁴⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਲਭ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਘਰ ਹੀ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਤਉ ਨਾਨਕ ਤਪਤਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ⁶⁴⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਘਰ ਹੀ ਪਰਗਾਸਿਆ ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ॥ ⁶⁴⁶, ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਅਰਪਿਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ ਇਹੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ⁶⁴⁷, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜੀਵ ਉਤੇ ਹੋਵੇ- ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਘੁਲੈ ॥ ⁶⁴⁸

⁶⁴² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 123੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਨਾਮ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਦਪਸਸ, ੪੯੩੮.

⁶⁴³ ਉਹੀ, 12੫੮-੫੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ) ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਬਣ ਗਈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੧੬.

⁶⁴⁴ ਉਹੀ, 12੬੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਹਰੇਕ ਭਰਮ ਅਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੩੬.

⁶⁴⁵ ਉਹੀ, 12੭੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸੜਨ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੬੬.

⁶⁴⁶ ਉਹੀ, 12੭੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੦੬੬.

⁶⁴⁷ ਉਹੀ, 1੩੨੫; ਇਹ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਇਹ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੨੫੬.

⁶⁴⁸ ਉਹੀ, 1੩੪੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੫੩੨੫.

9.6 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ' ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਜਾਂ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਦੂਰਿ ਕਰੇਇ* ॥⁶⁴⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬਿਖ ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਆਸਰੇ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਛੁਟੀਐ, ਬਿਖੁ ਭਵਜਲੁ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਤਰਣਾ* ॥⁶⁵⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ* ॥⁶⁵¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰੱਬ ਮਨ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਨਾਮੇ ਰਹੈ ਸਮਾਇ* ॥⁶⁵², ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੇਹਦ ਗਹਿਰ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝੀਐ ਤਾ ਪਾਏ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ* ॥⁶⁵³; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਿ ਬੁਝਿਆ ਤਿਨੀ ਪਾਇਆ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ* ॥⁶⁵⁴; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇਵ ਕਰੀ ਸਚੁ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੈ* ॥⁶⁵⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ

⁶⁴⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੩.

⁶⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੩੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਚੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਹਰ-(ਭਰਿਆ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਹੀ) ਤਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੪.

⁶⁵¹ *ਉਹੀ*, ੩੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੪.

⁶⁵² *ਉਹੀ*, ੩੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪.

⁶⁵³ *ਉਹੀ*, ੩੬; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦਾ ਰਾਹ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪.

⁶⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੯੦; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੇ (ਇਹ ਭੇਤ) ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੨.

⁶⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੩੮-੩੯; ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੩.

ਵਿਚ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੇ ਹਉਮੈ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਸਮਾਇ ॥ ⁶⁵⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੁਖ ਚਮਕੇਗਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਦਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪੇ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ⁶⁵⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ⁶⁵⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ⁶⁵⁹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ॥ ⁶⁶⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ⁶⁶¹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਚਿ ਸਮਾਈ ॥ ⁶⁶², ਗੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨੁ ਜਿਣੈ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ⁶⁶³, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਇਕੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਤਾਇਆ ਜੀਉ ॥ ⁶⁶⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਰਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਭਿਆ, ਫਿਰ ਉਹ ਮਨੁਖ ਰਬ ਨੂੰ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨੀ ਅੰਤਰਿ ਪਾਇਆ ਸੇ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ

⁶⁵⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੫.

⁶⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੪੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ) ਸੇਵਾ (ਕਰ ਕੇ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਚਰਨ (ਬਣਾ ਕੇ) ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਮਕ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੯.

⁶⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੪੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੀ ਹੀ) ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੫.

⁶⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੬੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੯.

⁶⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਭੇਦ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੪.

⁶⁶¹ *ਉਹੀ*, ੮੮; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੭.

⁶⁶² *ਉਹੀ*, ੮੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਭਾਣੇ ਦੇ ਮਾਲਕ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਸਾਂਝੀ ਵਿਚ ਜੀਵ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੮.

⁶⁶³ *ਉਹੀ*, ੯੭; ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੮੫.

⁶⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੯੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੪.

ਸੁਹੇਲਾ ਜੀਉ ॥⁶⁶⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰਾ ॥⁶⁶⁶, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥⁶⁶⁷; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥⁶⁶⁸

ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਹਲੁ ਘਰੁ ਪਾਏ ॥⁶⁶⁹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਪਾਈ ॥⁶⁷⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਚਿ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥⁶⁷¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਸਚ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਸਦਾ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਤ-ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥⁶⁷²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅੰਦਰੁ ਭੀਜੈ ॥⁶⁷³, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਸਾੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਏ ॥⁶⁷⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਖੇਵੈ ॥⁶⁷⁵; ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਏ ॥⁶⁷⁶; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀ ॥⁶⁷⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਸਹਿਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ

⁶⁶⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪;

⁶⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੫-੦੬; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੈਨੂੰ ਭੀ) ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੭;

⁶⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੭; ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੫੨.

⁶⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੪੬੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੨.

⁶⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੧੧੧-੧੨; ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮.

⁶⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੧੨੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੭;

⁶⁷¹ *ਉਹੀ*, ੧੧੨; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੦.

⁶⁷² *ਉਹੀ*, ੧੧੧-੧੨; ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ) ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮.

⁶⁷³ *ਉਹੀ*, ੧੧੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ) ਭਿੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੮.

⁶⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੧੧੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ) ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੮.

⁶⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੮-੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੬.

⁶⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੧੧੮; ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੨.

⁶⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੧੧੮-੧੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੩.

ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜੁ ਕੇ ਪਾਏ ॥ 678; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥ 679, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਸ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥ 680; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥ 681; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥ 682; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੇ ਜਾਣਾ ॥ 683, ਇਕੋ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਏਕੇ ਨਾਮੁ ਵਰਤੈ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਵਣਿਆ ॥ 684

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਚਾ ਰੱਬ ਦਿਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਚੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁਣ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਚੁ ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਸਚੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ 685, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲੇਖੇ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕਿਸੈ ਮਿਲਾਈ ॥ 686; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲੈ ਸੇਈ ਜਨੁ ਲੇਖੈ ॥ 687, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਚ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥ 688, ਨਾਮ ਉਹ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ॥ 689, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੋਝੀ ਮਿਲੀ ਹੈ-

678 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੪.

679 *ਉਹੀ*, ੧੧੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੇੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੫.

680 *ਉਹੀ*, ੧੧੯-੨੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੬.

681 *ਉਹੀ*, ੧੨੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੯.

682 *ਉਹੀ*, ੧੨੯; ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਰਤਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਪ੍ਰੇ ਲਿਆ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੯.

683 *ਉਹੀ*, ੧੧੯-੨੦; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੭.

684 *ਉਹੀ*, ੧੧੯-੨੦; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੭.

685 *ਉਹੀ*, ੧੨੦; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ) ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਸਚਾ-ਥਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੯੯.

686 *ਉਹੀ*, ੧੨੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ ਵਡ-ਭਾਗੀ) ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੭.

687 *ਉਹੀ*, ੧੨੩; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, *ਉਹੀ* ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੮.

688 *ਉਹੀ*, ੧੨੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੦.

689 *ਉਹੀ*, ੧੨੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਹਰਿ ਨਾਮ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੨.

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਚਾ ਹਰਿ ਪਾਏ ॥ ⁶⁹⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲਿ ਸੇਝੀ ਪਾਈ ॥ ⁶⁹¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਬੁਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੋਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਰਖਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ ॥ ⁶⁹²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਚਉਥੈ ਪਦਿ ਲਿਵ ਲਾਵਣਿਆ ॥ ⁶⁹³, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਹਰ ਥਾਂ ਤੂਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ- ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਜਾਚਾ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤੂੰ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ⁶⁹⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵੇਖੈ ਨਾਲੇ ॥ ⁶⁹⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋਣਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮਾਈਐ ॥ ⁶⁹⁶; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿ ਲੇ ਤਉ ਹੋਇ ਨਿਬੇਰਾ ॥ ⁶⁹⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤਰ ਜਾਵਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਹਉ ਜਾਉ ਜੀਉ ॥ ⁶⁹⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ ॥ ⁶⁹⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਝ ਲਿਆ ਤਾਹੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਨਵੇੜਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਸੀ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਈ ਜੀਉ ॥ ⁷⁰⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਸੇਈ ॥ ⁷⁰¹; ਗੁਰ

⁶⁹⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੨੯; ੧੨੪; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੨.

⁶⁹¹ *ਉਹੀ*, ੧੨੪; (ਤੇਰੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਦੀ) ਸਮਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਤੈਨੂੰ) ਮਿਲ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੨.

⁶⁹² *ਉਹੀ*, ੧੨੮; ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੪.

⁶⁹³ *ਉਹੀ*, ੧੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮.

⁶⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੩੦; ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਨਾਹ ਮੰਗਾਂ। (ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੧.

⁶⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮.

⁶⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੧੪੭; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ) ਸਮਝ ਕੇ ਸੱਚ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੨.

⁶⁹⁷ *ਉਹੀ*, ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਏਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਆਤਮਕ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਤੇਰੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਇਗੀ। *ਦਪਸਸ*, ੮੯੦.

⁶⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੫੭; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੬੩੦.

⁶⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੯੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੭੭੧.

⁷⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੨੧੭; ਉਹ ਹਰਿ-ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੪੩.

⁷⁰¹ *ਉਹੀ*, ੨੩੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ (ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੯੫.

ਪਰਸਾਦੀ ਮੈਲੁ ਉਤਾਰੁ ॥⁷⁰²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੈਦੇਉ ਨਾਮਾਂ ॥⁷⁰³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਹਰ ਰਸ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨੌ ਨਿਧਾਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥⁷⁰⁴, ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਐਸੀ ਮਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬ੍ਰਹਮਿ ਸਮਾਉ ॥⁷⁰⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਐਸੀ ਮਤਿ ਆਵੈ ॥⁷⁰⁶, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਮ ਜਾਣ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰਖਦਾ ਹੈ- ਸੇਗੁ ਹਰਖੁ ਦੁਇ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਬਦਿ ਉਧਰੈ ॥⁷⁰⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਾਇਕ-ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦੇਵਣਹਾਰੁ ॥⁷⁰⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਭਵਜਲੁ ਤਰੈ ॥⁷⁰⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲਭ ਤੇ ਉਸੇ ਚਿ ਧਿਆਨ ਲਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਰਿ ਬੂਝੈ ਸੇਈ ॥⁷¹⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ॥⁷¹¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਰ ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਚਾ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥⁷¹²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉ ॥⁷¹³, ਪੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਮਾਇਕ ਫੁਰਨੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ- ਗੁਰ

⁷⁰² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੩੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ। *ਦਪਸਸ*, ੮੯੫.

⁷⁰³ *ਉਹੀ*, ੩੩੦; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਇਹਨਾਂ ਜੈਦੇਵ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ (ਵਰਗੇ ਭਗਤਾਂ) ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੨੫੧.

⁷⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੩੫੨-੫੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਉੱਤਮ ਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਮਾਨੇ) ਨੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਾਪਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੬੫.

⁷⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੩੫੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੭੩.

⁷⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੩੫੭; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਅਜੇਹੀ ਅਕਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਦੀ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੩੮੨.

⁷⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੩੬੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੦੭.

⁷⁰⁸ *ਉਹੀ*, ੩੬੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੦੫.

⁷⁰⁹ *ਉਹੀ*, ੩੬੪-੬੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ (ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ) ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੧੨.

⁷¹⁰ *ਉਹੀ*, ੩੬੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, *ਉਹੀ* ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੧੩.

⁷¹¹ *ਉਹੀ*, ੩੬੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਕਦਰ) ਸਮਝ ਕੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੨੭.

⁷¹² *ਉਹੀ*, ੪੧੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੯੩.

⁷¹³ *ਉਹੀ*, ੪੧੪-੧੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ *ਉਹੀ* ਕੰਮ ਕਰਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ)। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੯੯.

ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟ ਖੁਲਾਹੀ ॥⁷¹⁴, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਡਿਆਈ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰੱਬ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ਅਪਣਾ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਏ ॥⁷¹⁵, ਮਨੁਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਡਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਵੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਭਉ ਭਾਉ ਵਸੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈ ॥⁷¹⁶

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਠਾਕੀਐ ਗਿਆਨ ਮਤੀ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥⁷¹⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁਖ ਹੀ ਉਬਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਰਾਧਿਆ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇ ਨਰ ਉਬਰੇ, ਜਿ ਹਰਿ ਸਰਣਗਤਿ ਭਜਿ ਪਇਆ ॥⁷¹⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾ ਗਏ- ਭਭੈ ਭਾਲਹਿ ਸੇ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨੁ ਕਉ ਭਉ ਪਇਆ ॥⁷¹⁹, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਇਕ ਘੜੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤਰ ਗਏ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਜਾਣੈ, ਏਕ ਘੜੀ ਮਹਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ ॥⁷²⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਸਿਖ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਲਭਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ

⁷¹⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੨੫; ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। (ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਉਸ ਦੇ) ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਵਾੜ (ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੰਦ ਸਨ) ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੩੮.

⁷¹⁵ *ਉਹੀ*, ੪੯੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੧.

⁷¹⁶ *ਉਹੀ*, ੭੫੪; ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ-ਅਦਬ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੦੬.

⁷¹⁷ *ਉਹੀ*, ੮੨੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ (ਇਹ ਮਨ) ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਆ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੪੧.

⁷¹⁸ *ਉਹੀ*, ੪੩੩; ਇਸ ਫਾਹੇ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ *ਉਹੀ* ਬੰਦੇ ਬਚੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਦੌੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਜਾ ਪਏ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੧.

⁷¹⁹ *ਉਹੀ*, ੪੩੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੧.

⁷²⁰ *ਉਹੀ*, ੪੩੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੮.

ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨ੍ਹੀ ਰਾਮੁ ਪਛਾਤਾ, ਨਿਰਗੁਣ ਰਾਮੁ ਤਿਨ੍ਹੀ ਬੁਝਿ ਲਹਿਆ ॥ ⁷²¹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਜਾਣਹਿ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਹੋਈ ॥ ⁷²², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੁਡ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਹੀ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪਾਇਓ, ਅੰਤੇ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ਚਲਿਓ ॥ ⁷²³,

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭਾਵ ਹਉਮੈ ਖਤਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ॥ ⁷²⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈ ॥ ⁷²⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੁਆਰਾ ਰਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥ ⁷²⁶; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥ ⁷²⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਣ ਉਪਰੰਤ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਵਹਿ ਪੀਵਤ ਰਹਹਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ⁷²⁸, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ਅਪਣਾ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਏ ॥ ⁷²⁹, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ

⁷²¹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੩੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਹੋਰ) ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ, ਉਹਨਾਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਅਸਲਾ) ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੭੯.

⁷²² *ਉਹੀ*, ੪੪੧; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਏ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੇਹ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੧੬੯੭.

⁷²³ *ਉਹੀ*, ੪੭੯; ਜਗਤ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਭੀ ਇਹੀ ਨਾਮ-ਧਨ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਇਹ ਧਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੫੦.

⁷²⁴ *ਉਹੀ*, ੪੮੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦੩.

⁷²⁵ *ਉਹੀ*, ੫੦੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੈਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੫੨.

⁷²⁶ *ਉਹੀ*, ੪੯੧; ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸੇ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੦.

⁷²⁷ *ਉਹੀ*, ੫੬੦; ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੩੦.

⁷²⁸ *ਉਹੀ*, ੪੯੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਗਾ, ਤੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਪੀਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਰਹੇਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੧.

⁷²⁹ *ਉਹੀ*, ੪੯੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੦੧.

ਵਿਚ ਜਗਤ ਮੂਲ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ- *ਮਨਿ ਤਤੁ ਅਵਿਗਤੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ* ॥ ⁷³⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁਖ ਹਰ ਦਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜਾਚੇ ਐਸੀ ਨਾਮ ਬਡਾਈ* ॥ ⁷³¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਾਰੀ* ॥ ⁷³²

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ਨਿਹਚਲੁ ਧਨੁ ਧੀਰਾ* ॥ ⁷³³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਿਸੁ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ* ॥ ⁷³⁴, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦੁਬਿਧਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਮਰੈ ਮਨੁਆ ਅਸਥਿਰੁ ਸੰਧਿਆ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ* ॥ ⁷³⁵, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੂਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਸੇਇ* ॥ ⁷³⁶, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ ਲੇਹੁ ਜਮਹੁ*

⁷³⁰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੦੩; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਗਤ-ਮੂਲ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੨.

⁷³¹ *ਉਹੀ*, ੫੦੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਕੇ) ਤੂੰ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ (ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੀ) ਮੰਗ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੪੫.

⁷³² *ਉਹੀ*, ੫੦੬; ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! *ਉਹੀ ਉਹੀ* ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੫੩.

⁷³³ *ਉਹੀ*, ੫੧੧; ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਟੱਲ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੭੦.

⁷³⁴ *ਉਹੀ*, ੫੧੧; ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੦੭੦.

⁷³⁵ *ਉਹੀ*, ੫੫੩; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ, ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਏ, ਉਹ ਸੰਧਿਆ ਦੀ (ਸੱਚੀ) ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੦੯.

⁷³⁶ *ਉਹੀ*, ੫੫੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰੀ ਦੀ ਰਜਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੧੨.

ਉਬਾਰੇ ॥⁷³⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ, ਸਮਝੋ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਚੀ ਇਜ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਪਤਿ ਪਾਈ ॥⁷³⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਚਾ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ ਅੰਤਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥⁷³⁹, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਾਰੇ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥⁷⁴⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹੰਉਮੈ ਜਾਇ ॥⁷⁴¹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੁਖੁ ਉਪਜੈ ਜਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ ॥⁷⁴²

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਭਉ ਪਇਆ ਵਡਭਾਗਿ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥⁷⁴³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦਿਆ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਮਨ ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥⁷⁴⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ॥⁷⁴⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਉਲਟੀ ਹੋਵੈ ਮਤਿ ਬਦਲਾਹੁ ॥⁷⁴⁶, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ

⁷³⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੫੬੬-੬੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਉੱਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੫੨.

⁷³⁸ *ਉਹੀ*, ੫੭੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੬੩.

⁷³⁹ *ਉਹੀ*, ੫੮੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੦੭.

⁷⁴⁰ *ਉਹੀ*, ੫੮੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ('ਹਉਮੈ ਰੋਗ' ਤੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੩੪.

⁷⁴¹ *ਉਹੀ*, ੬੬੬; ਇਹ ਹਉਮੈ (ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੯੧.

⁷⁴² *ਉਹੀ*, ੫੮੩; ਜੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸੁਖ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੩੩੬.

⁷⁴³ *ਉਹੀ*, ੬੪੫; ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰਾਹੀਂ ਭਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੧੪.

⁷⁴⁴ *ਉਹੀ*, ੬੪੭; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਬਾਹਰ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੧੯.

⁷⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੬੬੨; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਤਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੭੮.

⁷⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੬੫੧; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਮਰੇ ਤੇ ਮਤਿ ਬਦਲ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੩੦.

ਪਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ਉਚਰਹਿ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥ 747, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪਾ ਲਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ- ਮੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਨੀ ॥ 748; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ ॥ 749; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ 750; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੇ ਜਾਣੈ ॥ 751, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪੜਦੇ ਹਟ ਗਏ, ਸਮਝੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ- ਭਨਤਿ ਨਾਨਕ ਭਰਮ ਪਟ ਖੁਲੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ ॥ 752, ਜਿਹਨਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਣੀਐ ਤਉ ਅਨਭਉ ਪਾਵੈ ॥ 753

ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਡਰ ਰਹਿਤ ਰਬ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੇ ਬੁਝੈ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ ॥ 754, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਛੁਟੈ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ 755; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥ 756, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

⁷⁴⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੫੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੩੦.

⁷⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੬੫੬-੫੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੫੨.

⁷⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੬੫੬-੫੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੫੨.

⁷⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੬੬੧; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੭੩-੪.

⁷⁵¹ *ਉਹੀ*, ੬੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੭੮.

⁷⁵² *ਉਹੀ*, ੬੬੬; ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੯੨.

⁷⁵³ *ਉਹੀ*, ੭੨੫; ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸੂਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਡਰ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੯੮.

⁷⁵⁴ *ਉਹੀ*, ੭੩੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੨੭.

⁷⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੭੩੬; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਸ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ (ਅਜੇਹੇ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੩੮.

⁷⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੭੩੬-੩੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੪੨.

ਜੇ ਕੇ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥⁷⁵⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਿਤੁ ਘਟਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥⁷⁵⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਗੁਣਵਾਨ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ ਨਾਨਕ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥⁷⁵⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇਵੀਐ ਸਚੁ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੁ ॥⁷⁶⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਕਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਥ ਸਕਦਾ ਹਾਂ- ਮਨੁ ਬੁਧਿ ਅਰਪਿ ਧਰਉ ਗੁਰ ਆਗੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੈ ਅਕਥੁ ਕਥਈਆ ॥⁷⁶¹

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥⁷⁶², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਆਪਣਾ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਹੁ ਮਨੁ ਤਾਂ ਤਰੈ ਜਾ ਛੇਡੈ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥⁷⁶³, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥⁷⁶⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਇਆ ਡਰਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਾਰਹੁ

⁷⁵⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੪੭; ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਕਮਾ ਲਏ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੮੨.

⁷⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੭੫੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਸ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉੱਘੜ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਚੱਜੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੧੫.

⁷⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੭੭੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਡੂੰਘੇ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੯੭੨.

⁷⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੭੮੯; ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭ-ਸਿਮਰਨ-ਰੂਪ ਜੀਵਨ-ਆਦਰਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ। *ਦਪਸਸ*, ੩੦੩੧.

⁷⁶¹ *ਉਹੀ*, ੮੩੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੭੬.

⁷⁶² *ਉਹੀ*, ੮੪੧; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ) ਕਰਤੱਬ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੦੫.

⁷⁶³ *ਉਹੀ*, ੮੫੧; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੪੩.

⁷⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੮੫੨; ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੪੭.

ਡਰੈਂ // ⁷⁶⁵, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ- *ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ* // ⁷⁶⁶, ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗ੍ਰਿਹ ਸਰੀਰ ਮਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅਪਣਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਹਰਿ* // ⁷⁶⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਰਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਣ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨ ਨੇ ਤੈ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੋੜ ਗਿਆ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨੁ ਭਇਆ ਨਿਰਮਲੁ, ਜਿਨਾ ਭਾਣਾ ਭਾਵਏ* // ⁷⁶⁸; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੂਟੈ ਚਉਥੈ ਪਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ* // ⁷⁶⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾ ਦਿਤੀ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨੀ ਆਪੁ ਤਜਿਆ ਹਰਿ ਵਾਸਨਾ ਸਮਾਈ* // ⁷⁷⁰

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਰਮ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜੁ ਉਪਜੈ, ਇਹੁ ਸਹਸਾ ਇਵ ਜਾਇ* // ⁷⁷¹, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਰਬ ਵਿਚ ਲਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ-

⁷⁶⁵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੮੭੧; ਪਰ (ਸੰਤਾਂ ਉੱਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ (ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਮਾਰ ਤੋਂ ਭੀ ਡਰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੨੦.

⁷⁶⁶ *ਉਹੀ*, ੯੦੪-੦੫; ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੪੪.

⁷⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੯੦੮-੦੯; ਇਸ ਸਰੀਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਹੇ ਜੇਗੀ! ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕੇਂਗਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੬੧.

⁷⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੯੧੮; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੦੪.

⁷⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੯੦੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ (ਭਾਵ, ਮਨ ਦੀ ਖਿੱਝ) ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਰਹਿ ਕੇ) ਚੌਥੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੬੪.

⁷⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੯੧੯; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਮਾਇਕ) ਵਾਸਨਾ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੦੮.

⁷⁷¹ *ਉਹੀ*, ੯੧੯; ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦਾ ਤੌਖਲਾ-ਸਹਿਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੦.

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਾ ਲਿਵ ਲਾਗੀ, ਤਿਨੀ ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਪਾਇਆ ॥⁷⁷², ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਇਕ ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਤਾ ਚਲਤੁ ਹੋਆ ਚਲਤੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥⁷⁷³, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਘੜਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਿਆ, ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ ॥⁷⁷⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਹੈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਜਾ ਵੇਖਾ ਹਰਿ ਇਕੁ ਹੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥⁷⁷⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਿਸੁ ਸੰਮਲਾ ਤਾ ਤਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਹੋਇ ॥⁷⁷⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਖੇਲ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਜਿਉਂਦਿਆ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੇ ਚੀਨੈ ਜੀਵਤਿਆ ਇਵ ਮਰੀਐ ॥⁷⁷⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਰੰਗੇ ਰਾਤਾ ॥⁷⁷⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਿਆ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ

⁷⁷² ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੨੧; ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਡੋਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੀ (ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ) ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੧੭.

⁷⁷³ *ਉਹੀ*, ੯੨੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਤਾਂ ਇਕ ਖੇਡ ਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਜਗਤ (ਮਦਾਰੀ ਦਾ) ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੀ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੨੦.

⁷⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੯੨੨; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉੱਘੜਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (*ਉਹੀ* ਹਰੀ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੨੧.

⁷⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੯੨੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਪਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਦੋਂ (ਚੁਫੇਰੇ) ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੨੨.

⁷⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੯੩੩-੩੪; ਜੇ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੀ ਰਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੩੬੯੬.

⁷⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੯੩੫; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ) ਪਛਾਣੀਏ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੦੨.

⁷⁷⁸ *ਉਹੀ*, ੯੪੫; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੭੬੩.

ਧਿਆਈਐ ਅੰਤਰਿ ਰਖੀਐ ਉਰਧਾਰਿ ॥⁷⁷⁹, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਮਨੁਖ ਉਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਜਮ ਡੰਡੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕੇਇ ॥⁷⁸⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈਂ ਖਤਮ ਕਰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈਂ ਛੁਟੈ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਸੇ ਹੋਇ ॥⁷⁸¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਹੀ ਸਚ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ॥⁷⁸², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇ ਜਿਥਹੁ ਹਉਮੈਂ ਜਾਈਐ ॥⁷⁸³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਗਤੀ ਰਾਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਲਾਹੀਐ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਰਾਪੈ ॥⁷⁸⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਚੁ ਸਚੇ ਸਚੁ ਲਹਿਆ ॥⁷⁸⁵, ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਪ੍ਰਾਣਾ ਯਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ॥⁷⁸⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥⁷⁸⁷

⁷⁷⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੪੮; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੬.

⁷⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੯੪੮; ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ (ਭਾਵ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਡਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੬.

⁷⁸¹ *ਉਹੀ*, ੯੪੮; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹਉਮੈਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਜਿਸ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਗਤ ਦੇ ਚਸਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੭.

⁷⁸² *ਉਹੀ*, ੯੪੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੱਚ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੮-੯.

⁷⁸³ *ਉਹੀ*, ੯੫੧; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ) ਹਉਮੈਂ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੯.

⁷⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੯੫੩; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੧੫.

⁷⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੯੬੧; ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਲੱਭਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਲੱਭਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੨੧.

⁷⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੯੭੩; ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ), ਕੋਈ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਆਦਿਕ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੧੦੬.

⁷⁸⁷ *ਉਹੀ*, ੯੭੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ। ੩੧੯੯.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਇਓ ਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨ ਪਖੇ* ॥ ⁷⁸⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਇਕ ਰਬ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਦੁਬਿਧਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਦੁਬਿਧਾ ਤਦੇ ਬਿਨਾਸੀ* ॥ ⁷⁸⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਆਵੈ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਈ ਜੀਉ* ॥ ⁷⁹⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ* ॥ ⁷⁹¹; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਣਾਈ* ॥ ⁷⁹², ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ- *ਨਾਨਕ ਰੇਣ ਸੰਤ ਜਨ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ* ॥ ⁷⁹³; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ* ॥ ⁷⁹⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਜਮਦੂਤਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਭਾਗੀ* ॥ ⁷⁹⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ* ॥ ⁷⁹⁶; *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ* ॥ ⁷⁹⁷

⁷⁸⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੭੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜਪਿਆ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜਪਿਆ ਹੈ। (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਮੈਂ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਧੋਂਦਾ ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਹੀ ਪਿਆ ਹਾਂ)। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੧੭.

⁷⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੯੯੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੮੨.

⁷⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੯੯੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਦਾ ਜਪ ਕੇ (ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੯੭.

⁷⁹¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੦੯; ਜੀਉਂਦੇ ਉਹ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੪੦.

⁷⁹² *ਉਹੀ*, ੧੦੧੧; ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੦੪੮.

⁷⁹³ *ਉਹੀ*, ੧੦੩੮; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੪੯.

⁷⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ) ਕਦਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੬੬.

⁷⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੫; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੭੧.

⁷⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੮੩.

⁷⁹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੩; ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੭.

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਝਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝੈ ਕੇਈ ॥ ⁷⁹⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝੈ ਕੇਈ ॥ ⁷⁹⁹, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ॥ ⁸⁰⁰; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ॥ ⁸⁰¹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ॥ ⁸⁰²; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ॥ ⁸⁰³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਇਸ ਕਾਇਆ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕਾਇਆ ਖੋਜੇ ਪਾਏ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਹੇ ॥ ⁸⁰⁴, ਗੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ⁸⁰⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਲਟੀ ਹੋਵੈ ਗਿਆਨ ਰਤਨੁ ਸਬਦੁ ਤਾਹਾ ਹੇ ॥ ⁸⁰⁶, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਕਮਲੁ ਬਿਗਮੈ ਬੁਧਿ ਤਾਹਾ ਹੇ ॥ ⁸⁰⁷, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ

⁷⁹⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੪੮; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਭੇਤ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੮੬.

⁷⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੦੬੧; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਸ ਨਾਲ) ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੩੮.

⁸⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੧੦੪੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ (ਕਿਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੮੯.

⁸⁰¹ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੪; ਪਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੮.

⁸⁰² *ਉਹੀ*, ੧੦੫੫; ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੩.

⁸⁰³ *ਉਹੀ*, ੧੦੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪੧.

⁸⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੧; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਜਗਤ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੧੮੮.

⁸⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੪; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੦੮.

⁸⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੭.

⁸⁰⁷ *ਉਹੀ*, ੧੦੫੬; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ-ਕੋਲ-ਫੁੱਲ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਅਕਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੧੮.

ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ ॥ ⁸⁰⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵਿਰਲੈ ਪਾਈ ॥ ⁸⁰⁹, ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ
ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਝੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕਿਸੈ ਬੁਝਾਏ ॥ ⁸¹⁰

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ
ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਸਾ ਜਾਏ ॥ ⁸¹¹; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੇ ॥ ⁸¹², ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ
ਮਿਲਾਇਆ ਹੀ ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ⁸¹³; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ
ਜਾਈ ॥ ⁸¹⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁਖ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਹਜਿ ਸਮਾਹੀ ॥ ⁸¹⁵, ਗੁਰੂ
ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਰਸ ਚੱਖਿਆ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਜਿਨ
ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਖਾ ॥ ⁸¹⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹੀ ਮਨੁਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ
ਧਿਆਣ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਛੁਟੀਐ ਜੇ ਚਿਤੁ ਲਗੈ ਸਚਿ ॥ ⁸¹⁷, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ- ਜਿਨ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨੁ
ਜੀਤਿਆ ਜਗੁ ਤਿਨਹਿ ਜਿਤਾਨਾ ॥ ⁸¹⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ

⁸⁰⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਸ) ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਡਿਆਈ ਦੱਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪੦.

⁸⁰⁹ ਉਹੀ, ੧੦੬੮; ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੬੪.

⁸¹⁰ ਉਹੀ, ੧੦੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ) ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹ ਸਮਝ ਦੱਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪੦.

⁸¹¹ ਉਹੀ, ੧੦੬੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦਾ) ਸਹਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੪੨.

⁸¹² ਉਹੀ, ੧੦੬੬; ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੫੭.

⁸¹³ ਉਹੀ, ੧੦੬੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਾਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੫੮.

⁸¹⁴ ਉਹੀ, ੧੦੬੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੫੮.

⁸¹⁵ ਉਹੀ, ੧੦੬੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ (ਜੀਵ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੨੬੮.

⁸¹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੮੭; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੇਹ ਪਾਣ ਦੀ ਉਕਾਈ ਤੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੩੮.

⁸¹⁷ ਉਹੀ, ੧੦੮੮; ਜੇ ਚਿੱਤ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੧.

⁸¹⁸ ਉਹੀ, ੧੦੮੮; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੩੪੩.

ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੱਬ ਆਪਣੀ ਨਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਗੁਣ ਪਾਈਅਨਿ ਜਿਸ ਨੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥⁸¹⁹,
 ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਪੀ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘੇ- ਸਨਕ
 ਸਨੰਦਨ ਤਪਸੀ ਜਨ ਕੇਤੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ॥⁸²⁰

ਸਭ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹਨ- ਹਿਰਦੈ
 ਨਾਮੁ ਸਰਬ ਧਨੁ ਧਾਰਣੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ॥⁸²¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ
 ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਖਿਚ ਬਣਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਿਰਮ ਕਸਾਈ ॥⁸²², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਦੇ
 ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਲ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥⁸²³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੂੰ
 ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਚੂਕਾ
 ਮਨ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥⁸²⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਆਪਣੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਪਾਰ
 ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਏ ॥⁸²⁵; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਰਿ ਉਤਰੈ ॥⁸²⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ
 ਹੀ ਮਨੁਖ ਜਿਉਂਦਿਆ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਵਿਚ

⁸¹⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੦੯੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਮਿਲਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਨ) ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੩੫੪.

⁸²⁰ ਉਹੀ, ੧੧੨੫; (ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ) ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਪੀ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘੇ। ਦਪਸਸ, ੪੫੦੨.

⁸²¹ ਉਹੀ, ੧੧੨੭; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਲਈ (ਆਤਮਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ) ਧਨ ਹੈ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਸਹਾਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਧਨ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੦੮.

⁸²² ਉਹੀ, ੧੧੨੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਵਾਸਤੇ) ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੧੪.

⁸²³ ਉਹੀ, ੧੧੨੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਸੰਭਾਲਾ। ਦਪਸਸ, ੪੫੧੬.

⁸²⁴ ਉਹੀ, ੧੧੩੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੩੧.

⁸²⁵ ਉਹੀ, ੧੧੬੪; ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੫੩.

⁸²⁶ ਉਹੀ, ੧੧੬੧; ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੩੭.

ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤ ਮਰੈ ॥⁸²⁷; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਦ ਸਮਾਲ ॥⁸²⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥⁸²⁹, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਾਮ ਪਿਆਰੁ ॥⁸³⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਰੱਬ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਰਗਾ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਿਹਾਰਉ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥⁸³¹

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅਕਥਉ ਕਥੀਐ ਕਹਉ ਕਹਾਵੈ ਸੇਈ ॥⁸³², ਉਹੀ ਮਨੁਖ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਜਿਨ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥⁸³³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਆਨ੍ਹੇਰੁ ਗਵਾਇਆ ॥⁸³⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਉਸੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਦਵਾਉਂਦਾ, ਜਿਸ ਆਪ ਜਨਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ- ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇ ਬੁਝਸੀ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਵੈ ॥⁸³⁵, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ

⁸²⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੭੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮੫.

⁸²⁸ ਉਹੀ, ੧੧੭੩; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮੭.

⁸²⁹ ਉਹੀ, ੧੧੭੪; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮੫.

⁸³⁰ ਉਹੀ, ੧੧੭੫; ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੬੮੬.

⁸³¹ ਉਹੀ, ੧੨੨੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੭੪.

⁸³² ਉਹੀ, ੧੨੩੩; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੧੧.

⁸³³ ਉਹੀ, ੧੨੩੭; (ਇਸ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ) ਉਹ (ਜੀਵ) ਬਚਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਰਜਾ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੩੪.

⁸³⁴ ਉਹੀ, ੧੨੪੫; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੬੧.

⁸³⁵ ਉਹੀ, ੧੨੪੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੭੧.

ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਜਿਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ-
ਇਕਿ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਕਰਹਿ ਸਭਿ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ⁸³⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ
 ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੁਰਨੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੇ*
ਜਾਣੈ ਚੁਕੈ ਮਨਹੁ ਅੰਦੇਸਾ ॥ ⁸³⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝੀਐ*
ਸਬਦੇ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥ ⁸³⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਮਿਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ
 ਜੁੜਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ਏਕ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥* ⁸³⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ
 ਜਾਣੇ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਹੁ ਭਾਈ ॥* ⁸⁴⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ
 ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਹੀ ਪੀਆ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਨ ਜਾਈ ॥* ⁸⁴¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ
 ਜਿਉਂਦਿਆ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤ ਮਰੈ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਸਬਦੁ*
ਕਮਾਇ ॥ ⁸⁴², ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਿਵ ਘਰਿ ਜੰਮੈ ਵਿਚਹੁ ਸਕਤਿ ਗਵਾਇ ॥ ⁸⁴³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ

⁸³⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1248; ਕਈ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਸ ਠਗ-ਬੁਟੀ ਤੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜੇ ਜੇ ਬਚਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਿਰ ਨਿਵਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, 4872.

⁸³⁷ *ਉਹੀ*, 1247; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ (ਹਰੇਕ) ਫਿਕਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4011.

⁸³⁸ *ਉਹੀ*, 1248; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਸਾਰ (ਹਰੇਕ) ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4013.

⁸³⁹ *ਉਹੀ*, 1250; ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4021.

⁸⁴⁰ *ਉਹੀ*, 1251; ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਸਮਝ। *ਦਪਸਸ*, 4024.

⁸⁴¹ *ਉਹੀ*, 1254; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ (ਕਦੇ) ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ (ਮਾਇਆ ਵਾਲੀ) ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। *ਦਪਸਸ*, 4037.

⁸⁴² *ਉਹੀ*, 1276; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, 4076.

⁸⁴³ *ਉਹੀ*, 1276; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਨਵਾਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, 4076.

ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਇ ॥ ⁸⁴⁴; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਸੇ ਜਨੁ ਮੁਕਤੁ ਸਦਾ ਹੋਇ ॥ ⁸⁴⁵, ਜੇਕਰ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਬੁਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਬੁਝੈ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈਗੇ ॥ ⁸⁴⁶

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮਨੁਖ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੈ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥ ⁸⁴⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ ॥ ⁸⁴⁸; ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਤਰੇ ਪਾਰਿ ॥ ⁸⁴⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਉਸ ਮਨੁਖ ਨਾਲ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵੇਖੁ ਤੂ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥ ⁸⁵⁰, ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਉਹ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਚੀਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ⁸⁵¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਸਾਗਰੰ ਸੰਸਾਰਸੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰਹਿ ਕੇ ॥ ⁸⁵², ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਹਰ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸਿ ਧ੍ਰਾਪੈ ॥ ⁸⁵³

⁸⁴⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੨੮੧; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ('ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ') ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੦੯੮.

⁸⁴⁵ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੩; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ (ਇਹ ਗੱਲ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜੇ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੦੫.

⁸⁴⁶ *ਉਹੀ*, ੧੩੦੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) (ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ) ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੦੦.

⁸⁴⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੩੨੯; ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ (ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੭੦.

⁸⁴⁸ *ਉਹੀ*, ੧੩੩੯; ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੦੯.

⁸⁴⁹ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੧੦.

⁸⁵⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੬; ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਵੇਖ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਘਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੩੧.

⁸⁵¹ *ਉਹੀ*, ੧੩੪੬; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਭੇਤ) ਸਮਝ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। *ਦਪਸਸ*, ੫੩੩੩.

⁸⁵² *ਉਹੀ*, ੧੩੫੩; (ਜੇ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੫੫੨੮.

⁸⁵³ *ਉਹੀ*, ੧੪੧੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ) ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੯੬੩.

9.7 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਸਤਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਲਗ ਗਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਸੀ ਇਸ ਮਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅੰਤਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥*⁸⁵⁴; *ਇਹ ਮਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਨਿ ਧਾਰਉ ॥*⁸⁵⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਮਿਠੀ ਲਗਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੁਣ ਕੋੜੀ ਜ਼ਹਰ ਭਾਸਦੀ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ ॥*⁸⁵⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਸੁਖ ਭੀ ਭੇਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਬਾਸਨ ॥*⁸⁵⁷; *ਤੂੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਿ ਰਾਜ ਜੋਗੁ ॥*⁸⁵⁸, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਤੇ ਗਾਵਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਿਮਰਤ ਰਹੈ ਜਾਹੁ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ ॥*⁸⁵⁹; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਿਰਲੈ ਹੀ ਗਵਿਆ ॥*⁸⁶⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਸਚੇ ਰੱਬ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਅਭਿਮਾਨ ਖਤਮ ਕਰ ਸਚ ਦਸਦਾ ਦਿਤਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਕਰੈ ॥*⁸⁶¹; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਿਖਿਆ ਪਰਹਰੈ ॥*⁸⁶²; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਜਾਗਹੁ ॥*⁸⁶³; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਾ ਕਾ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥*⁸⁶⁴; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਕਰੈ ॥*⁸⁶⁵, ਗੁਰੂ

⁸⁵⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੯੭.

⁸⁵⁵ *ਉਹੀ*, ੧੦੪; ਇਹ ਸੁਚੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੪੪੧.

⁸⁵⁶ *ਉਹੀ*, ੧੭੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੈਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਗੀ ਮਿਠੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੁਣ) ਕੋੜੀ ਜ਼ਹਰ ਭਾਸ ਰਹੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੬੯੮.

⁸⁵⁷ *ਉਹੀ*, ੨੦੧-੦੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸਦਾ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੭੮੯.

⁸⁵⁸ *ਉਹੀ*, ੨੧੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਸੁਖ ਭੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੮੨੩.

⁸⁵⁹ *ਉਹੀ*, ੨੫੪; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਉੱਘੜੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੭੮.

⁸⁶⁰ *ਉਹੀ*, ੨੫੯; ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤਕ) ਪਹੁੰਚ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੯੯੮.

⁸⁶¹ *ਉਹੀ*, ੨੭੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਲੈ ਕੇ (ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ) ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੩੬.

⁸⁶² *ਉਹੀ*, ੨੭੪; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਾਇਆ (ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਪਰੇ ਹਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੪੯.

⁸⁶³ *ਉਹੀ*, ੨੭੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਲੈ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁਸੀਆਰ ਹੋਹੁ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੩੭.

⁸⁶⁴ *ਉਹੀ*, ੨੭੮; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਮਿਟਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੬੪.

⁸⁶⁵ *ਉਹੀ*, ੨੭੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੬੧.

ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਬੁਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਭ ਅਸਲੀਅਤ ਵੀ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪਨ ਆਪੁ ਸੁਝੈ ॥ ⁸⁶⁶; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਤੁ ਸਭੁ ਬੁਝਿਆ ॥ ⁸⁶⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦਾ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂਟੈ ਹਉ ਰੋਗੁ ॥ ⁸⁶⁸; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ॥ ⁸⁶⁹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਹੀ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਟੁਟੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਜਾਤਾ ॥ ⁸⁷⁰; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਜਾਨੁ ॥ ⁸⁷¹; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਜਾਗੇ ॥ ⁸⁷², ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਲਾਖੈ ॥ ⁸⁷³; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਲਇਆ ॥ ⁸⁷⁴; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਉ ॥ ⁸⁷⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਉ ਪਾਰਿ ਪਰਾਈ ॥ ⁸⁷⁶, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੀ ਜੁਗਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੇਟੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ॥ ⁸⁷⁷; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੈ ਖੇਟੀ ਡੀਠੀ ॥ ⁸⁷⁸, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ

⁸⁶⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੨੮੧; ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੁੱਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੪.

⁸⁶⁷ *ਉਹੀ*, ੨੮੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੫.

⁸⁶⁸ *ਉਹੀ*, ੨੮੨; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਨਿਰੋਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੭੮.

⁸⁶⁹ *ਉਹੀ*, ੨੮੫; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪੀ) ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੦੮੬.

⁸⁷⁰ *ਉਹੀ*, ੨੮੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੨.

⁸⁷¹ *ਉਹੀ*, ੨੮੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਸਤੀ ਦਾ) ਇਹ ਯਕੀਨ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੭.

⁸⁷² *ਉਹੀ*, ੩੭੫; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੇਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ) ਜਾਗਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੫੦.

⁸⁷³ *ਉਹੀ*, ੨੮੦; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਗੱਲ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੪.

⁸⁷⁴ *ਉਹੀ*, ੨੮੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪ ਸਕੀਏ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੦੩.

⁸⁷⁵ *ਉਹੀ*, ੨੮੪; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਨਿਸਚੇ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੧੧੪.

⁸⁷⁶ *ਉਹੀ*, ੩੭੮; ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਮੌਤ ਦੇ) ਡਰ-ਸਹਮ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲਾਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੬੨.

⁸⁷⁷ *ਉਹੀ*, ੩੮੬; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਲ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੪੮੦.

⁸⁷⁸ *ਉਹੀ*, ੩੮੨; ਪਰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਖੇਟੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੪.

ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੇਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਓਇ ਆਨੰਦ ਪਾਵੈ ॥⁸⁷⁹;

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝਿਆ ॥⁸⁸⁰

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਵੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ॥⁸⁸¹, ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਹ ਰੂਪੀ ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ ਪਿਆ ਹੈ- ਜਿਨਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਡਸੀਅਲੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਡੀਠੀ ॥⁸⁸², ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਹਜਿ ਤਰੇ ਕਬੀਰਾ ॥⁸⁸³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰਾ ਮਨ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੇਵਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਭੀਜੈ ਏਹਾ ਸੇਵ ਬਨੀ ਜੀਉ ॥⁸⁸⁴, ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ॥⁸⁸⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਲਾਧਾ ਦੇਹ ਟੇਲੀਐ ॥⁸⁸⁶, ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਣਾਇਆ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਾਹੂ ਜਾਤੇ ॥⁸⁸⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਿਉਂਦਿਆ ਜੀਅ ਮਰਨ ਸਿਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਫਿਰਿ

⁸⁷⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੩੯੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੫੧੬.

⁸⁸⁰ *ਉਹੀ*, ੪੭੬; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਸੂਝ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੩੩.

⁸⁸¹ *ਉਹੀ*, ੪੭੮; ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰੂਪ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੪੩-੪.

⁸⁸² *ਉਹੀ*, ੪੮੦; ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ (ਮੇਹ ਦਾ) ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ ਹੈ (ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੫੭.

⁸⁸³ *ਉਹੀ*, ੪੮੦; ਕਬੀਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਰਹਿ ਕੇ (ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿਚੋਂ) ਲਘ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੫੭.

⁸⁸⁴ *ਉਹੀ*, ੪੮੦; ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਜਾਏ। *ਦਪਸਸ*, ੧੮੯੮.

⁸⁸⁵ *ਉਹੀ*, ੫੨੪; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੧੨.

⁸⁸⁶ *ਉਹੀ*, ੫੨੭; ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਲ ਕੀਤਿਆਂ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੨੭.

⁸⁸⁷ *ਉਹੀ*, ੫੨੯-੩੦; ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੧੩੪.

ਮਰਣ ਨ ਹੋਇ ॥ ⁸⁸⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੈ ॥ ⁸⁸⁹

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੇਖਿਆ ਮੈਂ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ⁸⁹⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ- ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ⁸⁹¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਠ ਪਹਿਰ ਅਰਾਧਣ ਨਾਲ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਪਾਵੈ ਜਿਨ ਕਉ ਲਿਲਾਟਿ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਭਾਉ ॥ ⁸⁹², ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਨ ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਕਰਿ ਸਨੇਹੀ ॥ ⁸⁹³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਦੁਖਿ ਨ ਕਬਹੂ ਡੁਰਉ ਬੁਝਿ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ॥ ⁸⁹⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਕਲ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਮਤਿ ਪਾਈ ॥ ⁸⁹⁵; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਕੇ ਤਰਿਆ ॥ ⁸⁹⁶

⁸⁸⁸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੫੫੪; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰ) ਜੀਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੁੜ ਕੇ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੧੨.

⁸⁸⁹ *ਉਹੀ*, ੫੬੨-੬੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੩੯.

⁸⁹⁰ *ਉਹੀ*, ੫੭੩; ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-) ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਸਹਾਰਾ) ਨਹੀਂ (ਦਿੱਸਦਾ)। *ਦਪਸਸ*, ੨੨੭੨.

⁸⁹¹ *ਉਹੀ*, ੬੫੫; ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਉਸ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਚ ਗਿਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੫੪੪.

⁸⁹² *ਉਹੀ*, ੬੬੯; ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਦਾਤਿ) ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੦੧-੨.

⁸⁹³ *ਉਹੀ*, ੬੯੨; ਹੇ ਦਾਸ ਕਬੀਰ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ (ਸਾਥੀ) ਬਣਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੬੯੨.

⁸⁹⁴ *ਉਹੀ*, ੭੦੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ) ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੧੫.

⁸⁹⁵ *ਉਹੀ*, ੭੨੦; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਇਹ) ਅਕਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੮੨.

⁸⁹⁶ *ਉਹੀ*, ੭੧੫; ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਲਘਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੭੬੩.

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ-
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ⁸⁹⁷; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਤੇ ॥* ⁸⁹⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ
ਨਾਲ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਿਚ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-
ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਧਿਆਈਐ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਉ ਤਰੀਐ ॥ ⁸⁹⁹, ਮੇਰਾ ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗੇ- *ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਭ
ਭਏ ਨਿਹਾਲ ॥* ⁹⁰⁰, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਲਟਾ ਖੇਲ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਨੂੰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਊਰਧ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸ ॥* ⁹⁰¹; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੈ ਡਗਰੇ ਪਾਇਆ ॥* ⁹⁰², ਗੁਰੂ ਦੀ
ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਇਹ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ, ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ
ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਇਹੁ ਮਹਲੁ ਪਾਵੈ ॥* ⁹⁰³; *ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥* ⁹⁰⁴; *ਗੁਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਿਰਲੇ ਮਨਿ ਵੂਠਾ ॥* ⁹⁰⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁਖ ਸਮਦ੍ਰਿਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- *ਗੁਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸਮਦ੍ਰਿਸਟਾ ॥* ⁹⁰⁶, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗੁਰ ਸਦਕਾ ਬੁਝ ਲਿਆ ਹੈ-

⁸⁹⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੭੪੩; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੬੬.

⁸⁹⁸ *ਉਹੀ*, ੭੪੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੬੩.

⁸⁹⁹ *ਉਹੀ*, ੭੫੦; ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੨੮੯੦.

⁹⁰⁰ *ਉਹੀ*, ੮੨੬-੨੭; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ-ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਰੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਏ ਵਡ-ਭਾਗੀਆਂ ਉਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੨੪੭.

⁹⁰¹ *ਉਹੀ*, ੮੬੪; ਉਲਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ-ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਤ ਕੇ) ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੯੨.

⁹⁰² *ਉਹੀ*, ੮੭੧; ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ) ਰਸਤਾ ਲੱਭਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੧੭.

⁹⁰³ *ਉਹੀ*, ੮੮੯; ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਟਿਕਾਣਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੮੫.

⁹⁰⁴ *ਉਹੀ*, ੮੯੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਲਈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੪੯੮.

⁹⁰⁵ *ਉਹੀ*, ੮੯੬; ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੫੧੧.

⁹⁰⁶ *ਉਹੀ*, ੮੯੨; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਣ ਦੀ ਇਹ ਸੂਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੩੩੮੫.

ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਬੁਝਿਆ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਰਸਾਦਿ॥⁹⁰⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਰਸੁ ਗਾਵੈ ਰਸੁ ਵੀਚਾਰੇ॥⁹⁰⁸; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੇ ਪਾਵੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮਾ ॥⁹⁰⁹

ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਹੀ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕੁ ਬਖਾਨੈ ਹਰਿ ਭਜਨੁ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥⁹¹⁰, ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁਖ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਸਮ ਜਾਣੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਹਿਆਲੀਐ ॥⁹¹¹, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅਨਮੋਲਕ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾਂ ਤੇ ਨਿਰਾਸਾ ਤੋਂ ਉਤਾਹ ਉਠਣਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ॥⁹¹²; ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਿਹ ਬੁਝਿਆ ਆਸਾ ਤੇ ਭਇਆ ਨਿਰਾਸੁ ॥⁹¹³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਾ ਲਈ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਾਗੇ ਨਾਮ ਸੁਆਦਿ ॥⁹¹⁴; ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥⁹¹⁵, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਮਨੁਖ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੱਬ

⁹⁰⁷ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੯੫੭; ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੮੧੦.

⁹⁰⁸ ਉਹੀ, ੯੮੨; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਲੱਭ ਲਿਆ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸਦਾ) ਨਾਮ-ਰਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ-ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੩੯੩੬.

⁹⁰⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੭੦; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੬੭੭.

⁹¹⁰ ਉਹੀ, ੧੦੦੬; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਸਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। ਦਪਸਸ, ੪੦੨੭.

⁹¹¹ ਉਹੀ, ੧੦੧੯; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੦੭੮.

⁹¹² ਉਹੀ, ੧੧੪੫; ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੫੭੭-੮.

⁹¹³ ਉਹੀ, ੧੧੦੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੇ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ) ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਸਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੩੯੯.

⁹¹⁴ ਉਹੀ, ੧੧੭੬; ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ) ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੭੦੦.

⁹¹⁵ ਉਹੀ, ੧੧੮੧; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸਨਾ (ਅੱਗ) ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, ੪੭੨੦.

ਨੂੰ ਵਸਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਛਾਨੁ ॥⁹¹⁶, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ-
 ਜਪ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹਸ ਜਾਣਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੰਤੋਖੇ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ
 ਜਪਿ ਜਪਿ ਉਧਰਨ ॥⁹¹⁷, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਖੇਲ ਨੂੰ ਜਿਤ
 ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਆਵਾ-ਗਵਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗੇ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਜਗੁ ਜੀਤਿਓ ਬਹੁਰਿ ਨ
 ਆਵਹਿ ਜਾਂਹਿ ॥⁹¹⁸, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦੀ ਮਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਸਮਾਂ
 ਗਏ ਹਾਂ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ ॥⁹¹⁹

ਮਨ ਵਿਚ ਪਏ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁਖ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ- ਕਾਲੁ ਬਿਧੁੰਸਿ ਮਨਸਾ ਮਨਿ ਮਾਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥⁹²⁰,
 ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਸ ਵਿਚ ਲੀਨ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਨੁ ਅਸਥਿਰੁ ਹੋਵੈ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਹਿਆ ਅਘਾਈ ॥⁹²¹, ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
 ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ ਗਾਵਉ ॥⁹²²,
 ਉਹ ਮਨੁਖ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਧੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
 ਪਾਈਅਹਿ ਧੰਨਿ ਤੇ ਜਨ ਬਡਭਾਗੇ ॥⁹²³, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ

⁹¹⁶ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੮੩; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਤੂੰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝ। *ਦਪਸਸ*, ੪੭੨੫.

⁹¹⁷ *ਉਹੀ*, ੧੨੦੬; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਨਾਲ ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੧੬.

⁹¹⁸ *ਉਹੀ*, ੧੨੨੫; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਹੇ ਮਾਂ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ (ਦੇ ਮੋਹ) ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਾਹ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਨਾਹ ਮਰਦੇ ਹਨ। *ਦਪਸਸ*, ੪੮੮੪.

⁹¹⁹ *ਉਹੀ*, ੧੨੮੯; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੧੬੨.

⁹²⁰ *ਉਹੀ*, ੧੩੩੨; ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕੇ ਮਾਇਕ ਫੁਰਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ) ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮੨.

⁹²¹ *ਉਹੀ*, ੧੩੩੨-੩; ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੋ। (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਦਪਸਸ*, ੫੨੮੬.

⁹²² *ਉਹੀ*, ੧੩੯੬; ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੭੬.

⁹²³ *ਉਹੀ*, ੧੩੯੭; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਧੰਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ)। *ਦਪਸਸ*, ੫੮੮੨.

ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥⁹²⁴, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਨ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈਐ ਪਰਮਾਰਥੁ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਖਚਨਾ ॥⁹²⁵

9.8 ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦ' ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ- ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪਰਸਾਦ ॥⁹²⁶

9.9 ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦੁ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਨੌਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦੁ' ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦੁ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇਵੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦੁ ਕਰੇ ਨਾਮੁ ਦੇਵੈ ਨਾਮੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥⁹²⁷

9.10 ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ' ਹੈ।

ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ ਹੈ- ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਹ ਭੇਦ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਇਹੁ ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣੈ ॥⁹²⁸

9.11 ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਗਿਆਰਵਾਂ ਪਸਾਰ 'ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ' ਹੈ।

⁹²⁴ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1401; ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦਪਸਸ, 404.

⁹²⁵ ਉਹੀ, 1404; ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਨ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, 404.

⁹²⁶ ਉਹੀ, 1443; (ਹੇ ਸਹੇਲੀਓ! ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ (ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ) ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ) ਮੇਹਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਦਪਸਸ, 440.

⁹²⁷ ਉਹੀ, 130; (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ) ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਪਸਸ, 431.

⁹²⁸ ਉਹੀ, 1200; ਇਹ ਮੇਹਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਪਸਸ, 412.

ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ- *ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੈ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਭਏ ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ* ॥⁹²⁹

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਸਾਰ ਵਜੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਰਾਂ ਵਾਰ (ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦੁ, ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ, ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ) ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸੰਦਰਭ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਦਕਾ, ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵੈਰੀ ਮਿਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਰਬ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਮੂਰਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਰਤ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੀਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ/ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਮਨ ਅਰਪਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਰਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਡਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਵੇਂ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਮਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਖੇਲ/ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਰ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਡਰਦੀ ਹੈ, ਰਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਬਿਧਾ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਰਨ ਧੂੜ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ)

⁹²⁹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੪੮੩; ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ-ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ।
ਦਪਸਸ, ੧੮੬੭.

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਜੀਵ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਬ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਵਸੇਵਾ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਕੋੜੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਮਾਇਆ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਦਿ।

ਸਾਰੰਸ਼

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਇਕਾਈਆਂ (ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਤ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

1. ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਤੇਰ੍ਹਾ ਪਸਾਰ (ਸਚ ਨਾਇ, ਸਚ ਨਾਮ, ਸਚ ਨਾਮਿ, ਸਚਿ ਨਾਇ, ਸਚਿ ਨਾਮਿ, ਸਚੁ ਨਾਉ, ਸਚੁ ਨਾਇਆ, ਸਚੁ ਨਾਮੁ, ਸਚੇ ਨਾਉ, ਸਚੇ ਨਾਮ, ਸਚੇ ਨਾਵੈ, ਸਚੈ ਨਾਇ, ਸਚੈ ਨਾਮਿ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਥ ਹਨ: ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਕਰਮ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਹੇਲਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਮਿਟਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਜ਼ਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਰੱਬ ਨੇੜੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਨ ਲਈ ਸਚਾ ਨਾਮ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਸਚੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਲ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨ

ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਮਨ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਸੁਭਾਗਾ ਹੈ, ਉਚੀ ਕੁਲ ਤੇ ਉਚੀ ਜਾਤ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਹੀ ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਮਨੁਖ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਨੁਖ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਵਪਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਭੋਜਨ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।

2. ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਦਾ ਇਕੋ ਪਸਾਰ (ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ) ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਅਗੰਮ ਹੈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਚਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਤਨਾ ਦੀ ਖਾਣ, ਪਵਿਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੀਅ ਨੂੰ ਮਨੇ ਨਾ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ, ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।
3. ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁਖ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਰਮਸਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਦੋ ਪਸਾਰ (ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਭੈ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੱਤ ਪਸਾਰ (ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਭਇਆ, ਨਿਰਭਏ, ਨਿਰਭਯੰ, ਨਿਰਭਯਹ, ਨਿਰਭਵਹ, ਨਿਰਭੈ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਥ ਡਰ

ਮੁਕ ਗਿਆ, ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਡਰ ਅਦਬ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ
 ਡਰ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਡਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਜਸ ਗਾਓ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਤਾਰਣ ਵਾਲਾ,
 ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਅੰਦਰ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਹਰੀ
 ਨੂੰ ਮਨ ਨੇ ਮੰਨਿਆ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਭਉ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗੀ
 ਹੈ, ਨਾਮ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜੋਤ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਰਖੇ, ਸੁਰਤ ਜੋੜੇ, ਸੰਭਾਲ
 ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇਲ, ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਬੇਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਿਡਰਹੇ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ,
 ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਬੇਅਰਥ ਹੈ, ਨਿਡਰ ਹੋ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ
 ਹੈ, ਨਿਰਭਉ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਸਮਰਥ, ਗੁਰ ਦੀ
 ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਪਦ ਪਾਇਆ, ਸਦੀਵੀਂ ਜੋਤ, ਸਚਾ ਇਕ ਹੈ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕਈ ਨਹੀਂ, ਅਟਲ
 ਨਾਮ ਵਾਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਸੁਖ ਦੇਣ
 ਵਾਲਾ, ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਨਾਲ, ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸਣ
 ਵਾਲਾ, ਜੋਤ ਦਾ ਜੋਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣਾ, ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਅਕਾਰ ਹੀਣ ਮਾਲਕ, ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ
 ਗਾਉਂਦਿਆ, ਜਲ-ਥਲ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਨਾਮ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਜਿਸ ਵਲ ਸੁਆਮੀ ਹੋਵੇ ਓਹੀ
 ਨਿਡਰ ਹੈ, ਸਚਾ ਨਾਮ, ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ, ਸਦੀਵੀਂ ਸਾਥੀ, ਮੈਲ ਰਹਿਤ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਹੋਵੇ,
 ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀ ਪਛਾਣੈ, ਹਰੀ ਰਸ ਨਾਲ ਰਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ
 ਖਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਿਡਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ
 ਵਾਲਾ, ਨਿਰਭਉ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਪ ਮਨਾ, ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਗਾਇਆ, ਸੁਮਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਅਕਥ
 ਗਿਆਨ ਰਬ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਰਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ
 ਹੈ, ਨਿਰਭੈ ਧਨੀ, ਨਿਰਭੈ ਨੇ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੈ।

4. ਨਿਰਵੈਰ ਦੇ ਸੱਤ ਪਸਾਰ (ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਵੈਰਣਹ, ਨਿਰਵੈਰਾ, ਨਿਰਵੈਰਿ, ਨਿਰਵੈਰੁ, ਨਿਰਵੈਰੇ, ਨਿਰਵੈਰੈ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਥ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ, ਹੰਕਾਰ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਣਾ, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬੰਧਣ ਤੋੜਣ ਵਾਲਾ, ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਝੂਠੇ ਲਾਲਚਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣਾ, ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਰਗਾ, ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਆਪੇ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ ਜੋਤ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਦਾ ਥਾਪਣ ਵਾਲਾ, ਆਉਗਣ ਕਟਣ ਵਾਲਾ, ਮੌਤ ਤੇ ਰੂਪ ਰਹਿਤ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਭੈ ਤੇ ਡਰ ਕਟਣ ਵਾਲਾ, ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪਾਪ, ਸਚ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ, ਦਰਗਹ ਵਿਚ ਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਅਗ ਲਾਉਣਾਂ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।
5. ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਦਾ ਇਕੋ ਪਸਾਰ (ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ) ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਜੋ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਰਬ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਲਈ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਚ ਥਾਂ ਹੈ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।
6. ਅਜੂਨੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਸਾਰ (ਅਜੂਨੀ, ਅਜੋਨੀ, ਅਜੋਨੀਉ, ਆਜੂਨੀ, ਆਜੋਨੀ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਰਥ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਸਚਾ ਮਹਿਲ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖ, ਕੋਈ ਜਾਤ ਤੇ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ, ਤੁਲਨਾ ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਸਚਾ ਹੈ, ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਪਹੁੰਚ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਰਾਹੀਂ ਇਕ

ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਭ ਥਾਂਈ ਵਸਣ ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।

7. ਸੈਭੰ ਦੇ ਚਾਰ ਪਸਾਰ (ਸੰਭਉ, ਸੰਭਵਿਅਉ, ਸੰਭੂ, ਸੰਭੈ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਰਥ ਰਬ ਨੂੰ ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆਂ ਹੈ, ਦਰਸਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜੂਨਾਂ ਰਹਿਤ, ਉਚ ਤੇ ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ, ਗੁਰ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਦੀਵੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ, ਸਭ ਜੰਜਾਲ ਮਕਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।

8. ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਪਸਾਰ (ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦੁ, ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੁ, ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਦਕਾ, ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵੈਰੀ ਮਿਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਰਬ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਮੂਰਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਰਤ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੀਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ/ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਮਨ ਅਰਪਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਸਭ ਪਾਸੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਰਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਡਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੋਵੇਂ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਮਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਖੇਲ/ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਰ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਡਰਦੀ ਹੈ, ਰਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਬਿਧਾ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਰਨ ਯੂੜ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਜੀਵ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਬ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਵਸੇਵਾ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਕੋੜੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਮਾਇਆ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਸਮਝਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਵ ਜਾਣਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਸਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਅਧਾਰ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., *ਸੈਭੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਸਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1997.

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰਮਤਿ ਚਿੰਤਨ*, ਡਾ. ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਔਰਯਾ, ਇਟਾਵਾ 1985.

ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, *ੴ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪੀ ਚਿਹਨ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2012.

ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਸੰਪਾ., *ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2017.

ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਸੂਦ, *ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ*, ਪਵਿਤਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 1982.

ਸੀਹਾ ਉਪਲ, *ਸਾਖੀ ਮਹਲੁ ਪਹਿਲੇ ਕੀ*, (ਸੰਪਾ.) ਸ.ਸ. ਪਦਮ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2017.

ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾ., *ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ*, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2010.

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ., *‘ੴ’ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਭੂਗੋਲ*, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 2001.

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਜਪੁਜੀ ਦਰਸ਼ਨ*, ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ 1969.

ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), *ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਤੱਕ*, ਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਅਤੇ ਸੁਰ ਅਭਿਆਸ ਕੇਂਦਰ, ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ 2019.

ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ, *ਓਅੰਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਖ*, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 1983.

ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ*, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., (ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1985.

ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ., *ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ*, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 1998.

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ, ਡਾ., *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਾਹਕਾਰ ਜਪੁ ਜੀ*, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 1990 (ਦੂਜੀ ਵਾਰ)।

....., *ਗੁਰੂ-ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ*, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2005 (ਤੀਜੀ ਵਾਰ)।

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਪਿੰ., *ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ*, ਸਤਿਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1977.

....., *ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣੈ*, ਸਤਿਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 1989.

....., *ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆ*, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2001 (ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ)।

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਪਾਰਗਾਮੀ*, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2002.

ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ, *ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਿਮਾ*, ਅਮਰ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1980.

ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਭਗਤ, *ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰ*, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ 2005.

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਪਿੰ., *ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਸੰਕਲਪ*, ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੋਸਾਇਟੀ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1995.

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਹਦੀ, *ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੇ ਸਮੂਹ ਸੁਖ ਫਲ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਅਗੰਮੀ
ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਬਾਰਾਮਾਹ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫*, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਹਦੀ, ਯਮੂਨਾ ਨਗਰ (ਅੰਬਾਲਾ) 1989
(ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਨ)।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, (ਸੰਪਾ.) *ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ : ਲਿਖਤ ਸ੍ਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨ
ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਜੀ; ਚਤੁਰਭੁਜ (ਦੇ-ਜਿਲਦਾਂ)*, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1962, 1969.

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਜਪੁ ਜੀ (ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਵਲੀ)*, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2003.

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਬਾਣੀ : ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਵਿਕੇਂਦਰ*, ਵਿਵੀਅਨ-ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 1979.

ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ: ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ, 2016.

ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਡਾ., *ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੱਕ: ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ*, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ
ਪਬਲੀਕੇਸ਼ ਟਰਸਟ, ਅਮਰੀਕਾ 2010.

ਗੋਪੀਚੰਦ ਨਾਰੰਗ, *ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਉਤਰ-ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਅਤੇ ਪੂਰਵੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ*, (ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ), ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ, 2002.

ਗੌਰੀ ਨਾਥ, *ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਤੇ ਉਤਰ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ*, (ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ), ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤਯ ਅਕੈਡਮੀ, ਦਿੱਲੀ 1948.

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, *ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ*, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਜੂਨ) 2007.

ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ, (ਸੰਪਾ.) *ਗਿਆਨਰਤਨਾਵਲੀ: ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ*, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1993.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਲੂਜਾ, *ਮੂਲ-ਮੰਤਰ: ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਵਿਵੇਚਨ*, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟਡੀ ਸਰਕਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ 1982.

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ., (ਸੇਧਕ), *ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਚਨ*, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ 1993 (ਦੂਜੀ ਵਾਰ)।

ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਪਛਮੀ ਸਾਹਿਤ-ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ (ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਵੇਚਨ)*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2012

ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ, *ੴ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਕ*, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਮੁੰਬਈ 1990.

ਜੇਤੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸ੍ਰੀ, *ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਿਮਾ*, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਇੰਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਿਤੀ ਹੀਣ।

ਜੇਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ, *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤ ਦਰਪਨ*, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ 2000 (ਦੂਜੀ ਵਾਰ)।

ਟੀਕਾਕਾਰੀ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ: ਰੁਝ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, (ਸੰਪਾ.) ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮੈਂਬਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1989.

ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., *ਜਪੁ: ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ*, ਫਕੀਰ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਸਨਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1969.

....., *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (2 ਭਾਗ)*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1969.

....., *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1997.

ਦਇਆਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ ਗੀਤ (ਜਪੁ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ), ਸੁਖਮਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ 1970.

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ: ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1997.

ਦਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੋਵਾਲ, ਡਾ., ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਮੂਲ
ਮੰਤਰ/ਮੰਗਲਾਚਰਣ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿਤੀ ਹੀਣ।

ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ, ਡਾ., ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ, 2004.

ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ, ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2005 (ਦੂਜੀ ਅਡੀ)।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2000 (ਸੱਤਵੀਂ ਵਾਰ)।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., (ਅਨੁ.), ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਮਹਿਮਾ, ਅਮਰ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1980.

ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ, ਹੋਲੀ ਸਤਸੰਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਪਟਿਆਲਾ ਮਿਤੀ ਹੀਣ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਕਲਿ-ਤਾਰਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ 1973.

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਮਾਰਚ) 1999.

ਬਖ਼ੇਲ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇਦਾਰ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ , ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਲਿਮਟਿਡ,
ਲੁਧਿਆਣਾ 1987.

ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਡਾ., ਸੰਪਾ., ਮਿਸ ਬਿੰਦੂ, ਸਹਿ-ਸੰਪਾ., ਗੁਰਬਾਣੀ : ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2014.

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵੇਦੀ, ਪ੍ਰਿੰ., ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਦੀ ਪੁਨਰ ਵਿਆਖਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 1994.

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ੴ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਸੀਰੀਜ਼ 354,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਮਿਤੀ ਹੀਣ।

....., ੴ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਮਿਤੀ ਹੀਣ।

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., ਸੰਪਾ., ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਮੱਧਕਾਲੀ

ਪਾਠ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 2017.

ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ, ਭਾਈ., ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤਤ ਨਿਰਣੈ, ਭਾਈ ਜਗਸੀਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ, ਰੂਪ-ਨਗਰ

(ਰੋਪੜ-ਪੰਜਾਬ) 1997.

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ 'ੴ ਤੋਂ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ' ਤਕ, ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,

2003 (ਦੂਜੀ ਵਾਰ)।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਡਾ., ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕੇ: ਆਨੰਦ-ਘਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ 1970.

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਡਾ., ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 2012.

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ, ਪ੍ਰੋ., ਸੰਪਾ., ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਕਾਡਮੀ,

ਲੁਧਿਆਣਾ 2005.

ਰੇਲਾਂ ਬਾਰਤ, ਚਿਹਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਤੱਤ, (ਅਨੁ. ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ), ਗੁਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਯੂਨੀਸਟਾਰ ਬੁਕਸ,

ਮੋਹਾਲੀ 2015.

ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਮੂਲਮੰਤਰ ਸਿਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੈ, www.panenmonism.com, 2014.

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.) ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿੱਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 1996.

A. N. Upadhyya, & others, eds., *Mahavir and His teachings*, Bhagwan Mahavira 2500th

Nirvana Mahotsava Samiti, Bombay 1977.

Celestin Charlier Dom, Hubert J. Richard and Brendan Peters (trans.), *The Christian*

Approach to the Bible, Sands and Co. Ltd., London 1965.

Daljeet Singh and Kharak Singh, (ed.), *Sikhism : Its Philosophy and History*, Institutes of Sikh Studies, Chandigarh 1997.

Darshan Singh, Dr., *The Khalsa in Comparative Perspective*, Singh Brothers, Amritsar 2009.

Gurbachan Singh Talib, *Japji: The Immortal Prayer-chant*, Munshiram Manoharlal Publi., New Delhi 1977.

Gurnek Singh, *Guru Granth Sahib: Interpretations Meaning and Nature*, National Book Shop, Delhi 1998.

Henry A. Virkler and Karelyne Gerber Ayayo, *Hermeneutics Principal and Processes of Biblical Interpretation*, (2nd ed.), Baker Academic, Michigan 2007.

J. Wansbrough, *Quranic Studies (Sources and Methods of Scriptural Interpretation)*, Oxford University Press, Walton Street, Oxford 1977.

James Massey, *The Doctrine of Ultimate Reality in Sikh Religion: A Study of Guru Nanak's Hymns in The Adi Grantha*, Manohar Publications, New Delhi 1991.

Narain Singh, *The Jap of The Name (Guru Nanak Dev's Japji Sahib)*, Pingalwara Charitable Society, Amritsar 2003 (2nd edition).

Nirbhai Singh, Dr., *The Critique of Mandair's Religion and the Specter of the West*, The Shri Guru Granth Sahib Foundation, Anaheim (California) 2016.

Paul Tillich, *Dynamics of Faith*, Harper & Row, New York 1957.

P.D. Chandratra, *Methodology Of the Major Bhasyas on the Brahma-Sutra*, Prin. A. K.

Trivedi, S.B. Garda College, Navsari 1958.

Pritam Singh, (ed.), *Sikh Concept of The Divine*, Guru Nanak Dev University, Amritsar, 2002.

Robert W. Funk, *Language, Hermeneutics and Word of God*, Harper and Row Publishers, New York 1966.

Swami Swaroopananda, *Shri Guru Nanakji's IK ONKAAR*, Central Chinmaya Mission Trust, Mumbai 1999 (Second edition).

W.C. Smith, *Faith and Belief*, Princeton University Press, Princeton 1979.

William James, *Varieties of Religious Experience*, The Modren Library, New York 1902.

ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਥੀਸਿਸ

Rajinder Kaur, *EXEGETICAL WRITINGS A STUDY IN THE VARIOUS TRADITIONS*,

Department of Religious Studies, Punjabi University, Patiala 1988.

ਹਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (4 ਭਾਗ), ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, 1979 (ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ).

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, (10 ਭਾਗ), ਰਾਜ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ 1961 -64.

ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ, (13 ਭਾਗ), ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ, 2011 (ਫਰਵਰੀ)।

ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ, 'ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲੇ', ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਟੀਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥ-

ਭੰਡਾਰ, ਖਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰਸਟ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ 2016.

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਭਾਈ., ਗੁਰਸ਼ਬਦਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1999 (ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ)।

....., ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ, 2 ਭਾਗ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,

(ਜੂਨ) 2013 ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਅਮੀਰ ਭੰਡਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (ਸਾਰੇ ਭਾਗ), ਭਾ.

ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2005 (ਚੌਦਵੀਂ ਵਾਰ)।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼, (2 ਭਾਗ), ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2002.

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, (ਸਾਰੇ ਭਾਗ),

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, 1991 (ਦੂਜੀ ਵਾਰ)।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ, ਅਕਾਲੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (6 ਭਾਗ),

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਐਂਡ ਸੰਨਜ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ 1930.

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ (1850 ਈ. ਤਕ), ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ 2011 (ਤੀਜਾ

ਐਡੀਸ਼ਨ, 1963 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ)।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2011.

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ, ਗੁਰੂ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼, (2 ਭਾਗ), ਪੁਨਰ ਸੰਪਾਦਿਤ: ਨਵੀਨ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ

ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਮੁਖ ਸੰਪਾ., ਮੁਹਬਤ ਸਿੰਘ, ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ,

ਸੰਪਾ., ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2010.

ਪੰਡਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਪਦ ਛੇਦ, ਅਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ

ਸਮੇਤ), ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1936.

ਫ਼ਰੀਦਕੋਟੀ ਟੀਕਾ (ਚਾਰ ਭਾਗ), ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ 1970.

ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ, (8 ਭਾਗ), ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
1929 (ਸਤੰਬਰ)।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ, ਸਿਧਾਂਤਕ-ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, (8 ਭਾਗ), ਸੰਸਥਾ
ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 1980.

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਡਾ., ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (5 ਭਾਗ), ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ, 2007.

....., ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, (ਭਾਗ ਚਾਰ), ਗਰੇਸੀਅਸ ਬੁਕਸ, ਪਟਿਆਲਾ 2014.

....., ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2002.

ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ, ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਪੇਬੀ ਪਹਿਲੀ), ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ
ਦਿੱਲੀ, 2007 (ਪੰਜਵੀਂ ਅਡੀਸ਼ਨ)।

ਅਰਜੁਨ ਸਿੰਘ ਮੁਨਿ, ਸ਼੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਭਾਗ), ਨਿਰਮਲ ਕੁਟਿਯਾ, ਕਨਕਲ 1967.

ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਰਥ, (3 ਭਾਗ, ਅਧੂਰਾ), ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ 1998.

ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ., ਸ਼੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਮੂਲ ਪਾਠ ਔਰ ਏਵੰ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ), (ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ), ਦ ਸਿਕਸ
ਹੈਰੀਟੇਜ ਪੁਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ 2003.

ਸ਼ਯਾਮ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ, (ਮੂਲ ਸਮ੍ਪ), ਹਿੰਦੀ-ਸ਼ਬਦਸਾਗਰ, (ਸਾਤਵਾਂ ਭਾਗ), ਨਾਗਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਣੀ ਸਭਾ, ਕਾਸ਼ੀ 1970.

ਧੀਰੇਂਦ੍ਰ ਵਰਮਾ, ਡਾ., (ਸਮ੍ਪ), ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼, ਜ਼ਾਨਮਠਲ ਲਿਮਿਟੇਡ, ਵਾਰਾਣਸੀ 1958.

ਨਵਲ ਜੀ, ਸ਼੍ਰੀ, ਨਾਲਨ੍ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦ ਸਾਗਰ, ਨ੍ਯੂ ਈਮਪੀਰਿਯਲ ਬੁਕ ਡਿਪੋ, ਨੌ ਸੜਕ, ਦੇਹਲੀ 1950.

ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਗਲ, ਡਾ., ਅਦਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, (ਪ੍ਰਥਮ ਸੈਚੀ), ਭੁਵਨ ਵਾਣੀ ਟ੍ਰਸਟ, ਲਖਨਊ, 1992
(ਤ੍ਰੀਯ ਸੰਸਕਰਣ)।

राम चन्द्र वम्मा, *मानक हिन्दी कोश*, (चौथा खंड), हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग 1965.

....., *मानक हिन्दी कोश*, (पंचम खंड), हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग 1966.

Britannica Concise Encyclopedia, Encyclopedia Britannica, Inc., Chicago 2002.

Clarence L. Barnhart, *The American College Encyclopedic Dictionary*, (vol. i), Spencer Press, Inc., Chicago 1959.

Daljit Singh Jawa, *It is the same light the enlightening wisdom of Sri Guru Granth Sahib*, (7 vols.) Xlibris LLC, USA 2013.

Darshan Singh, Dr., *Guru Granth Sahib (Line to line English Translation & Transliteration)*, (vol. 1), Sikh University, Belgium 2010 (3rd edition).

Encyclopedia Britannica, (vol. 3), Encyclopedia Britannica, Ltd., Chicago 1950.

Ernest Trumpp, Dr., *The ĀDI GRANTH OR THE HOLY SCRIPTURE OF THE SIKHS*, WM. H. Allen & Co., London 1877.

F. Steingass, *Persian-English Dictionary*, Oriental Books Reprint Corporation, Rani Jhansi Road, New Delhi 1973.

Geddes MacGregor, *The Everyman Dictionary of Religion and Philosophy*, J.M Dents & Sons Ltd, London 1990.

Gopal Singh, *Sri Guru Granth Sahib*, The MP Birla Foundation (The research & Publication Unit), Calcutta 1989.

Gurbachan Singh Talib, *Sri Guru Granth Sahib In English Translation*, (vol. 1), Punjabi University, Patiala 2004.

James Hasting, (ed.), *The Encyclopedia of Religion and Ethics*, (vol. vii), New York, 1964.

John Bowker, *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford University,
New York 2000.

John Maurice A. Canney, *An Encyclopedia of Religion*, Nag Publishers, Delhi 1976.

Kartar Singh Duggal, *The Holy Granth Sri Guru Granth Sahib*, (vol. 1), Hemkunt
Publishers, New Delhi 2005.

Manmohan Singh, Dr., *Sri Guru Granth Sahib (English & Panjabi Translation)*, (vol.1),
Shiromni Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar 2009 (8th edition).

Matthew J. bowyer, *Encyclopedia of Mystical Terminology*, London 1979.

Maurice A. Canney, *An Encyclopedia of Religion*, Nag Publishers, Delhi 1976
(re-print).

Mercea Eliade, (ed.), *The Encyclopedia of Religion*, (vols. vi & vii), Macmillan Pub.
Company, New York 1987.

Monier Williams, *A Sanskrit English Dictionary*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi
2002 (reprint).

Pritam Singh Chahil, *Sri Guru Granth Sahib (with translation)*, (vol. 1), Chandigarh, 2001.

The American College Encyclopedic Dictionary, (vol. i), Spencer Press, Inc.,
Chicago 1959.

The Encyclopedia Americana, Grolier Incorporated, Danbury 1961.

The New Catholic Encyclopedia, (vol. vi), Washington: Catholic University of America,
New York 1966.

The New Catholic Encyclopedia, (vol. vii), Washington: Catholic University of America,
New York 1966.

The New Encyclopedia Britannica, (vol. v), Encyclopedia Britannica, Inc., Chicago
1994 (fifteenth edit.).

The New Webster Dictionary of the English Language, Consolidated Book Publishers,
Chicago 1970.

The Oxford English Dictionary, (vol. i), Oxford University Press, New York 1972

The Oxford English Dictionary, (vol. vii), Oxford University Press, New York 1972.

The Scribner-Bantam English Dictionary, Charles Scribner's Sons, New York 1977.

Vergilius Ferm, *Concise Dictionary of Religion*, Peter Owen, London 1964.

पुर्व्विउ

आचार्य सम्राट् श्री शिव मुनि जी महाराज, *श्री आचाराङ्ग सुत्रम्*, आतमा-ज्ञान-श्रमण-शिव आगम
प्रकाशन समिति, लुधियाना, 2003 (सितम्बर)।

पंडितरत्न श्री हेमचन्द्र जी म०, *श्री सुत्रकृतांगसूत्र*, आत्म-ज्ञान पीठ, मानसा, 1979 (सितम्बर)।

मंमविउ

स्यार-राजा-राधाकान्तदेव-बाहादुरेण, *शब्दकल्पद्रुमः*, (भागः दूसरा), चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस,
वाराणसी 1961.

....., *शब्दकल्पद्रुमः*, (भागः तीसरा), चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस,
वाराणसी 1961.

चतुर्वेदी द्वारकाप्रसाद शर्मा, *संस्कृत शब्दार्थ कौस्तुभ*, (भाग: दूसरा), लाला रामनारायण लाल पब्लिशर
और बुकसेलर, इलाहबाद 1971.

तारानाथ तर्कवाचसपति भट्टाचार्येण, श्री, *वाचस्पत्यम्*, (पंचम भागः), चौखम्बा संस्कृत सीरीज
आफिस, वाराणसी 1962.

....., *वाचस्पत्यम्*, (षष्ठो भागः), चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस,
वाराणसी 1962.

पत्रिकावां

धेज पत्रिका, अंक: 1, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला 1967-68.

धेज पत्रिका, अंक: 59, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला 2004.

धेज पत्रिका, अंक: 71, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला (मारच) 2010.

गुरमति प्रकाश, सैमिणी गुरदुआरा प्रबन्धक कमेटी, अमृतसर, (फरवरी) 2008.

गोसति, अंक तीजा, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला (अप्रैल-सतंबर) 2014.

नानक प्रकाश पत्रिका, अंक पहिला, जि. 5, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला (जून) 1973.

नानक प्रकाश पत्रिका, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला (दसंबर) 1976.

नानक प्रकाश पत्रिका, पंजाबी यूनीवर्सिटी, पटिआला (दसंबर) 2008.

Abstracts of Sikh Studies, (vol xviii, issue 2), (April-June) 2016.

Hamdard Islamicus, (vol. xix, no.4), Hamdard Foundation Pakistan, Winter 1996.

Indian Journal of Theology, Bishop's College, Calcutta, (July-Dec.) 1982.

Indian Theological Studies, (vol. xxi), Peter's Pontifical Institute of Theology, Bangalore
(Sep-Dec.) 1984.

Journal of Sikh Studies, (vol. vi, no. 1), Guru Nanak dev University, Amritsar (February) 1979.

Journal of Sikh Studies, (vol. xxiv, no. 2), Guru Nanak dev University, Amritsar 2000.

Perspectives on Guru Granth Sahib, (vol. 7), Guru Nanak Dev University, Amritsar, 2009-12.

Studies in Sikhism and Comparative Religion, (vol. ix), No. 1, Guru Nanak Foundation,
New Delhi (April) 1990.

The Journal of Religion and Sikh Studies, Sri Guru Granth Sahib World University,
Fatehgarh Sahib 2012.

The Sikh Courier, (vol. 8), Autum-winter, 2010.

Understanding Sikhism, The Research Journal (vol. ii, no.1), Institute for Understanding
Sikhism, Canada (Jan-June) 2000.

ਆਨ ਲਾਈਨ ਸਾਈਟਸ

www.panemonism.com

www.gurugranthdarpan.com

ਪੇਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ

ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥੀ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ (*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ: ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ*) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੇਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਹਨ:

1. 'ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ', *ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ)*, (ਦਸੰਬਰ 2014, ਅੰਕ: ਦੂਜਾ), (ਸੰਪਾ.), ਡਾ. ਸਰਬਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2014, ਪੰਨੇ 245-48, ISBN: 978-81-302-0377-5.
2. 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਉਪਰਾਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ: ਸੰਪਾਦਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ', *ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰਿਪੇਖ*, (ਸੰਪਾ.), ਬਾਬਾ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੁਚਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਅਤੇ ਸੁਰ ਅਭਿਆਸ ਕੇਂਦਰ, ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ 2016, ਪੰਨੇ 101-130.
3. 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ', *National Conference Exploring The Past To Understand The Present And Guide The Future*, (ਸੰਪਾ.), ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਗਰੇਸੀਅਸ ਬੁਕਸ, ਪਟਿਆਲਾ 2018, ਪੰਨੇ 64-70, ISBN: 978-93-85670-36-7.

ਨਿਗਰਾਨ:

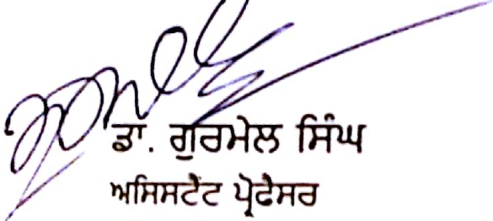
ਮੁਖੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ

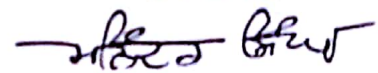
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ
ਦੀ ਫੈਕਲਟੀ ਅਧੀਨ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ
ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ
2019

ਨਿਗਰਾਨ:

ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ

ਖੋਜਾਰਥੀ:

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ: ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਬਣਤਰ, ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ੴ: ਵਿਆਖਿਆ ਪਰਿਪੇਖ, ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ: ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਜੇ ਸਿਟੇ ਜਾਂ ਉਪਲਭਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਡਾ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ; ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ; ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 14, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ 13, ਪ੍ਰਿੰ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵੇਦੀ ਨੇ 11 ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਏਕਾ ਏਕੰਕਾਰੁ ਲਿਖਿ ਦੇਖਾਲਿਆ॥...

ਨਉ ਅੰਗਿ ਸੁੰਨ ਸੁਮਾਰੁ ਸੰਗਿ ਨਿਰਾਲਿਆ॥

ਵਾਰ ੩; ਪਉੜੀ ੧੫.

ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

1. ੴ	6. ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ
2. ਸਤਿਨਾਮੁ	7. ਅਜੂਨੀ
3. ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ	8. ਸੈਭੰ
4. ਨਿਰਭਉ	9. ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
5. ਨਿਰਵੈਰੁ	

ਇਉਂ ਅਰਥ/ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

2. ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਨੌਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋ ਅਰਥ ਪਸਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

1) ੳ ਦੇ ਪਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

ੳ ਦਾ ਇਕ (ੳ)

ਇਹ ਪਸਾਰ: ਇਕ ਗੁਰ, ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ, ਇਕੋ ਹਰਿ, ਏਕ ਸਬਦਿ, ਏਕਾ ਓਟ, ਏਕਹਿ ਏਕ, ਏਕੰਕਾਰ, ਏਕੰਕਾਰੰ, ਏਕੰਕਾਰਾ, ਏਕੰਕਾਰੀ, ਏਕੰਕਾਰੁ, ਏਕੰਕਾਰੇ, ਏਕੰਕਾਰੈ, ਏਕਮ, ਏਕਲ, ਏਕਿ, ਏਕਿਆ, ਏਕੀ, ਏਕੁ ਸਾਹਿਬੁ, ਏਕੈ ਏਕ, ਏਕੋ ਦਾਤਾ, ਏਕੋ ਨਾਮ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ੳ' ਅਨਿਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰਿਆ ਹੈ।

ੳ ਦਾ ਓ

ਇਹ ਓ, ਓਅੰ, ਓਅੰਕਾਰ, ਓਅੰਕਾਰਿ, ਓਅੰਕਾਰੁ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਜੋ ਅਰਥ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

2) ਸਤਿਨਾਮੁ

ਇਹ ਪਸਾਰ ਸਚ ਨਾਇ, ਸਚ ਨਾਮ, ਸਚ ਨਾਮਿ, ਸਚਿ ਨਾਇ, ਸਚਿ ਨਾਮਿ, ਸਚੁ ਨਾਉ, ਸਚੁ ਨਾਇਆ, ਸਚੁ ਨਾਮੁ, ਸਚੇ ਨਾਉ, ਸਚੇ ਨਾਮ, ਸਚੇ ਨਾਵੈ, ਸਚੈ ਨਾਇ, ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥ ਪਸਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

3) ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ

ਇਹ ਪਸਾਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

4) ਨਿਰਭਉ

ਇਹ ਪਸਾਰ ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਭੈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

5) ਨਿਰਵੈਰੁ

ਇਹ ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਵੈਰਣਹ, ਨਿਰਵੈਰਾ, ਨਿਰਵੈਰਿ, ਨਿਰਵੈਰੁ, ਨਿਰਵੈਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

6) ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ

ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਪਸਾਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਭਾਵ' ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ।

7) ਅਜੂਨੀ

ਇਹ ਪਸਾਰ ਅਜੂਨੀ, ਅਜੇਨੀ, ਅਜੇਨੀਉ, ਆਜੂਨੀ, ਆਜੇਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

8) ਸੈਭੰ

ਇਹ ਪਸਾਰ ਸੰਭਉ, ਸੰਭਵਿਅਉ, ਸੰਭੂ, ਸੰਭੈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

9) ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਇਹ ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ, ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦ, ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦੁ, ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ, ਰਾਮ ਪਰਸਾਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

3. ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਜੋ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

3.1 ਓ: ਇਕੋ ਓ: ਓ: ਓ: ਓ: , ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਉਂ, ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਸਤਾ, ਇਕ-ਓਮਕਾਰ, ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ (ਹੋਂਦ), ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਲਖਾਇਕ, ਇਕਾਈ, ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ, ਅਦਵੈਤ, ਏਕੰਕਾਰ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਇਕੋ ਹਸਤੀ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ, ਇਕ-ਓਅਕਾਰ, ਬੇਅੰਤਤਾ ਦਾ ਸੁਚਕ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਏਕ ਓਅੰਮਕਾਰ, ਕਰਤਾਰ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ, ਇਕ ਓ ਬੇਅੰਤ ਆਦਿ।

3.2 ਸਤਿਨਾਮੁ: ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ, ਸ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰਬ ਦਾ ਨਾਂ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਸਚਾਈ, ਸਚ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਸਚਾਈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਆਦਿ।

- 3.3 ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ: ਪੁਰਖੁ ਹੈ, ਸਿਰਜਣਾ, ਚੇਤਨਾ, ਚੇਤੰਨ ਸਿਰਜਨਾ, ਕਰਤਾ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਆਦਿ।
- 3.4 ਨਿਰਭਉ: ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੂਪਤਾ, ਬਰਾਬਰਤਾ, ਮਾਣਤਾ, ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ, ਭੈ ਰਹਿਤ ਆਦਿ।
- 3.5 ਨਿਰਵੈਰੁ: ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਅਨੂਪਤਾ, ਬਰਾਬਰਤਾ, ਮਾਣਤਾ, ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਆਦਿ।
- 3.6 ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ: ਕਾਲ ਰਹਿਤ, ਅਕਾਲਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਕਸ਼ੀਅਤ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਦਿ।
- 3.7 ਅਜੂਨੀ: ਯੋਨੀ ਰਹਿਤ, ਸਦੀਵਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਭਰ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ, ਅਜ਼ਾਦੀ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਆਦਿ।
- 3.8 ਸੈਭੰ: ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ, ਸ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨਤਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਬਹੁਪਖ, ਭਾਰਰਹਿਤ ਤੇ ਰੰਗਦਾਰ, ਸ੍ਰੀਯੀਨ ਤੇ ਪੂਰਨ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ।
- 3.9 ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ: ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹਤਵ, ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲੂ ਰੂਪ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਦਿ।
4. ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ: *ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥* ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇਤੀ (33) ਵਾਰ, *ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥* ਦੀ ਨੌਂ (09) ਵਾਰ, *ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥* ਦੀ ਦੋ (02) ਵਾਰ, *ੴ ਸਤਿ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥* ਦੀ ਪੰਜ ਸੌ ਇਕੀ (524) ਵਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜਿਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਆਰਥੋਗ੍ਰਾਫੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਧਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਵਧੇਰੇ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ।

5. ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜੋ ਵੇਰਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :
- 5.1 ਕੁਲ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ 64 ਵਾਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਵਰਤੋਂ ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।
- 5.2 ਉਪਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਵਿਚ 09 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ; ਗੋੜੀ ਮਾਲਵਾ; ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ; ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ; ਆਸਾ ਆਸਾਵਰੀ ਸੁਪੰਗ; ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ; ਬਿਲਾਵਲੁ ਦਖਣੀ; ਮਾਰੂ ਕਾਫੀ; ਕਲਿਆਨ ਭੋਪਾਲੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।
- 5.3 ਗਉੜੀ ਦਖਣੀ; ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ; ਗਉੜੀ ਭੀ ਸੋਰਠਿ ਭੀ; ਵਡਹੰਸ ਦਖਣੀ; ਸੂਹੀ ਲਲਿਤ; ਬਿਲਾਵਲੁ ਗੋਡ; ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ; ਮਾਰੂ ਦਖਣੀ; ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਦਖਣੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।
- 5.4 ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਪੈਂਤੀ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 214 ਵਾਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ; ਭਗਤ ਸੈਣੁ ਜੀ; ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ; ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ; ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ; ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ; ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ; ਸੁੰਦਰ ਜੀ; ਸਤੈ ਡੂਮ; ਰਾਏ ਬਲਵੰਡ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।
- 5.5 ਰਾਗੁ ਅਧੀਨ ਬਾਣੀਕਾਰ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ : ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 22 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ; ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 22 ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ; ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ; ਭਗਤ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ;

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ; ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 01 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

5.6 ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 22 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਖ ਲਈ ਵੀ ਮੁਢਲੇ ਨਿਯਮ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਾਰ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਜਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਕਈ ਪਸਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਅਰਥਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ/ਮੌਲਿਕ ਨਿਯਮ ਹਨ।

ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਨਿਯਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ
2. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਰੂਪ
3. ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ
4. 'ਰਹਾਉ' ਪ੍ਰਬੰਧ
5. ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਾਖੀ
6. ਪ੍ਰਸੰਗ
7. ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਧਿਆਨਯੋਗ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਨਿਯਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਜਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਭਾਵ-ਜਗਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਸ ਭਾਵ-ਜਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਪਸਾਰ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ।

ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵੇਗਾ।

Invocation System of Sri Guru Granth Sahib:

Hermeneutical Perspective

Researcher : Maninder Singh, Guru Gobind Singh Department of Religious Studies, Punjabi University, Patiala. Address : Village : Naraingarh Chhanna, P.O : Mulepur, Dist. Fatehgarh Sahib. M: 9855500737

Date & No. of Registration : 07.11.2014 / 14897.

Guide : Dr. Gurmail Singh, Assistant Professor, Guru Gobind Singh Department of Religious Studies, Mob. 8283825439.

Key Words : Mool Mantra, Interpretation, Hermeneutics, Gurbani, Bani, Sri Guru Granth Sahib, Sri Guru Granth Sahib Darpan, Banikar, Raga, Formation, Title.

The 'Sabad' has been accepted as 'Guru' in Sikh Religion. This 'Sabad' was first experienced by the Gurus, after which this experience was expressed through 'Bani'. Guru Arjan Dev Ji consolidated the Bani of Bhagats, Bhatts and Sikhs along with the Bani of the Guru Sahibans and gave a form to Sri Granth Sahib. Later on, Guru Gobind Singh ji installed Sri Granth Sahib as 'Guru'.

Sri Guru Granth Sahib begins with an emotional text of Guru Nanak Dev Ji 's religious experience, to which Bhai Gurdas gave the name of the Mool Mantra. The origin of the Mool Mantra is as follows: Ek oamkār Sat(i) nām(u) Kartā purakh(u) Nirbhau nirvair(u) Akāl mūrat(i) Ajūnī Saibham Gur Prasād(i). There are some brief formations of this Mool Mantra in Gurbani. The place of Mool Mantra in the Guru Granth Sahib is in the very beginning of the Raga in this thesis. We have tried to see how the Hermeneutical perspective of Gurbani can be developed by attaining the insight from Invocation System.

In order to understand the Invocation System of Sri Guru Granth Sahib, we have purely taken the Bani of Sri Guru Granth Sahib as a source of study material in this thesis. There are nine units of Mool Mantra in Sri Guru Granth Sahib.

In this subject of research, the Invocation System of Sri Guru Granth Sahib based on Hermeneutical perspective has been made the topic of the study. Through this research, it has become crystal clear that Sri Guru Granth Sahib has its own original Invocation System, which has a different positions of usage in Gurbani. The use of the Mool Mantra in the Ragas of Sri Guru Granth Sahib and in the Raga-free texts (Banis) is very different.

This research has succeeded in marking the Hermeneutical perspective of Sri Guru Granth Sahib Ji under the Invocation System, through which it has been shown that four versions of the Mool Mantra are used in Gurbani: EkOamkār Sat(i)nām(u) Kartāpurakh(u) Nirbhau Nirvair(u) AkālMūrat(i) Ajūnī Saibham GurPrasād(i); EkOamkār Sat(i)nām(u) KartāPurakh(u) GurPrasād(i); EkOamkār Sat(i)nām(u) GurPrasād(i) and EkOamkār Sat(i) GurPrasād(i). The use of the last form out of these four, EkOamkār Sat(i)GurPrasād(i) of the Mool Mantra, has been used 521 times in Sri Guru Granth Sahib.

Guide :

Dr. Gurmail Singh

Researcher :

Maninder Singh

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ:

ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ

ਖੇਜਾਰਥੀ : ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ। ਪਤਾ :
ਪਿੰਡ ਨਰੈਣਗੜ੍ਹ ਛੰਨਾ, ਡਾਕ : ਮੂਲੇਪੁਰ (ਪੁਲੀਸ ਸਟੇਸ਼ਨ), ਸਰਹਿੰਦ ਪਟਿਆਲਾ ਰੋਡ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ
ਸਾਹਿਬ- 140406, ਮੋ: 9855500737, ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਮਿਤੀ/ਨੰ. : 07.11.2014 ; 14897

ਨਿਗਰਾਨ : ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਮੋ : 8283825439

ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ : ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ; ਵਿਆਖਿਆ; ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ; ਗੁਰਬਾਣੀ; ਬਾਣੀ; ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ; ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ; ਬਾਣੀਕਾਰ; ਰਾਗ; ਰੂਪ; ਸਿਰਲੇਖ।

ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਸਬਦ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਸਬਦ' ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ, ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ 'ਬਾਣੀ' ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਗਤਾਂ, ਭਟਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕਤਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਮਈ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਜੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਜ-ਨਿਬੰਧ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮਝਣ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ-ਵਸਤੂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਨੌਂ ਇਕਾਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਚਾਰਾਯੀਨ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਗ ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਖੋ-ਵਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਅਧੀਨ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਚਾਰ ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ: ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ; ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ; ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਤੇ ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਿਮ ਸਰੂਪ (ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ 521 ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

ਨਿਗਰਾਨ :

ਖੇਜਾਰਥੀ :

ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ